ЗII

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист примa „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље . . 4 ф. н. в.
заједно с поштарином.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тењка“ тиче: уреднику „Тењка“. Из Србије иду писма поштарина, а из Аустрије мањка поштарина.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Новембра, 1869. **ГОДИНА II.** **Број 1.**

САДРЖ. Позив на предплату. — Јесење орање. — Крушка, тако звана „грош“. — О ђубру. — Бреске најбоље поред боли видоа напредују. — Корист „слепих жилава“. Два бугарска оруђа за плевљење. — Како се болесна уста код коња лече? — Различности. — Одговори. — На виђење. — Календар за Новембар. —

ПОЗИВ НА ПРЕДПЛАТУ.

Ево у име свете тројице почињемо с' овим бројем другу годину излазка листа нашег. Што се само за ово кратко време учинити дало, друштво је ово заиста за тим било да се учини, а што год већма од стране народа нашега подпомагани будемо, све ћемо више и чинити моћи.

Друштво ово нема никаква себична интереса у виду, при издавању овога листа, него му је са овим листом та циљ, да се цео народ наш користи и у газдовању бољим напредује, те да и он плодове труда свога онако једном већ ужива, као што га и други напреднији народи уживају.

Ако нас подпомогнете — чинићете то само ваше користи ради, јер наша ће циљ постигнута бити, ако вас на све бољем путу у газдовању видимо, а то је опет ваша корист. Стање ваше материјално, то је увек мерило материјалног стања целог отачества нашег. Радите, пак ће вам и Бог помоћи! Јер и многи лењи чекају да им све готово на длан падне, а кад хрђаво њиву узору и засеју, пак им слабо роди, а они веле: тако је Бог дао, преко Божије воље неможемо! Није тако Бог дао! Бог је вами дао снаге и

памети, да онако радите, као што треба, а кад ви неузрадите тако, онда некривите Бога, него вас саме. „Каква радња, такова и плата“, а „како посејеш, тако ћеш и жњети“, то су истините речи наших старих!

Да би пак сваки, и онај који до сада није умео, ваљано своју њиву обрађивао и стоку гајао, то вам друштво ово путем овога листа упутке шаље, по којима да се владате, зато и треба овај лист да подпомогнете, а то ћете учинити, *ако се на њега предплатите.*

Предплата је на годину, и то од 1. Новембра 1869. до 31. октобра 1870. године

40 гроша чар. у Србији, а

4 фор. а. вр. у Аустрији.

Још ћете већма друштво ово у постизавању своје цели подпомоћи, *ако се у што вишем броју уписете као чланови помагачи* са 20 гроша чарш. или 2 фор. а. вр. на годину, за које ћете добити од друштва диплому и с' пролећа семења разна за вашу башту.

Предплатни новци и уписне таксе шаљу се **„Друштву за пољску привреду“ у Београд** а може се предплатити и у уредништву листа овога (у кући Станимировића на великим басамацима) или у књижари Валожићевој.

Ко се жели са устројством друштва овога боље упознати, томе ћемо на зактевање послати *друштвени устав.*

Олакшице ради може се и на по године са 20 гроша или 2 фор. предплатити.

Умољавамо сваког Србина: да се лати скупљања уписника на лист, и уписивања чланова помагача друштвени.

Ко пошље 10 уписника на „Тежака“ добива „Тежака“ безплатно, а ко пошље 10 чланова помагача, постаје безплатно чланом помагачем.

У Београду 9. новембра 1869.

„Друштво за пољску привреду“.

Јесење орање.

Премда нам се још на горама снег држи, то ипак мислимо, да ће после овога плашења бити још и за јесење орање згодни дана. Нека буде дакле ово неколико речи јесењем орању намењено.

Са овим немислимо орање за озимицу, јер ма да има земљодјелаца, који више из немарности, него из каквог другог темељитог узрока своју озимицу тек овога месеца земљи поверавају — пак због тога немислимо у невреме говорити о орању зимским усевима намењеним њивама. Кад говоримо о јесењем орању, онда мислимо таково, којим се земља за летње сејање приправља.

Пишући ово неколико редака, немислимо на боље газде, који ваљано газдују и газдовати знаду, и који су са зимским усевима већ одавна готови, пак већ и за пролетње усеве плугове спремају, ако нису већ може бити и с' тим преоравањем готови, — него имамо овде пред очима више оне мање газде, који ору још непрестано као што су им прадедови орали, те би нам миније било, да се у тежању и обрађивању поља и развијањем ратарства за напреднијим народима поведу. Надамо се, да наш лист и нашим сељацима

у руке долази, пак зато ове речи и намењујемо њима.

За чудо је то велико, да наши сељаци јошт никако не увиђају важност ваљаног орања. Наши сељаци ору под семе само једанпут, ретко двапута, а три пута као што биље зактева, а да се ваљано развије и роди — никада. Где се овако ради због сиромаштва, онде би сиромаку овим нашим укором повећали јошт невољу, што не ради онако као онај, који има средства и места где да ради. Овде неможе дакле бити говора о измени плодова, а ни о орању по законима умнога газдовања.

Онај, који мора да чека, док му доцне посејан кукуруз, тек око *Петковаче* дозре, номоже ту њиву око *Усекновања* за зимски усев орати. Ту је дакле узрок, који сиромах неможе одклонити, пак због тога није у многим случајевима ни замерити, ако пре мразева, а може бити и пре снега неможе семе зимскога усева у земљу бацити.

Али не гледајући на овакову баш сиротињу, има и такови мањи, ал' ипак имућнији сељака, који то неће да увиде да треба под зимски усев бар два пута орати, а камо ли три пута.

Јошт више укора заслужују они сељаци, који оставе своју њиву целе јесени и зиме неузорану, па тек с' пролећа за кукуруз преоравају, или може бити само једанпут ору. Ми нећемо опширније о важности јесењег орања писати, доста је, ако наведемо златну ратарску пословицу: *С' јесени узорано, полак нагнојено.*"

Оно газдовање, код ког се, било из немарности, било из незнанства с' јесени неузоране њиве оставе, које су за пролетњи усев опредјелене, мора се тим више укорити, што код нас климатички одношаји допуштају мало не сваке године, да се може до под касну јесен (сада баш) орати. Овакова немарност даје се тим мање онда опростити, где — а такови случајева има код нас доста — теглећа стока, после увоза летњега природа, па ако изузмеш по који воз дрва, управо дангуби, те би тако сељак све, пролетњем усеву намењене њиве и себи узорати могао, и може бити своме сиромашнијем суседу помоћи могао на измену, да и овај своје њиве узоре.

С' пролећа ће све то другчије бити. Јер ако би стока и имала толико времена за орање колико с' јесени, настаје питање: дали ће се сељаку за љубав хтети снег отопити већ месеца марта, да може с' плугом у земљу? Па кад би пре времена и окопнило, то ће сувишна мокраћа, која је од зимске влаге и снега, или кише преостала, орање тако отешчати, да ће се земља у непреломним браздама или дебелим грудвама одваљивати, а таково ће преоравање другој бразди, која се непосредно под семе оре, врло мало користити, шта више, теже ће се други пут орати моћи.

Али ћеш то исто одговорити може бити и с' јесени, јер ће тежак бити више пута пренуђен, да због јесење влаге и кише премокру земљу оре, те ће се земља и онда онаким непреломним браздама кидати. Јесте, то је истина, ал' ове непрекидане бразде и дебеле грудве излажу се целу зиму ветру, киши, снегу и мразу, те ће се све грудве раздробити, пак ће ји плуг с' пролећа, ма само мало сунца да буде, без икакве натеге за усев приправити моћи. Велика је дакле разлика између јесењег и пролетњег орања. На ово треба особито они да пазе, који су пролетњом усеву наменули жилаву иловачу — ту мораш с' јесени најпре преорати; такову земљу је само зима у стању за усев приготовити.

Главно начело треба да буде тежаку: земља, на коју ћеш пролетњи усев сејати, треба да је с' јесени преорана.

Како се дакле поврати — као сад — лепо време, одма га треба употребити за орање оне њиве, на коју мислимо с' проленha: јарик, кукуруз, кромпир, дуван ил' купус сејати.

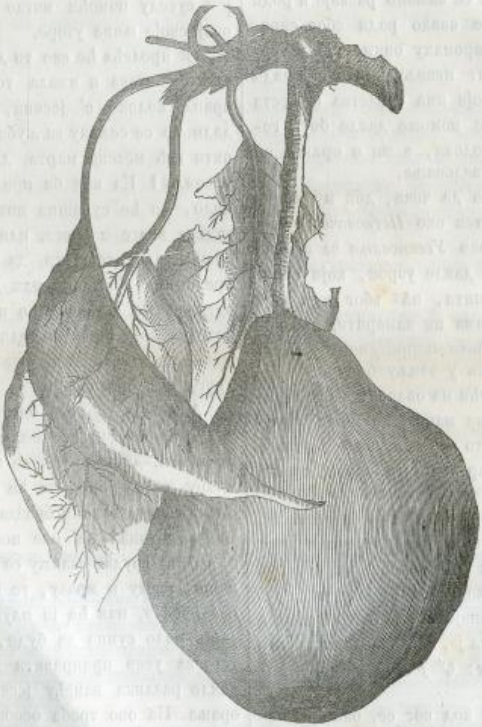

Крушка „граб.“

Крушка, тако звана „граб“.

На моме путовању нанђем око ческе вароши Мељника на ову крушку, која ми се по спољашњем изгледу, а и по укусу јако допала. Од ње има три врсте; једна је ситна као ора, друга изгледа као наша срчика јабука — пљосната, а трећа је ево овака као што слика показује, да кажем: као наша осредња караманка. Род јој је врло укусан и сочан. Боја јој је зеленожута, а на сунчаној страни руменилом обасута. Сазрева с' ране јесени, и онда има већ сва својства добре крушке.

И код нас има више врсти тако добри крушака, ал' их је све мање; а кад запиташ тому узрока, онда ће ти сељак одговорити: брате! оних врсти крушака и јабука што брзо и лако опадају, што неједнако дозревају и што се недају одржати, све ћеш мање по воћњацима наћи, јер што ће ми, кад немам од ње вајде као од друге.

Ја сам летос чешће од сељака, који су воће амо доносили, слушао, да је од неког доба некако у опште с' воћем тако, да брзо и лако опада, пак људи све већма вољу губе на гајање воћа.

Ал' верујте није томе узрок увек ни врста воћа, но и нега, јер Бога ми чудо је при оваковој нези, како воћке код наших сељака још и рађају; јер пит' му је воћњак оплевљен, нит' воћка очишћена; воћњак зарастао травом до половине дрва, а воћка пуна лишаја и маовине, а под њом сијасет гада, који се с' оним соком ране, што треба у род да иде.

Чувајмо наше добре врсте воћа и негујмо наше воћњаке како ваља, јер ево видиш ове красне врсте крушке нестаће за десетак година зато, што је напуштена, као многе врсте код нас, пак ћемо наше добре врсте заменути лошијима због наше небриге, те ћемо се онда тек кајати — кад доцкан буде!

Што имаш добро воће у воћњаку, негуј га, чисти и чини све да га одржиш, јер ће ти добра удомаћена већ врста увек издашнија бити, од сваке друге, коју тек одомаћити мораш!

О угару.

Угар је то, кад њиву своју оставиш преко целог пролећа и лета незасејану, пак ју за то време гнојењем и орањем за идући зимни усев приуготовљаваш. Ово је мали угар; велики је пак угар оно, кад њиву од јесени до јесени, дакле целу годину незасејану оставиш, ал за то време једаред нађубриш и два-три пута преореш.

Угарити, т. ј. за време угара орати, мораш по правилу први пут плитко. Ако је пак земља мека и добра, чиста од зубаче и други травуљина, ту је боље дубље угарити.

Ако је пак земља тврда, кајшаста и неплодна, то се мора што пре угарити, ако је икако могуће још месеца маја; а ако је земља дуже време под пашњаком била, тим раније преоравати треба. Код лаке, плодне и у обште добре земље, довољно је ако се концем месеца јунија или почетком јулија узоре. Цјели сходније остаје пак увек угарење с јесени.

Овим угарењем намеравамо ми земљу ваздуху више изложити, издробити, травуљине на њој утаманити и на већи степен плодности је довести.

Кад други пут угариш, онда угари дубље; ово друго угарење само ће онда од ползе бити моћи, ако се је прво угарење добро слегло и изтруло; јер ако то није, онда ћеш њиви у невреме са овим другим орањем шкодити. Бразде овога другога орања нека су

узке а дубоке тако, да на бразду првога орања 3—4 палца нова земља дође.

Трећи пут пре сејања, гди такођер узку бразду пуштај, ал слушај! несмеш дубље орати, него што си други пут орао. Кад би ти сад трећи пут дубље орао, него што си други пут, онда би морао неплодне земље одоздо покренути, која би се при превољивању на горњу, плодну и урађену земљу просула, а на оваковој земљи редко шта успјева. Оваку земљу можеш у чистој бразди оставити једно 2—3 недеље, пак ју онда засејати, са екстирпатором (или код мањег и сиромашнијег газде са добром дрљачом) прећи и предрљати, пак онда повлачити. Ако је пак земља лака, или ако је пескуља (сува), онда је боље, онда трећи пут узорати, кад већ оћеш да сејеш, пак после орања одма и посеј.

Да ли је држање *чистога* угара у опште неопходно нуждно или не? о томе су мњења код земљодјелаца још и данас тако различна, да су на гдикоји мести сасвим једно другом противословна. Будући да се угар само у трећачењу налази, и тако се по правилу сваке треће године повраћа, зато мора за земљодјелца од велике важности бити, да дозна, да ли је заиста за боље успјевање свога угаренога усева одвећ нуждно, да сваке треће године празна угара оставља, или би му много користније било: удесним уређењем земље, за три године три жетве, уместо две скинути. То одвећ важно питање, у смотрењу остављања и неостављања угара, само ће се онда повољно решити моћи, ако се узможе решити: на који би начин земљодјелац цјел своју са земљодјелством најсигурније докучио. Његова цјел пак никад друга бити неможе, него: „побринути се да са својим имањем највећи чист приход добије“ т. ј. такове и толике плодове на *урађеној* земљи да посеје, који ће му или продајом, или другим којим употребленьем највећма кесу напунити.

Најважнији узроци, који се за остављање празна угара наводе, ови су:

1. Код тешке, згрудване и при том чешће мокро лежеће земље је необходно нуждно, да се онако у влажном стању преоре, а то ће учинити да ће се изсушити и окорети. Овакове ће се земље само остављањем у чист угар умекшати и издробити моћи, а даљим орањем ће им се и плодност повисити.

2. Лакша је земља подложна дивјачењу растењем травуљина; да ову од ти травуљина изчистиш, необходно је нуждан угар; што је дакле земља дивјачењу том више подложна, тим се чешће угара оставити мора.

3. Угаром се у земљи налазеће живујуће гади утамањивају, јер не само да се чешћим орањем већ у земљи многа гад утамани, него и птице могу, с плугом на видик изнешен гад пограбити.

4. Једна за другом сљедеће жетве, слабе земљу, зато и недорасте сљедеће биље као што би ваљало, ма се земља и гнојила. Зато се мора земља једном одморити.

5. При овом одмору увлачи земља у себе летан ваздух, влагу, сунчане зраке и росу. Што се земља дакле више преорава и дроби, тим се више пуни онога ваздушнога гноја, и тим се надокнађава гној, ког земља за одржавање на њој посејаног усева треба; јер газдовање, гди се угара неоставља, неможе се са нуждним гнојењем подмирити.

6. Газдовање без угара, захтева с пролећа и јесени више радеће снаге, које лети узалуд стоје, а сваком је газдовању на штету, кад му радене снаге и најмање бадава стајати морају.

По многогодишњем и многостраном искуству умствујући земљодјелаца, дају се горенаведене цјели за оплођење земље, на други начин боље докучити, нежели са чистим угаром.

Паметан сељак ће да посеје у место угара онаково биље, које земљу неће ни грудвати, ни изцедити, нити ће ју подивјачити, него ће ју јошт далеко боље поправити, но што је и пре била — он ће уместо угара посејати детелину, вику итд. Ову ће после скинути, с њоме марву изранити, која ће му довољно и добра гноја дати, а осим тога својим дебелим жилама и одпаднутим лишћем ће јој снагу повисити.

Детелина, вика итд. ће земљу својим широким лишћем закрилити тако, да се ова неће изсушити моћи, него ће непрестано довољно влажна бити. Исто се ово и с оним биљем постизава, која се за време свога раста окопавати морају. Са окопавином засејана земља, ако се као што ваља обрађивала буде, неће се никад подивјачити, нити осушити моћи.

Класато биље — дакле зрно —, ако се више година једно за другим, на једној и истој земљи сеје, слаби наравно земљу; ал зато треба мењати усеве, које ће земљу, за једним класатим биљем поправити; овоме пак треба више знања, него што данас наши сељаци имају. На ту мену ћу доцније доћи.

Употребљење угара зактева заиста више гноја; ал овај се може увек добити од добро израњене марве оном пићом, која је место угара посејана и покошена.

Да газдовање без угара више марве зактева, то стоји! ал да та марва преко лета узалуд стоји, и да је газди на штету, то — нестоји, јер у једном ваљано уређеном газдовању све силе непрестано радити морају.

Трећак сеје понајвише *зрно;* а стоку као споредно нешто у свом газдалуку сматра, и само се онде стоке ваљаније израњују, где је довољно ливада. Зађи по добрама наши мањи „трећака“ видићеш колико има ливада ил' сенокоса — скоро ни мало. Гди дакле код трећачења нема довољно извора за пићу којом ће се марва ранити, ту се трећачењем никад цјел и тежња земљодјелства постићи неће; ако нам је т. ј. цјел: (која треба код сваког да је) да са наши земаља што више прихода добијемо.

Даље мисли „трећак“ да је за добро обдјелавање и чистоту земље тиме највише учинио, ако после две годишње жетве читаву годину ту земљу под угар остави, и за то време мисли да ће сву травуљину утаманити. Он мисли, да се другим начином неће оне траве опростити, која је за две године међ' усевом нарастла, ако угара не остави, и да он без те угарничне паше бити неможе. Ако угарничар ове две, баш себи самим противословеће цјели, постигне, онда се тек сплео; јер ако ће он на угару стоку пасти, онда несме земљу преоравати, што је управо права цјел угарења, него мора оставити да трава расте, те да ју стока попасе; а ако дакле непрестано преорава и тиме травуљину утамањива, онда наравно неможе ту паше имати.

Ми имамо већи део мањи газда, него што их је већи, а мањем је газди од преке нужде: да и угар употреби; и он много лакше са трећачења на мјенимо газдовање прећи може, него што би већи газда то учинити могао.

„Та дај једанцут и то мјенимо газдовање па среду, да га видим какво је и то чудо!“ рећи ће „трећак.“ Ову брате! ал најпре ћу да ти кажем у чему се управо то твоје трећачење састоји, јер наше се газде понајвише називају трећацима, а не трећаче, т. ј. нераде онако, као што неизмјеними закони трећачења зактевају; зато и јесу збуњени — за то им и невала газдовање!

УНИВЕРЗИТЕТ БЕОГРАД

Бресквe најбоље поред бели зидова напредују.

Бресква је воће донешено нами из јужни, топлији предјела, пак зато зактева и код нас топал и сунчан положај.

При гајању бресака, мора се, као и код сваког воћа, пазити на избор дрвета и на место и земљу, где ће се усадити, а да ваљана рода донесе.

Ако нећеш ил' неможеш сам своје бресквe да калемиш, а ти изабери сам, или подај изабрати из растила такове калеме, који су калемљени на воћкама, које у твојој земљи успјевати могу. Она су дрва обично најбоља и најдуговечнија, — ако и имају малени и незнатни мана — која су на бедему калемљена.

Кад си већ врсту коју оћеш изабрао, онда ваља изабрати још и најздравија и најјача дрва, којих је кора жива и светла, а стабло право и добро калемљено. Није нужно тако баш на величину дрвета гледати, но више на врлину.

При куповању обрати се на поштеног воћара, који ће ти здраво и са неповређеним жилама извађено дрво дати, а то је за будућ успјевање воћке од врло велике важности; боље плати коју крајцару више пак да добијеш у сваком обзиру ваљана дрва.

На послетку несме извађено дрво дуго с' голим жилама на ваздуху стајати, а ако се мора даље слати, онда ваља, особито жиле, добро с' маовином и горе сламом замотати, да се не би сушиле.

Брескву исто тако не ваља на врло ладно, као ни на врло топло место усадити. Брескву усађују на југу и северу окренута места, ал' њој најбоље угађају места, која су истоку и западу окренута. У врло топлим, дакле јужним предјелима, хрђаво и нагло род сазрева, а северу окренута дрва никад слатким родом не уроде.

Ко оће лепи, крупни и слатки бресака да има, тај нека назида с' једне стопе широк зид, пак нека му је једна страна западу, а друга истоку окренута, ево овако:

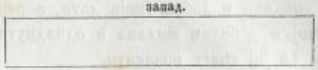

пак са западне и источне стране нека су дрва баш сасвим поред зида усађена и по зиду лепо повезана. Што се дрва у лепшем виду одгоје, тим лепши изглед имају и боље роде, кад им гране правилно стоје.

За тај посао ево две форме, како ваља бресквe још у младости подрезивати, на форму писма ш,

а друго на форму писма ц (на стр. 9.)

Ал' се могу бресквe садити и иначе на места, камо сунце само до пред подне допире, само ту небива род ни крупан, ни врло сладак.

Што се пак земље тиче, то морам казати, да бресква није тако пробирачица као што се мисли. Она успјева свуди, где се с' њоме ваљано поступа, и где је земља у довољној дубљини плодна. Песковиту здравицу највоније, једном речи свуда успјева, где није земља подводна, где би јој жиле лако трунути могле. То се пак по себи разуме, да од доброте земље и живовање њено зависи.

Корист „слепи мишева".

Међу животиње, које људи из незнанства мрзе и гоне, спадају такођер и *слепи мишеви*; велимо из незнанства, јер кад би ји изближе познавали, неби то чинили. Ове ноћне животиње чине човеку велику услугу тиме, што свакојаке мање животињице тамане као бубе, лептирове и гусенице, које му поља, баште, шуме пустоше, ранећи се с њима. Истражујући увеличателним стаклом измете ти мишева, нађемо у путра крила и ножица од лептира, мува и буба, и другога гада. Као што су нам дакле птице корисне, што *даљом* шкодљиви гад тамане, тако су хасновити и ови *слепи мишеви*, што то ноћу чине. Бавећи се тиме, докучише, да *рани* слепи миш у један сат 12 буба утамани, други опет похвата за исто време 60 мува. Они су тим кориснији, што управо непрестано путују с места на место, прегледајући сваки буџак где буба има. Неке врсте ови мишева путују преко лета далско на сјевер, од куда се с јесени опет врате. У јужним земљама, где гад особито људма досађује, уважавају људи слепе мишеве већма, него у сјеверним странама. Већ у горњој Шпанији летају вечерним сутоном по сокацима слепи мишеви, пак шта више и собе улећу, и људи ји не напаствују као код нас, јер знају како су корисни. Премда их онде има много, зато опет никоме и косе не улете, јер их не туку и не гоне.

Ако се слепи миш и залети кадкад човеку у косе, то је само због тога, што га гоне, пак се и он заквачи онда за прву ствар, о коју случајно удари. У источним земљама и у Индији има ји толико, да од њи зрак потавни; но тамо не само да имају најбољега посла, него ји највише и штеде. Ако су дакле оне ноћне животиње и ружне, неваља ји зато мрзити, него треба да их наше собствене користи ради штедимо. Ако ји нађемо у шупама, торњима, кулама и иначе под крововима, где су се за презимовање у гомили склупчале, немојмо их узнемиривати, пак ако се и к сланини у сушионици залете, нетреба им замерити, јер не долазе само ради сланине, већ ради буба, које се на таковим местима обично задржавају.

У обште ваљало би слепе мишеве тим већма штедити, што за годину дана само једно, ретко кад двоје млади излегу, дакле се слабо разплођавају.

Два белгијска оруђа за плевлење.

Ни у једној земљи на овоме големоме свету, недрже пољодјелци толико на чистоћу своји њива и ливада, као у Белгији, пак нежале ти ту труда ни мало, те коров и травуљину плеве на својим њивама с' руком, помоћу за то направљени справа. Ако их баш при том послу и коју пару узкошта,

то им обиљато оплевљена њива поврати, као што искуство довољно сведочи.

Ево овде ћу показати нашим читаоцима два такова оруђа; једно је ево ова 1. слика с' којим се оне траве из корена ваде, које са дужим и јачим жилама расту, а друго је слика 2.

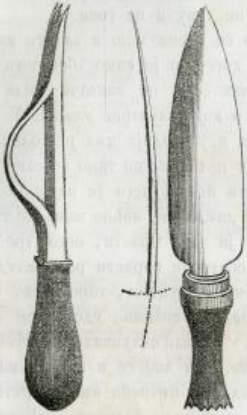

Сл. 1. Сл. 2.

с' којим се траве плеве, код којих су жиле ситније и плиће расте. Осим тога се ова справа употребити може и у место мотичице, за прекопкавање леја, на којима је кељ, келераба, купус, лук итд. посађен. Ова је справа с' обе стране оштра и мало извијена, а усађена је на дугачком округлом држању. Кад се држање скине, може се употребити и за чишћење воћака од маовине и лишаја.

Како се болесна уста код коња лече?

Обично се ови следећи 6 случајева чешће догађају, да коњи од уста болујући не могу да једу, и то:

1. Кад видиш да ти коњ на горњим нацуницама, изнутра, има мале водене бешикице, а ти узми оштар нож, пак те бешикице просеци, пак онда те мале ранице са сољом добро протри, те ће за кратко време зарастети.

2. Догађа се више пута, да при мењању зубова код ждребади, поред новоизишлог зуба, јошт и стари на том месту остане. Ово смета ждребету при јеђењу, а друго и нов зуб хрђаво израшћује. Да овој незгоди доскочиш, мораш стари зуб изчупати ма на који начин.

3. Кад је ждребе једно 2—3 године старо, онда му кадкад горње небце подебље нег' обично израсте, те му смета при јеђењу. Кад дакле ово примјетиш, а ти узми оштар нож, просеци то небце на неколико места у накрст, остави да мало крви изтече, пак онда најпре чистом водом пропери, а после тога са медом и сирћетом изтри, пак ће зарастети.

4. Код више коња можеш примјетити, да под језиком нека два кожна листића висе, од прилике као зрно од сочива велика, пак неки мисле, да коњи због ти листића немогу да једу, и без да даље што промисле, узму маказе и одсеку ји. Ово нека се не усуђују чинити, јер су та два листића ту нужна.

5. Више се пута језик и небце израњави од подљикаве ране; у том случају треба уста добро испрати с' водом, пак онда медом и сирћетом изтрти.

6. Кад коњу чешће пљувачка из уста тече, кад је снужден, кад неће да једе, кад главу земљи приклања и кад се ране на језику и небцу примете, то је знак да коњ „трулеж“ у устима има. — Кад се ово примјети, треба узети комадић дрвета, пак га с' платном обвити, у воду замочити и трипута преко дана коњу уста испирати, докле год не оздрави.

Различности.

— Данашњем броју додат је позив на предплату, на књигу *„Гајање пољских усева“* од дра Ђорђа Радића. Чинимо овим сваког економа внимателним на ову књигу.

— На више мести у суседној нам аустрији показала се црквица у стоки. — Само чисто ваља своју стоку држати и здравом је раном ранити, пак ће се боља уклонити из наши чопора.

— У многим предјелима јужне Француске где грожђе болује, догађало се, да се људи отроваше, који тако оболело грожђе кусаше. Шта више, млади здрави људи, који болесну лозу секоше, пак на руци ма какву рану имадоше, разболеше се и умреше врло брзо, ако јим је која кап винове сузе на ону рану пала.

— Из Баварске јављају, да су прошлога месеца тамо многа јабукова дрва по други пут цветала и плодове заметула, који су за сада подпуно здрави; оће-ли сазрети, видићемо, ал' и то је код њи бивало.

— Наше неготинско црно вино спада у најбоља европска вина — а из Србије даље незна му се ни имена. Греота је, што се с' дотеривањем тога вина боље и пазљивије не поступа. Неверујем да није и неготинско вино једно од они било, које је на светској париској изложби златне колајне добило, ал' наравно под другим именом подметнуто. Наши Неготинци ваља на дотеривање свога изредног црног вина да пазе и где је год излог какав, тамо га на стицање пошљу, нека за њега цео свет зналe, а за цело, ако је добро дотерано и сачувано, неће се ни *Малаге* постидити. А кад такови излози буду, ми ћемо у овом листу јавити. Одвојите и сачувајте бољег вина и за наш излог који ће идуће године бити, те га изложите, да се пред гостима, који на излог дошли буду, с' њиме подичите!

ОДГОВОРИ.

Г. Чед. Поп. у Љ. И вами и свима који бацају кривицу на друштво, да им лист неуредно, као што велите, долази, имам част одговорити, да би ја само желио да сте ви и други онде, кад се лист експедира, пак би се уверили са каквом се точношу и нажњом то извршава — немојте дакле сву кривицу на друштво бацати. А ако ви то „нередност“ зовете, ако лист два или три дана доцније изађе, но што је означен дан, то треба у обзир да узмете, да илустрован лист није тако лако издати баш на опредјелен дан због многи околности, а најлакшија је та, што се више пута сложи неки чланак уз какву слику, пак се онда за сликом чекати мора, која ма буди каковог год узрока није готова бити могла, те се тако са штампањем задржи цео лист, а да се који лист без слика изда, онда би опет било вике. А друго, нико ништа не губи, ако лист и неколико дана доцније изађе због речени околности, јер ово није политичан лист, да се једва чека дан да лист изађе, да се видити може шта се за два три дана у Боци Которској догодило итд., а сутра дан све те новости немају више вредности ни интереса. „Тежакове“ пак новости неће никад, ни годинама застарети, а камо ли за два три дана.

Што се пак општина тиче, то ни баш зато и шаљемо под једном подвезом на срезке канцеларије, да се листови не губе, а кад се где који лист забади без подвезе, забиђење се и са подвезом, ако никоме за њега није стало. А „Тежак“ има такову важност за поједине општине и за целу отачбину нашу, да заслужује, да се власти постарају да га свака општина до руку добије.

Оволико на ваше писмо од 8. нов. о. г.

даље имамо приједетити, да на „друштво“ управљена писма нетреба наплаћивати.

Овај први број шаљемо и свима старим предбројницима, пак ћемо ону господу и за даље за наше предбројнике сматрати, који нам га не поврате, а ко га није у намери за даље држати, нека нам овај број натраг пошље и на подвезу напише: „непримам више“, да се знамо управљати, а поште учтиво молимо, да нам такове листове точно натраг у Београд пошљу. — Лист излази сваког 15. и 30. у месецу.

ЗАВОД ЗА ИЗУЧАВАЊЕ ПОЛЕ

НА ЗНАЊЕ.

Да би у отачбини нашој што више и што бољи пољско-привредни справа било, друштво ће ово **сваком** свом члану такове справе набавити по најјефтинијој цени, а при том справе **најбоље**. Све справе, које се преко друштва набављале буду, долазе од дотични најбољи мајстора најпре друштву овоме у Београд, овде их секретар друштвени прегледа дали су добре, и онда их одма ономе шаље којих је наручно.

За сада највише питају за *плугове*. Да би дакле ваљани само плугови у земљу нашу долазили, друштво ће их сваком по следећу цену набављати;

Плуг за *дубоко орање*, који много снаге зактева, за 360 гроша чарш. са колечкама заједно, очеличеним раоником и црталом.

Плуг за *тешку збијену* земљу, за такођер поћећу снагу за 330 грош. чар. са колечкама заједно.

Плуг за *лакшу*, мање збијену земљу, са очеличеним раоником и црталом за 300 гр. чарш., са колечкама заједно.

Плуг за *лаку*, трошну земљу, са очеличеним раоником и црталом, са колечкама заједно, за 290 гр. чарш.

Плуг за *брдовите* и стрмените њиве, са очеличеним раоником и црталом за 270 гр. чар., са колечкама заједно.

На плугове који се преко друштва овога набављају, *неплаћају ђумрука*.

Свака наручбина нека се управи на секретара „друштва за пољску привреду“ **дра Ђорђа Радићаи Београду.**

Подвозни трошкови износе по плугу од прилике 6—10 гроша чарш.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ НОВЕМБЕР, 1869.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Субота	Кузман и Дамјан	8.	**Михаил арх.**	15.	Гурије, Сам. и Ав.	22.	Филим. и Арх.	29.	Парамон муч.
2.	**Недеља**	*Акинд и Пигаз.*	9.	*Онисифор и Пор.*	16.	*Матије ап. и ев.*	23.	*Амфилохије еп.*	30.	**Андреја Пр.**
3.	Понед.	Бурђе (Бурђиц).	10.	Ераст и Олим.	17.	Григорије нео. чд.	24.	Екатерина вел.		
4.	Уторник	Јаћинђије препод.	11.	Стеф. Деч. и Мина	18.	Платон и Ром.	25.	Климент папа р.		
5.	Среда	Галактијон муч.	12.	Јован мил. нат. вл.	19.	Авдије пророк.	26.	Алимпије столп.		
6.	Четвртак	Павло исповед.	13.	Јован златоуст.	20.	Григорије дек. пр.	27.	Јаков перс. мучч.		
7.	Петак	Лазар препод.	14.	Фил. покл. бож.	21.	**Вход Бог. (Вов.)**	28.	Стеф. нов. прем.		

Пун месец 7. у 8 с. 34 м. изјутра. — Последња четврт 14. у 7 с. 30 м. у вече. — Нов месец 21. у 11 с. 57 м. пре подне. — Прва четврт 29. у 2 сах. 6 м. по подне.

☞ **Ко жели бити „члан помагач“ овога друштва, да га у постизавању његови племенити цјели, са 20 гр. ч. или 2 фор. а. вр. годишње подпомогне, нека нам се што пре јавити изволи, да му можемо, што му као таковом члану припада, за времена набавити.**

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист према „Друштву за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ц.
За аустријско-угарске земље . 4 ф. а. в.
заједно с поштарином.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прем пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма попаљена, а из Аустрије моламо напаљена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Новембра, 1869. ГОДИНА II. Број 2.

Садр. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — Рад у месецу децембру. — Велике грабље. — Слинчица и пип. — Како се детелина суши? — Шта је то „трећачење“? — Какав треба да је „тавник“ на кошнице. — Плут на брдовите продјеле без колчени. — Болест кромпира. — Да одузмеш усиљеном месу лак риби смрад. — Да ти се вино у сирће претвори. — Различности. — Одговори. — Календ. за Дец. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

1. **Јован Радић**, парох цркве спасовске у Суботици (у Аустрији).
2. **Ђорђе Стефановић**, агент трговц. у Београду.
3. **Коста Маршићанин**, начелник среза лепеничког, окр. крагујевачког у Рачи.
4. **Никола Бабамиљевић**, писар среза подунавског, окр. смедеревског.
5. **Живојин Козељац**, начелник среза ресавског, окружија ћупријског.
6. **Димитрије Ристић**, начелник среза левачког, окр. јагодинског.
7. **Василије Мацаревић**, председник, у Пожаревцу.
8. **Никола Ђорђевић**, окружни помоћник у Пожаревцу.
9. **Богдан Л. Вељковић**, трговац у Пожаревцу.
10. **Петар С. Николајевић**, трговац у Пожаревцу.
11. **Михајло Аврамовић**, трговац у Пожаревцу.
12. **Богдан Ђорић**, трговац у Пожаревцу.
13. **Јован Ж. Радојковић**, трговац у Пожаревцу.
14. **Ивко Р. Томић**, рачуновођа државне ергеле у Љубичеву.

Радња друштвена.

Записник XVII. седнице одбора „друштва за пољску привреду,“ држане у Београду 13. новембра 1869. под председавањем друштвеног председника г. *М. Спасића.*

Присутни чланови: гг. *Чедомиљ Мијатовић, Фр. Вшетечка, Арса Ристић, Сергије Станковић, др. Јосиф Панчић, Крста Петровић и др. Радић секретар.*

Бр. 73.

Господин министар финанције јавља друштву да је од оних растових свилених буба, што су произведене при заведењима државне ергеле у Љубичеву и економије у Топчидеру, добивено око 200 драма семена. У истом писму пште господин министар имена оних лица, за која друштво држи да би им вредно било од овог семена по нешто за производење дати, е која би се са гајењем тих буба занимати хтели.

Да се по зактевању учини.

Бр. 74.

Државна штампарија шаље рачун од 4444 гроша и 31 паре порез. за штампарске послове, који су за друштво ово до краја месеца октобра о. г. учињени.

Да се исплати, пошто правит. печатња овај рачун објасни.

Бр. 75.

Семенар *Фелдеши* из Пеште шаље друштву мустре од семења, које би се члановима „помагачима“ друштва овога, послати имало.

Одређује се члан одбора г. Сергије Станковић и секретар друштва др. Радић, да из *Фелдеши*-овог списка изаберу некоје боље врсте зелени, које би за једну домаћу башту нужне биле, да свој избор одбору поднесу, а овај ће их набавити и члановима разаслати.

Бр. 76.

На допис шабачке подружине од 13. јуна о. г. бр. 14. у смислу оне, од шабачке општине за пољско-привредне опите реченој подружини уступљене земље, а у свези са закључењем ово-одборске седнице од 22. јуна о. г.

решава се, да се подружини одпише, да она општини примјети, да је друштво ово од правитељства добило за *опите* земљишта у Љубичеву и Топчидеру, а да је за подизање једне примерне економије, као што ју подружина поднеи жели, бар 150 јутара (по 1000 □) нужно пак онда да замоли општину, да јој ту земљу бар на 21 годину уступи. —

Према овоме закључењу нека дакле подружина нужне кораке код општине учини, и шта урадила буде, нека о свему опширан извештај друштву овоме поднесе.

Бр. 77.

Господин председник позива одбор, да изабере лица, која ће саставити програм за *излог*, на које се решава,

да секретар др. Радић направи најпре тај програм и да га одбору на претрес поднесе.

Бр. 78.

Редовни члан друштва г. *Клерић* подноси друштву нацрт и опис „*Нове вејавице без ветра*“, да се у „Тежаку“ штампа.

Одбор је ово примио с' том примјетбом, да се још један опит с' том новом вејавицом учини, пре него што ће се у листу штампати, а међу тим да се да члану одбора г. Фр. Вшетечки, да ову вејавицу са стране вештачке оцени.

Бр. 79.

Благајник друштва г. Сергије Станковић подноси дневник примања и издавања друштвеног — на потврђење.

Закључено, да се друштвеним печатом и подписом председника потврди

Закључено и подписано.

Радња у месецу децембру.

Ово је месец још дар од Бога, да се могу они у прошлом месецу пренебрегнути послови довршити, ако не наступи мраз, те нам све послове на њиви и ливади прекине. Немогу ти дакле драги мој пријатељу! никакове извесне послове означити.

Свуди се мора на то пазити, да се зимни шкодљиви упливи предупреде, нарочито од пролетње поплаве наших њива и ливада; зато треба, где се извесно зна, да се од растопљена снега с' пролећа вода на њивама задржава, сад јарђиче копати, куда ће

се вода сливати и њива одма с' пролећа обрађивати моћи.

Ал' зато се у кући послови множе. Око тога се ваља побринути, да се скупљено зрно преко зиме добро сачува за домаће употребљење, или приуготови за добру продају.

Кошеви треба да су увек суви, а ако је снега око њи, одгрћи га, да се не улеже влага у пруће, од ког је кош оплетен. Зрно треба чешће превртати, да се неби укварило, а да би се и од жиже (жижка) сачувало.

Од мишева ћеш сачувати остављено зрно само слободним пуштањем мачака у кош или зграду, где си зрно оставио; од црне жиже и пшеничног мољца пак само чистоћом и сувоћом; где је рана нечиста и на влажном месту смештена, ту ће ти речени буба увек бити. Промаје мора на сваки начин бити. Ал' ако речене бубе отму маха, онда ти не остаје ништа друго, него рану продати ил' потрошити.

Ако оћеш да ти стока преко зиме здрава остане и с' пролећа од пролетњи болести поштеђена, које само од зимног нечистог држања долази, - а ти само стоку са чистом раном рани и чисто је држи. Пази, да се стока на време и са чистом водом напоји. У стаји, где се стока налази, не треба никад много сена, сламе, ни друге ране да држиш, јер увуче оно испарење од стоке у себе, пак ју после стока нерадо једе, те много у огризинама пропада.

Стоку треба чешће чистити, јасла и друго посуђе, увек чисто држати. Особито је то код коња свето: „добро очишћен, полак уређен.“ Врло је пробитачно понегда кадење стаја са *вењом*. Друго је правило код ранења једнакост и тачност. Једнако и на опредјелено време ранити, то је најбоље и најздравије. Сад више, сад мање давати, то није добро.

У башти ваља опе послове довршити, који се прошлога месеца нису довршити могли.

Месечарке роткве и петрожељ можеш на приправљену леју сејати.

У подруму ваља приљежно прегледати зелен, која је за зиму остављена, пак ако је трунути почела, треба је од здраве оделити и најпре трошити. Ако је време лепо, можеш одушке отворити.

Ако си у воћњаку млада дрва усадио, пак наступи сад јака голомразица, а ти узми сламе пак посипи око стабла, докле од прилике жиле заваћају; тако ћеш је од прозебе сачувати.

Воћке чисти од гусенички гњезда.

Кошнице чувај од мишева.

Велике грабље.

Кад се сено на ливади покоси онда се у мале пластиће садене; то садевање бива, кад се најпре с' вилама, пак онда грабљама покупи. Ал' то купљење с' вилама и с' малим грабљама одвећ споро иде. Направише зато веће грабље, као што су ове овде насликане, где се један коњ упрегнути може, а сељак ји рукује са двема ручицама, као што су и на плугу. Састав цели ови грабља јасно се на дрворезу види, и сваки ји сељак направити може. За олакшање и ускоравање посла, препоручујемо јих нашим сељацима. (Види сл. на стр. 16.).

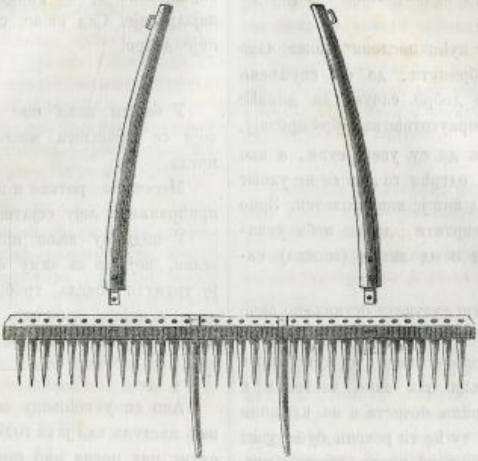

Слинавка и шап.

Од неко доба долазе нам из околине и из внутрености тужбе, да је ударила слинавка и шап у говеда.

Ми ћемо ево ове болести описати, колико се за њи до данас зна, како о постанку, тако и о лечењу њиовом.

Ове се болести обично заједно указују, и то највише с' јесени, а где се стока на пашњаке тера, тамо се указује и лети. Овако оболели волови не могу да раде, а краве слабо млека дају, и зато опет слабо ко на то мисли, како би се ове болести од стоке наше одклониле. —

У местима, где нема општега самопаса, ту се указује болест ова тек од оно доба, од како по некоји газда своју стоку на својим собственим ливадама пасе, или где читава чорда на сеоском травњаку или излазу (утрини) пасе. Видићемо дакле шта је тому узрок; ал' зна се, да се на адама (островима) најпре укаже, ако па њима стока без крова слободно и у магли пасе.

Ево да вам кажем, како ова болест постаје.

Ко је с' јесени шљива јео, на које је „слана" пала после вишедневне суше, том се је за цело језик орањавио; а кад га запиташ од чега је то, а он ће ти одговорити: пала је „медљика" на шљиве које је јео, пак му се зато језик ојео. Требало је дакле најпре шљиве опрати.

То је истина! При топлом времену се пентрају многа шкодљива испарења по ваздуху, које роса са собом на земљу довлачи; та се слана слегне на све твари, које се на земљи налазе, дакле и на воће, а ваздух ји ту после, кад сунце огране, осуши. Кад се дакле таково воће поједе, одма се укажу на језику или зубном месу меурићи неки, који се разједу, ако се брзо не излече, а ако се одма затим стане да се лече, таки и прођу.

Као што је код човека с' воћем, тако је и код стоке са орошеном травом.

Ако се дакле при ведром времену лака

магла из испарења они створила, а она се при ладној ноћи као роса на траву слегне, стока тако орошену траву пасе, јер јој стоји на вољи да то чини, и по њој се шеће, те јој се од те траве уста и мека места међ' пашцима орањаве од тога отрова; ту се најпре меурићи укажу, који се после озлоједе и у онако шкодљиву бољу претворе.

Кад се дакле стока остави да на тако орошеној трави пасе и шеће, онда они меурићи међ' пашцима попуцају, онај се отров из њи на траву проспе; а кад за стопом тако оболелог говечета, здраво говече пође, онда шта сљедује? да се и оно здраво говече разболети мора.

Кад болесно говече путом путује, пак ходањем тај гној по путу расипа, те на тај трап здраво говече нађе, мора ту бољу добити, без да је на оној ливади или пашњаку пасло, где је оно болесно пасло. О ваје боља исто тако приљепчива, као и шуга.

У местима, где се стока у стајама рани, и само се једно или два говечета на пашу истерују, те ону орошену траву пасти мора, мора оболети; а кад то оболело говече кући дође и са здравим се говедама, овцама ил' свињама помеша, онда се и ови сви поболу. Ако се пак ова боља у којој стаји ил' самоме селу улеже, онда и људи на опанцима гној овај разнесу, пак га у своје стаје унесу и стоку своју окуже, и тако, кад болест узме маха, онда стока целога села оболе, ако се за времена здрава стока од болесне не одели.

Ко добро пази, наћи ће увек, да се болест ова у онима местима најпре укаже и најчешће се налази, где се стока с' јесени сувише рано на пашу тера, док је јошт трава пуно орошена, или где и преко ноћи на пашњацима остаје и за време магле. У оваким местима се напред може рећи, да ће болест нанћи.

Зар се сат-два неможе причекати с' истеривањем, док се роса не осуши, и док отров онај није с' влагом изветрио? Зар да сељани нису кадри свога добра ради ово предупредити? Зар да се они не казне, који сувише рано своју стоку на росну и отровну траву терају и туђу стоку упропашћују? — Многе државе су то рано изтеривање на пашу забраниле; пак зашто да се то не би и код нас учинити могло?! — Кмет треба строго да забрани свакоме, да стоку своју дотле на пашу не изтерује, док је јошт роса на трави, јер час два, што ће марвинче дуже код куће под кровом остати, неће газди на терету бити.

Од кише може трава мокра били, то је испрано и не шкоди стоки ништа; — а добром је газди увек неправо, кад пастир одвише рано овце на пашу тера — он врло добро зна зашто!

Изкуство је доказало, да је најбоље ову болест, кад се већ укаже, оставити самој природи; сама ће се излечити, ал' само што дуже траје. Лек је једини: прати рањава места међ' пашцима са сламом, а уста са чистом водом, и дотле је код куће оставити, док не оздрави, јер не само да ће пре оздравити, него неће ни другу здраву окужити.

За опште добро заузети поглавар, знаће од сада шта ће радити, да одклони ову несрећу од своје општине, која му је поверена, ако ово мало моји искрени речи саслушао буде!

Како се детелина суши?

Ко детелине сеје, знаће врло добро, како је то незгодно, кад ју покоси, пак на то киша нанђе.

Лишће је детелине и онако дебље од сваке друге траве, пак се и сама по себи врло споро суши, а кад после кошње кишовито време настане, онда да те Бог са-

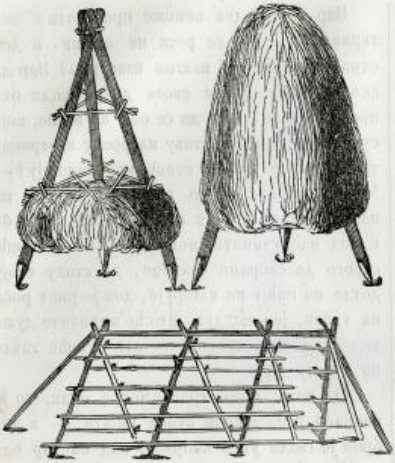

чува! по више дана треба сунца, док само провене, а камо-ли да се осуши.

Људи изкуснији, који многу детелину сеју, направише ево од мотака сталнице, пак на њи набацају покошену детелину. Ако је време суво, брзо се осуши, а ако је кишовито, киша се слива доле, као и код свакога пласта, а неће се овако ни уплеснивити, јер је унутри празно те може промаје бити.

Ове сталнице буду или на прилику округлога пласта, или у форми кућнога крова направљене. Ове су последње боље, јер се човек у време непогоде на пољу и прекрити може.

Шта је то „трећачење“?

У прошлом броју сам говорио о угару, и рекао сам, да ћу у овоме говорити о трећачењу њива.

При трећачењу мораш поделити њиву на три једнака дела; *један* део треба, по закону трећачења, засејати са пшеницом, *други* са којим летњим усевом, н. пр. јечмом, овсем, кукурузом итд. а *трећи* се део остави, што наши веле „под угар“, т. ј. не засеје се ничим.

За купус, куделу (конопљу), кромпир, репу, лан итд. опредјеле се обично мање њиве, а сва нужна пића за стоку морала би се са добри ливада и сенокоса добити.

Јели „трећаку“! кажи ми побогу право, колико има вас, који довољно ливада и сенокоса имате?

А зар ви трећачите, кад тога немате? Ако и трећачите са неким делом земље, не трећачите са целим имањем, а кад се човек трећаком назове, онда ваља онако да ради, као што му необорими закони трећачења заповедају, јер ови закони нису произишли вољом једнога или другога газде, нити су из прстију изсисали, него су на изкуству основани и многогодишњим уверењем утврђени.

Код трећачења треба онај трећи, под угар остављени део земље нагнојити, јер без тога слаба вајда од угара, а то гнојење ће се наравно увек повторавати, кад се год земља под угар остави, дакле сваке треће године.

А зар ћеш ти код једнога нашег сељака наћи, који угар тек сваке девете године гноји, пак шта више, једва се накани да ју и дванајесте тек нагноји; — јели то трећачење? Има и такови случајева, где је нешто мало ливада заостало, пак је и то преорано и у њиву претворено, а тиме се пића за стоку умањила; ту је дакле стоки оно одузето, чим би се ваљаније изранила, него ће се после са покваренoм сламом чемерно израњавити морати; а закони трећачења баш заповедају: ни њиви, ни стоци што узкраћивати, но тако удесити, да и њива и стока у пуној мери оно имају, што им је имати нужно.

„Трећак“ онда може *ваљано* опстати, ако на свака 3 јутра њиве, по једно јутро ливаде остави, а поред тога треба још и добра пашњака да има; јер није довољно само добре њиве, него треба и добро израђену стоку имати, јер добро урађена стока је тек једини стуб ваљаног газдовања!

Сиромашно се газдовање зове оно, при којем се њиве сваке девете године гноје; *имућније* је оно, где се њиве сваке шесте, а *богато*, где се сваке 3-ће године њиве гноје.

А ако ко каже да трећачи, а нема пашњака ни ливада, то се не зове трећачити, и то је у опште јадно и чемерно газдовање.

Но паметни људи искусише, да би боље било у место празна угара, посејати на том комаду земље *детелину*, и они тако свуди сад већ и раде; код њи је сва земља засејана — и то је *поправљено трећачење*. Детелина је биље, које земљу не квари, него ју поправља, и од које се за стоку нужна пића добива. Пак ако још при томе мало ливадице има, то је тек онда право трећачење које ће газду подићи и помоћи.

Горе сам рекао, да је чисто трећачење:

1. године:

угар	озимица	летина.

2. године:

озимица	летина	угар.

3. године:

летина	угар	озимица.

а 4. године као и прве и све тако даље.

Поправљено пак трећачење иде овако:

1. године:

детелина	озимица	летина.

2. године:

детелина остаје	летина	подгнојена озимица

3. године:

детелина остаје	подгнојена озимица	летина.

4. године:

озимица	летина	детелина

и тако даље. Детелина остане на једном месту 3 године, а на она два друга дела, сеје се на подгнојену њиву на изменце озимица и летина; јер где има детелине, да се стока добро изранити може, тамо ће бити и доста гноја.

Но може се земља и на *четир* дела разделити, и онда се зове то *четвртачење*, то је од прилике овако:

1. године,	2. године,	3. године,	4. године:
чист угар, или детелина	пшеница.	свас или јечам	пасуљ, сочиво или кукуруз.

Може се такођер на 6 и 7 делова разделити, и онда овако бива

1. год.	2. год.	3. год.	4. год.	5. год.	6. год.
угар	пшеница	овас	детелина	пшеница	кукуруз или друга летина.

или:

1. год.	2. год.	3. год.	4. год.	5. год.	6. год.	7. год.
наговјеш угар	решпа	пшеница	јарик-јечам	детелина	пшеница или зим. јечам	овас.

У осталом недржe се земљодјелци строго овога реда, но по својој вољи сеју шта хоће — ал' баш то не ваља. За нашег је сељака боље, да се — бар за сада јошт строго овога реда држи.

Под именом *летине* разумем овде сваки усев, који се с' пролећа сеје; дакле сеј шта оћеш, ал' се држи реда, ако мислиш да добро прођеш и од твога газдовања вајде имаш.

О „мјенимом" газдовању други пут.

Какав треба да је „тавник" за кошнице?

Тавник је за кошнице од врло велике важности, а особито за пресаде, који су о врло маленом народу. Ако ти је икако могуће, треба тавник добро да утврдиш, да ни мишеви ни пацови не могу унутра доћи; јер ако се они тамо уселе, грдне ће ти штете нанети. Крајно саће, које је с' медом најпуније, оставе пчеле на зими, а и остало с' медом пуно саће оставе пчеле голо, јер пчела неће никад лежати на меду, него се купи у празно саће и тамо се згрева; и тако мишеви и пацови онда врло лако до меда доћи могу, ту мед поједу и саће измрве, те толике штете направе, да би могао човек за то направити један ваљан *тавник*, који је за више година, а не за једну само.

У тавник не треба пуштати мачке да мишеве гоне, јер би мачке по тавнику скакале и пчеле узнемиривале, те би силне пчеле изгинуле.

Најбоље је тавник добро утврдити, озидати од печене цигље, или камена, с' једне стопе широк и 7 стопа висок зид, тако, да можеш кошнице на два боја наместити. Тавник треба такођер, или с' печеним цигљама или с' каменом поставити, и ту знај, да ће ти кошнице на миру презимити.

Преко зиме треба да је тавник таван, да нигде не може сунчана зрака допрети, јер се догоди, да и преко зиме лепи и топли дана буде, а пчеле, како најмању светлост опазе, одма наваљују на поље, и због тога се морају у тами држати.

Кад оћеш тавник да правиш, а ти изабери склонито место, где ће пчеле на миру бити моћи, да се око њи никаква лупа не чини. Ако се око пчела лупа, онда се оне и у највећој зими узнемире, те тако узалуд силне погину.

Сваки дан ујутру треба тавник мало отворити, да се изветри, и док је отворен — једно четврт сата — треба код њега бити, да неби мишеви или жабе у њега ушли.

И то је истина, да не може сваки пчелар овако сазидан тавник направити, ал' онај који много пчела има, том ће се исплатити. Ко мало кошница има, тај ји може где у баштн у заклон склонити и мало само покрити.

Преко зиме пчеле мало меда троше, а особито ако су у миру; ал' кад с' пролећа излетати почну да се изчишћавају, онда мед здраво троше; онда се они слабији пресади прерањивају. С пролећа може и мало слабији мед бити, неће им ништа шкодити, јер се и тако онда чисте. Ал' зато у јесен ваља добро очи отворити, какав ћеш им мед дати. Ако јим с' јесени хрђав мед за рану даш,

то ћеш ји све потаманити, јер од хрђавога меда добију пролив, пак су принуђене на поље да грамзе да се изчисте, те се тако посмрзавају. Ако не би на поље изашле, онда би се морале у сећу изпразнити, те би саће опоганиле, које би се усмрдило и од тога смрада би пчеле поскапале.

У пролеће, после подрезивања, кад пресаде с' медом прерањујеш, можеш трећи део црна вина с' медом помешати, од тога се крепе, а саће ситном сољу мало посни, да се боље плоде. А добро је и са ситном паприком мало саће посути, јер им све то с' пролећа добро чини, почем преко зиме све на меду чуче, утроба им од тога пљушти, те онда себи лека траже и на сваку љутину иду.

Ако немаш тавника, онда ископај у земљу *трап* и у њега кошнице послажи; земља, где ћеш трап копати, мора бити здрава, да се не рони, а који су пресади народа (пчела) пуни, ти могу и на пољу презимити, њима неће зима ништа шкодити.

Тавник је и зато боље имати, да се у њему преко зиме кошнице држе, што је у њему топлије, а у топлини се пчела боље леже. Матица већ око Богојављења почиње јајца лећи, и тако кад је зима јака, а кошнице су на пољу, онда се пчеле од зиме у клупче скупе и ни су у стању много народа излећи. А у тавнику им је топлије, неморају се тако скупљати, и много боље и више народа излегу. А и зато је шкодљивије кад су пчеле на пољу, што како се лепши сунчани дани укажу, ма да је на земљи и снег, онда ти сунчани зраци измаме пчелу на поље, пак сироте по снегу попадају и многе погину; а кад никакова зрака не виде, онда у помрчини ћуте.

Плуг за брдовите предјеле, без колечки.

Са колечкама плуг, врло је тешко окретати на мањим просторима, особито око дрва. Зато се за стрмене предјеле, за њиве које су воћем засађене, ови овде насликани плугови са много бољим успјехом и са мање снаге употребљују. При орању са овим плугом, има се само то примјетити, да земља већ у неком степену урађена бити мора, и за време целог орања, мора га — али вешт човек водити; на детету се не може овај плуг оставити, управо не би требало никад да се пусти, да дете с' плугом управља, јер онда нит' добро може ићи, нит' дубљу бразду орати.

Болест кромпира.

Силни кромпири кад се расеку, имају у себи угасите тврде куглице, а то је знак болести. Но та болест на кромпиру неуказује се увек у једнаком виду. Доста тога, да се и код нас већ болесни кромпира на

продају доносе, пак зато треба увек при куповању два три кромпира расећи, пак видити јесули здрави и не; ако су изнутра чисти, без икакви пега и брадавица онда су подпуно здрави.

Овом приликом оћу и да кажем нешто о својству ове болести.

По најновијем испитивању састоји се узрок овој болести у некој малој гљиви (печурки), која се најпре на лишћу и стабљики настани, пак се одавде на саме кромпире разплоди и ту ји квари. Ако је за то време кишовито, онда болест много брже напредује, јер киша оне гљиве са стабла доле на кромпире спира.

Сходно овоме искуству, чиниће од више година већ опите, да се јаким окопавањем у некој мери овој болести на пут стаје. Ево овако учиниће те опите: узеше две, с' кромпиром засејане њиве; лозу кромпира на првој њиви пресавијаше с' лева и десна и загрнуше ју до вр'а. За опит узеше врсту кромпира, који су због финоће скоро сваке године без изузетка боловали. Кромпири на другој њиви нису земљом загртали, него су остављени као и обично. Последак је био, да је на првој њиви 1 највише 2% болесни кромпира било, а на другој 10 до 40%. То је очевидио, да се је разпростирање оних гљива загртањем предупредило. И на укупни доходак имало је велики посљедица оно загртање, што они загрнути кромпири у 7 до 10% више родише. А цео поступак није тежак.

Може бити да ће научњаци, који желе што друго доказати, овај наш доказ опровргавати, али бадава, изкуство сведочи, на ком ми наше доказе оснивамо. У пољској привреди, као и у свакој практичној струци, само је чисто изкуство меродавно. Да теорија сама по себи не погоди увек прави појав, то је сасвим природно.

Код ове прилике добро се сећамо да смо баш у најновијем добу читали, да је један белгијски сељак, своје кромпире, да би ји од болести сачувао, *пре зиме* посејо, и никад ни једног болесног кромпира пожњео није. Том његовом поступку сљедоваше и многи други сељаци и беше увек задовољни. То сејање кромпира не одступа од обичног сејања ни мало, само се *дубље* посеју, да им мраз неможе шкодити.

Да одузмеш усмрађеном месу или риби, ону смрад.

Ово ћеш подпуно докучити, ако прелијеш месо водом, преставиш к' ватри и при кувању непрестано скидаш опу пену с' воде.

Сад узми — по величини лонца и множини меса или рибе — усијаног угљевља, који више не горе пламеном и баци у лонац. Ово ће угљевље сву смрад из меса или рибе извући.

Да ти се вино брзо у сирће

претвори, узми неколико ивера од буковог дрвета и баци у вино, пак ће ти се брзо у сирће претворити.

Различности.

— Најстарије вино налази се, колико се зна, у варошком подруму у Бремену (северној Немачкој). Једно је рајнско вино од године 1624, а друго је француско од године 1653. Једна ракијска чашица овога вина кошта у истом подруму 1 дукат. Апостолска вина у истоме подруму млађа су у 100 година од први. Сваке године се по једно велико буре доброга вина у тај подрум уноси, да увек престара вина у њему има. Ова се вина за лек употребљују, која више пута боље помажу нег' икаква медецина.

— Краљ Матија Корвин сазвао је једном све народне главаре и великаше и њнове жене на гостбу. После части их је приморао да иду на њиву и с' плугом ору, а госпође великашице морадоше плевити, а то зато, да се ови увере како је то тежак посао, те да их опомене, да од плуга живећи народ највећма штеде, поштују и човечно с' њиме у сваким приликама поступају.

— Ческа краљевина је свега 9,024.138 јутара велика. Од ових је плодоносно 8,645.065 јутара; 6,025.590 јутара засејавају се разним усевом, а 2,619.475 јутара има шуме.

— Штајерско баштованско друштво закључило је, да се постара и набави боље врсте воћа за своје отачество, јер је пронашло да је редка башта у Штајерској, у којој се благородније воће наћи може. Заиста то друштво пуно право има што то оће да уради, јер је Штајерска и у другим пољско-привредним струкама врло напредна, пак зашто да неби и ваљаног воћа имала.

— По новијим извешћама има још две трећине целога света, где још нигда узорано ни посејано није било и где још људи не живе. У целоме свету има 700 милиона становника; у једној години умиру 21 милион, у једном дану 58.000, у једном сату 2400, у једном минуту 40 душа.

Нетреба човек да мисли, да више умиру него што се рађају; јер 29 пута више се рађају, него што умиру, и да ратова нема, морао би се свет тако напунити, да би сваке године по 3 милијарда 216 милиона више душа било.

— Немачка, са Аустријом заједно, потроши на годину 308 милиона центи кафе; из овог се види како се радо по свету кафа пије — њу пије данас најпростији и најсиромашнији сељак, као и највећи господин.

Г. Ник. С. у К. „Друштво“ ће својим члановима „помагачима“ давати само семена од *боље зелене*, јер је цјел, да се боља зелен у Србији одомаћи, а ако оћете *чешеља*, морате преко друштва наручити.

Г. Арс. Мил. у Н. за који дан, пак ће те и диплому добити.

Г. свештенику Јов. П. у А. Учињени су нужни кораци код више власти.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ДЕЦЕМБЕР, 1869.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Понед.	Наум пророк.	8.	Патанија препод.	15.	Елевтерије свешт.	22.	Анастасија влкмч.	29.	Четр. хал. млад
2.	Уторник	Урош цар срп.	9.	Зачатије Богор.	16.	Агија прор.	23.	Теодуа и Геласије.	30.	Анисија муч.
3.	Среда	Софонија прор.	10.	*Јован деск. срп.*	17.	Данило прор.	24.	Евгенија препмч.	31.	Меланија рим.
4.	Четвртак	Варвара велмуч.	11.	Данило стол.	18.	Севастијан муч.	25.	**Ромдест. Хр.**		
5.	Петак	Савва освешт.	12.	Спирид. еп. Трим.	19.	Вонифатије муч.	26.	**Собор Богор.**		
6.	Субота	**Никола архиеп.**	13.	Евстр. (вет. 3 м.)	20.	Игнатије богон.	27.	**Стеван Архиђ.**		
7.	Недеља	*Амерос. еп. мед.*	14.	*Тирс и Левкије.*	21.	*Јулијана муч.*	28.	*Двадесет хиљ. мч.*		

Пун месец 7. у 1 с. 6 м. ујутра. — Последња четврт 14. у 3 с. 50 м. ујутра. — Нов месец 21. у 1 с. 35 м. ноћу. — Прва четврт 27. у 9 сах. 31 м. пре подне.

☞ **Ко жели бити „члан помагач“ овога друштва, да га у постизавању његови племенити цјели, са 20 гр. ч. или 2 фор. а. вр. годишње подпомогне, нека нам се што пре јавити изволи, да му можемо, што му као таковом члану припада, за времена набавити.**

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА

СТЕВАНА ВИДАЧА

у

Пешти.

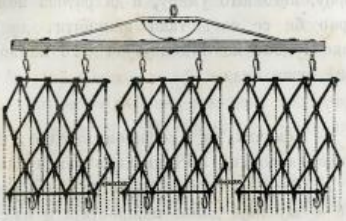

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланови „друштва за пољску привреду“ могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ђумрука.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

На многострано зактевање, продужујем време предплати на моју оглашену књигу

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

— која ће са више од 40 дворореза, бољег разјасњења ради, украшена бити — до **Божића.** До тога времена молим нека ми се имена предбројника пошљу, да их у књизи штампати могу, јер доцније послата неће се моћи штампати, почем ће донде књига готова бити. Ко *изрично* закте да му се име не штампа, и томе ће се такођер воља испунити. —

Цена је књизи 8 гроша чар.

У Београду 20. Новембра 1869.

Др. Ђорђе Радић

секретар „друштва за пољску привреду.“

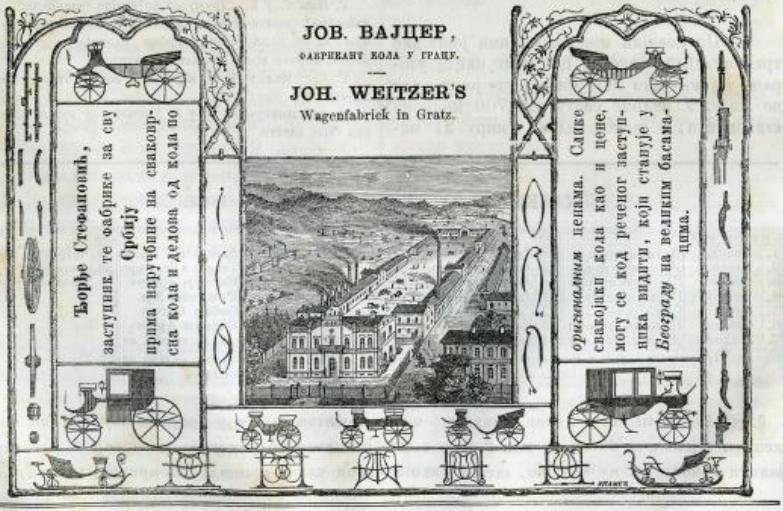

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист према „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље . 4 ф. а. в.
заједно с поштарином.

издаје:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
у БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прва пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ шта тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Ježaka“ тиче: уреднику „Ježaka“ Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије молимо наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Децембра, 1869. **ГОДИНА II.** **Број 3.**

Садржај. Чланови помагачи. — Мјесимо газдовање. — „Рамблет“ отца. — О подизању винограда. — Како се може пошто боље од мраза сачувати — Против мишева. — Кљукање гусака са стељом од кеве. — Копања задавица. — Различности. — Календар за Децембар. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

15. **Светозар Вучковић**, казначеј из Крушевца.
16. **Јован Ст. Милосављевић**, казначеј из Књажевца.
17. **Јован Игњатијевић**, казначеј из Зајичара.
18. **Браћа Лазаревићи**, трговци из Неготине.
19. **Михајло А. Атанасијевић**, учитељ из Неготине.
20. **Витор Остоић**, срезки писар из Ариља.
21. **Василије А Стефановић**, срезки писар из Ариља.
22. **Јован Поповић**, свешт. цркве ариљске.
23. **Владимир Поповић**, учитељ из Ариља.
24. **Марко Милошевић**, наредник из Ваљева.
25. **Љубомир С. Боиђ**, трг. из Лознице.
26. **Тома Бошковић**, кројач из Лознице.
27. **Живко Јефтић**, опанчар из Лознице.
28. **Виђентије Поповић**, поп из Јежевице, окружија чачанског.
29. **Јефрем Н. Тодоровић**, трговац из Пожаревца.
30. **Пантелеимон** настојатељ монаст. Петковице, окружија шабачког.

Мјенимо газдовање.

Најглавнији основи мјенимог газдовања ови су:

1. По једном известном, на више година опредјеленом реду, сеје се на изменце: класато и маунасто биље, окопавине и зелена пића. Код овога газдовања ваља се добро узети на ум, да свачега, т. ј. онога усева у соразмерној мери буде, ког се сувишни плодови одма у новац претворити могу, а при том да има и довољно пиће, којом ваља марву добро изранити, да доста и добра гноја добијемо, којим ћемо онај део земље нагнојити моћи, где усхтемо пшеницу сејати.

2. Цела се земља подели на извјестну количину делова, на којима се разни усеви по опредјеленом реду један за другим сеју. Како код поделења, тако и код избора плодова мора се пазити, јер се ту мора у обзир узети најпре земља, пак онда мјестне околности, поднебије и цјел газдовања у обште.

3. Цела се земља засејава сваке године и неоставља се празна угара, већ се на место њега сеје зелена пића, сад било то детелина, вика или на зелено косити имајући се кукуруз, а чист се угар после неколико година тек једаред остави, ако околности принуде.

Где се год ове зелене пиће сеју, тај комад земље мора се нагнојити, и негнои се после, док опет на ту земљу ред не дође да се зелена пића сеје, које — какокад — и за 6—7 година бива, ал се при овом газдовању земља тако неквари, као при чистом трећачењу.

4. Главно је правило код мјенимог газдовања то, да никад два једнака, или бар сродна усева, а где је могуће ни два прпећа класата усева, једно за другим не долазе, него у мени са окопавином, маунастим биљем, или пак са зеленом пићом. Може се између тога и какво трговачко биље посејати, које ће земљу чисту одржати.

5. Већи део добивене пиће мора марва на добру појести; продавати што од пиће, ту треба разлога. Са овом пићом израњена стока даће гноја, којим ће се њиве гнојити. Што је соразмерно добро мање, тим ће се већма нагнојити моћи. У овако нагнојену земљу морају онакови усеви доћи, на које ће гној угодно дејствовати моћи, као: зелена пића, пасуљ, кукуруз, кудеља, репица, купус, репа, кромпир итд.

6. Усеви морају тако један другом сљедовати, како ће земља сваког одгојити моћи.

То су дакле главни основи мјенимог газдовања.

Ал није сад тако лако прећи са трећачења на мјенимо газдовање, јер при прелазку ваља у обзир узети:

1. Природу они усева, које сејати желиш, где најбоље успјевају,

2. поднебије и друге природне околности и земљу, а

3. мјестне, и народно-економске околности.

Ad. 1.

Што се природе они усева тиче, које желиш посејати, то треба да знаш, да:

Жито после репице, пасуља, кукуруза и детелине најбоље успјева. После кромпира није најбоље. На ту исту земљу може после 3 године доћи;

да *раж* после сваког усева добро роди, и може се више година једно за другим сејати;

да *зимац јечам* после репице, пасуља, жита, детелине, а и после зоби доћи може;

да пролетни јечам најбоље после окопавине успјева. Рђаво је за њега, ако после јечма идуће године опет јечам дође;

да овас после окопавине и после сваког усева доћи може, особито после детелине. Овас се на доброј земљи више година једно за друго сејати може;

да *кукуруз* добро најубрену земљу подноси, и да га је увек добро после жита које је погнојено било, посејати;

да *проја* после сваког усева, а

детелина после окопавине успјева, и дубоко узорану земљу оће;

кромпир после детелине и бившег зимног подгнојеног угара добро роди;

репа после јечма и зоби,

репица после детелине,

лан после јечма, зоби и детелине,

кудеља после сваке окопавине и више година на једној истој земљи, а

broк, да дубоко изкопану земљу оће.

(Под именом окопавине разумем овде: кукуруз, пасуљ купус, бостан, кромпир и сваки усев, који се окопавати мора.)

Ad. 2.

а.) Што се земље тиче, треба знати, да на белој пескуљи добро роди елда, раж и бела детелина;

на црној (ђубревитој) пескуљи: кромпир, овас, репа, вика и сочиво;

на пескуљи са мало иловаче: лан, јечам, гра, купус, кукуруз, конопља (кудеља), репица, детелина и јарица;

на иловачи са мало песка: пшеница, овас и трава;

на иловачи са мало кремењаче и нешто креча: пшеница, зоб, пасуљ, детелина, вика, сочиво, јечам, репица, купус, репа и broк;

на иловачи са скоро једнаком множином кремењаче и креча: роди све добро;

на кречу: луцерка, сочиво, вика, пасуљ, пшеница, јечам, овас, раж, кромпир, репица, конопља и лан;

на подводној земљи, ако је ова са песком поправљена, може добро растети: елда, овас, репа и кромпир;

на новој земљи: лан, кромпир, овас и проја; а на осушеним блатиштама: конопља, репа, купус, пасуљ бостан и кукуруз.

б.) Што се поднебија тиче, треба сељак да зна:

да велику врућину одрже: винова лоза, кукуруз, међ, проја, елда, зимац јечам, конопља, репа и детелина. Винова лоза и кукуруз заштевају баш таково поднебије;

ладније време издрже: већи део класати усева, кромпир, репа, купус, детелина, маунасто биље, лан, и многе ливадне траве;

у умерено влажном предјелу прте: пшеница, овас, зимац јечам, детелина, кромпир, репа, вика и лан;

у сувом поднебију може јошт да прти: раж, пролетњи јечам, сочиво, елда; а

умерено топло и влажно поднебије угађа сваком усеву.

Ad. 3.

Што се мјестни и народно-економски околности тиче, то се мора пазити:

а.) да сва средства у једној економији преко целе године раде;

б.) да се цела економија уреди по могућству што боље;

в.) да се усеви бирају, који ће на једној или другој земљи најбоље успјевати; због тога се мора сваки економ о природи и снази своје земље и други околности уверити, пак онда намењено сејати;

г.) да при економији доста пиће за марву има, да неби марва гладовала, а газда јој због тога у неприлику дошао, јер би му се слаблењем марве, у њој лежећи капитал крњијо;

д.) да се на околину пази: шта највише треба, шта се највише тражи, пак онда то да се на изменце највише сеје и сади.

Ово су правила, којих се земљодјелац, при прелазењу с трећачења на мјенимо газдовање држати мора.

Јошт ме — може бити — неће многи од читалаца разумети, какав је ту ред сејања;

ево ћу дакле 49 примера навести, како су људи до данас најбоље цјел постигли, т. ј. којим редом сејања.

Ја сам напред рекао: да мјенимо газдовање може бити без угара, ал га оно зато опет из свога реда не изкључује; мјенимо газдовање може бити: с угаром, без угара и без детелине, али онда мора сувише пашњака — ливаде — бити.

Ред сејања мјенимог газдовања са угаром:

а) *за иловачу.*

	или
1. година угар,	1. година угар,
2. „ жито,	2. „ жито,
3. год. кукур. подгнојен,	3. год. пасуљ,
4. „ јечам,	4. „ јечам,
5. „ вика за пићу,	5. „ кукуруз,
6. „ жито.	6. „ зоб.

Осим овог мора бити при овом реду доста ливаде;

или:

1. година угар,
2. „ жито са детелином,
3. „ детелина остаје, коси се 3—4 пута, пак се преоре у пролеће,
4. „ и посеје јечам,
5. „ дуван,
6. „ жито.

Овде има „жито са детелином.“ Немој се драги пријатељу зачудити кад то прочиташ, јер кад посејеш жито са детелином, онда ти је детелина кад жито косиш мала, пак ако се што детелине са косом и завати, то ће ти онда слама од тог жита боља бити нег' ма које сено, а два си усева наједанпут посејао, који један другог заклањају и разређују; ал' то само онда бити може, ако је земља добро узорана и нагнојена. Јошт је сигурније: непосејати житно и детелинино семе заједно, него у пролеће преко житног усева семе детелино бацати, пак дрљачом ту њиву прећи, да се семе детелино затрпа; овако се неће ова два усева загушити моћи. Кад се дакле то жито пожње, остане стрњика она са детелином за детелиште једно 2 године, или како газди угодније буде. Овако се онде чинити мора, гди се жели марве држати, и гди нема ливада или други сенокоса, а да се и прве године од тог детелишта хасне имати може.

Овако и сви изображенији економи у средњој Европи чине, нашима ће се то испрва немогућно и смешно чинити, ал' треба да се о истини и користи овој увере. Овако можеш са детелином и јечам и зоб посејати.

Или:

1. угар,	5. репа,
2. кукуруз,	6. јечам са детел.
3. овас,	7. остаје детел. и коси се 3—4 пута,
4. бостан,	8. жито;

или:	или:
1. угар,	1. угар,
2. кукуруз,	2. жито,
3. овас,	3. кукуруз,
4. јечам са детелином,	4. јечам са детел.
5. остаје детел. коси се 3—4 пута,	5. остаје детелина
6. остаје детел. коси се 2—3 пута,	6. овас,
7. жито,	

или:

1. угар,	4. јечам,
2. жито,	5. овас.
3. вика,	

б) *за ладнију земљу.*

	или:
1. угар,	
2. жито са детелином,	1. угар,
3. детелина остаје,	2. жито,
4. овас.	3. вика,
или:	4. јечам;
1. угар,	5. овас;
2. јечам,	или:

3. кукуруз подгнојен,
4. жито;

1. угар,
2. жито,
3. пасуљ,
4. јечам;

Овде мора доста ливаде бити.

или

1. угар,
2. кукуруз,
3. броћ,
4. јечам са детелином,
5. остаје детелина,
6. „ „
7. жито;

или

1. угар,
2. жито,
3. кукур. погнојен,
4. јечам са детел.
5. детелина остаје,
6. овас;

или:

1. угар,
2. жито;
3. репа,
4. јеч. са детелином,
5. детелина остаје,
6. овас;

или:

1. угар,
2. кукуррз,
3. репа,
4. јеч. са детелином,
5. детелина остаје,
6. детелина,
7. жито;

II. Без угара.

а) *за иловачу.*

1. репа,
2. јечма са детел.
3. детелина остаје,
4. жито,
5. подгнојен кукур.
6. овас;

или:

1. кукуруз,
2. јечам са детелин.
3. детелина остаје,
4. „ „
5. жито,
6. овас;

или:

1. репа,
2. јечам,

или:

1. репа,
2. јечам са детелином,
3. детелина остаје,
4. жито,
5. кукуруз,
6. пасуљ,
7. жито,
8. кромпир,
9. подгнојен јечам,
10. овас;

или:

1. купус,
2. жито са детелином,
3. детелина остаје,
4. јечам,
5. кукуруз подгнојен,
6. овас,

3. дуван,
4. кукуруз нешто подгнојен,
5. вика,
6. жито;

1. пасуљ,
2. жито са детелином,
3. детелина остаје,
4. жито.

или:

б) *за ладну земљу.*

1. пасуљ
2. јечам са детелин.
3. детелина,
4. жито;

или:

1. пасуљ,
2. жито са детелином,
3. детелина,
4. кукуруз,
5. кукуруз,
6. овас;

Овде долази кукуруз две године једно за другим на једној земљи, предпостављајући да је гнојена. У околини Инсбурка у Тиролској, сеју још од памтивека на једној истој земљи једнако само кукуруз — ал се ту земља увек ђубри. Може још и овако усев усеву сљедовати:

1. пасуљ,
2. жито,
3, овас,
4. јечам,
5. детелина,
6. „
7. жито;

или:

1. репа,
2. јечам са детелином.
3. детелина,
4. „
5. жито,
6. кукуруз;

или:

1. кукуруз,
2. жито,
3. детелина,
4. „
5, жито,
6. овас;

или:

1. окопавине,
2. жито,
3. кукуруз,
4. „
5. жито;

в) *За ладне земље*

може поред више пређашњи редова, сљедећи сходан бити:

1. репа,
2. јечам са детел.
3. детелина,
4. „

или:

1. кукуруз,
2. јечам,
3. вика,

или:

1. репа,
2. јечам,
3. вика,

5. жито,	4. жито,	4. овас;
6. овас;	5. овас;	
или:	или:	или:
1. репа,	1. репа	1. вика,
2. јеч. са детел.	2. јеч. са дет.	2. жито,
3. детелина,	3. детелина,	3. репа,
4. жито,	4. „	4. јечам,
5. кукуруз,	5. жито,	5. овас,
6. „	6. кромпир,	6. кукур.
7. овас;	7. овас;	
или:	или:	или:
1. репа,	1. вика,	1. лан,
2. јечам, са детел.	2. жито	2. јечам,
3. детелина,	3. вика,	3. детел.
4. жито,	4. жито,	4. „
5. овас;	5. овас;	5. жито;
или:	или:	или:
1. репа,	1. репа,	1. репа,
2. јечам с детел.	2. јеч. са детел.	2. јечам,
3. детелина,	3. детелина,	3. лан,
4. „	4. „	4. детел.
5. жито,	5. репица,	5. „
6. кукуруз,	6. жито;	6. жито
7. овас;		или овас;
или:	или	или
1. репа,	1. кукуруз,	1. репа,
2. овас са детел.	2. овас детел.	2. овас,
3. детелина,	3. детелина,	3. елда за пићу,
4. „	4. „	4. жито,
5. жито,	5. жито,	5. овас;
6. кукуруз,	6. овас или јечам;	
или:		или:
1. репа,		1. репа,
2. јечам са детелином,		2. јарица,
3. детелина,		3. лан,
4. „		4. овас,
5. жито,		5. угар,
6. кукуруз,		6. жито,
7. овас;		7. кукур.
		8. овас,
		9. овас.

Овде је у девет година три пута дошао овас на једној истој земљи, ал' је и угара једареда остављено. —

Ко пак много крава и другу марву држати жели, за тога је најбољи ред овај:

1. овас, или:	1. овас, или:	1. овас
2. репа,	2. пасуљ,	2. кукур.
3. јечам,	3. жито,	3. овас,
4. гра,	4. репа,	4. вика,
5. детелина,	5. јеч. са дет.	5. жито,
6. „	6. детелина,	6. детел.
	за пашу и сенокос	
7. жито,	7. детелина,	7. детел.
8. ливада,	8. ливада.	8. ливада,
9. ливада,	9. ливада,	9. ливада,
10. ливада,	10. ливада,	10. ливада.

Сад дакле сваком газди на вољи стоји, шта и како да сеје; овде има искуством осведочени редова доста, може дакле себи ред склопити какав му драго, ал мора она правила у помоћ узети, да види који усев за којим сљедовати може.

„Рамбилет“ овца.

Ова врста оваца сасвим је једнака шпанским, тако званим „Негрети“ овцама. Овца је ова крупна у телу, има дугачку вуну и неки лепак зној, који се на вуни сасвим до корена спушта и на кожи скупља, те је због тога и вуна на кантару тежа, јер се тај зној с' ладним прањем никако скинути неда. Вуна је врло честа и јака.

И прошли година, а и сада препоручиваше и препоручују ову врсту оваца, да ју сељаци или саму собом чисту умножавају, или пак с' другима врстима па́ре. Мњења су о томе врло разна јошт. Једни веле, да

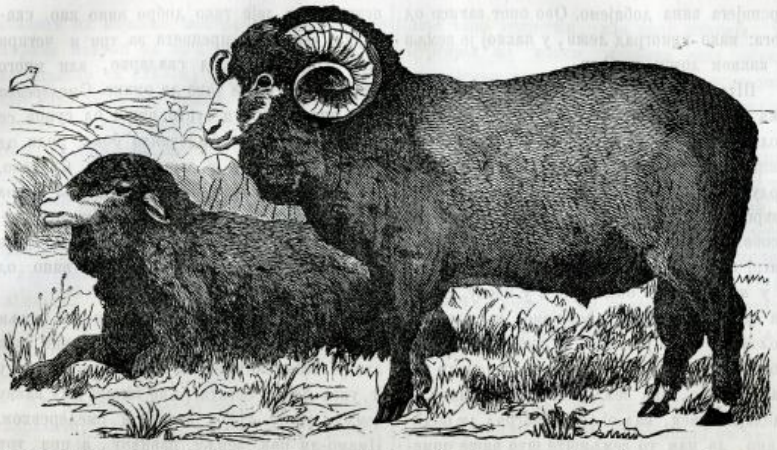

је набављање ове овце јошт скупо, и да ју треба добро гајити, да се у својим врлинама код нас одржи, а не да се поступа, као што се код нас с' овцама обично поступа. Французи су ову врсту увели у своју земљу јошт пре 70 година, и она се ни у чем променила јније; ал' се ваљано негује; нарочито се на агањце јако пази. Други опет веле, да се добром раном и ваљаном негом и свака друга облагородити може, и да није баш пужно ову врсту уводити.

С' друге се стране опет ова врста препоручује за брдовите и ладније предјеле, јер је на зими врло јака а до $^1/_2$ оке лепше и боље вуне даје од наши прости оваца; она би дакле за Србију као што треба била, само би се наше газде с' раном за зиму боље снабдјети морале. А јошт кад и то узмемо, да ова овца врло слабо болује, и да је урођеним болестима мање подложна, онда се јошт пре препоручити може.

Кад се вуна с' овце скине, онда је до 50 ока тешка, а носи на себи иначе по 5 ока вуне. Овнови су обично до 60 ока тешки и дају до 7 ока вуне.

Не би дакле хрђаво било, кад би правитељство неколико овнова чистога соја набавило и у наше чопоре за крстарење пустило, заиста би нашим сељацима, који овце гáје, велику корист допринело.

О подизању винограда.

Цео народ наш живи од чести од сточарства и пољоделства, а од чести и од виноградарства. У том дакле правцу почело је наше одвећ корисно „друштво за пољску привреду“ издавати свој лист „Тежака“. Бивши уредник његов г. М. Миловук, написао је одма у 1. 2. и 3. броју нешто о винограду. Ја велим *нешто*, јер оно *није довољно* за онога, који оће виноград да сади.

Ево ја оћу да покушам да опишем начин како се виноград подиже, и то на основу мога сопственога искуства.

Кад оћемо дакле виноград да подигнемо, то нам треба на то пазити, да нам тај виногргад од што веће користи буде; а то ћемо постићи, ако од њега што више и што из-

врснијега вина добијемо. Ово опет зависи од тога: како виноград лежи, у каквој је земљи и каквом лозом засађен.

Што се *положаја* виноградских тиче, он има сљедећи уплив на изврстност вина. У долини је увек лошије вино него на равници, а на равници је опет лошије нег' на брду. У заклону и ладовини никад није тако изврстно вино као на отвореном месту, па особито, ако је још према сунцу. У песковитој земљи роди боље вино него у иловачи, а у камену још боље нег' и у песку. Дакле да што лепше вино добијемо, у смотрењу *положаја* виноградског, нужно је, да је виноград на брду, у камену и на челопеку насађен. Зато, ако земље на избор имамо, то гледајмо увек, кад оћемо виноград да подижимо, да нам то земљиште што више поменутом зактевању одговара.

Што се *земаља* тиче, у смотрењу на обиљност вина, оне стоје у овом отношењу: земља *иљуша* је најгора; од ње је мало боља земља *шљунковита* и *песковита*. Што се песковите земље тиче, оне су неједнаке, јер земља са ситним жутим песком помешана, неродна је, са крупним је већ роднија, а са белим је још роднија. Од свију земаља је *црница* најроднија.

Да буде многа изврстнога вина, осим земљишта, зависи још и од лозе. Лозе, које изврсно вино дају, ове су: смедеревка, бела и црна скадарка (ова последња у крајнском округу); лошијега вина дају: ружица, сланкаменка, зеленика, радовинка, чавка итд. — Данас, кад оће виноградари виноград да подижу, гледе највише на врсту лозе која *здраво* роди и дуго траје, која је мање изложена штети при разним непогодама, а не гледе *каково* вино даје. *Скадарка* истина врло лобро вино рађа и брзо прецвета, у два или три дана, али због тога врло често омањује, зато је боље садити *зеленику*, која истина не даје тако добро вино као скадарка; зеленика прецвета за три и четири дана, пре труне од скадарке, али много боље роди и неће тако да омане. *Смедеревка* даје врло добро и густо вино; од сунца се врло брзо суши. *Радовинка* боље роди од смедеревке, само је вино од ње бљутаво. *Ружица* као канда најбоље роди, ал' и она на киши труне и пуца. *Сланкаменки* не шкоди ни сунце ни киша, ветрови ни бујне кише у цвету, само што је њено вино од лошији.

Ако нам је виноград засађен на земљи *иљуши*, а при том ако је прибрдица, пак ако је зеленико и скадарком засађен, ту је увек берба богата. Ако имамо јаку какву земљу, то ју треба засадити смедеревком. Имамо-ли пак земљу равницу, а при том врло јаку, то ће најпробитачније бити ту садити ружицу и сланкаменку; од њи ће ту бити слаба, ал' доста вина. Ружица има још и то преимућство, да леп укус има кад је са старог винограда и кад се устоји. У опште се мора на то пазити, да бела лоза дође у долине, а црна на брда, јер је јача. Најбоље ће вино бити кад је виноград у камену на челопеку и засађен белом ил' црном скадарком.

Земљиште, на ком ћемо виноград да садимо, морамо најпре разкрчити и изистити од сваког ћбуња, од пањева, пак га онда морамо обележити, како ћемо виноград поделити на чланове, куда ћемо стазе повући и како ћемо брасде удесити.

Кад смо дакле положај земље, на којој ћемо виноград садити, промотрили, онда морамо прво и прво обележити стазе. Стазе морају, кад на земљи има долина и брдица, увек тако удешене бити, како би кад киша падне, служиле као олук, према овоме морају и брасде удешене бити. Узмимо н. пр. да је земља котласта; овде се мора стаза

ставити на најниже место, а бразде би се морале повући од вр'а брега, стази доле, не барабар са стазом, јер би онда у случају јаке кише сву земљу од горе спрала и свукла у долину, пак би горње чокоће остало голо, а дојње би се загушивало, а то би дало повода, да би се виноград морао непрестано одгушивати и занављати.

Кад је већ означено, како ће стазе и бразде ићи, онда се пређе на копање јама, у које ће се лоза сађеница мећати и засађивати.

При овом се раду мора у обзир узети каква је земља: дали је брег или равница, дали јака или слаба земља.

Ако је брдо, онда се морају бразде краће направити, онда само треба 12—13 јамића у једну бразду ископати; ако је пак равница, онда и по 30 јамића доћи могу. Сваки јамић мора бити 6 палаца широк, а дубок: на брду 16, а у равници 14 палаца. Јамићи се копају (ваде) будаком, ком је ширина удешена према потребној ширини јамића.

У слабијој земљи и прибрдици стављају се бразде две и по стопе једна од друге; а толико се исто узимље и за ширину бразде. Јамић се један од другог поставља на 18 палаца. Имамо-ли пак јаку земљу и у равници, онда се удаљује једна бразда од друге на 3 стопе; онда је ту исто тако и стаза широка.

Јамићи се ваде или копају, или с' јесени, или у пролеће. Јесењи су много бољи од пролетњих због тога, што преко зиме промрзну, те се земља сасвим изситни и изтруне; а ово је при сађењу преко нужно, као што ћу доцније па свом месту казати.

У повије време почеше у брегу плиће јаме вадити, и то само 14 палаца, а неки у опште и не јаме, него коцем ил' бургијом (сврдлом) буше јамиће за сађење. Ал' изкуство је доказало, да овај начин сађења није тако успјешан, као онај старији; јер бургијом ил' коцем засађена лоза обично само један крак корена пушта, и то управо доле у земљу, а са стране слабо кракова има, или их и нема, а то је врло слаб темељ за чокот, а особито у брду, где се земља ваздан спира и у дол свлачи, те и онај чокот, који је у плитком јамићу засађен, и који је на све стране пустио жиле и добро се утемељио, и што су му побочне жиле у сљед земљиног спирања голе остале, те их од чести сунце, а од чести копач мотиком повређује — и тај чокот брзо угине, а у колико јошт пре онај, што је коцем или сврдлом сађен и који само једну главну жилу има. Поред тога, што на овај начин засађена лоза брзо гине, не може никад ни плода толико доносити, колико она, која се у земљи врло разгранала и на све стране жиле пустила.

(продужиће се).

Како се може њежно биље од мраза сачувати?

Имамо кадкад по гдекоји стручак њежнога биља у башти засађеног, пак би нам од велике штете н. пр. било, да га мраз опали. Ми га можемо сачувати покривањем за цело оно време, док се мразу надати можемо. Покрити га можемо саксијом, или другим каквим посуђем; ал' догоди се, да баш немамо па дому саксија, а ни каквог другог угодног посуђа, — шта сад да радимо? Узми два прутића (шибљике) пак их овако

унакрст у земљу забоди, а одозго баци какву крпу ил' подебљи папир; а да ти га неби ветар однео, а ти га с' крајева притегни с' повећим грудвама ил' цигљицама. То је најјефтинији заклон и обрана, која се свуди и у свако доба имати може.

Против мишева.

Између свију у економији шкодљиви животиња, птица и буба, ваљада ни једно толико штете на њиви, у башти, а сад у зиму особито по кући не чини, као *миш*.

Има животиња које штете чине, ал' су поред тога у нечем бар и од вајде, као н. пр. врабац, који истина нешто мало зрна поједе, ал' зато силне бубе и црве тамани; ал' код миша ће газда у залуд вајде тражити.

Свакојака се средства против овога немилога госта тражише и употребљаваше и има их заиста много, ал' или су поскупа, или нису за сваки случај од користи била.

Но као јефтиније и доста поуздано средство показало се у *катрану*, о ком један прост сељак ово приповеда:

„Кад сам кола с' катраном намазао, однесем чинију у собу и оставим у један бучак, баш поред једне мишеве јаме, ал' незнајући да је тамо јама била, а кад ујутру, нађем поред чиније мртвог миша.“

„Ја сам врло много мишева имао у мојој башти, пак зато потражим њове јаме, успем унутра катрана, да видим, — дали ће и ти поцркати. После неколико дана изкопам те јаме у које сам катрана усуо, и гле! мишеви у њима сви поцркали.“

Кљукање гусака са стељом од кафе.

У оним пределима, где је кукуруз скуп, а многа се кафа пије, кљукају гуске са пшеничним ил' ражним мекињама (трицама) и са стељом од кафе. Ово се двоје помеша и замеси у форму мали куглица и тим се гуске кљукају.

Од оваковога кљукања буду гуске врло дебеле, имају мекано месо и добију врло велику и меку цигерицу, а што је најглавније, доста масти дају, која је у многим случајевима лековита.

Коњска задавица.

Коњ у овој болести неће да једе, не може као што треба воду да гута, него му на нос покуља; уши су му ладне, глава му је увек земљи приклоњена, дисање му је тешко и запарно; испод врата има неки оток, и кад овај оток само с' прстом додирнемо, осећа коњ велике болове; уста су му топла, управо врела, а језик сув.

Како се знаци ови укажу, мора му се таки две фунте крви из врата пустити, и следећи му лек давати: Узми 1 литру меда и помешај по литре салитре. Ако је мед сувише бистар, треба му мало брашна додати, да се као тесто смеси.

Од овога лека треба коњу дати сваки дан по четири пута, сваки пут по 10 драма, и са лопарицом на језик му намазати да прогута.

Оток пак треба мазати са
3 драма стучена камфора и
½ литре ланена олаја;

Ово двоје треба добро измешати, да се канфор у олају растопи. Сад додај овој смеси 6 драма у 10 драма јаке ракије растопљена нишадора, и са овом целом смесом дотле онај оток испод врата мажи, докле год коњ не оздрави.

Док је коњ болестан, мораш га добро од назеба чувати, а кад већ узможе воду пити, недај му ни пошто ладну, скорашњу, него добро устојану. За јело му подај испрва натопљени мекиња, а после обичне ра́не, а ако би се од мекиња гадијо, подај му чиста прекрупљена овса.

Различности.

— Са свију страна стижу гласови како се све више обраћа пажња на пољско-привредне науке и како се пољско-привредне школе на све стране подижу. Код нас хвала богу нит се где на ком заводу, пољска привреда предаје, осим нешто мало у богословији, и то само у школи, а опити се никакви не чине што је најглавније — нити имамо пољско-привредне школе, које су нам, држим, нужније нег' икоје друге на свету. — Од 100 % живи код нас зацело 95 % од пољске привреде, и сви други имају школе, где се занату своме уче, само немају *они*, заната пољско-привредног.

У Швајцарској, у Немачкој а ево и у суседној нам Аустрији почеше у женским школама предавати девојкама гајење куњске зелени и воћа, као и остављање тих плодова за зиму. — Познато је, да у нашим женским школама уче девојке нарочито клавир, везење воћа и тд., пак од њих има које живот преживе, а незнају како петрожељ изгледа! То су газдарице!

Оћемо-ли скоро и ми у нашој земљи видети школу пољско-привредну? Оћели се и код нас, као и код други изображенији народа, пољска-привреда где је само могуће предавати? Ми се тврдо уздамо, да ће правитељство наше, које је до данас у сваким приликама показало, да јој благостање народа и земље јако на срцу лежи — и овој великој потреби што скорије, за доста учинити. Доста је велико зло и то, да се наш прост народ на читање и држање пољско-привредног листа и књига, *силом* терати мора, — ал' тако је где *незвани* апостола има! који у место да народ, као старешине, обавештавају, а они га на жалост од његовога напредка отвраћају. Тима старешинама за сада оволико, а други пут ћемо их и јавно именовати и код више власти на одговор позвати.

— Један путник приповеда, како се у Африци кафа као лек против рана употребљава. — Он прича: Кад сам кроз Африку путовао, где дивји народи станују, борио сам се са тима људима, и мој слуга добије од њи једну рану од ножа и једну од копља. Унесу га одма у најближу колебу, где се и један лекар баш десно. Кад је слуга мој к' себи дошао, дá тај лекар кафе изпржити и на рану метнути; ту је кафу са ракијом поквасио. За неколико дана оздрави ми слуга сасвим од овог лека и ране зарасте.

— Где год *озбиљна* пољско-привредна друштва постоје, тамо поједини чланови, особито чланови „одбора“ преко године по неколико јавни предавања дају. И „друштво за пољску привреду“ ће ове зиме јавна предавања давати, да би своју циљ још боље постигло.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ДЕЦЕМБЕР, 1869.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Понед.	Наум пророк.	8.	Патапије преход.	15.	Елевтерије свеш.	22.	Анастасија вмуч.	29.	Четр. хвал. млад
2.	Уторник	Урош цар срп.	9.	Зачатије Богор.	16.	Агеја прор.	23.	Теодуа и Галасије.	30.	Анисија муч.
3.	Среда	Софонија прор.	10.	*Јован деса. срп.*	17.	Данило прор.	24.	Евгенија преп.	31.	Меланија рам.
4.	Четвртак	Варвара вел.муч.	11.	Данило столп.	18.	Севастијан муч.	25.	**Рождест. Хр.**		
5.	Петак	Савва освеш.	12.	Спирид. ев. Трим.	19.	Вонифатије муч.	26.	**Собор Богор**		
6.	Субота	**Никола архиеп.**	13.	Евстр. (вет. 3 м.)	20.	Игњатије богон.	27.	**Стеван Архиђ.**		
7.	Недоља	*Амброс. ев. мед.*	14.	*Тирс и Левкије.*	21.	*Јулијана муч.*	28.	*Двадесет хиљ. мч.*		

Пун месец 7. у 1 с. 6 м. ујутра. — Последња четврт 14. у 3 с. 50 м. ујутра. — Нов месец 21. у 1 с. 35 м. ноћу. — Прва четврт 27. у 9 сах. 31 м. ере подне.

☞ Ко жели бити „члан помагач“ овога друштва, да га у постизавању његови племенити цјели, са 20 гр. ч. или 2 фор. а. вр. годишње подпомогне, нека нам се што пре јавити изволи, да му можемо, што му као таковом члану припада, за времена набавити.

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА

СТЕВАНА ВИДАЧА.

У

Пешти.

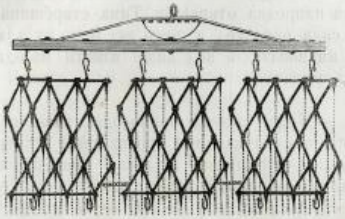

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланови „друштва за пољску привреду“ могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ђумрука.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

На многострано заштевање, продужујем време предплати на моју оглашену књигу

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

— која ће са више од 40 дрвореза, бољег разјасњења ради, украшена бити — до **Божића**. До тога времена молим нека ми се имена предбројника пошљу, да их у књизи штампати могу, јер доцније послата неће се моћи штампати, почем ће донде књига готова бити. Ко *изрично* закте да му се име не штампа, и томе ће се такођер воља испунити. —

Цена је књизи 8 гроша чар.

У Београду 20. Новембра 1869.

Др. Ђорђе Радић

секретар „друштва за пољску привреду.“

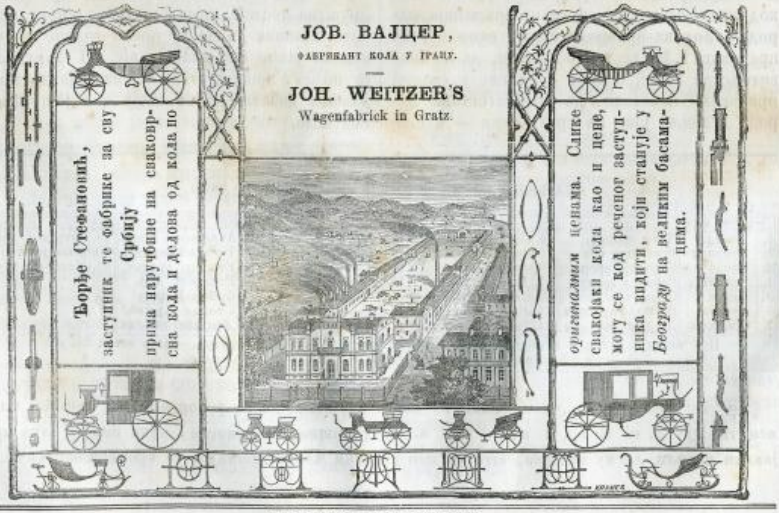

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. н.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. Ђорђе Радић.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма шаља адресовати, ако се самог „Друштва“ нити тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уредску „Тежака“ Из Србије иду писма ненаплаћена, а из Аустрије мораду наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Децембра, 1869. ГОДИНА II. Број 4.

Садржај. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — О подизању винограда (продужење). — Велика сетва. — Рад у месеку Јануару. — Рен. — Дрвача за тешке вине. — Против зецева. — При обраћаћи. — О белом смову. — Различности. — Позив на предплату — Календар за Јануар, — Огласи. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

31. **Живко Н. Јосифовић**, трговац из Београда на Сави.
32. **Марко К. Милојковић**, трговац из Алексинца.
33. **Марко Д. Шарчевић**, званичник општинског суда из Крагујевца.
34. **Аврам Јуришић**, трговац из Црне Баре, окружија шабачког.
35. **Милан Пајовић**, практикант начелства из Чачка.
36. **Милош Ст. Бобић**, писар среза млавског, окр. пожарев. из Петровца.
37. **Илија Новаковић**, пензионирати саветник из Београда.
38. **Антоније Пеливановић**, из Ваљева.
39. **Владимир**, настојат. мон. Чокешине.
40. **Милосав Јовановић**, учитељ из Сикола, окруж. крајинског.
41. **Димитрије Михајловић**, начелник среза голубарског, окружија пожаревачког, из Голубца.
42. **Алекса Т. Страгарац**, трговац из Крагујевца.
43. **Гавра Михајловић**, трговац из Вуковара (Аустрија).
44. **Коста Шурдиловић**, члан општинског суда, из Крушевца.
45. **Коста П. Николић**, практикант среза подунавског, окр. смедер. из Смедерева.

Радња друштвена

Записник XVIII. одборске седнице, држане у Београду 11. децембра 1869. под председавањем друштвеног председника *М. Спасића.*

Присутни чланови: гг. *Милан Миловук, Чедомиљ Мијатовић, Сергије Станковић и др. Радић* секретар.

Бр. 80.

Члан одбора г. С. Станковић и секретар др. Радић, подносе одбору, на основу закључења XVII. седнице бр. 75., свој избор семења, које би се члановима „помагачима" разаслати имало; избор је учињен на основу зактевања множине чланова,

и тако се тај избор одобри с' тим додатком, да секретар то семе одма наручи и како присне, одма члановима разашље, а касиру се налаже, да семе исплати.

Бр. 81.

Секретар друштва најављује одбору своју жељу, да би он у име друштва, а на основу друштвеног устава, давао *јавна предавања* о појединим струкама пољске привреде, као што то и сва пољско-привредна друштва — где постоје — чине.

Одбор је ово свесрдно примио и закључио, да се г. министар финанције умоли, да нужну наредбу учини за место, где ће секретар предавати; а време кад ће, и о чему ће предавати, објавиће се за времена у београдским новинама.

Бр. 82.

За друштвену библиотеку набављено је „земљодјелски законик краљевине Баварске," ког секретар одбору подноси; а одбор закључује,

да благајник те књиге из буџета за непредвиђене трошкове исплати.

Бр. 83.

Секретар предлаже, да друштво за своју библиотеку и употребу набави које стране пољско-привредне новине, па које одбор реши,

да благајник за набавку страни новина може издати за ову годину 100 гроша чарш. из буџета „за непредвиђене трошкове", а избор тих новина оставља се секретару.

Бр. 84.

Секретар јавља, да су на рачун подружине шабачке набављени 20 плугова дошли, да их је он прегледао и нашао у реду, и да су из друштвене благајне заједно са подвозним трошковима исплаћени, и у Шабац одправљени; с тога се г. благајнику друштвеном налаже,

да шабачку подружину са 529 фор. 68 нов. а. вр. у банкама, као издату суму за плугове и трошкове, задужи.

Закључено и подписано.

О подизању винограда.

(продужење.)

Лоза се сађеница сече с' јесени, кад лист опадне. Па баш зато, што се с' јесени сече, треба врло добро на ум да узме онај, који ју сече, где ће ју одсећи. Да неби због хрђавог сечива преко зиме изгубио тај крак резницу, или што би још више било, да неби цео чокот прозебао и изгинуо, — треба лозу у два чланка више од чокота одсечи, како би се на пролеће, кад присне резидба, и та лоза као што треба орезати могла.

За сађење се узима само она лоза, која се негује, а то је лоза, што је чокоту на краковима израстила.

Кад се лоза избира и одсече, онда је треба *утрапити*, т. ј. треба је добро загрнути у земљу, али не у снопу, него у форму еведре тако, да им се вр' са два три палца ван земље види. За то време, док је та лоза у земљи, треба је више пута полити, како би непрестано у влаги била. На две недеље пре него што ће се та лоза садити, извади се из земље и метне до пола у воду. По себи се разуме, да онај део у воду доће, који ће у земљу доћи. Још пре него што ће се садитити, свака се лоза ножем поруби до првог чланка (чвора), ал' се најпре она изтрула кожа између првог и другог чланка, што ће у земљу доћи, ољушти. Осим тога свакој лози која има на вр'у бика или кракова, посече се бик и побочни крак. Али при овом рубљењу, ваља на ум узети, да се лоза не расцепи.

Кад се лоза као што оно рекли удесила, онда се може расађивати. Садити се може и у доцној јесени, а и у пролеће чак до Ђурђева дана. С' пролећа је много пробитачније садити, па особито јошт у оним јамићима, који су с' јесени извађени, у којима је земља промрзла и изтрула.

При сађењу треба метути у сваки јамић по две лозе, и то тако, да на један крај јамића дође једна, а на други крај друга лоза. Кад се тако учинило, онда се ситне земље око лозе саспе, и око дојна два чланка се та земља са држањем од мотике набије. Остали простор јамића изпуњавају неки ђубретом, а неки *ледином* (новом земљом, која је окресана са ледине, која није никад засађивана); — ђубретом је онда боље испуњавати јамиће, кад је влажна година, јер ће се онда ђубрен са́д пре отети; а кад је опет суша, онда је ђубре за са́д опасно, јер се запари, пак сасвим угине. Зато, да би се ова неприлика онда избегла, јамићи се испуњују ледином, која је за тај посао такођер врло добра, а често и много боља него ђубре, ако је снажна и устојана. Шта више, под добром ледином може виноград да напредује и дуже да траје.

Кад се дакле све ово учинило, онда је виноград засађен.

Како дакле лозу наместиш и утврдиш, а јамиће изпуниш, онда се приступи углављивању, пак се онда од посађене лозе оно одрезује, што је према земљи сувишно.

Да се боље разумемо!

Посадили смо виноград н. пр. у равници, и лоза изван земље има пет чланкова (чворова), а нами треба само три или четири чланка (три остави ако су раздаље, а четир ако су наближе), онда ћемо оно сувишно одсећи. На равници се углављује лоза на три до четир чланка, а на брду и прибрдници на два.

После углављивања се приступи „*кокичењу*“ т. ј. сав онај део лозе што је изван земље, загрне се сасвим са земљом. Ово бива зато, да не би у случају мраза или ладне кише промрзли пупци на новопосађеној лози и тако угинула сађеница. Тога ради они, који су доцкан посадили, да се ладноће не боје — или не *кокиче*, или танко *ококиче*. Ал' је на сваки начин боље *кокичити*.

Када дани мало „ославе“ и друго растиње терати почне, онда се тако загрнути са́д „*одирљује*“, т. ј. земља се око горњег пупка одгрће. А када већ у велико пролеће наступи и када престане зебња да ће мраза бити, кад су матори виногради већ са стопе изтерали ластар, онда се тек са́д одгрће сасвим — а то је тако око спасова дна. (Само би ја овде примјетио, да се спасов дан не може за правац узети, јер он може у 4—5 недеља пре ил' после пасти, него је то од прилике половина месеца маја. Уредн.)

Сад треба прве године копати девет до дванајст пута, а то је тако рећи скоро сваке две недеље, и то се увек врло танко копа. Први се пута копа одма после кише, тога ради, да се земља изтроши; а после два копања, копа се на два дана после кише.

Кад је година влажна и са́ду врло угодна, онда се треба сваки десет дана „*скрњивање*“ и то косиром, а не *шаловом* (српом).

При скрњивању са́да треба пазити, да се само вр' од оног ластара одсече, који је највећи, а остале ластаре не дирати, јер ће и на њи ред — по реченом начину — доћи. Ово се скрњивање зато тако често предузима, да би се неједнако растење ластара изједначило, и да би сва снага на темељење чокота и жила трошила.

Пр ве се године загрће са́д одма после миоља дне и то тако, да му се ластар на пољу види, па сад одпао ил' неодпао лист до тог доба. Загрћући са́д прве године, треба јако

на то пазити, да се мокром земљом не загрне, јер се лоза, кад је земља мокра, упари, пак јој се кора ољушти и тим сађеница пропадне.

Кад је већ са́д у другу годину ушао, онда га прво и прво треба „попунити“.

Попуњавање бива овде оним истим начином, као што се и при самом сађењу поступа.

Двогодац се одгрће онда тек, кад су на лози нарастили пупци као пчела, а то је од прилике на 10 дана после Благовести.

Одма после одгртања долази *„резање“*, и то бива овако: Ако су сва три или четир ока изтерала, на колико смо већ лане лозу углавили били, онда се само око горњег чланка лозе орежу, а све остале на нижим чланцима *„заслепе„*, т. ј. тако се орежу, да не могу више лозу терати. И самом горњем чланку, ако је више лоза изтерало, све се друго заслепљује, осим три или четир лозе: три, ако је земља слабија, а четири ако је јача. Те по правилу орезане лозе постају доцније кракови на чокоту. При заслепљивању мора се врло пазити, да се лоза сађеница не повреди.

Ако није оно око, на ком смо чланку сађеницу углавили, изтерало, него на нижем: онда се стара лоза одсече до тога чланка, из ког је лоза изтерала, а нова се лоза опет онако високо пусти, колико је стара лоза високо углављена била, а до године се с' њоме исто тако поступа, као што је мало пре код сађенице поменуто било.

Почем у двогодцу врло млого снаге има, тога ради потера и на оним местима где је заслепљено. Да неби снагу на ове заперке трошио, с' тога се ови сваком приликом, а особито при скрњивању, чупају.

Код двогодца непушта се лози, да више од 8 палаца нарасте. Зато, ако је од 8 палаца више нарастла, одма се треба на речену меру скрњењем свести.

Двогодац се копа пет до шест пута преко године, а загртање бива као и код једногца, а то је исто тако, као што се и кукуруз обгрће.

(продужиће се)

Велика сечка.

Ми смо прошле године нашим газдама препоручили две сечке, и некоји нас послушаше, те их и набавише.

Где се пак стока у више рани тамо би препоручили ево ову овде велику сечку, (на стр. 41.) коју је чувени енглески фабрикант *Шоле* склопио. Она је на излогу у Паризу први пут изложена била и добила је за сечку опредјелену, прву награду.

Сечка је ова врло лепо и јако склопљена, а може ју и сваки ковач, кад би се покварила — оправити. Велики онај замашњак точак углављен је на осовини, на којој и ножеви стоје. Нож се састоји из једне једине велике, мало заврнуте ножнице. Особеном неком оправом може се резање удесити, да ситнија ни крупнија сечка буде, и тако може сећи од $^1/_4$ палца до 2 палца дугачку сечку.

Рад у месецу Јануару.

На њивама је овог месеца све мртво. Мраз, снег, непогоде недаду нам на пољу ништа радити, само изнимком можемо овога месеца извозити ђубре, угарити итд. — Земљодјелац се овога месеца обично одмара телесно, ал' зато треба умно да ради, да промишљава чим ће с' пролећа започети, коју ће струку газдовања увећати, шта има поправљати, која му је струка више доносила, која мање, те да се по томе и за идућу годину управља: да више онога сеје што

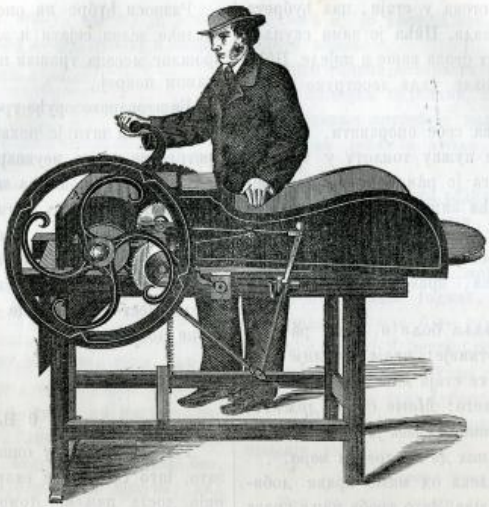

се највише тражи и најскупље плаћа, а да престане оно гајити што се слабо тражи и слабо плаћа.

Једном речи, сељак треба да рачуна, јер ће из рачуна добитак и издатак тачно дознати моћи. Некоје су газде непрестано у губитку; зашто? Зато, што незна узрока, — нема рачуна, пак не може ни знати. Рачун ће му тај узрок изнаћи и протумачити.

Гдекоји газда употреби све силе на једну струку газдовања, која је баш најнеблагодарнија, а из незнања забатаљује другу, која би му кориснија била, — и од тога ће га рачун одвратити.

Сад, где се газдовање са земљом све више у газдовање с' новцем претвара; сад, где је рачунање сваком све потребније, сад баш неће наши сељаци да рачунају, пак зато и немају ништа.

Што је бродару на мору северница (компас), то је сељаку у његовом газдовању рачуница; а сад има времена доста, пак може од прилике све своје потребе израчунати.

Ако нема на њиви посла, треба вући дрва, а сељанке треба вуну да преду, лан и конопљу да трљају итд.

Ал' зато треба преко зиме на своју стоку пазити, јер је жалост, како наши сељаци своју стоку преко зиме ра́не.

Ми смо у 17. броју прошле године опширно разјаснили какве су посљедице, кад стока преко зиме гладовати мора. Стоку оставити да преко зиме гладује, то је расипање и упропашћавање, а не газдовање. Од онога у гладној стоки лежећег капитала, никада интереса добити неможемо, него нам и капитал пропада; стока нам ојалови, теоци неваљали бивају итд.

Ми ћемо овде навести неколико примера, с' којима ћемо доказати, како земљодјелац стоји у обзиру ранења своје стоке преко зиме.

Зима је најглавније време за скупљање

ђубрета, јер је стока у стаји, пак ђубрета ни мало не пропада. Пића је зими скупља, а к' тому је још стока више и поједе. Пића или ра́на има овде сада двоструко опредјелење:

1) мора стока себе опоравити, а

2) мора себи нужну топлоту у телу одржати, и с' тога је ра́пење као неко грејање. Што је већа зима, тим више грејати треба, тим више ра́не стока појести мора.

При једној истој мери ра́не лети и зими, слабила би стока, краве би мање млека давале.

Зими дакле ваља боље и више ра́нити, или, што је јефтиније: *стаје топлије држати;* у топлој се стаји млого ра́не уштеди.

Ал' ово је свето: *Мање стоке држати, пак ју добро изранити, увек је боље, него-ли је више имати, пак да гладовати мора.*

Што *више* млека од *мање* крава добијеш, тим већа вајда. Зато треба мање крава држати, а боље ранити, да од њи веће вајде узимамо.

Што боље узраниш, имаћеш бољу и здравију стоку, добићеш од ње бољег ђубрета, и имаћеш од ње увек веће вајде!

У башти пак имаш овога месеца следећа посла.

Ако не буде снега, а земља је одмрзнута, то око дрва треба копати и ђубретом посипати, но на жиле пазити да се неповреде. Воћке можеш од гусенички гњезда чистити и у ватру ји бацати. Ако је воћка која због слабе земље слаба и у расту заостала, треба јој са жила на једно 2 стопе земљу извадити и боље, снажније насути, да се воћка опорави.

Ако ћеж воћке још да садиш, а ти копај за њи сад јаме једно три стопе широко, а тако и дубоко.

Топле разаднице (клила) за рану салату, ротквице итд. треба сад правити.

Ако је време влажно, скидај са дрва маовину.

Разноси ђубре на оне леје, где ћеш на пролеће зелен сејати и засађивати. Ако си прошлог месеца грашак посејао, а ти га сад сламом покриј.

Баштованско оруђе треба сад прегледати и поправити што је покварено. Семе треба претресати да се неуквари.

Ако ниси прошлога месеца гранчице за калемљење заламао, а ти сад себи гранчице спреми пак ји остави у подрум, трап, или на каквом другом сувом месту у песку, или ји у башту закопај до половине у земљу, ал' на место, где сунце — особито јутрење — не допире.

Рен.

Рен је биљка у опште позната, опет зато, што се његове економске ползе тиче, није доста цењен. Домовина је рену без сумње северна Европа, особито прибрежје балтичког мора, где он готово дивљи расте.

Што се ползе његове тиче, употребљава се у свима кухињама европским. Позната сила његова што сузе на очи тера, долази од особите олајове материје, али која часом из корена изветри, као што се и из куваног изгуби; зато је сила у тазе рена највећа. — Велики листови његови, кад се помешају с другом раном, дају здраву и добру рану марви рогатој, а особито краве дају од њега доста млека.

Где се рен на више сади, тако да се сво лишће потрошити не може, послаже се лишће у јаму; ту превриј и прија лепше, као и друга врло здрава ра́ва.

Красоту и дурашност енглезких коња приписују многи многом уживању рена; тамо га зову и коњском ротквом.

Као што је већ речено, расте рен највише дивље у крајинама побалтичким; али

расте и на другом месту, где му је земља угодна. Рен оће земљу добру, дубоку и мокру.

Особине рена.

Красан и добар рен је по површини гладак, жућкаст, корен је дуг и раван, кад се пресече мора бити у нутри лепо бео, кад се струже мекан је, а иструган изгледа као тарана.

По неки рен расте као целер, остане кратак и има на све стране корење. Истина је тај рен добар за јело, али кад се посади расте врло мало, а осим тога не ће нико да га купи.

По неки се опет изметне, тако, да од њега постане *чрњак;* он је укуса горког и врло опор. Позна се овако: по врху је крастав, боје прљаве, лишће му није зелено као у доброг рена, кад се пресече није бео, виде се неки већи или мањи колути; кад се струже тврд је, дрвенаст је а ломи се на стругалу на веће или мање комаде.

Такав рен није ни зашта.

У пољу на 2—3 стопе засеју се бабе ренове, тако да свака дође на 2 стопе једна од друге, а редови су опет на 2 стопе удаљени.

Рен се може садити под јесен или на пролеће. Кад се под јесен сади, што је боље, тад се с пролећа плитко цела леја, што је за рен опредељена, прекопа ашовом и пред сејање, кад рен већ изађе, по потреби се окопа и од траве се очисти.

Често се догоди, да из једне бабе израсту два корена, зато се мора с пролећа пресадити, а где се то опази, мора се једна сађеница ископати или истргнути; јер би ту место једног доброг корена, израсла два мала и рђава.

Некад потера у рена цвет. Чим се то опази, одма цветове ваља очупати, јер би иначе корен врло ослабио.

Семе му је увек јалово, зато је најбоље садити корен.

Прве године неизрасте рен тако велики као у познијим годинама, зато што бабa за своје ојачање потребује велике силе. Бабa расте све дубље и дубље, па и на хват и више.

Рен оће из ваздуха велику множину ране, што се може из тог видети, што мало лишће чини то, да је и корен мали. Што веће лишће све већи корен. Рен се може садити на тој земљи 20 и више година, ђубри се увек од прилике 4. или 6-те године, према томе каква је земља. У лепшој земљи доста је ђубрење 6-те године. Увек се мора ђубрити зрелим, нигде тазе ђубретом; од тазе ђубрета добије рен кору прашњаву и није за продају добар.

Копање рена.

Рен се копа сваке године с јесени, а по већим делом тада, кад је друга радња свршена у октобру и новембру, а кад зима стигне може остати до пролећа.

Рен који се копа с пролећа већи је него онај ископан с јесени; из тога се види, да рен и зими расте.

Кад се догоди, да по неки корен остане чак до друге године, бива истина млого већи али није добар; изметне се у рђав рен. Нужно је дакле сваке године копати га, ако оћемо да имамо добар рен.

Многи баштовани тврде, да би се рен могао копати сваке трће године, али се варају, и рђаво служе својим господарима. Такав рен нигда невања и ако врло велики корен има.

Кад се рен уложи (утрапи) на суво место у песак, и тамо се сваког месеца двапут или три пут полива тазе водом, одржи силу чак до другог.

Хрудим 1869.

Г. М. М.

Дрљача за теже њиве.

И при дробљењу грудава и при затрпавању посејаног семена, врло много зависи од ваљаности дрљаче.

На лакој земљи тешку дрљачу употребити, то би било само узалуд снагу трошити; а с' лаком дрљачом тешку земљу дрљати, неби цјел постигли.

Дакле сљедује, да за сваку земљу ваља посебице дрљаче правити, за тешку земљу теже а за лаку земљу лакше, како би цјел нашу постигли и не би узалуд снагу трошили.

Било је у „Тежаку“ дрљача насликани, ал' ова је

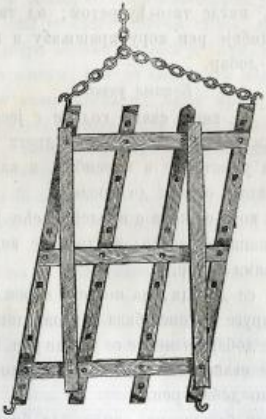

за тешке земље најбоља. — Слика ти јасно показује како је склопљена. Што ти је земља тежа, а ти само узми за дрљачу теже греде, а биће ти јошт боља, кад удариш у њу гвоздене зубце.

Против зецева.

Да воћке наше од зецева сачувамо да их не кваре, намазаћемо их овим мазалом: Узми

1 литру воловске жучи,
1 „ „ крви,
2 литре жуте земље,
2 „ кравије балеге,

све ово смешај са кравијом мокраћом, добро измути, пак премажи воћке дотле, докле би зец доватити могао; то учини с' јесени, или и сад у зиму.

Црни ибришим

неваља метати на уста, јер га фабриканти бојадишу са неким отровом, да буде на кантару теже. Ово опомињу једне лекарске новине.

О белом смоку.

1. Прављење масла (бутера.)

Пише: **С. М. Лозанић.**

Кад млеко подуже стоји на ваздуху, а оно се укисели и прогруша, и то у толико брже, што је температура околног ваздуха већа, за то је теже чувати млеко лети да се не покварі но зими. Лети се често не може одржати ни оно мало млека, што је намењено да се преко дана потроши или на пијаци прода. У таквом случају кад је лети велика врућина, па се млеко квари, најбоље га је одма пошто је помужено скувати, јер се кувано млеко дуже може чувати но некувано. Само при томе треба јошт пазити, да није пре кувања већ почело да се кисели, јер ће се тада одма прогрушати, чим на ватру дође. Ако је пак нужно некувано млеко имати, онда треба одма пошто је помужено ведрицу у ладну воду метути, и тако дотле држати, док му температура на 12 до 10 степени Реомирова не спадне, које иначе чим је помужено 28—30 степени има. Ово је нарочито онда нужно чинити, ако није у млекару ладовина, и ако нема довољну про-

мају ваздуха, да би се млеко само у њему што брже оладило.

Ако се остави да млеко по дуже на ватри ври, изгуби у том испаравању нешто воде, и тако постане гушће (вареника, јардум) такво се млеко лепо да у кући потрошити. Само ово испаравање не треба да је сувише дуго, јер се тада може млеко још и на ватри прогрушати. Кувано се млеко може по неколико месеци држати а да се не поквари, само га треба сваког дана по једаред узварити.

Да неби млеко свој укус изгубило или се покварило, не треба га остављати на таква места, која на буђ ударају, или где је ваздух од ма каквог другог испаравања покварен. Ако дим до млека дође, па ма то било и за тренут, добија рђав мирис и укус, као што се каже „удара на дим.“ И сама пара која се из млека развија, може га покварити, ако млекар није тако удешен, да у њему увек по мало промаје има. Кад је млеко остављено да се на њему повлака вата, онда ова промаја не треба непосредно на њега да удара, јер се од тога таласа, а то смета да се кајмак (повлака) као што треба на површину издигне, за то промају треба издићи у горње слојеве ваздуха.

Чини се да ништа није осетљивије према нечистоћи од млека, по некад ју ни приметити неможемо, а млеко нам ју покаже; оно хоће да су чисти судови, да је чист ваздух, да је чисто све, што са њим у додир долази, за то се на чистоћу треба особита пажња поклонити. Судови у које се млеко разлива да се повлака вата, не треба држати у собама где се живи, осим већ у крајњој нужди, него ваља имати за то једну нарочиту собу, — млекар. — Исто тако није добро при томе ређати карлице једну над другом, па ма како да је млекар угодан, јер пара што се из доњих карлица развија, смета млеку у горњим, а осим тога не може се кајмак у свима карлицама подједнако наватати ни с' тога, што су једне у већој, а друге у мањој топлоти. Најбоље је карлице једну поред друге ређати, а то се може чинити или на самој земљи, или што је још боље, на каквој полици, која је нарочито за то, неколико стопа високо направљена, а праве ју или од даске, или ју озидају, прва је боља за зиму, друга пак за лето, јер држи већу ладовину.

Да би се једнообразније и савршеније повлака из млека одвојила, треба га одма пошто је помужено у ведрици добро промућкати, а затим га, као што већ једаред напоменусмо, дотле у ладној води држати, док му температура на 12 до 10 степена Реомирових не спадне.

Судови у које се млеко разлива, треба да су добро очишћени, јер иначе може млеко врло лако у врење прећи и тако узкиснути. Ако су ти судови земљани или плекани, довољно је само са млаком водом опрати их, а затим са сувом крпом добро избрисати, па да су већ очишћени. Дрвени судови (карлице) напротив врло лако упијају у се млечну киселину, која се оваким простим прањем извући не може, с тога њи треба увек најпре са кречном или содном водом изпрати, да би за њу киселину везали, и напоље из дрвета извукли. Исто тако дрвене судове није довољно само крпом избрисати, него их треба оставити да се на сунцу или поред ватре добро осуше. Само онда ако су карлице мрсном бојом добро обојене, може се овај рад уштедити, те тако и са њима, као и са првима судовима радити.

Што има више млека у карлици, с тим се спорије и несавршеније павлака из њега одваја, а што тај процес дуже траје, то и млеко у толико више ускисне, док се сва павлака на површину не издигне, и то у

толико јаче, у колико је топлији околни ваздух; то квари у неколико квећу павлака, а по томе и самог масла, од које ће се доцније правити. Ако је околна температура већа од 12 степени Реомирових, онда не треба више млека од два палца у карлице сипати, при мањој пак, не више од три. Да би у млекару увек неки известни степен топлоте имати могли, треба га тако направити, да је пола у земљи, а пола над земљом, јер се тек тада може зими ложењем увек нужни степен топлоте у њему одржати, лети пак од ноћне ладноће задржаће ладовину преко целог дана. Никад не треба разливено млеко горе у висини издизати, с тим пре, ако је то у исто време и соба, где људи живе, у таком случају треба га метути у долап, и са чистом крпом озго покрити.

Док се на млеку павлака одваја, пролази за то време кроз три разна стања, тако прво промени свој прави састав, добије неку плаву боју и постане прозрачно. Затим се згусне у пиктијасту масу, и напослетку се усири, где се сиревина и сурутка једно од друго одвоје. Ова три разна стања млека могу се лако познати, само кад се на једну страну павлака мало провали, па у само млеко погледа. Са сваким од ова три стања, кроз која млеко за време одвајања павлаке пролази, мења се у исто време и сами састав павлаке. У првом је случају савршено слатка, без икаквог накиселог укуса; у другом добије неку пријатну киселину, провирна је; а напослетку у трећем постане сасвим кисела. Него још је у првом случају сва количина павлаке савршено одвојена, и ако је кисела павлака најдебља, опет за то нема у њој више масти но у прва два случаја, то је дебљина само привидна, т. ј. она долази отуда, што су се и неки делови сиревине горе на површину издигли, но која при прављењу масла заостаје у тако званом путерном млеку, то јест у оној течности, што остаје у бућки, пошто се масло извадило. Дакле од киселе павлаке не добија се више масла но од слатке и накиселе (провирне), и ако је она најдебља. Најукусније је масло од слатке павлаке, само што се код ње масне куглице при прављењу масла врло тешко и несавршено у једно груме слепљу, и већином у путерном млеку заостају, за то се слатка павлака увек оставља да у каквом суду још неко време постоји, од прилике до 12 сати, док не ускисне, и тако за прављење масла не сазри. Кад је у овоме дотле дошло, да забодена дрвена кашика у њој право стоји, онда је већ добра.

Сад треба овако добијену павлаку неким извесним притиском у груме масла слепити. Ако хоћемо да нам ово што савршеније за руком испадне, и да што мање масних куглица у путерном млеку заостану, онда треба врло велику пажњу на саму топлоту павлаке обратити, ако је ова мала, онда масне куглице немају међу се довољно лепљивости, да би се у грудве слепиле, и тако заостају већином у путерном млеку. Ако је пак топлота велика, наступи друга незгода, што се тада те масне куглице јако размекшају, и тако опет немају довољно лепљивости да се у виду масла у грудвама на површину издигну. Павлака, од које ће се масло правити, треба да има топлоту 10 степени Реомирових ако је то у лето, зими пак 12. Ако је ладнија, треба ју метнути у какво топлије место да се загреје, у противном случају износи се негде на ладовину да се разлади. То се исто може постићи и тиме, ако се у првом случају суне у њу мало вреле, а у другом мало ладне воде, па дотле меша, док јој топлота на меру не дође. Кад поред свега овога опет неће ма-

сло да се прави, онда узрок може лежати у самом млеку, са кога је павлака скинута, у том се случају може по некад помоћи тиме, ако се у павлаку мете нешто мало соли, сирћета, или неколико оних жутих (спољних) листа са црног лука, само тада треба прављење масла најдаље кроз по сата предузети.

(наставиће се).

Различности.

— Угарска производи — соразмерно — највише вина. Простор, на ком су виногради у Угарској засађени, износи 591.356 квадратни ланаца, с' који се сваке године 18 милиона акова вина збира. Најбоља су вина угарска по реду ова: токајско, Мењешко, будимско, сремско, сексардско итд.

— Чудновато је и погледати бројеве који нам показују, колико се разни пољско-привредни машина и справа у Влашку преко године увози. Само машина за вршење је 76 прошле године однешено. А ми имамо једну у Шабцу, а овамо нисмо у стању оно за времена да извршимо, што пожњемо. Ја држим да ће их после нашег излога више бити, јер ћемо једну на сваки начин набавити и за наш излог, те ту показати како ради, те да уверимо наше пољораднике, да је с' таковом машином и боље, и лакше, и брже, и јевтиније вршити.

Позив на предплату.

Са подпуним бројевима од ове и од лањске године „Тежака“ можемо још послужити.

Цена је за 18 лањски бројева за Србију 30 гроша чар., а за Аустрију 3 фор. у банкама.

Члан помагач плаћа на годину 20 гроша или 2 фор. у банкама, а зато добије кад у „друштво“ ступи друштвену диплому и сваке године разна семења и штампан извештај годишње радње друштвене.

Новци се шаљу овамо у Београд

„Друштву за пољску привреду“.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ЈАНУАР, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ		ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Четвртак	**Обрез. Господ.**	8.	Георгије и Емил.	15.	Павле Тивејск.	22.	Тимот, и Анаст.	29. Прен. мош. Ил.
2.	Петак	Силвестар папа р.	9.	Полијевкт муч.	16.	Вер. с. а. Петра.	23.	Климентије свм.	30. **Вел. Јерарх.**
3.	Субота	Малахије и Горд.	10.	Григорије Ен. Ни.	17.	Антоније велики.	24.	Ксенија рим.дан.	31. Кир. и Јован.
4.	**Недеља**	*Сабор 70 апост.*	11.	*Теодосије преп.*	18.	*Атан. Кир. и М.*	25.	*Григорије богос.*	
5.	Понед.	Исопем. и Теон.	12.	Татијана муч.	19.	Макарије египт.	26.	Ксенофонт преп.	
6.	Уторник	**Богоявлење.**	13.	Ермил и Страт.	20.	Јевтимије вел.	27.	Прен. м. Јов. зл.	
7.	Среда	Јован крститељ	14.	Сава арх. срб.	21.	Максим исп.	28.	Јефрем Сиран.	

Пун месец 5. у 8 с. 58 м. по подне.— Последња четврт 13. у 8 с. 46 м. по подне — Нов месец 20. у 0 с. 31 м. по подне.. — Прва четврт 27. у 3 сах. 8 м. ујутра.

☞ **Ко жели бити „члан помагач“ овога друштва, да га у постизавању његови племенити циљи, са 20 гр. ч. или 2 фор. а. вр. годишње подпомогне, нека нам се што пре јавити изволи, да му можемо, што му као таковом члану припада, за времена набавити.**

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА

СТЕВАНА ВИДАЧА.

у

Пешти.

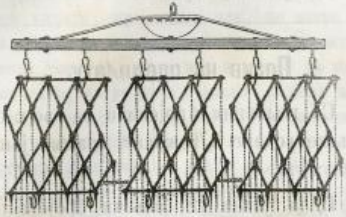

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланови „друштва за пољску привреду“ могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ћумрука.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

На многострано зактевање, продужујем време предплати на моју оглашену књигу

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

— која ће са више од 40 дрвореза, бољег разјасњења ради, украшена бити — до **Божића**. До тога времена молим нека ми се имена предбројника пошљу, да их у књизи штампати могу, јер доцније послата неће се моћи штампати, почем ће донде књига готова бити. Ко *изрично* закте да му се име не штампа, и томе ће се такође воља испунити. —

Цена је књизи 8 гроша чар.

У Београду 20. Новембра 1869.

Др. Ђорђе Радић

секретар „друштва за пољску привреду.“

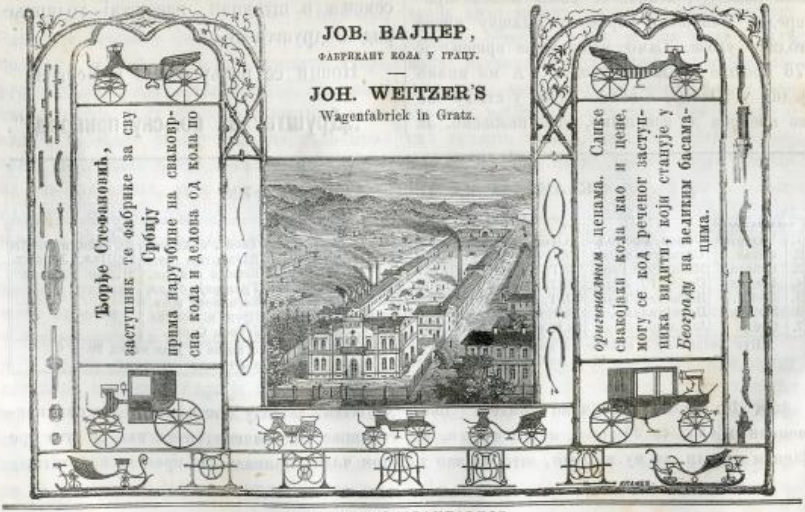

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прва пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Ежака“ тиче: уредјику „Ежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије молимо плаћајући.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Јануара, 1870. ГОДИНА II. Број 5.

Садржај. Чланови утемељачи. — Чланови помагачи. — О белом смогу (продужење). — Крушка Желни. — О подмлађају винограда. — Пасјач. — Доиис. — Од чега се сачиње угојити мајв. — Непрежите надребад рано у кола. — Радња друштвена. — Календар за Јануар. — Позив на претплату. —

Чланови утемељачи „друштва за пољску привреду“.

5. Госп. **Арса Лукић**, трговац и председник суда општине вароши Београда.

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

46. **Антоније Станојевић**, трг. из Параћина.
47. **М. И. Павловић**, трг. из Параћина.
48. **Матија Крупежевић**, свештеник из велике Крсне, окр. смедеревског.
49. **Витомир А. Поповић**, парох Трњавски, окр. чачанско.
50. **Јован Анђелковић**, свештеник цркве ариљске, окруж. ужичко.
51. **Димитрије Јоксић**, помоћник начелства окр. београдског.
52. **Павле А. Павлићевић**, начелник среза беличког, окр. јагодинског.
53. **Матија Краинић**, начелник окр. шабачког.
54. **Алекса Стојковић**, секретар у министарству финанције у Београду.
55. **Јован Мишковић**, штабни официр из Горњег Милановца.
56. **Аксентије Тешић**, члан суда окруж. рудничког у Горњем Милановцу.

О белом смоку.

1. Прављење масла (путера.)

(продужење.)

Масло се прави обично у бућкалици, она као што свак зна, наличи на какву врло узану качицу, која се од свог дна на више постепено с'ужава. Ту се павлака подизањем и спуштањем једног изпробушеног клипа непрестано меша и окреће, т. ј. бућка се. Тим се начином и ово наше обично масло прави. Негде се место бућкалице употребљује једна друга справа, она је овако направљена: У једно буренце увучено је једно вретено, које има на себи нека крилца, од танких и непробушених дашчица, оно се једним дршком окретати може. Ово вретено код те справе замењује клип, што је код наше бућкалице употребљен, но међутим наша је бућкалица у преваги над њом, јер при прављењу масла врло је нуждан слободан приступ ваздуха, а то бива код наше бућкалице само по себи, само треба да је околни ваздух чист. Бућкање, т. ј. покретање клипа и окретање вретена, треба да је правилно од почетка па све непрестано док год се масло не почне одвајати. Вретено треба окретати увек на једну страну и не сувише брзо, јер се тада не може павлака пенити, а тиме је и прављење масла спречено. Неправилно и сувише јако бућкање чини, те се масло добро не одваја, то исто бива и онда, кад се клип чак до дна бућке спушта. Кад је масло већ почело да се одваја, добро је онда сунути у њега мало воде, и то ладне ако је врућина, а вреле ако је зима, јер ће се тада савршеније одвајати, и после тога боље ће се у грудве слепити. Од сада, т. ј. кад се масло већ почело на површину издизати, промени се такт бућкања, тако сада подизање клипа иде нешто брже но спуштање, а код оне друге справе вретено се стане окретати на другу страну, са ударима на једну и другу страну.

Кад се већ сво масло одвојило, поваде се веће грудве напоље, а остало кроз какво платно процеди, да би се и она ситнија парчета покупила. Овако покупљено масло меси се и изцеђује дотле, док се сво млеко у испирајућој води не раствори, и тако из масла извуче. Међутим тај начин није добар, тада масло губи много од свог укуса, јер се тим испере из њега оно мирисаво уље, које му и даје онај његов пријатни укус. С тога је боље место испирања са водом, употребити притискање шаком или каквом лопатицом, као средство, да се млеко из масла изцеди, само што га тада треба дотле месити, док сасвим суво не остане.

Овако пречишћено масло извади се из суда, овај се ладном водом оплакне, и масло поново у њему разњошти, и у исто време посоли. Сад се опет сва маса добро измеси, да би се со свуда подједнако разделила, па се онда остави да од прилике осам до дванаајест сати негде у ладовини одстоји. За овим се предузме још једно и последње мешање, којим се с једне стране со још савршенија по свој маси растури, а после тога њиме се хоће поглавито то, да се истерају они ситни меурићи ваздуха и воде, што се из соли развијају, те тако сво масло једноставно и мекано направи. При продуженом овом раду масло изгуби своју зрнцасту форму, а постане меко и лепљиво што на његов укус има такође добар утицај. Кад се лети масло прави, наступа обично та незгода, што се при мешању јако размекша, чиме се сам тај рад још више продужује. У таквом случају треба га одма чим се мало распустило, негде у ладовини или у ладној води држати, док се опет не стврдне, па тек онда мешање на ново продужити.

Најугодније је, а и најбоље је месити га рукама, а да се не би при томе за руке лепило, ваља их умакати најпре у врелу, а затим у ладну воду. Кад се масло соли, добро је додати му и мало шећера, јер од њега добија још бољи укус; довољно је једаред и по толико шећера метути колико соли.

Кад се хоће масло па дуже време чувати, најбоље је метути га у земљане судове, или у растову или букову бурад. Нове још неупотребљаване дрвене судове треба на следећи начин испрати, пре него што се у њи масло мете, тако: напуни се суд ладном водом, и остави да под чесмом неколико недеља стоји, како ће у њега вода непрестано тећи; за овим се напуни са млеком из кога је масло већ извађено, па пошто тако неко време постоји, испере се добро са врелом водом, и у исто време запари. Употребљавани суд треба најпре добро очистити од масти, за тим га напунити са ладном водом, и оставити да тако осам дана постоји, а после песком и пепелом добро изрибати, још једаред оплакнути, и напослетку запарити.

Судове треба следећим начином маслом пунити: Посоли се добро дно суда, па онда метне одозго ред масла и руком добро набије, да нигде не остане празно место, ни у самом маслу, ни између њега и дуварова суда. Преко овог слоја дође опет со и други ред масла, кога опет треба добро набити. Овако се непрестано ради док се суд не напуни, последњи ред треба добро посолити и преко њега један заклопац метути, али који добро до дуварова суда залеже, како ће приступ ваздуху што боље препречавати. Овако напуњене судове најбоље је оставити да стоје негде у сувоти и ладовини. Ако се после неког времена масло скупи, и тако по негде од суда одвоји, онда треба у води толико соли растворити, колико је у се примити може, па са тим раствором соли (пресолац) те пукотине залити. Кад није намењено да масло дуго стоји, онда није нужно између сваког реда со мећати, довољно је само дно суда и последњи ред добро посолити.

На следећи начин може се масло још дуже чувати: Растопи се полако на тијој ватри у каквом чистом бакрачу или казану, па се онда по мало ватре додаје док не прокључа, сад се за неко време меша једном дрвеном лопатом, док не испари сва вода, што се у маслу наоди. За овим се престане више мешати и ватра постепено измиче, а напослетку сасвим угаси, и масло кроз чисто платно у судове процеди. Оваким начином разливено масло може годинама стојати, а да ни уколико од свог укуса не изгуби. Док масло на ватри кључа, треба га полако мешати, да не би у ватру пљуснуло, јер се од тога може сво запалити; ако би се из непажње такви случај десно, не треба га гасити водом, него само суд са нечим поклопити, па ће се у сљед препреченог приступа ваздуха ватра сама угасити.

Покварено масло може се поправити ако се на ватри растопи, па у њега још двапут толико воде успе и добро измеша, затим се скине с ватре и пошто се оладило, покупи се масло, које се као лакше горе издигне. Ако од једаред није поправљено, треба то исто опет пофторити, па ће се добити масло, које истина није баш најбоље, али које се опет добро да потрошити.

2. Прављење сира.

Сир се прави од слатког или киселог млека, а са њега може бити масло скинуто или не, у првом се случају добија *тврди*, а у другом *меки*, или масни сир.

Прављење сира од киселог млека врло је лако и просто. Најобичнији је начин тај, да се кисело млеко дотле поред какве пећи или ватре држи, док се сурутка и сиревина

једно од друго не одвоје, па се онда сурутка одлије, а сиревина у цедило сасне да се и даље цеди; да би добили сирац са што мање сурутке, треба га напослетку још са печим и претиснути, и тако је сир у пресноме већ готов. Кад се овај сир у пресном млеку раствори, добија се једна густа каша, која се у место кајмака или масла јести може, ако јој се пак још више млека дода, направи се као нека чорба, која гладноме добро долази, особито ако је још врућина.

Овај се сир може и на други начин приправити. Добијена грудва сира најпре се мало посоли и добро измеси, а затим у мале, као песница лепчиће размеси. Ови се на сунцу или поред ватре осуше, па онда у какви лонац добро наслажу, и одозго што боље затворе. Ово се остави да дотле стоји, док сир не пређе у врење, а од тога ће пожутити, и мало ће се размекшати.

У место да се чека док се на овај начин сир од сурутке одвоји, може се то исто још брже постићи, ако се накисело млеко у бакрачу на ватру метне, а да би се свуда подједнако загрејало, ваља га с почетка по кад кад промешати, а за тим оставити док не проври. Од овог се тренутка сиревина почне већ одвајати и на површину издизати, коју треба непрестано са каквом дрвеном кашиком скидати, докле се год одвајала буде, па ју онда приправити као што мало час рекосмо.

Сир од киселог млека у толико је укуснији, што је сурутка боље из њега оцеђена. Њему је најугодније држати га негде у сувоти и на промаји, а да се не би уцрвљао, ваља га озго покрити са брезовим лишћем, мељом или са воловским оком (билка) и треба га уклонити с таквог места, где га инсекти уцрвљати могу. Да се неби овај сир доцније међу се слепио, почем је при слагању добро набијен, ваља метути између сваког лепчића по мало чисте ситне сламе. Добро је пак још пре тога скувати га, јер се тиме мало размекша, па се боље може сложити, а што је најглавније, тиме се утуку црвићи, или њина јаја, која су инсекти ту већ положили.

Овај сир постаје врло укусан ако му се дода још нешто кртола (кромпира) од прилике за четвртину или трећину тежине сира. За то треба изабрати добре сипкаве кромпире, па обарене исситнити, посолити и добро са сиром измесити. Овако измешени сир оставља се да у подруму у поклопљеном лонцу још два до три дана постоји, па се онда још једаред добро измеси и у лепчиће направи. Ако је маса сува па се не да добро месити, ваља ју мало са павлаком или пивом овлажити. Ове лепчиће сира треба осушити, али не ни на сунцу ни поред ватре, него негде на промаји у ладу, јер ће се иначе сав изтрошити. Ако се при сушењу по негде изпуца, треба те пукотине павлаком превући, а кад је већ сув, ваља га као што мало час рекосмо, у лонац добро наслагати, покрити, и оставити негде у топлоти да сазри (преври). Овакав сир има још и ту своју добру страну, што нити је жилав, нити љут, нити се лако уцрвља као пређашњи, и што је старији све је бољи.

(наставиће се).

КРУШКА: DE GHÉLIN.

„Illustration horticole,“ баштованске новине, донеше чланак и слику ове овде и код нас у дрворезу стављене крушке.

Права јој је величина још пола ове насликане, дакле једна од најкрупнији крушака. Месо јој је одвећ сочно, мирисаво и разтопљиво; боје је отворено жуте, са некојим пегицама.

Баштован Хајнеман из Ерфурта, изнео је први пут у Ерфурту на излог, и добио за њу прву награду, која је за крушке опредјелена била. Другу је награду за њу добио прошле године на баштованској изложби у Хамбургу.

Крушка је у сваком обзиру: *крушка прве класе,* зато би добро било, кад би се и за топчидерско заведење набавила, како би се после лакше по Србији разпространити могла.

О подизању винограда.

(продужење.)

Кад виноград ступи у трећу годину, онда се већ не попуњавају она места, која се ни по други пут засађена не примише, него се оставе до онога времена, док неби суседне лозе пристале до тога, да се могу раздвојити на полагање, јер да се у трогодцу попуњавке и приме, неби могле напредовати, него би свагда — у засенку и ладовини будући — остале гепаве, а као такове неби никад надокнадиле оно, што се на њи троши.

Кад се трогодац реже, онда се несме *обијати,* т. ј. сикирицом или петицом на косиру утамањивати растење они лоза, које се пронађу за сувишне према потреби чокота и снази земљишта, — него се у овом случају треба врло пазљиво *заслепљивати,* и то тога ради, да се неби при обијању цео крак одвалио и тако чокот врло оштетио. Лако се догађа, да и при самом заслепљивању, па и резању пукне крак, или се зацепи и сам чокот, па да би се у таком случају хрђаве посљедице по чокот избећи могле, тога ради треба повређено место добро земљом залепити и тим ће се опасности избећи.

Трећак се мора мало више резати, него што се други старији виногради режу.

Ако смо виноград сланкаменком засадили, то је онда преко нужно, да се сваки чокот пре везидбе подупре тачком, јер је у ове лоза врло слаба, те попада по земљи, и од туда долази, да с' једне стране не може на њој грожђе да сазре, почем је ваздан у ладовини, а с' друге стране опет одма *зарожи* и жиле потера, због чега се опет преко мере и узалуд производна снага земље троши. Код оне пак врсте, где је лоза јака, није нужно *тачкати*. И сама тачка мора бити сасвим сува и одељана, да неби потребну снагу земље извлачила и напразно је харчила.

Има и тога, да неки виногради већ у трећаку остављају *наводнице* за полагање, али се ово искуством доказало, да није најпробитачније ове наводнице полагати, тога ради и нетреба пре четврте године ни остављати наводнице.

Трећак је већ прави виноград, који род доноси. Родови су виноградски на њему они исти, као и у матором правом винограду.

Четвртак је већ виноград, који је стао на најбољу своју снагу; код њега је лоза доста дугачка и чокот доста јак, пак се у њему могу остављати наводнице, и то толико, да се може на петоро развести. Како ово развођење или полагање бива, рећи ћу на свом месту, где будем реч повео о појединим радњама виноградарским.

Четвртаку треба најточније свака радња, која се даје и другим правим виноградима.

Бива, да виноград *клоне*.

Да је виноград клонуо, познаје се, што му је лоза одвећ ситна и шпрљава, а лишће нема своје праве боје, него је бледо-жуто.

Виноград клоне: или зато, што је одвећ матор, или што је запуштен, или на послетку што је земља у којој је засађен, одвећ слаба.

Ако је виноград због велике слабости *тргнуо* (клонуо), онда тому винограду нема друге помоћи, него га ваља повадити.

Али пре него што ћемо овако клонули виноград повадити, може се с' њиме јошт нешто урадити, како би и из овако клонутог винограда могли нешто користи извући, да би нас наступајуће сађење о мањем трошку стало. — Дакле у том случају, треба такав виноград, који је сасвим клонуо због *старости*, а земља била му каква му драго, онда тек повадити, кад га прве године (кад буде клонуо) орежемо на три ока, и све му по реду виноградске радње дамо; тако исто и друге године; а треће године, нити га треба резати, нити га обрађивати, него га само обрати, и после бербе га тек повадити, балване поравнити и тако га оставити, док нам је воља.

Ако је ова земља била јака, онда се најмање после три године оваког стајања може тек на ново га садити; ако-ли је пак та земља слаба, онда се мора бар 10 година одмарати. А по себи се разуме, да је и у једном и у другом случају тим боље, ако овакова земља, на којој ће се виноград засађивати, дуже стоји.

Али ако нисмо ради, да нам земља толико времена на празно стоји, те да од ње никакве користи не вучемо, онда можемо и у једном и у другом случају време одмарања скратити, и то наравно да бива ђубрењем. Ово ђубрење бива као и код ђубрења њива, т. ј. сва се површина, на којој ће се виноград засадити, нађубри, и то, ако је земља јака, онда тање, а ако је слабија, онда бар 4 палца дебело треба ђубрета навући. Кад смо је овако нађубрили, онда је можемо засађивати, само ако је овако под ђубретом једну годину дана престојала; а сађење и поступање при том бива оним истим начином, као што смо напред при подизању винограда рекли.

Ако је пак виноград *запуштен*, т. ј. ако није обрађиван као што треба, а чокоће је јошт добро, онда се опоравља тим, што се прве године, кад хоћемо да га повратимо, удвоструче у њему радови, т. ј. после одгртања и резидбе да му се *покопница*, после ове *две прашитбе* и најпосле *два изгртања*, а друге се године већ ограничи на обичне прописане радове, али наравно да сви морају бити уредно на своје време урађени *као што им се пише*, вели наш народ.

У овако клонулом винограду обично и много чокоћа фали. Ово се попуњава полагањем.

Ако је на послетку виноград због тога клонуо, што му је земља слаба, а чокоће јошт добро, и онда му се помаже ђубрењем. О овом ђубрењу ћу на своме месту споменути

Како се виноград обере, онда се одма приступи оним радовима, које виноград заштева, да се с јесени и преко зиме посвршују, како би на пролеће редовни радови што отвореније и чистије ишли.

Од ових радова долази најпре то, да се оне тачке поваде, што стојаше поред оног чокоћа, гди су већ сувишним постале, а да се не оставе, да узалуд труну, јер се после тога могу опет употребити на другом месту.

За овим долази *загртање*. Ако је виноград матор, а суша земљу одвећ тако препекла, да је балван сама прашина, онда се чека, да падне мало кише, и одма после те кише треба такав виноград загртати. Ако ли је пак виноград млад — са́д —, онда се несме влажном земљом загртати. *Загртање* се зове оно, кад се балван, што је стајао између две бразде, разнесе, и то пола на једну, а пола на другу бразду тако, да чокоће буде земљом покривено. Загртање је онда добро и подпуно, кад се чокот са земљом сасвим покрије.

Ако је виноград у таком положају, да му летње кише и бујице свлаче земљу из чланова, или му навлаче тако, да у првом случају остане сасвим го и без земље, а у другом опет препуњен земљом, што се зове *загушен*, онда се ту у првом случају *занављање* а у другом *одгушивање* свршити мора с' јесени или преко зиме, а никако не ваља оставити виноград преко целог лета ни у једном, ни у другом случају, јер то с' једне стране неда винограду да много роди, а с' друге стране трза га натраг, те би тако и најбољи виноград могао пропасти. *Занављање* зове се оно, кад се оном винограду нужна количина земље навуче, који је остао од киша го; а *одгушивање* је оно, кад се сувишна земља из винограда изнесе, који је загушен.

(продужити се.)

Плевач.

Овде стављамо једно оруђе, које је особито за оне њиве добро, где се кукуруз сеје, а њива је травом зарасла, особито зубачом (види сл. на стр. 56.).

Као што видиш, ово је оруђе направљено на форму плуга, и има 4 шиљаста, доле привијена перајца; та се перајца могу по дањини редова посејаног кукуруза размакнути или с'узити. Перајца ова треба — по потреби дубље или плиће у земљу забости и тако ји у тој започетој дубљини непрестано држати. Ова ће перајца сву траву са жилама извући, која се после покупити мора.

Ово је оруђе такођер добро и онде, где су ливаде маовином зарастле, пак с' њиме такове ливаде преко и уздуж прећи и маовину покупити.

У идућем броју ћу јошт једно савршеније оруђе за тај посао показати.

Допис.

Из **Копривнице** 15. дец. 1869.

Ево и мене са Тимока на крајни да кажем како ја мислим да се може унапредити пољ-

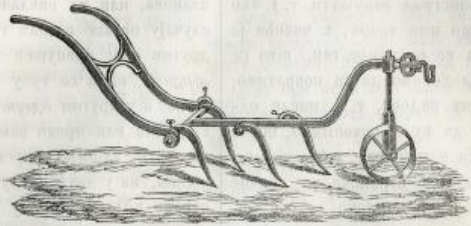

ска привреда у нашем народу. Навршила се година како се друштво за пољску привреду установило и како и у околним селима, колико ја знам, нико ни по имену непознаје то друштво и његов лист, а камо ли да когод тај лист држи и њим се користи. Па не само што нико тај лист недржи, кои је једино тежацима и намењен, и кои би им од големе вајде био, кад би умели да га употребе, него ни иначе било о каквој му драго књизи нико ништа незна. То ме је узрок сасвим природан. Што ће тежаку какав лист или која друга привредна књига, кад он неуме да чита и да разуме оно што чита? Скоро сви што свршe сеоске школе, чим из школе изађу забораве све што су научили, премда ништа више нису ни научили у школи до читања и писања. Ако се који од стотине и треви да утуви читати, које је сасма ретка ствар, а он опет није кадар да разуме оно што чита, и, што је најважније нема воље к читању што би га онило да који лист или књигу држи. Дакле само читање није довољно, него је још нужно разумевање и воља к читању, а ово се двоје добија у вишим школама, а не свршивши само сеоске школе. Али кад ђак и дође, напримјер у гимназијама, до те свести да позна шта је наука и да добије жуђњу за читањем, он онда неће да се врати у село и да ради земљу, него сво живо, од те сорте, иде махом у државну службу или гдекоји на занат, а за земљорад остају све сами неписмени, или врло слабо, скоро рећи, ни мало писмених људи, јер знати само читати то је нешто најмање што је нужно човеку, те да се може користити књижевним производима, које се види и отуд, што се вештина читања може, добрим методом предавања, за врло кратко време изучити — највише за месец дана. Тако дакле ни основне ни више школе засад недају нам писмених земљоделаца.

Да би наш народ мого да се користи књижевним производима, треба најпре зато да га спремимо т. ј. да га изобразимо, а изобразићемо га ако најпре учинимо, као што друштво у свом позиву вели, да сваки Србин буде имућнији но што је, јер ће само тад човек, намиривши своје најпреће потребе, осетити жуђњу и за вишим потребама, наприлику потребу писмености, слободе итд. као што Фурије вели: богатство је једини услов сваке слободе и изображености. А кад сваки Србин, поставши имућнији, сам својевољно даје дете на науку, тад ћемо и имати вајде од школа, а овако као досад, никад и ништа, јер чинимо скок и оћемо преко сиротиње да дођемо до просвете. Да изображење помаже народу да може доћи до све бољег и већег материјалног благостања, то стои, али и то је истина, да се изображеност народа неможе ни помислити без материјалног благостања, и отуд се види како једно друго условљава и како се једно

с другим додирује. Зато слободи и просвети мора претходити материјално благостање.

Тако, ако је истина што се толико говори; да је наш народ сиромашан, да је оназађен у пољској привреди, и ако је истина да од сваких сто људи у Србији 95 раде земљу, а 5 % су трговци и чиновници, онда незнам откуд је то што се вели да је наш народ сазрео за слободу, и ако је сиромашан! Слободу траже они који хоће преко проје погачу, а не они који немају скоро ни проје. Ко шта нема оно (најпре) и тражи. Да оно 5 % народа који сачињавају трговци и чиновници, као изображенија и богатија класа, хоће слободу, то верујем, али никако неверујем да су зато сазрели и да то траже сиромашни и неизображени земљоделци, који као већина и састављају народ. Ја велим да је наш народ неизображен, и као таквом књиге му нису никакве од хасне зато, што моје казивање оснивам на факту: да је наш народ сиромашан.

Кад дакле наше школе пису кадре народ толико да обуче, како би мого да се користи благом које књижевност даје, јер нико ту потребу неосећа, и кад он ове књиге што му досад давасмо неразуме, онда треба да му отворимо друкчије школе и друге књиге. Те су школе и књиге *примерна* (угледна) *газдовања*. Кад му т. ј. ми, који велимо да умемо боље и паметније од њега земљу радити, у примеру пред његовим очима покажемо како ће радити, те да од *своје земље за најкраће време, с најмање трошка, највећу количину и то најскупоценијег производа добије, а да ипак земљу у снази одржи*, што и јесте циљ рационалног газдовања, онда смо му дали таке књиге које су му засад најпреће и које он најбоље разуме. Свако поучавање било писмено или усмено, залудно је, прост човек најбоље верује своим очима, он најмање воли да чини опите. Сиромаштина га толко убила, да неможе ни да помисли на бољи начин радње.

Интерес превршио сваку меру, јер је сад уобичајен интерес овамо по селима, четири гр. чар. на 60 гр. месечно, то чини годишњи интерес на 60 гр. 48 гр.! Па се у облигацијама ставља интерес и главно у једну суму тако, да се неможе видети колики је интерес а колико је главно. Зеленашлук је такође отео мах јер се плаћа по 20 гр. ч. а и мање, стотина кукуруза на зелено. Па још што се тиче мерења при продаи: „сачувао те Бог хасана диздара и његова крива кантара.“ Из свега тога најбоље се види како стоје земљоделци са своим материјалним стањем, кад морају да плаћају толики интерес и кад продају своје производе на зелено.

У овом крају народ се занима једино са производњењем кукуруза и пшенице, изузимајући Тимочка села почевши од Брусника низ Тимок до ушћа Тимока у Дунав, која се сва, због угодног положаја за винограде, занимају виноделством, кукуруза сеју мало, а пшенице само толико, колико би имали, што но кажу, да умесе колач за светога (славу).

Остала села више производе кукуруза због тога, што га продају у селу свињарским трговцима, којих сада готово у сваком селу има по неколико, па отуд се људи засада, како се пшеница негледа, прилично крпаре. Но и од кукуруза што би имали вајде пола им пропадне, које мишеви и гагрица у кошевима поједу, а које самим радом у пољу. Ове је године кукуруз средње родио, а то зато, што је киша ретко падала, а кад падне она и сувише падне, па услед јаке кише нагло порасте коров по кукурузу, а затим суша затврдне земљу, те се кукурузи нису могли на време брзо да окопају, а многи су остали и неокопани. Кукуруз се ради мо-

тиком, и како се радници немогу наћи, то сваки сеје колико може да уради. Свуда се кукуруз само једанпут огрне па то му је све. Само село Рготина, које је на гласу због кукуруза, јер се готово искључно тим бави, копа своје кукурузе двапут т. ј. први ред га праше а после загрћу, па понеки га чак и трећи пут подгрће, али зато код њих најбоље и роди.

Пшеница је у овом крају ове год. тако слабо родила, да људи нису могли ни семена да изваде што су посејали, па сад које због тога, које због слабе тражње слабо га и сеју, ако и сеје, он га сад по св. Николи почиње да сеје па до св. Трифуна, јер дотле је рок сејању озимице.

Остале гране земљорадне слабо су заступљене. Сточарство је слабо, јер му није место угодно.

Адам Богосављевић
ТЕЖАК И РЕД. ЧЛАН ДР. ЗА ПОЉ. ПРИВР.

Од чега се свинче угојити може?

По разним земљама гоје свиње по околностима са разним стварима. Тако ји негде ране са кромпиром, негде са жутом репом (мрквом), а негде опет са пиварском млатом, киселим млеком, сурутком, јечмом, овсем, елдом, кукурузом, грашком, пасуљом, виком, пшеничним мекињама, ражним мекињама и жиром.

Код нас се обично гоје свиње са кукурузом, јечмом и жиром, а остале горе наведене ствари само се по негде, и то кадкад свињама дају.

Да видимо дакле, каква је разлика између ранења с' кукурузом, јечмом и жиром?

Кукуруз је без сумње најбоља ра́на за свиње. Од кукуруза најдебљи свињи бивају, а њнова је маст и сланина најчаршћа. Кад се кукуруз пре ра́нења натопи у води и мало посоли, тим се свинче *боље* и *пре* угоји. Свињи, који се с' кукурузом ра́не, не губе тако глад, као кад се с' другим чим ра́не. Енглези, који на гласу добри свиња имају, веле, да је најбоље мешати $^2/_3$ кукуруза и $^1/_3$ јечма, обоје добро измешати, натопити, посолити и онда свињама дати; та им смеса најдуже вољу к' ждерању одржи. Али пре свега мора свинче (крме), које ће се гојити, подпуно здраво и за гојење довољно развијено, бити најбоље од 2 до 2 $^1/_2$ године. Кад се свинче са кукурузом рани, онда дају — почињући од 2 $^1/_2$ године бројати — 100 ока кукуруза, 30 ока целокупне тежине.

Од *јечма* се такођер добро свинче угојити може, али је и сланина и маст лошија од оног кукурузом угојеног свинчета. И при ранењу с' јечмом је добро, кад се зрно пре ранења на једно 12 сати натопи и посоли. Врло је добро, кад се већ са јечмом угојено свинче, при послетку — једно две-три недеље пре клања — са кукурузом дорани. Много је боља и маст и сланина, а и месо укусније.

Жир је једна од бољи гојећи ствари. Њега треба збирати кад је дан сув, на промаји га разтрти и свака три дана превртати, да се не уквари. Кад се са жиром свињи гоје, онда морају соразмерно много више воде имати да пију, него кад се кукурузом ил' јечмом гоје. Маст је од њега много бистрија, а сланина мекша, нежели од они са кукурузом рањени свиња.

Добро осушен жир, дуго се да одржати. Код ранења са жиром, добро ће бити при послетку кукуруза дати.

Радња друштвена.

4. овог месеца, држана је напредна седница *одборских* и *редовних* чланова „Друштва за пољску привреду“, под председавањем друштвенога председника г. *М. Спасића.*

У овој седници је секретар „друштва“ *др. Радић* поднео свој пројект програма за излог пољско-привредни производа, ког је друштво закључило у почетку месеца септембра о. г. у Топчидеру држати.

Најпре је цео пројект прочитан и онда је тачка по тачком посебице прочитавана и што је за нужно нађено, то је пренначено.

Ми ћемо овај пројект у целости својој у идућем броју онако донети, као што га је седница усвојила.

Овом приликом умољавамо све чланове, да од дана, кад овај пројект у руке добију, пак за 6 недеља, примјетбе своје овоме друштву пошаљу, како би се после, узевши и те примјетбе у обзир, коначан програм начинио, по ком ће се речени излог држати. — Ако би дакле какови примједби било, које би се у обзир узети могле, ми ћемо их у листу овоме саопштити.

У прошлој недељи, 11. о. м. држано је у великој школи *прво пољско-привредно јавно предавање*. У 10 ½ сати пре подне отворио г. председседник „друштва“ *Мил. Спасић* ова предавања са, од прилике, овим реч'ма: Поштовани зборе! Данас у име Бога биће прво јавно предавање пољско-привредних наука. „Друштво за пољску привреду“, у чије ће се име држати ова предавања, поред осталих задатака, поставило је себи и тај, да и јавним предавањем знање о пољској привреди по народу разпростире. Кад је ово учинило, имало је пред очима, да се овим предавањима, поред публике, користи омладина српска, која науке у вишим школским заводима слуша, и од које ће понајвише њих постати државни служитељи, па као такови, прибавивши себи и знања пољско-привредног, биће више народу од користи. Зато би желити било, да речена омладина што више учествује у овим предавањима, а „друштво“ се узда, да ће г. Радић, као стручан човек, овом задатку, достојно одговорити.“

Затим ступи секретар „друштва“ *др. Ђ. Радић* к' столу, који је са нужним моделима разних плугова снабдјевен био и одпочне предавати: *о орању и справама за орање*. О орању је говорио сада у опште, јер је обећао код сваког појединог пољског усева посебно о њему говорити, јер сваки усев зактева по околностима другчије орање. После тога је говорио о справама за орање, дакле о *плугу*. Предавач је овде показао у врло тачно израђеним моделима од најпростијег — првог — плуга, до данашњег најсавршенијег. Први се плуг, који се баш под именом „плуга“ у пољско-привредној повестници налази, нашао урезан на старим споменицима, који датирају око 1300 година пре Христова рођења. Ал' су људи пре но што су плуга имали, такођер земљу засејавали, коју су стрелама парали, и предавач је то тиме доказао, што је навео једно место из Виргилијевог „Георгикона“, (Виргилије је био римски пољско-привредни списатељ,) где овај наводи како је *богиња пољских усева* „изтргла стрелу из разбојнички ловачки руку, како је њоме запарала земљу, узела са врʼа свога венца једно зрно пуно снаге, ту је зрно у запарану земљу спустила, то је оно набубрило, проклијало и родом уродило.“ Ал' су људи, рече предавач, и воловским роговима земљу парали, пак и данас има дивјака, који тако раде. Затим је показао са поменутим моделима како се плуг усавршавао и како је један по један део на плугу долазио, завршивши предавање своје са данас најсавршенијим плугом, и обећавши идуће недеље *18. Јануара* своја предавања продужити, буде од присутних слушалаца (којих је тако много било, да су неки у ходнику стајати морали, јер недобише у сали места више) са „живо“ поздрављен.

Овом приликом позивамо дакле на *друго* наше јавно предавање, које ће се држати у недељу

18. Јануара у 10 ½ сати пре подне.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ЈАНУАР, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Четвртак	Обрез. Господ.	8.	Георгије и Емил.	15.	Павле Тивејск.	22.	Тимот, и Анаст.	29.	Прен. мон. Ит.
2.	Петак	Силвестар папа р.	9.	Полијевкт муч.	16.	Вер. с. а. Петра.	23.	Климентије свм.	30.	Вел. Јерарх.
3.	Субота	Малахије и Горд.	10.	Григорије Ел. Ни.	17.	Антоније велики.	24.	Ксенија рамјан.	31.	Кир. и Јован.
4.	Недеља	*Сабор 70 апост.*	11.	*Теодосије преп.*	18.	*Атак. Кир. и М.*	25.	*Григорије богос.*		
5.	Понед.	Неопем. и Теон.	12.	Татијана муч.	19.	Макарије епиг.	26.	Ксенофонт прен.		
7.	Уторник	Богојављење.	13.	Ермил и Страт.	20.	Јевтимије вел.	27.	Прен. м. Јов. зл.		
7.	Среда	Јован крститељ	14.	Сава арх. срб.	21.	Максим исп.	28.	Јефрем Сирин.		

Пун месец 5. у 8 с. 58 м. по подне.— Последња четврт 13. у 8 с. 46 м. по подне — Нов месец 20. у 0 с. 31 м. по подне.. — Прва четврт 27. у 3 сах. 8 м. изјутра.

☞ **Ко жели бити „члан помагач“ овога друштва, да га у постизавању његови племенити цјели, са 20 гр. ч. или 2 фор. а. вр. годишње подпомогне, нека нам се што пре јавити изволи, да му можемо, што му као таковом члану припада, за времена набавити.**

ПОЗИВ НА ПРЕДПЛАТУ.

Јошт 2. новембра позвао сам први пут народ наш на предплату, на књигу, коју сам под насловом

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

намеран издати. Одазваше се само неколицина, јер рекоше кратак је рок за уписивање остављен. Ја сам рок продужио до Божића, — но почем се поред све важности књиге ове, поред све препоруке од стране г. министра финанције и господе окружни начелника, *ни до данас неуписаше толико*, да се бар грдни трошкови подмире, јер да све ваљано разјасним, треба ће ми преко **80** дворeза.

клас египатске пшенице.

Дворези ће бити из први дворезница, као што се и из ове приложене слике — која је такођер из те књиге — видити може.

Цела страна пољско-привредна књижевност, где хиљадама књига излазе, нема у овом склопу ни једну књигу; и код нас не може ни ова једна да изађе.

Опште користи ради, да књига ова може света угледати, продужујем рок предплати

до конца овога месеца,

и ако се донде довољно предбројника не јаве, *нећу књигу ову ни издавати.*

Скупитељи добивају на 8 скупљени предбројника, *једног* за труд, а цена је 8 гроша или 80 нов. и ово је за овакову књигу нечувено мала цена, а то сам зато учинио, да ју може свако набавити, уздајући се да ћу на њу бољег одзива у народу наћи, ком сам ју наменуо.

Као што сам обећао, имена предбројника ће се штампати.

Имена нека се мени пошљу.

У Београду 1. јануара 1870.

Др. Ђ. Радић
секретар „Друштва за пољ. привреду.“

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. н. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прве кут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уредништву „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Угарије молимо наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Јануара, 1870. ГОДИНА II. Број 6.

Садржај. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — Друштву за пољску привреду. — Мапица за прекрукљавање. — О белом сиову (продужење) — Дива „турковстви“. — О воћосема или шкрипиме. — Непрежете ждребад рано у кола. — Програм за излог. — Календар за Фебруар. — Позив на предплату. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

57. **Андрија Спасић**, земљорадник из Рековца, окружија јагодинског.
58. **Јован Марковић**, инцинир из Шабца.
59. **Владимир А. Лазаревић**, казначеј начелства окружија шабачког.
60. **Драгутин Тадић**, писар окружног начелства шабачког.
61. **Димитр. А. Нешић**, директор полугимназије шабачке.
62. **Стојан Обрадовић**, председник пољско-привредне подружине шабачке.
63. **Миленко М. Милићевић**, члан окружног суда шабачког.
64. **Ђока Угљешић**, трговац из села Совљака, окруж. шабачког.
65. **Стеван Маринковић**, трг. из Шабца.
66. **Антоније П. Струнцалић**, крчмар из Шабца.
67. **Мића Аћимовић**, начелник у пензији из Шабца.
68. **Гашић и Матић**, трговци из Шабца.
69. **Станко Остојић**, трговац из Шабца.
70. **Јаков Т. Веселиновић**, крч. из Шабца.
71. **Павле Пешић**, трговац из Шабца.
72. **Риста Ковачевић**, „ „ „
73. **Ђока М. Илић**, крчмар „ „
74. **Димитр. Ђ. Главинић**, трг. из Шабца.
75. **Коста Јовановић**, трг. из Шабца.
76. **Ђорђе Милошевић**, шпек. из Шабца.
77. **Антоније Нешић**, пенз. капетан.
78. **Ненад Деспотовић**, трг. из Шабца.
79. **Михајло Т. Богатинчевић**, трг. „

80. **Наум А. Николић**, трг. из Београда.
81. **Матија Матић**, члан касационог суда у Београду.
82. **Сима и Ранко браћа Пантићи**, из Крупња, окр. подринског.
83. **Никола Р. Младеновић**, воскарски трговац из Смедерева.
84. **Дим. Х. Манојловић**, трг. из Свилајин.
85. **Милан Пекић**, трг. из Свилаинца.
86. **Коста З. Ресавац**, рачуновођа општ. суда из Свилаинца.
87. **Петар Стојковић**, начелник окружија ћупријског.
88. **Ј. Наумовић**, начелник окружија црноречког у Свилаинцу.
89. **Никола Ружичић**, свештеник из Свилеува, окр. шабачког.
90. **Антоније Ацемовић**, свештеник јаблоњски, окрж. чачанског.
91. **Јеремија Терзић**, практикант поцерске канцеларије из Шабца.
92. **Љубомир Бабовић**, свештеник из Коцељева, окр. шабачко.
93. **Трифун Ђорђевић**, воскарски трг. из Београда.
94. **Јован Ф. Ђорђевић**, бакал. из Беогр.
95. **Коста Стефановић**, трг. „ „
96. **Стеван Драић**, свештеник из Добрића, окруж. шабачког.
97. **Петар Ј. Козељац**, срезки капетан у пензији, из Г. Милановца.
98. **Софија Панка Илијћа**, из Шабца.
99. **Кирил**, игуман монаст. Манасије, окр. ћупријског.
100. **Антоније Ђорђевић**, трг. из Кладова.
101. **Гавра Аничић**, трг. из Књажевца.
102. **Јован Димић**, трг. из Београда.
103. **Ђ. М. Поповић**, писар у војеном министарству у Београду.
104. **Никола П. Цветковић**, учитељ школе новоханске, окрж. књажевачко.
105. **Кирил**, игуман монастира Суводола, окруж. књажевачко.
106. **Милутин Вукашиновић**, срезки начелник у Бањи, окруж. крушевачко.
107. **Љубомир С. Марковић**, писар среза јошаничког, окруж. крушевачког.
108. **Јевта Стојановић**, управитељ држ. ергеле у Љубичеву.
109. **Владимир С. Јовановић**, трговац из Пожаревца.
110. **Димитр. К. Николајевић**, трговац из Београда.
111. **К. браћа Николајевић**, трговци из Кладова.
112. **Марко К. Милојковић**, трговац из Алексинца.
113. **Илија Марковић**, мајор из Крушевца.
114. **Никола С. Трифковић**, секретар из Шабца.
115. **Љубомир Остојић**, поручник из Шабца.
116. **Михајло А. Филиповић**, апотекар из Шабца.
117. **Дим. Новаковић**, крчмар из Шабца.
118. **Стеван Пајић**, доктор из Шабца.
119. **Јован Јуришић**, трг. из Црне Баре, окр. шабачког.
120. **Михајло Вучетић**, учитељ из Засавице, окруж. шабачког.
121. **Мојсеј**, епископ шабачки.
122. **Димитр. Данић**, трг. из Београда.

Радња друштвена.

Записник XIX. седнице одбора „друштва за пољску привреду," држане у Београду 18. јануара о. г. под председавањем друштвеног председника г. *М. Спасића.*

Присутни чланови: гг. *Крста Петровић, Чедомиљ Мијатовић, Сергије Станковић и секретар др. Радић.*

Бр. 85.

Пољско-привредна подружина у Шабцу, под 11. јан. бр. 2. о. г. јавља, да се саставио одбор за текућу годину, из следећи чланова: за председ. изабраше г. *Стојана Обрадовића*, председника окружног суда у пензији, за деловођу г. Михајла Богатинчевића трговца, а за чланове гг. Димитрија Нешића директора полугимназије, Михајла Филиповића апотекара, Павла Степића економа и Ненада Деспотовића кафеџију.

Узима се на знање.

Бр. 86.

Господин министар финанције јавља друштву, да је на молбу друштва овога бр. 81. издејствовао ког г. министра просвете и црквени дела,

да друштву уступи једну собу у великој школи, где ће моћи секретар друштва др. Радић јавна предавања о пољској привреди давати.

На знање.

Бр. 87.

Пољско-привредна подружина шабачка јавља, да су за њен рачун набављени 20 плугова приспели; но пошто би се ти плугови имали одма на парабродској агенцији исплатити, подружина пак нема довољно новаца за ту исплату, то моли „друштво“ ово, да би код овдашње агенције издејствовало, да јој се плугови издаду, а подружина ће се постарати, да у могуће краћем времену новац за плугове покупи и друштву овоме пошаље.

Узима се на знање с' тим, да благајник друштва овога плугове исплати и подружину са 529 фор. и 68 нов. у аустр. банкама задужи.

Бр. 88.

Рајхенбах, издаватељ немачки илустрован' новина у Лајпцигу, јавља друштву, да је готов уступити друштву овоме дрворезе из својих новина по 4 сребрна гроша по квадратном цолу, и то оне, које би друштво за свој лист употребити могло.

Решава се, да уредник „Тежака“ може од њега по потреби дрворезе набављати, да их благајник из буџета на штампање исплатити може, а секретар да их у друштвен инвентар стави.

Бр. 89.

Прочитано је писмо г. *Арсе Лукића* трговца и председника општинског суда ове вароши, с којим јавља, да у друштво ступа као члан *утемељач* и шаље као такав 50 дуката цесарски.

Примљено с' хвалом; писмо пак да се путем „Тежака“ јавности преда.

Бр. 90.

Из узрока, што на „друштвену“ препоруку многи подижу живу ограду од бодљикавог багрена (гледичије), те се „друштву“ за семе обраћају, то „друштво“ за сходно налази,

да се умоли господин министар финанције, да дозволи, да друштво може од обичног и бодљикавог багрена семена из завода економије топчидерске толико узети, колико би год речено заведење дати могло, да се по народу разпростре, како би се полагано њиве заграђивале са живом оградом, која је и млого боља, јефтинија и лепша од сваке друге ограде.

Бр. 91.

Богословско друштво „*Братство*“ моли, да му се један ексемплар „Тежака“ безплатно шаље.

Одобрава се.

Бр. 92.

Господ. *Атанасије Николић*, пензионир. помоћник попечитељства внутрени дела и господ. *др. Ј. Б. Ламбл*, професор земљодјелија на краљевској ческој политехници, јављају друштву, да се избора за *почастне* чланове примају.

Узима се на знање с' тим, да се у списак почастни чланова уведу.

Бр. 93.

Никола Бибић парох меленачки, својим писмом од 23. децембра пр. г. јавља друштву, да је отац његов, относно изабрани „почастни“ члан друштва овога, г. *Павле Бибић*, 11. децем. пр. год. умро.

Одбор узима ово на знање са сажаљењем и изразом: „Бог да му душу прости!“

Бр. 94.

Г. председник позива одбор, да опредјели време, до ког да се примјетбе на програм за излог пољско-привредни земаљски производа, од стручни људи чинити могу.

Одбор решава. да се рок остави *до Благовести* о. г.

Закључено и подписано.

ДРУШТВУ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ

У МЕСТУ.

„Пољска је привреда данас једини извор за наше народно богатство; земља нам је и отац и мајка; она нас храни, она одева, она нам набавља оружја да се бранимо, све што имамо од ње имамо“ ове су речи између осталога изказане у позиву кога је то друштво 20. Јануара 1869. издало. Све што је ту речено необорима је истина од речи до речи, и за грађане Србије нема преће дужности (осим једне) него се састарати за сва средства, која ће нашу пољску привреду подићи

на онај степен, на који су је напреднији народи давно подигли.

Ми Срби имамо хвала Богу најважније услове за напредну пољску привреду, т. ј. добру земљу и јаку снагу, али нам треба јошт нешто, а то је 1, да хоћемо да радимо, а 2. да знамо шта радимо. Да помогне да се до овога двога што пре дође, узело је на се обвезу друштво за пољску привреду коме ја као члан утемељач дајем 50 дуката (педесет цесар.) с' тврдим увереньем: да ће се оно најозбиљније постарати да обвезу испуни.

У Београду 5. Јануара 1870. г.

А. Лукић.

Машина за прекрупљивање.

Да се рана што боље и корисније употребити може, познато је, да се или *гњечи* или *прекрупљује*. Да би дакле на лак начин што брже и што јефтиније рану прекрупити могли, то је фабрикант *Екерт* у Берлину (H. F. Eckert Berlin), склопио ову машину, која у свему цјели својој подпуно одговара. Машина се састоји из једног гвозденог сандука, али може и дрвен бити, и онда је јефтинији, који на једном стубу лежи. У овом сандуку има два убражђена ваљка, која се по жељи и по ситноћи прекрупе, размакнути могу. Тя су ваљци са нужним точковима спојени.

Машина се окреће помоћу једне ручке, која је на великом точку. Сад напуни сандук са кукурузом ил' другим житом, ил' овсем, пак окрећи точак, а прекрупа ће ти испадати у жељеној и удешеној ситноћи. Оно је за машину много боље, кад се по мало зрно сипа, јер кад се у сандук пресипе, онда се ваљци кваре.

Са овом машином може један једини човек

12—16 мерица зрна за један сат (!!) прекрупити.

По себи се разуме, да се све осовинице са чистим олајом (уљем) мазати и чисто држати морају. Оваку машину могу њи више заједнички купити. 4—5 комшија да се договоре и сваки по 100 гроша да да, па ето да имају оваку одвећ корисну машину за кућу, јер кошта 485 гроша.

О белом смоку.

2. Прављење сира.

(продужење.)

Кад се прави сир од слатког млека, прво што се ту чинити има то је, сиревину из млека одвојити. За то се употребљује једна течност, која се прави од сириштa, т. ј. од четвртог желудца*) телета, јагњета или јарета и то од млечњачад. Код нас се најобичније употребљује јагњеће сириште, на другим местима телеће, а треба га од млечњачета узети, и на следећи начин приправити:

Сириште од јагњета или телета ваља с обе стране очистити, и споља и изнутра, затим га надувати или сламом напунити, па на сунцу или негде на промаји оставити да се суши, а може се и у артију завити, па у димњаку сушити. Неки пре него што мету сириште да се суши, натрљају га изнутра са соли. Неки пак, што је још боље, спремају сириште и овако: подоје теле или јагње на један сат пре но што ће да га закољу, које кад учине, изваде сириште напоље, изтресу прогрушано млеко што се у њему нађе оцеде од њега течни део, а гушћи добро посоле па опет у испрано сириште мету, које с обе стране завежу и у димњак окаче да се суши. Овим се начином добија више и боље масе за сирење, само такво сириште треба да је добро осушено, па тек онда негде у суботу на чување га оставити, док не дође време да се употреби. Овако осушено сириште употребљује се на следећи начин: Исече се на ситне комадиће (од једног палца) и у саламуру мете; пошто се неко време тако киселило, оцеди се одатле течни део, који се после за сирење употребљује. Саламура се може правити од воде, или од сурутке, неки међу у њу више а неки мање соли, а тако исто неки ту воду или сурутку пре него што их посоле, скувају док их други само смлаче или сасвим ладне употребљују. Даље неки остављају да се кисели сириште у још пресолцу само 12—16 сати, па га већ за сирење употребљују, други пак то тек после неколико недеља чине. Што је сириште дуже у пресолцу стојало, то је овај све јачи и бољи па је онда довољно и мању количину при сирењу употребити.

Сириште, које је као што мало час рекосмо, са прогрушаним млеком осушено, ваља га ситно у какви лонац исецкати, па са млаком, али пре тога скуваном водом прелити, ово непрестано мешати и дотле по мало соли додавати, док се год у води растварала буде, затим се лонац са бешиком повеже, и негде у вајату или подруму остави. С тиме што је вода скувана и јако по-

* Преживари се одликују од осталих сродних животиња поглавито тиме, што 4 желудца имају. Прва три стоје у таковој спези са једнаком, да се овај својим доњим крајем у сва три завршује. Највеће је између њи чкенбе, у њега иде прво сва рана што живинче поједе, а одатле у други мањи округао одељак, други желудац који се зове лиговна, то је онај део што има неке кожне боре на форму шестостраних ћелија; ту се рана размекшава, и у мале грудве раздели, које после живинче при преживању наново жваће. Сажвакани ови залогаји иду у трећи желудац то је онај желудац, што има неке кожне боре на форму лишћа какве књиге. Одавде прелази рана напослетку у четврти желудац т. ј. у сириште, и тек ту правом варењу подлегне. Сва течна рана прелази непосредно у трећи желудац, с тога код младих преживара, док још сисају, а не једу тврду рану, иде млеко одма у трећи желудац, а одатле у четврти, и за цело то време прва два желудца остају без икаква рада; њин рад наступа тек онда, кад живинче почне да пасе, т. ј. кад почне сталном раном да се рани.

сољена постигло се то, што сад овако приправљено сириште може читаву годину стојати а да се не поквари, и што је старије, све боље постаје. Кад се хоће овим сириштем да сири, извади се колико треба, и кроз крпицу у млеко процеди, ако се ово чини тек после неколико недеља пошто је направљено, онда је на оку млека, т. ј. 400 драма, доста 10 драма сириште метути, па да га усири, дакле четрдесета част тежине млека, које се хоће усирити.

Млеко при сирењу треба да је толико топло, као кад је помужено, дакле ваља да има 28 до 30 степени реомирових. Кад се омање млека сири, загрева се до поменуте мере тиме, кад се сво у бакрачу на ватру мете; ако га пак повише има, ваља један део добро загрејати, само не узварити, па у остало ладно млеко сасути, а да би се свуда једнако загрејало, ваља га промешати. Ако смо га овим више загрејали по што треба, оставићемо га да се мало олади, док на меру не дође, у противном случају пофтори се то исто још једаред. Кад је млеко на меру доведено, мете се у њега сириште и сво добро промеша, да би се свуда подједнако растурило, затим се крпом покрије и на миру остави. Ако се за четврт, до по сата после овога није добро усирило, то значи да сириште није доста јако, за то га треба још мало дометути. Овде се неда једно опште правило поставити, колико треба сириштa при сирењу мећати, јер то зависи од тога и од самог млека које сиримо, тако масније млеко мање га треба но посније, за то је најбоље сваки из рада да докучи, колико му кад треба сириштa метати, то је врло важно, јер ако га успе сувише, губи сир од своје доброте и укуса, у противном случају мора исти рад још једаред пофторити, дакле два посла место једнога, међутим прво је на сваки начин школљивије но друго.

Лимбуршки сир. Кад се прави лимбуршки сир, састави се млеко што се у вече и у јутру помузе, вечерње се млеко у вече у карлице разлије и у висину млекару подигне; у јутру се покупи с' њега танак слој павлаке, што се преко ноћи одвојила, па онда са јутрењим млеком помеша. Ово истина чини те се мало посније сир добија, него опет не ће то тако приметно бити, само ако је јутрење млеко толико исто као и вечерње, а ако га има више, то је још боље, од тога постаје чвршћи, међутим са колико млека треба павлаку скинути, то је тајна појединих газда што млекаре.

Пошто је млеко усирено, па један до један и по сат са крпом покривено постојало, сва сирења што је у њему у једно се скупи, и у питијасту и еластичну масу претвори, од које се сурутка почне одвајати. Сав одвојени сирац преручи се једном изпробушеном кашиком у суд, где ће се даље правити, а то је један дрвени сандук, који је унутра добро углачан, у њега улази један заклопац, који савршено до дуварова залеже, па се једним дршком горе и доле помицати може. Све четири стране у наоколо, па и само дно овог сандука, испрованиване су са многим ситним рупицама од прилике као зрно грашка. Ширина овом сандуку даје се према томе, каква се хоће форма сира добити; обично је четири цола; дужина се пак управља према томе колико се прави сира, међутим ни она не треба никада преко четири и по стопе да пређе. Ко више млека сири, но што у оволики сандук стати може, боље је да направи два или три мања, но један велики.

Кад се овај сандук са сиревином пуни, мете се на једну столичицу, која стоји у једном бакрачу, па се онда сиревина једном избушеном кашиком црпе и у сандук исипље. Пошто је сва сиревина попрпљена, мете се озго на њу поклопац, који као што већ на-

поменусмо савршено у сандуку дуварове залеже. Он је дебео шест цола, па својом сопственом тежином притискајући на сир, цеди из њега заосталу сурутку, која кроз оне рупице сандука, доле у бакрачу отиче. Осам до десет сати стоји сир тако притиснут, само за то време треба по кад што погледати, да ли са слагањем сира силази доле и сам заклопац, да није некако за дуварове сандука прионуо. Овим се притиском двоје постиже: њиме се сир прво оцеди од сурутке, и у исто време од тога чврћи постане. Кад је сир одређено време овако под притиском стајао, па сурутка још непрестано кроз рупице сандука напоље цури, ваља га оставити да тако још мало постоји, док сасвим престане тећи; онда се дигне поклопац и сандук на какви астал мете, како би се сир у њему лакше исећи могао. Најбоље је исећи попреко као што у сандуку стоји, и то тако, да свака фелија буде у пола широка колико је дугачка, дакле два цола. Овако исечени сир ређа се по једном асталу, који свуда у наоколо један перваз од дашчице има, и који је од прилике четири цола висок, управо толико, колико су фелије сира дугачке. Овај је астал још и чаршавом застрт. Повађене фелије сира тако се по њему ређају, да све усправљено стоје на својој пљошти. То се започиње од једног краја астала па све поред ивице иде на другоме, а између сваке фелије мете се по једна танка дашчица, која је од прилике толико исто велика као и сама фелија. Кад је један ред напуњен, мете се испред сваке фелије опет по једна дашчица, па се онда поред њега други ред реди, за овим дође трећи и т. д. док се сав сир не поређа, или астал не напуни.

За прва два дана ваља овако поређани сир само превртати, међутим дашчице ваља опет сваку на своје место навући, јер оне чувају сиру његову правилну и лепу форму. При сваком превртању сира ваља овлажени чаршав дићи, па на место његово сув застрети. Кад се сир већ толико осушио, да се чаршав испод њега више не кваси, онда је већ довољну чврстоћу добио, да може сам и без оних дашчица дати му облик задржати. Сад се однесе у подрум и по једном асталу нареди, али тако, да опет усправљено на најмањој својој пљошти стоји; сада се већ више не међу оне дашчице између појединих фелија, него се само по мало једна од друге одмакну, тако да из међу сваке по нешто празног места остане. Од сада па за осам дана треба сваког дана по једаред сваку фелију са соли претрљати, или управо дотле то чинити, док се со престане при трљању топити и у сир упијати. При сваком овом солењу треба га у исто време и превернути, (разуме се на противну његову страну), то се исто продужи и после солења, јер то чини не само да сир своју форму задржи, него што је најглавније, тиме се подпомаже да ваздух са свију страна на сир подједнако дејствује, те је тако и сазревање његово свуда једнако. За рад овог последњега ваља да је подрум врућ и влажан, а не треба заборавити ни то, да ма с које стране отвор има, одакле ће увек чист спољни ваздух долазити, и унутарњи устојали замењивати. Кад је ваздух сув, онда се сир обично јако стврдне, зато га ваља у таквом случају са посољеном сурутком испирати, тиме ће се сачувати да се не стврдне, нити да се на површини убуђа. Овај сир сазрева лети за четири, а зими за пет до шест месеци. Напослетку овде имамо још то да приметимо, да се и при прављењу овога па и свакога сира у обште, исто тако па велику чистоћу пазити мора, као год што је то код рада са млеком нужно.

(свршиће се.)

Диња „туркестан“.

Једна од најмиснијн страни диња, зацело је ова овде насликана, која је у Паризу године 1867. прву награду добила. „Друштво“ је набавило од ње семена, посејаће га, и изложиће плод у идућој изложби. Будели она за наше земље и наше поднебије, онда ће друштво од ње семена набавити и за идућу годину свима својима члановима дати. Пре дакле, него што се друштво само о доброти њезиној не увери, оће да покуша само, пак ако и код нас онакова остане, као што смо је ми у Паризу видили, онда ће ју и „друштво“ — као што смо рекли — преко својн чланова по Србији разпространити.

Месо јој је зелено, сочно, одвећ слатко и мирисно; а на изложби ће ју свако видићи моћи.

О потесима или царинама.

Закон о потесима издат је у тој цели: да се снага народа око ограђивања зиратних земаља нетроши, гора за ограде несатире, земље уједињавају (комасирају), једном речи, да се пољска привреда унапреди. Овај закон, који је по пољску привреду од највеће важности, ми смо у 11. броју „Тежака“ пр. године напечатали и жељу изјавили, да га сваки земљерадник добро упамти и стара се, да дух његов у дело претвори. У исто време обећали смо, да ћемо у своје време средством „Тежака“ наше мишљење казати, како треба радити при вршењу истог закона, па то обећање сад испуњавамо.

Како властима, кметовима и обштинарима ваља поступати при вршењу закона о потесима, прописало је упутства министерство финансије; за то се ми нећемо упуштати у разјасњавање сваке поједине точке реченог закона, него ћемо ствар с обштег гледишта и према приликама, у коима се народ наш наоди по могућству расветити.

Когод познаје стање народа нашег, односно на његове зиратне земље, тај ће признати, да се при вршењу закона о потесима мора наилазити на грдне препреке, које произлазе: из расејаности кућа, разпачаности зиратних земаља, произвољности (а и потребе) у једном и истом потесу разног рода усеве сејати, начина чувања стоке, извршивања деобе задругара. — Но ове препреке, ма какве и ма колике биле, морају се мало по мало одклањати, ако нежелимо у пољској привреди велики назадак трпети.

Прво је, што нам треба чинити, да потесе отворене држимо, т. ј. исте незаграђујемо, и по томе стоку, а не потесе чувамо. У нашој отачбини има доста предела и места, гди се ово лако чинити може, а то су сва она села и обштине, у коима су куће у гомили и наблизу једна поред друге и гди су зиратне земље једна уз другу. Гдигод је овај случај, ту село или обштина треба да најми чобане за чување стоке и одреди удобна места, према природи стоке, на која ће

свака кућа своју стоку у одређено време и свако јутро пред чуваре изгонити, који ће стоку на утрину ради паше терати, на време поити и чувати да штету не чини, па у вече у село дотеривати, гди свака кућа треба своју стоку да прими и обноћ је чува, да не би тумарала и штету чинила. На овај прост начин ствар уредивши, избегло би се свако ограђивање и свака потрица, а међутим стока би се боље надгледала и ниједан домаћин не би принуђен био за своју стоку нарочите чобане погађати, или своје домаће, особито децу, за њом шиљати, него их у школу давати и на друге домаће послове употребљавати. Ако би пак који крај потеса на ударцу био при прогону стоке на утрине, ту се само може нека ограда подићи, било копањем шанца, грађењем врлике или гајењем живе ограде.

Чобане сеоске или обштинске најбоље је погађати с пролећа, кад се почиње стока на утрине истеривати, па до Митрова дне, и плату им давати из обштинске касе, у коју сваки домаћин, према броју стоке своје, нека припадајућу суму плаћа. — Преко зиме пак стоку треба држати и ранити у кошарима и заграђеним местима, како неби прозебла и шврљајући штету чинила, особито зимњим усевима, виноградима и младим воћњацима.

У оним селима и обштинама, гди су кује и зиратне земље једна од друге удаљене, особито по брдовитим пределима, неможе се израз „чувај стоку, а не потесе“ остварити без дужевременог рада и велике жртве од стране појединих људи и обштина. Ми би из млогих обзира радо пристали на то, да куће наших млогих земљерадника остану, кад би иоле увиђали начина, коим би се њино газдинство у том стању унапредити могло. Али, кад смо уверени, да то неможе бити, док се с кућама једна другом неприближе, и кад знамо, да при разштркaности кућа није ни мислити, да се зиратне земље употесити могу, а јошт мање, да се стока обштим чобанима чувати може, онда смо одсудног мишлења, да се куће оних села, које су расејане, имају једна другој приближити (невелимо ушорити), а понајпре оне, које се међу зиратним земљама наоде.

Ми из искуства знамо, да су се неке обштине и у самим брдовитим пределима, кад је закон о потесима изашао, договориле, да своје зиратне земље, гди такових повише и на близо има, употесе, али у тај потес морало је ући и по неколико кућа, које су том на пут стале; јер природно је, да ниједан домаћин неможе лако допустити, да се његова кућа под ограду стави и да му стока неможе имати слободан одлазак и долазак кући. Ова ствар произвела је распру између обштина и њиних неких житеља, па кад је ствар дошла пред власт, онда је ова дала за право вишини, као што и сам закон наређује. Но овди је питање: може ли то тако остати, а да небуде великих неприлика међу житељима једне обштине, и да ли би било начина, да се те неприлике, а богме и неправде одклоне? По нашем уверењу оне куће немогу у потесу, било заграђеном или отвореном, остати, а да вечитог трвења и велике штете небуде; јер са стране мањине стои освештано право, да сваки у својој кући и на свом добру буде слободан и прави господар, а са стране већине говори такође право, обшта корист и напредак, без ког немогу обстати ни поједина лица, а камоли обштине. Сви ми знамо, мање или више шта је право, и ако има кога, који то не би знао, он ће га сватити, кад му се објасни. Они, коих куће под потесе дођу, морају истина осећати неправду, али исто тако морају признати и то, да се целој обштини чини неправда и штета, ако употесењу стану на пут. Сад да би се ово и једно и друго од-

клонило и вечито ограђивање зиратних земаља избегло, треба да обе стране неке жртве принесу. Ове жртве по нашем мишлењу од стране општине састојале би се у том, што би она, у договору са онима, који су употесењу на сметњи, одредила плаћеве од општинске земље на које би ови своје куће и зграде, из потеса пренели, а од стране појединих у том потесу имајућих земаља, што би своим радом припомогли, да се овај препос изврши. Ове плаћеве имале би општине безплатно дати онима, који би се селити морали, и које тиме, а које помоћу рада појединих при овом послу, учинила би се праведна накнада преселитељима. — Жртва на овај начин учињена, била би врло мала према оном, што би све стране добиле, јер би себи и свом потомству грдан терет с врата скинуле, који сад сносити морају око ограђивања зиратних земаља. —

Приватних земаља, које се по шумама, луговима и у обште на утринама наоде, има у нашој отачбини, врло млого, особито у брдовитим крајевима; за то је законом о потесима допуштено, да општине могу ради уједињавања земаља и окруживања потеса измене чинити са појединима, и ово је велика добит за једну и другу страну. Но млоги наши људи нерадо те измене чине за то, што им је лакше своје добро недозвољеним начином (приватањем) распростирати. Ово који чине, показујуј да немају ни мало зрелог расуђења и да праву корист неувиђају; јер поред преступа, заузимати туђе добро, који се свакојако казнити мора, треба да узму на ум: шта сама ограда око таковних раштрканих парчади земље стати мора, и како је немогуће усеве на таковој земљи од поприца сачувати, па ће лако увидити, да је млого корисније имати у потесу један, него на утрини два и више плугова земље. А да је ово истина, ми смо се у више прилика делом уверили, гди су неки имаоци своје раштркане земље по планини и па утринама сасвим напустили, јер их нису у стању више ограђивати и од потрица чувати; а ово потврђује и та околност, што ће сваки за један комад земље у потесу, кад се продаје, млого више дати, него за толики и још млого већи ван потеса и који се у особеној огради држати мора. При овако очевидној користи, коју закон о потесима даје имаоцима раштрканих земаља, треба да живо настану, да своје раштркане земље са општинском, гдигод бити може, измене, уједине и под потесе ставе, а општинарима и кметовима дужност је, да то подпомажу и пораде, да тим начином, како поједине житеље своје, тако и општину унапреде, одклонивши сваку злоупотребу са заузимањем општинске земље. —

Ради уједињавања и окружавања земаља, нужно је, да и приватни људи међу собом измене чине и тим начином из малих парчади земље, велику састављају. Ништа није штетније и незгодније за земљерадника, него кад он на млого места има малих парчади земље, а још је црње и горе, кад су ова једно од другог удаљена, па ма иста и у самом потесу била. Ко мањих парчади земље има, тај неможе, штоно реч, ни честите бразде пустити кад оре; неможе своје добро и усеве надгледати како треба; мора при радњи дангубити прелазом с једног парчета на друго; више му земље мора под увратинама и необрађено остајати; па и друге многе незгоде и штете трпити. За то треба сви имаоци раштрханих земаља живо да настојавају а кметови их и општинари подпомажу, да зиратне земље сваком приликом састављају и уједињавају, променама па и сваком распачавању на пут стају. Ово распачавање земаља понајвише бива, кад се задруга дели, јер задругари обично мисле, да се само онда право поделити могу, ако сваки добије по

један део од сваке њиве, ливаде, воћњака и т д. Ово је мишлење погрешно и штетно како за задругаре, тако и за пољску привреду у обште; да је ово истина и да се може деоба право учинити без комадања имања, ево начина коим се паметни људи служе. Задруга изабере веште и поштене људе, кои задружно добро, сваки комад за себе, најпре процене, па се за овим угоде, према процени, шта ће који задругар узети, а у случају, ако се немогну погодити, онда коцком деобу учине, па шта коме у део падне; и по том у колико једном више припадне, он другом по већ учињеној процени доплати. Ово је по нашем мишлењу врло прост и лак начин, коим се одклонити може свако раскомадавање имања, а ипак, да се при деоби задругарима правда учини.

Потесе по природи усева и плодородија, кад се што сеје, а кад сазрева, треба поделити, гди се год може: на кукурузне, стрмнине, ливадне и т. д. Оваково поделење врло је користно за пољску привреду, јер се тиме благовремена радња унапређује, потрице се одклањају и попаша по крајевима потеса, увратинама и стрњикама непропада, него се одма употреби, како се плодови приберу. За то треба сваки свестан домаћин, обштинар и кмет својски да настојава, да се потеси поделе по природи усева, који се у ком потесу имају сејати, па у ове одма стоку пуштати, како одређено време прибирању плодова протече, а исто тако забрањивати у њи стоку пуштати, чим време за сејање каквог усева дође. Но има потеса, у које се, били они заграђени или отворени, несме стока никако пуштати, а има и таковых, у које се само известна врста стоке за неко време пуштати сме. Тако н. пр. у виноградске потесе несме се стока никако пуштати, јер она велике штете виноградима чини: убија земљу гажењем, чепа и квари резнице и положнице, заграде и ломи ниско виноградско воће, као што су бресквe и т. д. А у ливадске потесе опет несмеду се свиње никако пуштати, а друга стока по свршеној косидби само до Младенаца, јер ће иначе свиње ливаде прерити и покварити, а друга ће стока у пролеће, кад је земља пуна власе, сваку њежну травку у самој клици утаманити, па ће трава редка остати, особито ако пролеће сушно буде, у ком случају, наша ће стока долазеће зиме без ране остати и пропасти, па нам неће обичан наш изговор ништа помоћи: да „Бог није дао и да је суша била.“ — Из потеса кукурузних треба стоку пре ђурђева дана, а из потеса за јесење усеве после вел. Госпојине на 15 дана изтерати и одма ако је угодно време, орати и сејати. Ко тако ради, тај нека зна, да је оно, што је посејао, Богу дао, који ће му стостручно накнаду дати и рад његов благословити.

С.

Не прежите ждребад рано у кола, нит' јармите јунце рано у јарам!

Сваки се ражалити мора, који и најмање чувства има, кад види сваки боговетни дан, где сељаци наши јунце од године у јарам ујармљују, тако исто и ждребад осамарену и натоварену тако, да се једва под товаром мичу; толико натоваре, да би и за добро урањеног вола ил' коња довољно било, а овамо, нит' га ваљано рани, нит' му допушта, да се у својој младости развије и снаге купи. Та достаће вући док на снагу дође и одрасте!

Није могуће без бича ни на кола сести, јер што ждребе ил' јуне није у стању повући, мора бич надокнадити, пак се ту немилице удара по оном невином живинчету. Овако душмански гоњена стока вуче док може, јер бич приморава, ал' кад једном

стане од немоћи, онда не помаже ни бич више, већ се — окрене и бичаље, ал' опет бадава!

Од напрезања му све ноге и цело тело дрхће, пак онда! колико пута угрејано иознојено живинче на киши и у снегу под ведрим небом стојати и свога газду чекати мора, који се неможе ракије и каве у меани да растане, а коњу ил' волу на пољу како било — нека камен гризе. Овако заиста већи део наших сељака са своим скотовима поступају, ал' то је нечовечно и бездушно!

Јошт би се може бити томе и помогло, кад би се бар после оваковог мучења добро марва та наранила, у топлу, простру стају увела и оставила на миру, да се издува и одмори, но и тога нема.

Зар је онда каково чудо, кад овакову стоку после у старијем годинама видимо сакату, кривоногу, гецаву и ћораву?! Никаково чудо, јер знамо како се с' њима у млађим годинама поступало.

Стоку за рана на радњу *учити*, и стоку за радњу прерано *употребити*, врло је велика разлика; у првом случају стока наша јача, а у другом се пре времена убије и сатире!

ПРОГРАМ

ЗА ИЗЛОГ ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ ПРОИЗВОДА.

§. 1.

„Друштво за пољску привреду“ приређује у Топчидеру, у првој половини месеца септембра (дан, кад ће се држати, опредјелиће се доцније) о. г. I. излог земаљски пољско-привредни производа.

§. 2.

Цјел је овога излога, да се упознамо: а) са земаљским пољским, баштованским, виноградарским, шумарским, пчеларским свиларским производима; б) са производима наше домаће индустрије; в) са разним сојевима наше домаће стоке и пернате живине; г) са разним новијим и бољим пољодјелским и баштованским справама, с' којима ће се за време последњи дана излога опити у Топчидеру чинити; д) да наградимо оне, који **најбоље** од речених производа изложили буду, те да тиме и остале наше земљораднике на бољи рад побудимо.

§. 3.

Да би се нашем народу олакшало, да у што већем броју на ову изложбу учествовати може, „друштво“ ће ово имати у свакој окружној вароши своје пододборе, који ће бригу о томе водити, да се из њиовог округа што више и бољи пољско-привредни производа, производа домаће наше индустрије и што боља стока и перната живина изложи.

§. 4.

Сваки ће се излагач имати свом окружном пододбору јавити, шта изложити жели; а пододбор ће имати о томе бригу водити, да се све изврши. Сваки ће пододбор јавити главноме одбору, шта ће се из његовог округа изложити, и то најдаље до 15. јула о. г.

§. 5.

У Београду имају бити:

а. Главни одбор. Овај се састоји из друштвеног председника и секретара, 3 одборна, 3 редовна и 3 помагача члана.

б. Пододбори. Од ових ће бити:

1 за пољске производе и пољско-привредне справе.

1 за баштованске, виноградарске, воћарске и шумарске производе.

1 за пчеларске, свиларске и за производе домаће индустрије.

1 за домаћу стоку.

Сваки од ови пододбора имају свога председника, ког из своје средине сами себи изберу, а одбор „друштва за пољску привреду“ наименује поједине чланове тима пододборима. Ови пододбори састојаће се из 1 члана одбора, 2 редовна и 2 помагача; од њи ће бити један старатељ и један перовођа.

§. 6.

Што год ови пододбору учинили буду, мораће главноме одбору јавити, а при коначном закључењу целог уређења, морају се сви пододбори са главним одбором, под председништвом друштвеног председника састати и коначно закључење о свему донети. Окружни пододбори имају сва своја извешћа главноме одбору у Београду доставити, а овај ће после појединим мјестним одборима достављати, што се ког' тицало буде.

§. 7.

„Друштво“ ће се постарати, преко своји мјестни пододбора, за нужна сместишта за производе и за стаје и рану за стоку. Пољско-привредне мртве производе, као жито, кудељу итд. може сваки излагач свом окружном пододбору предати, да их овај у Београд пошље, а стоку може сваки излагач или преко свога млађега дати овамо у Топчидер дотерати, или их и сам довести; а за издржавање стоке за време излога стара ће се друштво ово од дана, који буде за дотеривање стоке опредјелен.

§. 8.

„Друштво“ ће оне, који најбољега изложили буду, у име признања за њиов труд око гајења пољских производа или стоке и живине итд., наградити.

Те ће се награде састојати из пољско-привредни новији и бољи справа, као плугова, дрљача, сејачица итд., баштованског оруђа, писмених похвала, а по околностима и у новцу.

§. 9.

Сваки излагач треба преко своје местне (општинске) власти да потврди, да је оно, што изложити жели, сам он произвео.

§. 10.

Пододбори решавају све већином гласова; али се ти њиови закључци и преиначити могу, ако би то главни одбор у споразумљењу са дотичним пододбором за добро нашао.

§. 11.

За поделење награда именује се један засебан одбор, који ће састављен бити из председника и секретара „друштвеног", из 2 члана од сваког овдашњег пододбора (ту ће двојицу пододбори сами између себе изабрати), из свију почастни чланова и чланова утемељача, који у Београду буду и по 1 члан из сваког окружног пододбора, ако би који дошао.

§. 12.

Колико, и какве ће се награде коме поделити, то опредјељују дотични мјестни пододбори у споразумљењу са главним одбором.

§. 13.

Награде ове раздаваће се на свечан начин при закључењу излога, у присуству највиших земаљских власти.

§. 14.

Реда ради, како би се знало коме да се при једном ил' другом случају људи обраћати имију, има ће сви одборници знаке.

§. 15.

Један дан пре излога мора све у реду и укусно намештено бити.

§. 16.

Све остале појединости које су нужне, опредјељују пододбори у споразумљењу са главним одбором.

* * *

Обзнањујући овај програм, умољавају се гг. чланови „друштва за пољску привреду", да своје примјетбе — ако би какве сврх истога учинити имали, најдаље до Благовести о. г. „друштву" овоме поднети изволе, како би се по томе сталан програм за излог израдити, и благовремено што даље треба, учинити могло.

Из одбора „друштва за пољску привреду."

Енглеска шљива.

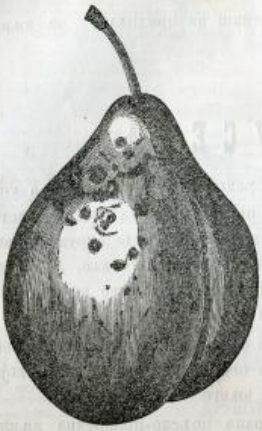

Ова је шљива у величини и изгледу налик на крушку; боје је модре као и наша обична тако звана *„мађаруша“*, а доле је нешто мало црвенкаста. Од петељке до доле, дели је у два дела једна подубља браздица. Петељка је танка, $^3/_4$ палца дугачка и стоји више једнострано на горњем делу плода. Кожурица је подебела, модра, која се лако с' меса згуљити даје, а кад сасвим сазре, онда је чисто црна, са финим отворено плавим пепељком обасута, кроз који се дојна боја провиди; некоји плодови имају још и црвене пегице.

Месо је жуто, око коштице белим жилицама изплетено, почврсто, исто тако сочно као и обичне „мађаруше“ и има неку врло пријатну и мирисаву винску киселину.

Коштица је дугуљаста, а горе затупаста, даље се пак завршује поширим вр'ом.

Делови су неједнаки, доле је један од другога виши, а горе се изједначују. Сазрева од половине до конца месеца септембра.

Дрво ове шљиве превазилази дрво наше обичне, а има 2—3 палца дугачко изубљено лишће. Леторасти су од подне модри, а од севера зелени и вр'астим окцама обрашћени.

Плод се врло добро употребити даје за шећерисање, јер се — као што реко — кожурица врло лепо и лако згуљити даје.

Г. *Рамку Јовановићу* трг. и кмету у Лапови. Вашега сина адресу за Беч морате нам тачније назначити, иначе лист не може ићи. Морамо имати број куће, у ком сокаку и на ком боју седи, исто тако и у ком предграђу.

Г. *Антонију Петровићу*, учитељу школе дубљанске. Сечка кошта код фабриканта самог, у његовом магазину 8 дуката. Трошкове пак који су учињени за подвоз од магазина до пароброда пештанског, подвоз од Пеште довде, пренашање из магазина Ђумручког до пароброда шабачко г, неће валда друштво сносити, него онај, који ствар прими и наручи; ту није никаково неспоразумлење, него чисто издат готов новац, који се од вас пште; Ђумручине пак нема ту никакове, јер је та сечка на име друштвено дошла. А што сте је ви, *по вашем рачуну, домаћи* добили, томе је прво време било узрок, те је дуго на води била, а друго „друштво“ има до 400 чланова своји, *пак мора редом све да се шаље*. — Семе ће се за 10 дана разаслати. За воћке док се известим најпре, пак ћу вам јавити. Ви сте члан помагач и добићете те семе и диплому, а „Тежака“ добивате; квиту иштите од оног, ком сте платили; пад пишете на *моје име* а на писмо платите, јер га друкчије нећу примити. Адресујте на „друштво“, пак онда иде безплатно.

Г. *Јефрему С. Прпитовку* у Крушевац. Још 38 гроша.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ЈАНУАР, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Недеља	*Муч. Трифон.*	8.	*Теодор Страт.*	15.	*Онис. Евс. М. п.*	22.	*Обрад. м. м. Б. п.*
2.	Понед.	Сретење Госп.	9.	Никиф. Панкр.	16.	Памфил. Јулијан.	23.	Полик.
3.	Уторник	Симеон богоприм.	10.	Харалам. Пор.	17.	Теодор Тирон.	24.	Обр. гл. Јована кр.
4.	Среда	Исидор.	11.	Влас.	18.	Лев папа.	25.	Тарасије, ар. ц.
5.	Четвртак	Агатија.	12.	Мелет. Ант.	19.	Фил. Дос.	26.	Пор. Сев
6.	Петак	Вукола, Фотије,	13.	Симеон мир. С.	20.	Лев епископ.	27.	Поекон. Тит.
7.	Субота	Парт. Луп. ел.	14.	Авк. Кир. (зад.)	21.	Тим. Ев.	28.	Теодорова Субота

Пун месец 4. у 4 с. 6 м. по подне. — Последња четврт 12. у 7 с. 27 м. пре подне — Нов месец 18. у 10 с. 54 м. пре подне. — Прва четврт 26. у 5 сах. 27 м. пре подне.

ПОЗИВ НА ПРЕДПЛАТУ.

Јошт 2. новембра позвао сам први пут народ наш на предплату, на књигу, коју сам под насловом

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

намеран издати. Одазваше се само неколицина, јер рекоше кратак је рок за уписивање остављен. Ја сам рок продужио до Божића, — но почем се поред све важности књиге ове, поред све препоруке од стране г. министра финанције и господе окружни начелника, *ни до данас неуписаше толико*, да се бар грдни трошкови подмире, јер да све ваљано разјасним, треба ће ми преко **80** дворева.

клас египатске пшенице.

Дворези ће бити из први дворезница, као што се и из ове приложене слике — која је такођер из те књиге — видити може.

Цела страна пољско-привредна књижевност, где хиљадама књига излазе, нема у овом склопу ни једну књигу; и код нас не може ни ова једна да изађе.

Опште користи ради, да књига ова може света угледати, продужујем рок предплати

до конца овога месеца,

и ако се донде довољно предбројника не јаве, *неће књигу ову ни издавати.*

Скупитељи добивају на 8 скупљени предбројника, *једног* за труд, а цена је 8 гроша или 80 нов. и ово је за овакову књигу нечувено мала цена, а то сам зато учинио, да ју може свако набавити, уздајући се да ћу на њу бољег одзива у народу наћи, ком сам ју наменуо.

Као што сам обећао, имена предбројника ће се штампати.

Имена нека се мени пошљу.

У Београду 1. јануара 1870.

Др. Ђ. Радић
секретар „Друштва за пољ. привреду.“

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист према „Друштву за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. . . . 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма треба адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уредништву „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије молимо плаћајућа.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Фебруара, 1870. ГОДИНА II. Број 7.

САДРЖ. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — О болом сиоку (продужење). — О подизању виограда. — Мамина за пчеле кромпира. — Шта се изискује од једне кошнице? — Којим редом треба рану воћем у башти да сејеш. — Рад у месеку фебруару. — Три добре репе. — Ко жајвиће пољски мишева тамани. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

123. **Милан Ковановић**, члан касац. суда у Београду.
124. **Вуле Анђелковић**, брашнар из Беог.
125. **Димитр. Милутиновић**, апотекар из Београда.
126. **Димитр. Ћирковић**, у оставци чиновник из Пожаревца.
127. **Мојсије, Јеромонах** монастира Петковице, округ. шабачко.
128. **Александ. Протић**, практикант среза пожаревачког.
129. **Атанасије Петровић**, начелник среза тамнавског, окр. ваљевског.
130. **Живан Антонић**, начелник окружија ваљевског.
131. **J. Наумовић**, начелник округ. црноречког у Свилаинцу.
132. **Сима Фишековић**, учитељ шапински, округ. пожаревачко.
133. **Стеван Николић**, свештеник костолички, окр. пожаревачког.
134. **Лазар Катић**, писар среза пожаревачког.
135. **Ђорђе Петковић**, начелник среза параћинског, окр. ћуприског.
136. **Павле Степић**, економ из Шабца.
137. **Васа Даниловић**, мар. лекар и предавач у подкивачкој школи у Београду.
138. **Роберт Лерман**, (**Фетер**), мар. лек.-предавач у подкив. шк. у Београду.
139. **Мил. М. Шукић**, начелник среза моравског, окр. рудничког у Пријепољи.
140. **Јаков Ђ. Јаковљевић**, писар среза моравског, окр. рудничког.

141. **Аћим Ђокић**, писар среза моравског, окр. рудничког.
142. **Алекса Николајевић**, практикант среза моравског, окр. рудничког.
143. **Љубомир Анђелић**, практикант среза моравског, окр. рудничког.
144. **Алекса Јовановић**, парох бреснички, окруж. рудничко.
145. **Виђентије Јовановић**, писар суда општине лађевачке, окр. рудничко.
146. **Милан Јелић**, земљод. из Горевнице, окр. рудничко.
147. **Маринко Живанић**, земљод. из Коњевића, окр. рудничко.
148. **Ранко Јанић**, земљод. из Коњевића, окруж. рудничко.
149. **Данило Филиповић**, земљодјел из Коњевића, окр. рудничко.
150. **Јаков Раковић**, трговац из Релуге, окр. рудничко.
151. **Тихомиљ Николић**, артиљ. мајор и ађутант Њег. Светлости књаза србског.
152. **Антоније Богићевић**, артиљ. капетан и ађутант Њег. Светлости књаза србског.
153. **Д. Ж. Милојковић**, прота неготински.
154. **Стојан Спасић**, члан главне контроле из Београда.
155. **Сава Грбић**, трговац из Пожаревца.
156. **Јанићије Поповић**, професор богословије у Београду.
157. **Василије**, архимандр. монаст. Благовештења, у окруж. рудничком.
158. **Фрањо Ајзенхамер**, шумар из Топчидера.
159. **Виђентије Матијевић**, парох каланђевачки, окруж. рудничко.
160. **Ранко Јовановић**, трговац и кмет лаповски, окр. крагујевачко.

Радња друштвена.

Записник XX. седнице одбора „друштва за пољску привреду“, држане у Београду 5. фебруара о. г. под председавањем друштвеног председника г. *М. Спасића*.

Присутни чланови: гг. *Др. Ј. Панчић, Чедомиљ Мијатовић, Крста Петровић, Сергије Станковић и др. Радић* секретар.

Бр. 95.

Почастни члан друштва овога г. др. Ј. Б. Ламбл, професор пољодјелства на политехници прашкој, шаље своју књижицу: Ueber den Ankauf von 25 Original Sprungstieren aus der Schweiz, für die ärarischen Sprungstationen.

Примљено с' хвалом.

Бр. 96.

Председништво алексиначке пољско-привредне подружине јавља, да се у Алексинцу, на основу §. 26. друштвеног устава, установила пољско-привредна подружина. Ту подружину састављају сљедећа господа: Марко Милојковић командир пар. војске, Бранко Михајловић срезки писар, Младен Бошковић делижанац, Коста Јанковић трговац, Ђорђе Ц. Јанковић трговац, Светозар Милосављевић суплент реалке, М. К. Милојковић писар суда, Мита Аранђеловић трговац, М. Перишић суплент, Св. Жарковић пр. адвокат, Јак. Крчединац телеграфиста, др. Л. Стевановић окружни физикус, Ф. Ћирковић суђаја, Ранко Аранђеловић телеграфиста, Милутин Шкекић званичник начелства, Василије Симић капетан артиљерије.

Председник јој је г. Коста Јанковић, а деловођа г. Мил. Шкекић.

Ово извешће узима „друштво“ са особитим задовољством на знање, с' тим, да се подружина замоли, да сва могућа средства употреби, да се напредно газдинство у ономе крају што већма разпростре, а „друштво“ ће јој у свакој прилици са својима средствима и саветима у помоћ притицати.

Бр. 97.

Председник подружине шабачке моли друштво ово, да се за речену подружину набаве положнице од меља.

Решава се, да секретар набави из Сâца (из Ческе) 1000 положница најбољега меља, и да се један део од њи пошље подружини, а са другим делом да друштво ово у Топчидеру опите учини.

Бр. 98.

Читаоница бањалучка моли, да јој се „Тежак“ безплатно шаље.

Одобрава се.

Бр. 99.

Секретар „друштва“ јавља, да је семе за чланове наручено приспело.

Да се, у све са пређашњим закључењем, то семе одма подели и што пре разашље. Но пошто је овај посао хитан и напредан, и секретар га не може поред други многи друштвени послова, на брзо сам извршити, то му се дозвољава, да за одправљање тога семена, као и за изпуњење диплома за чланове, себи помоћника узети може, ког ће благајник по погодби изплатити.

Закључено и подписано.

О белом смоку.

(свршетак.)

3. Холандски сир.

Кад се млеко већ усирило, т. ј. на по сата пошто је сириште у њега метуто, сва се сиревина са рукама добро издроби и уситни, а за тим са куваном водом прелије; од прилике на седам делова млека, мете се један део воде. То утиче добро на сир, јер се онда дуже држати може. Него у оном случају кад се сир прави да се брзо потроши, може ово деловање кувене воде сасвим изостати, или се у неколико смањити, јер од ње сир увек више или мање од свог укуса губи, у толико више, што је више воде у њега усуто. Пошто је вода у сир сипана, ваља га опет 3 до 4 минута рукама дробити, па онда каквом крпом покрити, и једно по сата на миру оставити. За ово време спадне сав сир на дно, тако да се сурутка озго лепо одлити може, то се припомогне још и тиме, што се суд са сиром мало навали, па се овај руком одозго притискује, да се сурутка што боље исцеди. Кад је сир овим начином у колико је више могуће, од сурутке оцеђен, исече се на комаде, који од прилике три литре до једне оке у себи имају. Сваки комад за се треба дотле у једној карлици гњавити, докле год сурутке из себе пуштао буде, па онда на ситне комадиће изкидати и међу прстима добро изваљати.

Сва овако испитњена маса мете се у један округао суд, који је нарочито за то од дрвета или плека направљен, он је свуда наоколо ситним рупицама избушен као ђевђир, ту се сир сада за једно четврт сата добро изгњави, па се онда преврне; и за толико исто време с друге стране меси; то мешење сира с једне и друге стране продржи се непрестано дотле, докле год не престане вода из њега излазити, па се онда поклопи једним заклопцем, који је толико исто велики као отвор суда, и тако га савршено затвара. Сад се заклопац претисне са теретом од четири оке. Под овим теретом оставља се да сир четврт сата мирно постоји, за тим се одклопи, преврне, опет добро изгњави, поклопи и са 10 ока терета претисне. Под овим теретом стоји сир један сат, па се онда опет преврне, изгњави и сада са 9 ока претисне. Ово се овако пофторава сваког сата, смањујући терет увек за једну оку, а кад је до 4 оке дошао, остави се да сир под њим до осам сати у вече одстоји, рачунајући да је ово прављење сира из јутра рано одпочне. Уто се време дигне сав терет са њега, па и сам заклопац, и тако слободно до сутра дан остави, тада се још једаред преврне и тако остави да још три сата без икаква терета постоји.

После овог рада долази солење сира; тако извади се сав сир из суда на поље, и потопи у пресолац, у коме три дана и три ноћи престоји, а кад се одавде извади, натрља се свуда наоколо добро са ситном соли, и на какви астал положи, где се још добро озго посоли. Овако престоји опет три дана, за које се време ништа друго са њим не ради, него само једаред на дан преврне, и увек добро одозго посоли. Кад и ово пређе, ваља га још са врелом сурутком опрати и

негде у топло и суво место оставити да сазре. За то време ваља да је целог дана изложен упливу сунчаних зракова, а место ваља често опајати, само да нема при томе јаке промаје, јер од тога оће сир да испуца. Овај сир сазрева за 5—6 месеци. Први осам недеља ваља га једаред сваког дана, а доцније једаред или два недељно прекренути и видети да се није негде буђ почела ватати, па ако јесте, ваља ју крпом, која је сурутком овлажена, избрисати.

Кад је лети јака врућина, често бива да сир пређе у брже врење, и тако се од тога сав поднадује. То му не квари његов укус, него само ако дуже потраје, постане шупљикав. Да би се то препречило, ваља га у том случају, кад почне да се рогуши, на патос у подруму метути, или са плетењом иглом на више места с' кроз избости, да би гасови, који се у њему развијају, излазак налазили.

При превртању сира ваља увек пазити, да нема на њему каквих страних мрља, јер то могу бити развијени ситни црвићи, који се у сиру обично легу. Кад их човек нађе, ваља то место ножем издубити, и са бибером посолити, а после једног дана бибер очистити, и шупљину са другим младим сиром попунити.

Ко хоће да му сир и споља лепо изгледа, може га у трећој и четвртој недељи по који пут поквасити са водом, у којој је пешто шафрана растопљено.

Кад се у средњу руку узме, од 100 ока млека добија се 10 ока масног, или 7. ока тврдог (посног) сира.

О подизању винограда.

(продужење.)

„*Ђубрење*“ ваља с јесени и преко зиме да се сврши. Ђубрење је понајвише с' трошком скопчано, и то тим већим, што се у оскудици и то мора купити, пак се тога ради. у смотрењу количине улагања капитала, може ђубрење у три начина свести.

Најјефтиније стаје ђубрење онда, кад се известна количина (н. пр. једна мала корпица у обиму од своји 15 ока) сипа између чокоћа. Но пре но што ће се овако ђубрење започети, треба земљу на оном месту између чокоћа, где ће ђубре доћи, малчицо разгрнути. Овај би начин ђубрења онде препоручили, где је прибрдица.

Други је начин ђубрења, и то мало скупљи тај, кад се ђубре у време кад је виноград већ загрнут, у место балвана сипа сваком другом браздом. Ово може виноград дотерати, да врло јако рађа за 5 година, но после тога времена почиње слабити. Зато, да би виноград остао у рађању равномеран, сипа се после 5 година опет ђубре, али у оне бразде, што су при првом ђубрењу заостале празне.

Трећи и најскупљи начин је тај, кад се ђубре сипа из бразде у бразду. Истина је цела, да виноград може овако пуни 10 година здраво да рађа, али са гледишта економије, први би начин препоручио, јер онај и најјефтиније стаје, и најбоље се плаћа.

Неки имају обичај да земљу дубље разкопавају, пре него што ће започети ђубрити, из тога узрока, да би ђубре, кад га успу, у земљу доспело. Ово дубоко орање не могу никако препоручити, с' тога, што се тим начином жиле млогом чокоту подсеку, те кад ђубре на њи доспе, они зароже и истерају место једне, силне друге жиле, чега ради добива чокот истина много ране и боље и бујније напредује и рађа; али се тога ради снага ђубрета пре изтроши, а кад ова бујна рâна престане чокоту долазити, онда и он тргне натраг и постане лошијим, но што је пре ђубрења био.

„*Полагати*“ се може с' јесени, па чак

до бербе. Оно је полагање најбоље и цјели најсходније, што бива с' јесени и у најранијем пролећу; јер се ове положнице све до једне приме и што је још више: плода донесу. А положнице, које се у оно доба полажу, кад је већ пупак изтерао: те положнице прво не донесу за ту годину плода, а друго, почем је лоза пуна једрине, може лако, само ако се одвећ јако не пази, да пукне, а могу и сами пупци да се при полагању поодваљују, чему је опет то посљедица, да се такова положница не прими.

При полагању поступа се овако: Чокот, што смо га за полагање оставили, опкопа се око њега од две и по, до три и јаче од три стопе у дубљину, а то тога ради, да би могли ући у траг жилама његовим, с' којима морамо при полагању одвећ нежно и пазљиво поступати, да неби какогођ пукле, а томе сљедује, да се онда цела такова положница не прими, или ако се и прими, она тек једва животари, што је опет на штету виноградару. Форма (вид) ове јаме зависи од тога, на колико ћемо тај чокот што је пред нами, развести и како та места стоје, на која ће положница доћи. Дубљина јаме мора према својим правцима једнака бити.

Кад смо већ чокот сасвим опкопали и олуке изкопали, куда ће се на чокоту остављене лозе повући, онда ћемо га пазљиво, да не би ни жила, ни лоза која на чокоту пукла, довући доле до дна у изкопаној јами. Ту се опет са највећом пажњом удешава, како би се тај чокот могао тако наместити, да му једна лоза остане на његовом месту, а остале његове лозе свака појединце да доспе до онога места, гди треба да се учокоте. Кад је већ приспела лоза по дну свога олука донде, докле је требала, онда се на том месту сасвим полагано превије, како би јој врх ван земље доспео. Сад се та рупа загрне сасвим земљом, а још боље зрелим ђубретом. Одма се затим углави положница на онолико ока, колико је земљишту нужно (види код сâда како то бива) и привеже се за тачку, која поред положнице донде стајати мора, докле год ова не одјача и не учокоти се. Кад се све ово са „*наводницом*“ уради, онда се (ако је с' јесени, или у раном пролећу,) загрне сасвим и тако до времена одгртања стоји под земљом. Са овим је полагање свршено.

Има и тога, да треба чокот на више положнице „*развести*“ н. пр. на четир, пак при удешавању не може да дође по гдекоја лоза до свога места, онда се такова лоза повуче донде, док доспети може и ту се остави, али не уврсти са осталим чокоћем, него у сред балвана. Ово се зове „*преводница*“; она се не скрњи кад изтера, као друге лозе, него се негује да толико порасти, како би се могла одма те године одвести на своје место.

Догоди се чешће и то, да се наводнице не разведу (не положе) оне године, кад су остављене. Овакове се наводнице зову „*бикови*“. Код бикова бива полагање овим начином. Почем је код бика свако око, које је за то способно било, изтерало по једну нову лозу, то се онда — кад бикове желимо полагати — све ове нове лозе ореже, а она остане као вр' у тој лози. Кад смо овако са биковима учинили, онда поступамо с' тим чокотом при полагању тако исто, као и са сваким другим, који се на време полаже. Главно је било овде осигурати положницу; а осигурана је тим, што је унутри под земљом добила пупке, од нове орезане лозе, која ће зарожити и жиле пустити, а ван земље дошла је опет нова лоза.

„*Одгртање*“ се започиње одма, како се снег отопи и мразеви узтукну, а то је од прилике око мученика (ако је зима краћа, а оно и мало пре, ако ли је дужа, онда и

мало доцније). Ово се разуме о подпуним и сталним виноградима. А како то бива код сада једногодца, двогодца итд. то сам већ на своме месту споменуо.

Одгртање зове се она виноградарска радња, у којој се земља, којом је чокоће преко зиме сасвим загрнуто било, испод сваког чокота извлачи тако, да остане сасвим го. При одгртању обкорачи одгртач бразду тако, да му чокоће међ' ноге дође и ходајући на трашке, извлачи мотиком земљу испод чокота и баца је сад на једну, сад на другу страну. Ова земља у овој радњи, не мора се *„изтеривати“* у прави балван. Овај је начин много бољи, јер је бржи и лакши, него што се налази по многим нашим крајевима. Онај је начин много тежи, где се стави одгртач између две бразде, те извлачи сад испод једног чокота из једне бразде мотиком онолико земље, колико припада тој страни чокота, а сад опет испод чокота из друге бразде и ту сву земљу повлачи међу своје ноге, у средину између обадве бразде.

Кад се виноград одгрће, мора се врло пазити, да се мотиком не одбије крак, или да се не пресече положница, а и сам чокот, ако је виноград млад.

После одгртања наступа одма *„резање“* винограда, и ово се по досадањем обичају свршити треба свакојако до Благовести.

Како се сад једногодац, двогодац и трећак реже, ја сам на свом месту казао. Овде је реч о подпуном винограду млађем и старијем.

Резање зове се радња виноградарска, гди се сваке године, пре него што би виноград почео кретати, свака лоза према потреби одсече, или као што ми кажемо: *ореже.*

Пре него што ће се који чокот орезати, мора резач одвећ јако мотрити на снагу чокота и по томе удешавати, колико лоза треба да остави за род. Обично се остављају за рађање три или четир лозе, а потреба ће рећи, дали да се где мање од три, а негде опет више од четир остави, а све се друге сувишне заслепе, ако је виноград млад, а ако је стар, онда се обију. Ово заслепљивање и обијање има ту цјел, да ове непотребне лозе натерају. Неки виноградари најпре обијају, пак онда режу. Но будући, да од доброг резања не зависи само добро рађање винограда за ту годину, него и дуготрајност и дурашност његова, зато налазим да је много боље: да обијање и резање у једним рукама остане, и то у онима који режу, и зато овај начин препоручујем. Истина је цела, да је резач увек скупљи, него обијач, и да резач лакше и брже реже кад је виноград обијен, а кад није обијен, онда спорије ради, те тако и та радња скупље стаје; ал' кад узмемо опет, да женскиње и деца не могу тако добро знати *колико* и *које* лозе ваља на једном чокоту обити, те по свом увиђењу обијају и ону коју неби требало, а то је грдна штета за виноград. Зато налазим из искуства да је боље при резању на једног ил' два резача више потрошити, па осигурати виноград бар у томе, што од винограда зависи, — него уштедити овамо неколико резача, а тамо у успјевању, напредовању и рађању винограда десет пута толико изгубити.

За резање се остављају само оне лозе, које су на краковима чокота. Аколи на коме краку буде више лоза, онда се остави она, која је најтемељнија и најбоља, а остале се све обију.

(свршетак се.)

Машина за прање кромпира.

Бадава! Тешко је нашега сељака на то приволети, да што у свом газдовању измене. Узалуд ће му човек какав бољи плуг, бољу

машину, или бољи начин у газдовању препоручивати, кад он неће дотле ничему да верује, док се год сам не увери. Ал' у једну руку има и право, само што је не могуће данас јошт без пољско-привредни школа показати му да види, кад смо само на овај лист јошт ограничени. — Ал' неби нам чудо било, кад би тако само код сељака наишли на тврдоглавство и упорност, ал' има на жалост и паметнији — ако ји тако назвати смем — којима се такође узалуд говори.

Давно ја већ слушам то, кад рекнем о каквој машиници: *а шта ће то нами? то није за нас!* —

Ако ћемо ми тако један другог и у 19. столећу питати, нећемо далеко доћи; а ако ћемо са: *то није за нас*, одговарати, онда на тај начин није ништа за нас! Зашто ми да неупотребимо оне машине, које нам посао ускоравају и труд и трошак умањавају и које су други народи, који далеко и далеко боље у пољској привреди од нас стоје, размишљањем изумели?! Та и они су некада на том истом степену пољско-привредноога рада стајали, на ком ми данас стојимо, ал' увидивши да треба боље од бољега изабрати, дођоше на степен, ком се сваки паметан човек дивити мора. И наша је тежња та, да и наш народ на што вишем степену пољско-привредног изображења видимо, а идемо оним путем, којим су и други, данас од нас напреднији народи ишли; па кад су они до цели дошли, дићићемо ако Бог да и ми! ал' нас слушајте што вам саветујемо, као што су се и они између себе слушали и науке примали.

Кад један строј узмеш, пак ти се на брзо поквари, н. пр. кад ти се у сечке нож изкрза, точкићи оједу и тд. немој одма казати *невања!* него истражуј узроке, зашто се тако збило, пак ћеш се уверити, да си ти узрок тому, а никако није машина крива, јер си на њој секао, што није за њу, а радио си с' њоме, што ниси требао да радиш. Дај се најпре обучити, пак ћеш видити, да је све добро, што ти ми препоручисмо!

Данас ево стављамо опет једну справу, која је у кући нужна, а на којој се нема шта тако лако покварити; а то је справа за прање кромпира. Сву машину јасно на дрворезу видиш, и можеш је и сам направити. Направи један сандучић, постави га на 4

ноге и направи му са стране одук, куд ће опрани кромпири излазити. Узми сад две дашчице, изрежи ји у округ и укуцај унаоколо летве, као што на слици видиш, углави са стране одушке чекрк за окретање, а остраг сандучић, кроз који ћеш кромпир сипати, а у велики сандук успи воду пак окрећи машину, да се кромпир испере.

Шта се изискује од једне кошнице, да свом опредјелењу подпуно одговори?

Кошница мора тако удешена бити, да 1.) добру и успјевању пчела одговара и 2) да је за кованцију за руковање у сваком смислу удесна.

Она дакле мора две добре стране имати.

Ми ћемо најпре говорити о првој доброј страни, т. ј. у *погледу пчела*. Својства су дакле такове кошнице ова:

а) Свака добра кошница мора имати нуждан простор, и несме бити ни одвећ пространа ни одвећ узка; несме бити сувише велика, а ни сувише малена, ни висока, ни дугачка итд. Најбоља је она, која се у свом простору по потреби: смањити и раширити даје.

б) Мора пчелама заиста заштите дати — н. пр. од пасекома, као од њихови непријатеља, од влаге, препеке и ладноће. Пукотина, јамица, сувише пространо лето, несме имати.

в) Нарочито због доброг презимовања мора од сувог, топлоту држећег материјала сграђена бити, т. ј. од сламе, рогоза, суве маовине и јаког дрвета.

г) И унутрашњи намештај мора успјевању и добру пчела угађати. Н. пр. лето ваља тако удесити, да се по потреби и на другу коју страну преместити може, а мора се ипак на удесно место ставити; нужне пречаге за згодно грађење сећа, несмеју фалити. А на послетку:

д) Што се истина не тиче саме кошнице, но њеног места: мора тако постављена бити, да је преко лета заклоњена од јаке препеке, а преко зиме од јаке зиме, кише и вејавице; исто тако и од непосредни сунчани зрака, од сваког немира и од крађе.

То је дакле прва добра страна, у смотрењу пчела. Сад да кажемо коју и о другој, која се кованције тиче: ту се мора кошница још и овим својствама одликовати:

а) Мора лака бити, да се с' њоме лако руковати може и мора се дати без натеге по потреби с' једног места на друго пренети.

б) Унутрашњи намештај треба даје, као у Џирзоновим кошницама, тако удешен, да се може премештати; — такав намештај олакшава све унутрашње послове.

в) Мора тако сграђена бити, да се са више страна у њу допрети може; са што више страна, тим боље.

г) Мора тако удешена бити, да се у просторијама лако преокренути може — уже ил' на шире. На послетку

д) Мора цела кошница тако удешена бити, да може кованција на најлакши начин, без икаквога стра и опасности са пчелама руковати, без да ји узнемирује, оштети, ил' расрди. Што више једна кошница горереченим условима одговарала буде, тим је за пчеле и пчелара удеснија.

Ми смо горе рекли, да *треба кошница тако да је удешена, да се може с' узити и раширити*. Ајде да видимо даље, дали је ово за пчеле и за пчелара корисно, или им је шкодљиво.

а) Ако је раздељива кошница у својим деловима тако спојена, да на њој нема шкодљиви пукотина и јамица, кроз које би непријатељски пасекоми, светлост, ваздух и

зима пролазили, а још мање опасност, да би се кошница разпала, или да би поједини делови попуцали, — онда нема ту паметна разлога, зашто да неби овако раздељива кошница пчелама *корисна и удесна* била. А да се поједини делови данас на разне начине добро и дуготрајно спојити могу, о томе нема сумње.

б) Таково разделење може на против на разне начине за пчеле баш од користи бити, н. пр. ако је кошница велика, а народ у њој соразмерно мали, може се разделењем смањити, те ће тако оном народу у тој мањој кошници топлије бити и моћи ће се од своји непријатеља лакше и сигурније бранити; или ако је кошница према народу мала може се дометком једног, ил' по потреби два и више слојева увећати, те ће пчеле више места за рад, више ваздуха задобити; даље, може им се рад боље контролисати, може се лакше дознати да-ли је у кошници матица ил' је нема, или се може други недостатци у њој пречим путем одкрити.

в) Што се пак кованције и његови послова тиче, има ова раздељива кошница неизказана преимућства, јер му допушта лако и брзо у унутрашњост кошнице допирати и своје послове без узнемиравања пчела извршивати. Овом раздељивошћу може кованција у кошницу ући: од озго, од оздо, у среди, ил' где му је год нужно. На овај су начин пчеле у његовим рукама; ради увек само с' једним делом народа, и то с' оним, с' ким треба да ради, а друге пчеле и недира, нити оне за њега маре.

С' овим мислим да сам довољно доказао, да су раздељиве кошнице само од користи за пчеле и пчелара, а никако не од штете, и такове ћеш кошнице сада свуда у средњој и западној Европи код бољи и разумнији пчелара наћи.

Којим редом треба разну зелен у башти да сејемо?

Знамо врло добро, да на њивама нашима неможемо сејати усеве како ми оћемо, него се морамо при избору усева управљати по доброти земље наше, т. ј. онај ћемо усев посејати, који ће *најбоље* на једној ил другој њиви успјевати, морамо се дакле држати неког извесног реда, ког смо на основу искуства утемељити морали.

На јакој земљи ћемо најпре усеве посејати, који јаку земљу волу и само у јакој земљи добро успјевати могу; за тим усевом долазу други, који слабију земљу оће, итд.

Исто је тако у башти нужно опредјелити ред неки, којим разну зелен сејати ваља. Неваља сејати ону зелен у јаку земљу, која јаку земљу не воле, ал' запста неваља ни ону зелен у мршаву земљу сејати, која за свој развитак јачу земљу, дакле више рâне, зактева.

Нужно нам је дакле познавати зеље, које какву земљу зактева, а да се у њој по природи својој подпуно развити може.

Из искуства знамо, да има зеља, која

1. *јаку земљу зактевају*, а та су: купуси, салате, репе, спанаћи, артичоке, онајс, коријандер, мирођија, краставци, диње, лубенице, граови, црвени и модри патлиџани.

2. *умерену земљу* зактевају: рен, пастрњак, петрожељ, целер, бела репа, келераба, црвена репа, цвекла, жута репа (мрква, шаргарепа), роткве, лукови, кромпири и паприка.

3. *слабију земљу* волу: пасуљи, бобови, граови шећерци и сочива.

На овај начин треба само трећи део баште нагнојити, а зељу треба место мењати тако, да тек сваке треће године на оно исто место дође. На тај ћемо начин добити у башти нашој три врсте земље:

1) дебелу (нагнојену), за прво споменуто зеље, 2) умерено дебелу (од прошле године нагнојену), за друго споменуто зеље, 3) слабу (пре две године нагнојену), за трећe споменуто зеље.

Преимућства овога мењања ова су:

а) уштеди се гнојење у невреме,

б) зеље добро успјева, а в) дође свако зеље у земљу онакову, каква му је за подпун и природи сходан развитак нуждна.

Рад у месецу фебруару.

Ово је месец, у ком већ земљодјелци кадкад топлу пећ (фуруну) оставити морају, те да се на пољу рāда лаћају. Има једна пословица која вели: „Ако око Сретења сунце с'ја, биће добра година.“ Ми нашим земљодјелцима из свега срца добру годину желимо, ал' оћемо и да им кажемо, шта треба овога месеца да раде.

Ми добро знамо, да наши сељаци једва чекају и нестрпељиво изчекују онај час, да плуг и дрљачу на њиву изнесу, ал' им опет зато саветујемо, да земљу дотле не обрађују, док је год земља врло влажна и мокра, јер обрађивати земљу док је мокра, никад не ваља, јер се кајша и велике грудве одбацује, које дрљача није у стању раздробити, него би нуждан ваљак био, а тога још наши сељаци немају, те би тако множина баченог семена непокривена остала, те би се с' њиме птице нараниле — а то сељак неће.

Али препоручујемо сваком нашем сељаку, да гледа у колико му је год могуће, да воду са своји земаља пропусти, ако му је подводна, и то на начин, какав му најудеснији буде, сад било копањем јама, где би се вода сливала, или јарчићима, којима би вода одилазила.

„Ко сам себи помаже, томе ће и Бог помоћи,“ вели пословица, а тако је исто и овде. Јер чија је њива сува, тај може увек пре узорати и посејати од онога, на чијој њиви још вода стоји. А кад ти можеш у 2 до 3 недеље пре твоју земљу узорати и посејати, то је да видиш доста!

Ако сељак није прошле јесени угарити могао, нека не пропусти сад да преугари, ако му је земља довољно сува.

Ако под кукуруз, репу, кромпир итд. земљу приправити желиш, а ти ори дубље нег' под обичне усеве, јер гореречени усеви дубље узорану земљу волу.

Ако неможеш орати, а ти употреби стоку за извожење ђубрета, да ти не једе бадава.

Сваки сељак треба да види, колико има још рāне за стоку своју, јер треба своју стоку добро сад да рани, да ју за предстојеће пролетње послове ваљано приготови, а може и тога бити, да време таково наступи, да се још за дуго не може стока на пашу изтеривати, а кад у том случају неби сељак код куће довољно прибављене рāне за своју стоку имао, онда не треба другога белаја, ако би сад рāну скупо куповати морао, коју је јесенас јефтиније добити могао. Особито на овце треба добро да пази, да ји не изтера на пашу, док је још земља мокра, јер онда млеко губе и слабе јаганце јагње.

Пазите дакле и на рāд ваш и на стоку вашу, јер ово је заиста за нас економе најнезгодније време!

Ако нема снега и земља је довољно одмрзнута, расађуј дрва; сад можеш семење и коштице од воћа сејати; особито гранчице за каламлење (најпре од воћа са коштицом, пак онда са семеном) треба заламати, и на своје место оставити. При крају овога месеца треба, ако је благо време и не буде ветра, воће каламити, које коштицу има. С' матори дрва треба суво грање скресати и у опште све воћке од изданака чистити.

Ако је у расадници салата за расађивање, ваља је у другу расадницу која је под пенцером, расадити. Ако време допушта, ваља сејати грашак. С' концем овога месеца ваља правити расаднице за кељ, купус, келерабу итд. Салату, петрожељ, жуту репу, бели лук, влашац — све с' концем овога месеца сејати треба, ако ти време допусти.

Три добре репе.

(Ротенхофска) 60. пов. фунта семена.

(Ерфуртска) 50 п. фунта семена.

(Обердорфска) 60 пов. фунта семена.

Све су три репе прве доброте, и могу се сваком препоручити, ко би хтео — као што би требало — краве своје са репама ранити, да од њи много, добра и масна млека добије.

Репа има разнога спољашњег изгледа, зато јих и стављам у сва три примерка, какови их највише има.

Ко највише пољске мишеве тамани?

Како су нам пољски мишеви на усевима нашима несносни и какову нам грдну штету учинити могу — то сви знамо, и опет не штедимоо нога, ко ји највећма гони и тамани.

Њихов је највећи непријатељ птица *сова* или *совуљага*. Многи ову птицу убијају и држе: да су тиме добро какво учинили. Ал' заиста су то јасни знаци глупости, где се тако са тим нашим пријатељем поступа. А зашто? сад ћу казати.

Сову треба сваки човек, а особито земљодјелац да штеди, јер је њена најслађа и најмилија рâна *пољски миш*, који нам, као што сам горе рекао, велика квара по њивама лети чини и штету грдну наноси. Шта вреди сова, кад само једну женку пољскога миша поједе, то ћемо сад видети, кад видимо најпре, како се миш плоди.

Од Ђурђева до Усекновања коти се миш сваке пете недеље и увек 12 млади избаци! Узмимо само, да за речено време само 40 окоти и нека су од ови полак женке, од који нека свака само 8 окоти, то су онда у стању два миша само, преко године до 200 мишева окотити, а од ови 200 биће идуће године за цело најмање 10—15.000, реци петнајст хиљада! то није маленкост.

Учитељ природни наука у Хилдесхајму, ранио је један пар мишева, и нашао је, да се од тога јединога пара за годину дана 24.700 мишева окотило.

Лепо створење!

Колико мишева утамани дакле једна сова кад за време од 6 месеци, или управо рећи 200 дана, сваки дан по једног само миша поједе? Наравно 200 стотине мишева. Ал' сад да узмемо, да је од ти 200 мишева само половина женки била, онда их је утаманила 100×200=20.000; реци двадесет хиљада, јер се женке нису могле даље котити, почем их је сова појела.

Двадесет сова у једној околини, у стању су дакле за то време разплоду од 400.000 мишева на пут стати!

Оћеду-ли и сад наши економи сове убијати? Неверујем, кад ово знаду!

ГГ. Члановима *„помагачима“* друштва овога нека је на знање, да ће им се ове недеље (по реду) семе које им припада разаслати.

Неки ће добити: грашка, најранија пасуља, брауншвајгска купуса (онога што је прошле године у „Тежаку“ насликан био), особито добре летње и зимње беле роткве; а други: келерабе врло крупне беле, рана бела купуса, петрожеља, жуте репе, крупне и чврсте главичасте салате, спанаћа трајућег и свакојаки месечарки ротквица. Прво ћемо сељанима, а друго варошанима послати; — тако је већина чланова захтела, пак се по њиховом заквтевању и учинило. Само цвећа нисмо ником опредјелили, почем нам то није цјел; а ако би ко цвећа заквтео, набавићемо му за његов сопствен рачун.

Књига

ГАЈЕЊЕ ПОЉСКИХ УСЕВА

изаћи ће, и то угледно лепо тако, **да ће све, о чему се год говорило буде, са финим сликама разјасњено бити**, а то имамо захвалити врсноме грађанину господину **Арси Лукићу** трговцу и председнику суда општине вароши Београда, који је, уважавајући науку ову, којом ће се народ наш користити, желио да та књига света угледа и тако украшена буде, те је знатно томе припомогао, **давши ми на ту цјел 100 дуката на расположење.** — Штампан је већ трећи табак, и у та три табака има већ 23 дрвореза. Биће их до 100.

Предплата се непрестано дотле прима, док не дође време да се предбројници штампају, и до тога је времена цена 8 гроша, а доцније, кад књига изађе, биће јој цена 10 гроша чарш. — Имена предбројника биће штампана, а новци ће се онда послати, кад новинама објављено буде, да је књига готова, и никоме се неће без новаца послати, — то нека је сваком напред на знање.

У Београду 10. фебруара 1870.

Др. Ђорђе Радић,
секретар „Друштва за пољску привреду.“

ГОСПОДИ ПОШТАРИМА У ВНУТРЕНОСТИ!

Многи од господе поштара из внутрености необзирући се на највише решење које гласи: *да су сва проста писма и аманети до три оке тежине, који од друштва одлазили или му из внутрености долазили буду, од поштарине и такса ослобођени* — таксирају и писма и аманете, те се тако шиљањем натраг чине сметње због нехатости дотичних поштара. Исто се тако туже многа лица да у једном истом месту добивају неки по три и четири дана доцније листове, него други, а неки и недобивају. Тако исто фали и из они пакета, које друштво срезким канцеларијама листове шаље, да се општинама раздаду, час по један, час по два, час по три броја.

Почем је лист „Тежак“ својина друштвена, а не уредникова, то се по себи разуме, да и она писма, која *„уреднику“* или *„уредништву Тежака“* долазе, безплатно долазити морају.

Молимо дакле господу поштаре да се постарају, да се ове сметње одклоне, јер ћемо у противном случају принуђени бити, надлежном месту оригинална писма показати.

Уредништво, експедиција и администрација „Тежака.“

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. н. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У ПЕШТИ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда пре пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тењака“ тиче: уреднику „Тењака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије можно наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

28. Фебруара, 1870. ГОДИНА II. Број 8.

Садржај. Чланови помагачи. — О подизању виногрда (свршетак). — Добар плуг. — Послови у месецу Марту. — Сметоке мерденине. — О болестима зобака. — Да изрежни у нужди пчеле. — Жилини се много пре угоји. — Да сирћету јаја употребни. — Да познаш чели. — Нека је на знање! — Одговори. — Различности. — Календар за Март. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

161. **В. Васић**, начелник окр. јагодинског, у Јагодини.
162. **Радосав Р. Ракетић**, ђумрукција на Грамади, окр. кнежевачко.
163. **Милан Јанковић**, начелник окр. крушевачког, у Крушевцу.
164. **Петар Павловић**, начелн. среза млавског, окр. пожаревачког, у Петровцу.
165. **Петар Попадић**, трг. из Н. Сада.
166. **Марко Аксентијевић**, трг. из Осека.
167. **Максим**, намјестник монастира Тумана, окруж. пожаревачко.
168. **Прокопије Симић**, правительствени шумар у Голубцу, окр. пожаревачко.
169. **Тома Благојевић**, трг. у Голубцу.
170. **Танацко Благојевић**, трг. у Голубцу.
171. **Настас Илић**, „ „ „
172. **Радован Илић**, трг. у Голубцу.
173. **Ивко Илић**, „ „ „
174. **Алекса С. Поповић**, трг. у Голубцу.
175. **Коста Тршић**, трг. у Добри окруж. пожаревачко.
176. **Милан С. Михаиловић**, из Београда.
177. **Стеван Игњатовић**, наредник нар. војске из Г. Милановца.
178. **Светозар Андрејевић**, економ из Г. Милановца.
179. **Милија Петровић**, свештеник из Бољевца, окр. црноречко.
180. **Ђорђе Марковић**, начелник среза рамског, окр. пожаревач. у Вел. Градишту.
181. **Јован М. Јуришић**, трг. из Шабца.
182. **Херман Кифер**, „ „ „
183. **Др. Леополд Пик**, из Шабца.

184. **Жавко Миливојевић**, начелник среза подун. окр. смедерев. у Смедереву.
185. **Живко Костић**, рачуновођа суда окр. крагујевачког.
186. **Риста Р. Илијић**, свештен. у Штубику, окр. крајинско.
187. **Антоније Марковић**, начелник среза златиборског, окр. ужичког у Чајетини.
188. **Читаоница аранђеловачка.**

(**Исправак.** Под бројем 88. стоји: Ј. Наумовић начел. окр. црнор. у *Свилајинцу*, а треба у *Зајичару;* под бр. 90. стоји: Ант. Ацемовић, а треба: Ацемовић; под бр. 98. стоји: Соф. Панка Илијћа, а треба: Соф. Пајка Илијћа.)

О подизању винограда.

(свршетак.)

Оне лозе, које су за род остављене у матором винограду, орежу се на *здраво око*, т. ј. тако се орежу, да се на њима јасно видити може један пупак. Ако-ли је пак то млад виноград што га режемо, онда, не само да није згорега, него је баш пробитачно и по виноградара и по виноград, кад се два пупка виде; јер онда: и чокот више плода доноси, и боље се сâм грâна. Лоза се реже са оруђем, које је за тај посао приправљено и које се зове „*косир.*“ При резању мора косир врло оштар бити, да неби због тупоће резница пукла, јер особито код матори виногради може то да има зли посљедица. Ако би се који чокот случајно засекао, онда га ваља земљом добро облепити.

Орезана лоза несме се разбацивати, него се мора, кад резач пупу шаку насече, лепо у гомилама послагати, а те се гомилице праве у извесном растојању увек на трећој бразди. Има и тога, да се ове гомилице удешавају на четвртој, петој итд. бразди, и у мало већем одстојању, с' том намером, да је ономе, што ту лозу износи, мало лакше. Но кад знамо да је *резач* скупљи од *носача*, и да се тиме, што ће се резач при свакој шаци лозе морати управљати и по неколико корачи корачнути и тиме доста времена продангубити, које је приметно скупље, него-ли време онога што износи, пак зато они боље раде, што на чешће орезану лозу слажу.

Кад орезана лоза три-четир дана на бразди престоји, те се слегне и мало провене, онда се изнаша из бразда на стазу и ту се по више гомилица метне у једну, од прилике ополику, како би се могло с' *витином* везати да буде један снопи.

Тако у снопу везана лоза опет престоји који дан, како ће сасвим увенути и онда се ти снопови са стаза однесу на опредјелено место и у камаре послажу.

Кад је виноград орезан, и кад већ почне пупити, онда се појаве неке бубице, које се зову „пипе“. Ове бубице врло радо траже пупак, што га орезан чокот истера, те га посисају, и тиме, не само да учине то, што пупак тај неће плода донети, него неће ни лозу истерати као што треба. У ком се винограду ове пипе умноже, па им се за две-три године не стане на пут, него им се пусти на вољу, у стању су и сам чокот утаманити, те тако цео виноград упропастити. Као најбољи лек, што се против ови бубица у Срему употребљава, то је: кад се ове бубице појаве, онда треба на сваку четврту бразду метути по три-четир фашинице липе, па како се радо на липу купе, то их онда свако јутро може човек под тим фашиницама (снопићима) сијасет наћи и онда их све потући.

Осим тога наилази на виноград опет велика напаст, кад истера ластар. У то доба навале на ластар бубе „*маказари*“, те ако је још и земља слаба, јер их у слабој земљи највише има, кадри су тим, што посеку млади

ластар, виноград сасвим тако утући, да ништа рода не донесе, а то сечење ластара има хрђави посљедица и за сам чокот. Ове маказаре треба тући, а особито у оно доба, кад је ластар млад. —

Кад се опази да је виноград кренуо, онда се удари *„покопица“*. Покопица не спада баш у сасвим редовну радњу виноградску. Она се онда даје винограду, ако виноград није био преко зиме загрнут као што је то овде у Србији обичај, или ако је био запуштен, те га жели виноградар повраћати. Ал' није згорега давати ову радњу и добром винограду, јер се ово доцније врло позна у самој берзи. Покопица зове се она радња виноградарска, кад се земља у балвану и под чокотом ситни и по мало под чокотом подвлачи. Ни овде није намера копачу, који напред корача, балван лепо истеривати.

Ако је ластар већ шест палаца нарастео, и толико листа на њему има, да је чокот сасвим покривен, онда настаје време новој виноградарској радњи, која се зове: *„прашитба.“*

У прашитби копач напред корача и ситнећи земљу у балвану и под чокотом што је (ако је ономе предходила покопица) подвлачи је опет по мало око чокота, обгрћући га тако на форму кукуруза. Ова радња спада у редовне радње виноградске.

Када лоза у подпуном винограду (о сâду смо говорили на свом месту) нарасти тако, да је у висину већ преко три стопе прешла, онда наступа време *„скрњивању“*.

Скрњивање се зове она радња виноградарска, кад се на оној лози, што је повише нарастла, одсеца све оно, што је више од две и по стопе. При скрњивању не пушта се дакле ни једна лоза, да буде виша од две и по стопе, осим оне, која је одређена за положницу. За положницу бира се она лоза, која је у краку чокота израстла, и која је врло темељна. Ова се лоза пушта сасвим слободно да расте и да би се знало да је положница, а при томе и да би се боље оснажила, почупа јој се сво лишће оданде, где престаје бити једнаком са осталим лозама и остави јој се само неколико лишћа на вршку.

Скрњивање се у опште тога ради предузимље, да би се с' једне стране стало на пут растењу лозе, те да би та снага обратила на њено темељење и унапређење плода; а с' друге стране, да не би разгранана лоза чинила лада, те пречила сазревање ономе роду, што га је чокот донео.

Ако је виноград већ прецветао био, кад је скрњиван био: онда се одма може *„везивати;“* ако је пак пре цвета скрњиван, онда се са везидбом дотле чека, док неби прецветао.

Везидба се зове она радња виноградарска, кад се ликом ил' шеваром, ил' другом којом травом, све лозе у једном чокоту прибране у гомилу свежу. Ово је везивање од те користи по виноград, што не може ветар тако велика уплива да има на лозу и род, као што би онда било, кад би не везана свака лоза за себе и по своме положају растла. Поред тога не може ни сама ситнија туча (лед, крупа, град) роду да шкоди, кад је виноград везан, јер онда обично дође грожђе унутра међу лозе, а и само га лишће с' поља закрили и чува га тако, како од велике препеке, тако исто и од други непогода.

Ако је у винограду земља јака, те је до времена везидбе трава јако нарастла, треба виноград *„оплевити“*, јер би се тим предупредило с' једне стране: да она производна сила коју чокот треба, не долази у траву, а с' друге стране: уклања се од чокота прекомерна ладовина.

Кад буде тамо на недељу дана пред Петровдан, онда треба опет виноград копати, и то се копање зове „*изгртање*“.

Ово копање бива тога ради, да се земља разтрњи и трава што је израстла угуши. У овој се радњи сва земља, што је под чокотом и у целом балвану претресе и из ње се нов, леп балван извуче. Ово би последње копање виноградско могло бити; ал' кад знамо, да има кишовите године, те тога ради и трава до времена, кад би грожђе требало да сазрева, нарасти и овоме својим ладом сазревати не допушта, онда је нужно до бербе — ако је трава велика, бар оплевити. Добри виноградари пак и у овом случају окопају, у место што би оплевили само. Ово друго изгртање винограда, не само да помаже сазревању, него особито дјејствује и на бубрење зрна у свакоме грозду, зато би свакоме виноградару препоручили, ако му само може бити, да увек и по други пут изгрће. Ово друго изгртање бива пред Преображење.

Ево ти дакле драги читаоче сав посао до бербе у винограду. Ја сам ти овде рекао све онако, као што сам сам радио и као што други виноградари раде, који ваљане винограде имају, и попунио сам ти тиме све оно, што ти писац они чланака о „винограду“ у броју 1. 2. и 3., „Тежака“ од прошле године није рекао. Овде сам ти и све називе онако рекао, као што ји виноградари називају, те ћеш се моћи са сваким виноградаром разговарати, пак да се разумете, а по оним чланцима у реченим бројевима, не би се никад разумели. Оно изгледа, као да је из пера онога човека изашло, који никад винограда радио није; а ово што ти ја овде написах, то је на основу мога 18-то годишњег сопственог искуства.

М. Д.

Добар плуг.

Јошт смо један нов извор добрих плугова пронашли, а то је фабрика земљодјелски справа и машина *Ранзомеса, Симса и Хеада* из Ипсвића. Ево стављамо један плуг из њихове фабрике овде нашим читаоцима, ког најтоплије препоручујемо.

Овај је плуг врло јако направљен, ради са врло малом снагом, са и без колечака. За нас је боље с' колечкама. Он баца 6—7 палаца дубоку и 9—10 палаца широку бразду. Тежак је свега 170 фунти, а кошта са колечкама заједно 54 фор. у банкама.

Послови у месецу Марту.

Пролеће се већ приближује, и на пољу ћеш наћи да цвета: гладуш, љубичицу, дан и ноћ, красуљак, гусомачу, дрењину, лешњик, јавор и јововину. Винова лоза почиње сузити. При крају овога месеца долазе нам роде, говедарке, чворци, косови и т. д. Играју се веверице и ласице. Вране и дроздови легу јаја. Дивје патке и гуске одлазе више горе сјеверу. Шљуке долазе такођер.

Овога месеца спада у прву радњу извожење ђубрета на њиву, где се одма заоре и земљом измеша. Где су добра уједно и близу села, ту је лакше тај посао извршивати, а богме где је добро разкомадано и раштркано, тамо се треба пожурити, јер други јошт сто послова извршити ваља, који недопуштају отлагања.

Свако ђубре, које се на њиву извезе и на гомилама остави, губи много од своје снаге, јер баш они делови изветре, који су земљи, а тиме и растећем биљу најнужнији, зато га треба што пре на плитко заорати. Само онда можеш та о слободно ђубре оставити, ако је зима јака и ако су мразеви. Ако ти нису послови иначе допустили да у зиму ђубре изнесеш него н. пр. сад, а ти, као што реко: или га одма заори, или га сламом покриј, да му сунце снагу неизвуче.

Код овог, као и код свију остали пољски послова, постоји то правило: да преко њиве дотле стоку нетераш, док је год земља толико мокра, да се за ноге вата и лопта, то њиви шкоди, јер тако улоптану земљу тешко да ће и најбоља дрљача издробити моћи.

На *ливади* ваља овога месеца трње и коров повадити, а кртинске ривотиње разграбуљати, а места с' маовином обрасла ваља очистити. Ако ливаду ваљано нагнојиш, и онда ће се маовина изгубити, а гној је за тај посао најбољи: креч, пепео и мокраћа штаска. Ако су околности угодне, можеш и овце преко ливаде који пут претерати.

Ако ливаде нису добре, т. ј. ако нерађају ваљане траве, преори их за њиву. А на против, ако се њиве наводнити дају, преобрати их у ливаде, ако би ти ове од веће користи биле, или ако их због траве имати мораш, којом ћеш нужну ти количину стоке изранити моћи, да ти ова за рад способнија буде и да ти више и бољег гноја даје, без ког цео пољски рад ништа не вреди.

Врбе, тополе, јагњеде и јабланове умножавај шибљикама, ако су напупиле, ал' јошт дотле, док нису лист развиле. Мораћеш ји тако дубоко у земљу убости, да више ока под земљу дођу, како ће и више жила бити јер свако око под земљом жилу, а над земљом гранчицу рађа.

Орање зактева овога месеца највише посла; ваљане плугове треба набављати.

При заоравању ђубрета треба на то пазити, да се једнако заоре и сасвим земљом претрпа. Али се несме ни сувише дубоко заорати, како би ораници сва снага остала.

Ако ти је њива подводна, гледај пак је отвореним јарчићима одводњи.

По околностима пада у овај месец највеће *сејање*.

Овас већ мораш овога месеца сејати ако га прошлога месеца ниси сејати могао. Раније посејани овас, *много је издашнији*. Овас је најзадовољнија плодина; ал' зато опет немој ју ни у чему пренебрегнути. Јер она изплаћује свако боље обрађивање земље. Исто тако ваља и *јечам* овога месеца посејати.

За *лан и кудељу* (конопљу) јошт јесенас узорану у приправљену земљу, ваља сад преорати, а *рани лан*, ако ти време допусти, сејати.

Летњу *раж и јарицу* ваља такођер овога месеца сејати.

Машине за сејање сеју једначије и штеде семе.

Сејање с' руком је тим боље, што је једначије посејано. Никад проти ветру немој сејати, особито лака семена, као што је овас, немој сејати ако је ветар.

Угарење немој овога месеца пренебрегнути, те да тиме земљу за идући јесењи усев ваљано приуготовиш.

Семе несме ни врло плитко лежати, ни врло дубоко заорано бити, да ваљано растети може и да се у клијању незадржи. Ситнија семена, као од мака, репице, детелине, проје, мувара и т. д. треба само земљи добро прељубити, т. ј. посејати, побранити и одма ваљком поваљати; она несмеју никад дубље од фртаљ до по палца у земљи лежати. Средња семена, као од пшенице, ражи, јечма овса, граорке, елде, вике, сочива, лана, конопље и т. д. закгевају 1 до 2 палца покривала.

Стока је са пољодјељством у неразделимом сајузу. Једно друго мора подпомагати; стока рани земљу са својим ђубретом, а земља опет рани стоку са својим производима. — Коју врсту стоке мање или више да негујемо, није могуће овде опредјелити, јер то зависи од предјела, у ком се налазимо и од посла што га радимо.

Сад почиње права пољска радња, дакле *коње и волове* боље ранити и надгледати треба.

Кад нам се лепи дани укажу, треба краве чешће из стаја на чист ваздух изводити, и сувом сену или слами мало зелене траве додавати, док се зеленој трави постепено не науче, да им напрасна мена не шкоди.

Овце на суве паше изтеривати треба, нипошто не ваља их на влажна места терати.

Стаје ваља промајати.

Стоку нипошто на поље нетреба изтеривати, ако је на пољу магле, докле год сунце маглу не разтера.

Ако прошла два месеца ниси у башти ништа радити могао, а ти сад чим време допусти, копај, и ако је нужно гној.

Време ће сваком баштовану показати, дали овога месеца да сеје ил' не.

Чим време допусти, можемо овога месеца сејати: петрожељ, спанаћ, жуту репу, салату, целер, келерабу, купус и карфиол. Влашац, бели лук и арпацик расађују се. Роткве се такођер овога месеца сеју. Лалу и зумбул ваља разредити. Ако си ради семена оставио преко зиме купус, келерабу, целер, црвену репу и т. д. вади, пак разсађуј. Ово мораш на добро место пресадити, где ће ово зеље доста сунца и ваздуха имати, ал' га од горњака (севера) мораш чувати.

Вишње, трешње, кајсије и бреске, ваља очистити и подрезати гдекоје гране. *Коштице* од вишње, трешње, кајсије, бреске и шљиве ваља у земљу бацити.

Сва дрва од *гусеница* очистити, а после топле кишице и маовину са њи састругати. И овога месеца можеш још дрва пресађивати, а пресађивање је онде још сигурније, где су јаме за тај посао још јесенас ископане.

Овога се месеца и *виногради* још одгрћу, ђубре и режу; како где послови ови падају.

Изкуство нас учи: да ако је овај месец ладан, биће април тим топлији. Ако дуд пупити почне, немамо се ладни дана бојати. Ако је овог месеца магловито, биће јунија месеца кишовито.

Дан је овога месеца 11—12 и три фрт. сата дугачак.

Смитове мердевине (љестве).

Ове себе саме препоручујуће мердевине, тако су у склопљеном и разтвореном стању јасно насликане, да их није нужно опширно описивати. Ове се мердевине у сваком слу-

извучене.

увучене.

чају употребити могу, где би год обичне мердевине нужне биле, само што Смитове то преимућство имају, да се могу по потреби на ниже спустити, ил' на више подићи, а соразмерно незаузимају више места, по обичне мердевине, а сигурније су. Оне су сложене из два дела, који су оковима тако један с' другим спојени, да се један део над другим извлачити може, те се тако онај унутрашњи из спољашњег извући и клином једним у свакој могућој висини утврдити може. Ове су мердевине особито добре и угодне за брање воћа.

О болестима воћака и средства против њих.

Прва је болест код воћака *неплодност*. Ова болест долази или од невештог избора гранчица за каламлеље, или због слабе земље, у којој је усађена воћка, или на послетку од сувише јаке земље.

Ако је то узрок да воћка не роди, што су гранчице за каламлење узете од младог дрвета, које још није родило, или пак са одвећ маторог и ослабљеног, — ту онда нема другог лека, но све гране у главу одсећи и воћку у разцеп, или пак у кору на ново накаламити, те ћемо тако за 2—3 године до плода доћи моћи.

Ако је пак тој неплодности узрок слаба земља, онда ваља земљу око воћке нагнојити, или ју у другу снажнију земљу усадити; а ако је неплодна воћка због сувише јаке земље, пак дрво само у шибље тера, мораћеш је у мршавију земљу пресадити.

Маторим дрвама, која су у сувој земљи посађена, пак због тога нису родила, помогло се је тиме, што се на више места око дебла јамице изкопало, пак воде у њи сипало.

Може — као што сам горе рекао — и неплодност од сувишне ране (сока) доћи; онда се таковима воћкама тиме помаже, што им се кора засече и сувишни сок тиме пропусти да изтече. Има ту више начина:

а. Да се кора на дрвету пара више година једно за другим, и то овако бива: узми оштар вр'аст нож међ' два прста, да неби дубоко у кору упарао, но само у горњу кору, пак онда од главе до доле ваља кору запарати, које понајбоље с' пролећа бива, у нужди пак преко целе године у свако

доба, осим зиме; — пара се с' источне и западне, или са северне стране. Овим ће се сувишни сокови удалити и само ће они за оплођење нужни у дрвету остати.

б. На главним, у круни налазећим се гранама, треба августа месеца горњу кору унаоколо с' 3—4 палца широко одсећи, ал тако, да се она најтања кора до дрвета не додирне. После четврт сата ваља ону исту скинуту кору опет на своје место метути и с' ликом привезати. После месец дана треба то одрешити, и заиста ће се наћи, да је већ друга нова кора растети почела. После тога ваља целу рану с' ликом унаоколо обвити и до идућег лета оставити. Гране које су овако лечене, родиће здраво, а и друге ће помало плода доносити.

Кржавост је друга болест. Кад воћке у растењу слабо напредују, кад им лишће и плод пре времена опадају — мораш се постарати да и тој бољи помогнеш. Овој је болести понајвише узрок: велика суша, врло тврда земља око жила, која нужну влагу не пропушта, мрави, мишеви итд. — Кад ове узроке одклонили будемо, можемо воћки и тиме помоћи, кад јој гране скратимо, да нове гранчице ударати могу. Против те болести ово су ваљани лекови: око дебла наметати влажну маовину, коју понекад квасити ваља; или: направити један јендечић око дебла, пак ту извађену земљу са говеђом крвљу измешати и натраг метути; или: с' јесени једно две или три јаме око дебла изкопати, земљу на страну метути, пак онда те издробљене земље у јаму бацити с' једно 3 палца, на то усути говеђије крви, на ову опет онолико земље, и то све једнако, док јама не буде пуна. Месеца марта пак треба око дебла (на једно две стопе далеко) ону земљу одклонити и добром, пагнојеном заменути. И помије, или говеђа мокраћа помажу оваковим дрвима.

Жутица је трећа болест. Кад на дрвету лишће жути и пре времена опада, онда је ту жутица. Ова боља долази од влажна места, или од неплодне и окореле земље у којој је воћка усађена, али може бити и од тога, што је која жила повређена. Ако је први случај узрок, ваља земљу ма којим начином одводнити, или ако то није могуће, онда воћку на друго сувље место посадити, које и у другом случају помаже; а ако је жила повређена треба ју изнаћи и дрвомазом премазати и привезати.

Опадање цвета и воћа пре времена. Најбоље је средство овде то, да се око дебла неколико јамица, са једне стопе дубоко изкопају, и то с' пролећа одма пак унутра успе у устојаној води размућене говеђе балеге, на то се јаме дасчицом покрију и то да онај гној не ветри. Ово се повторава и онда, кад се плод заметати почиње. Ако овако урадиш, нит' ће ти цвет, ни воће пре времена опадати.

Осим тога може цвет опадати и у време ладне кише кад цвета, исто тако шкоди и велика суша у време цветања. Ако је ладна киша нападала, онда је добро више пута преко дана воћку потрести, да киша падне, онда неће цвет опадати. Ако ли је пак суша пре, или баш у самом цветању, то ће не само цвет но и најздравије заметено воће опасти. Овде је заливање најбоље средство.

Опала. Ово је врло обична болест, особито код коштичавог воћа. Кора на стаблу по неким местима бива црна и сува заједно с' дрветом под њом. Ова болест постаје од разливања и уздржавања сока у кори, а ово опет долази од слабе земље, од прејаког, масног гноја, од спољашњи увреда, кад копачи ашовом ил' мотиком воћку ударе, кад се љестве (мердевине) при брању воћа јако наслоне, пре него се крпом каквом не обвију,

кад се грана одсече, а рана се не замаже, а највише од пролетњи мразева.

Да би дакле воћке од ове болести сачували, треба гледати, да небудемо сами узрок овој болести. Ал' кад већ дрва имамо, која болести овој подлеже, то треба сву ону црну кору, и само оно суво дрво под њом до здравог дрвета изсећи, да ни најмање сувог ни болесног дрвета не остане.

Мелем за ову болест и рану прави се овако: Узми две фунте фришка лепа (од беле земље), мало не угашена креча, а тако исто и говеђе балеге, па све добро измешај; ако се пак креч није могао добро угасити, а ти додај мало више воде. К' овоме треба узети 4 лота густог терпетина, 1 лот кинмасла (Kinnöhl'), 1 лот воштана масла (Wachsöhl) и 1 лот у пра стучене колофоније.

Терпетин треба на жеравици разтопити пак онда све оне смесе у њега усути да се измешају. Све оно сад треба са оним прашњим лепом, кречом и балегом измешати, пак онда на фрталь палца дебело рану замазати, и он ће на дрвету тако се окаменити, да га киша неће спрати моћи. Ја се опомињем да сам слушао од баштована, да мелем за такове ране и овако праве: узму говеђе балеге, у пра стучене цигље и љута сирћета; све то измешају и тиме ране лече. —

Ток сока. Ова болест долази од премногог сока; кад се на неки мести између коре и дрвета сок скупи, а он ту врити почне, те тако и кору и дрво отрује. На том се месту кора од дрвета одљусне, и изпод ње почне вода тећи. А да се о том увериш, дали се је кора од дрвета одљуснула, покуцкај само кору с прстом, пак ћеш неку шупљину осетити. Ако се увериш дакле о тој шупљини, онда ћеш морати одљуснуту кору одсећи, те ће ту жута вода изтећи, а после сво болесно дрво до здравог одсећи, а с' раном исто онако поступати, као што је код опале речено. Може се и парањем коре овој болести помоћи, као што сам код *неплодности* рекао. Ако је пак од премноге ране у земљи, онда воћку мораш у слабију земљу усадити.

Смолоток. Ову ћеш болест обично наћи код воћа, које коштицу има; а долази од сувишне влаге у земљи. Најпре и најпре ваља овде земљу изсушити, а ако се то неможе, треба воћку у другу земљу посадити, где нема толике влаге; а иначе треба све изпод смоле болесно и запаљено дрво до здравог изсећи, а рану мелемом замазати.

За овакове је ране најбољи мелем: узми 2 лота воска, 2 лота терпетина, 2 лота неслана масла (путера) и 4 лота добра сапуна; све ово на жеравици добро разтопи и једно с' другим измешај.

Кокање коре. Наћићеш дрва, а особито крушке, на којима се сва кора тако изкока и изпуца, да изпод ње разни гад своја јаја леже; а тај излежени гад наравно да дрвету шкоди. И овој је болести узрок велика влага. Лечити ваља ову болест овако: одгрни најпре и најпре све жиле, а главну жилу не дирај, пак ји ножем разцепи, да сувишан сок изтече, пак онда са сувом земљом жиле загрни.

Изпуцану и изкокану кору ваља сву скинути до здраве оне корице. Овако огуљено дрво треба замазати: говеђом балегом и кречом и крпом обмотати. Овако се обмотано дотле држи, док се нова кора не покаже.

Једностранина. Од ове болести страдају она дрва, у којих се једна страна круне суши, а друга лепо напредује. Код оваковог дрвета треба сву земљу са жила скинути и видити: да-ли је која жила с' болесне стране трунути почела; ако је дакле нађеш, одма је до здравог места одсеци. На оној пак страни, где је дрво здраво, мораш једну жилу, здраву жилу, одсећи да нешто сока изтече, како би се и ова страна

мало у расту задржала и с' оном другом после једнако растла; а на ону болесну страну мети на жиле мало гноја, да боље порасти и ону здраву страну достигне. Поред тога ваља оне здраве гране и мало скратити ал' пази! да неодсечеш све плодне гране. На болесној пак страни све суве и болесне гране одсеци. Ово ил' с' пролећа, ил' с' јесени радити треба.

Маовина. Онда обично обузме маовина дрва, кад су у ледини посађена, кад тако у често стоје, да их сунчани зраци немогу огревати и кад ваздух није у стању промајати. Ма да маовина кору у неком степену рани, у зиму, кад су јаки мразеви од назеба, а лети кад су велике суше, од опале, чува, опет је зато дрвету шкодљива, јер се у њој црви легу, многу влагу у себе прима и дуго је задржава, од ког дрво болује. Маовина је као каква краста на дрвету прилепљена, пак због ње неможе дрво да се испарава, нити из ваздуха себи рану да прибавља.

Воћке се морају од маовине колико више чувати; нетреба да су у често усађене, да доста сунца и ваздуха уживати могу; ако су у мршавој земљи воћке усађене, од ког се такођер маовина рађа, треба мршаву земљу са жила скинути и добром је заменути да снажно и весело расте. Како се маовина на воћки укаже, таки је очистити ваља. Тај се посао најбоље извршује месеца августа после кише, док је маовина мокра, с' дрвеним ножем, но пазити треба, да се кора не повреди. У августу се месецу зато тај посао најбоље извршује, што су донде већ сва насекома своја јаја у маовини улегла, за идуће пролеће, те се тиме не само од маовине, но и од гада воћка очисти. Кад је маовина с' коре саструганa, онда ваља узети једну крпу, пак је умочити у сапуњаву воду, те с' њоме добро кору испрати; може се узети и једна шака пепела и једна шака соли, пак од тога цеђ направити, пак с' њоме дрва тако исто испрати. Неки мажу и кречом, после саструженe маовине, и то с' добрим успјехом, те после тога дрво врло весело расте. Ово се средство може употребити код млади и код матори дрва, и то у свако доба, а може се увек и опетовати, кад год креч опадне. Креч треба за тај посао да је мало гушћи, од онога, што се зид кречи.

Први подкорњаци. Код јабука ћеш понајвише наћи, да се црв испод коре излеже, и дрво непрестано тамани тако, да се час једна, час друга грана осуши. Како то примјетиш, одма прегледај кору на стаблу и преко и уздуж. Ако нађеш где испод коре црва, то ћеш примјетити на кори малу јамицу, из које нека вода тече; а испод јаме на земљи нећићеш поган од тога црва, баш као мекиње. Ако дакле то примјетиш, а ти ону јамицу мало с' оштрим ножем рашири, један прутић узми који ће моћи до дна оне рупице ући, тури га у јамицу и тамо црва уби. Сад мало више треба јамицу изсећи, до здравог дрвета, пак рану мелемом замазати и крпом завезати док не зарасте.

Да израниш у нужди пчеле.

Кад с' пролећа немаш довољно меда да пчеле израниш, можеш се помоћи са жутом репом (шаргарепом, мрквом), коју пчеле врло радо једу. Изтрињи репу, скувај је у води као кашу и подмети пчелама. За овај се посао може само она слатка црвенкаста употребити.

Живина се много пре угоји,

ако ју раниш са прекрупљеним, или 24 сата наквашеним кукурузним зрном. Овако се и многа рана уштеди.

Да смрзнута јаја употребиш.

Смрзнута јаја опет се употребити могу, ако посолиш бунарску воду и јаја у ту воду метнеш, пак их после неколико сати извадиш. Ова вода поправи јаја тако, као да су сад излежена.

Да познаш челик.

Кад купиш ножеве, маказе, или друге какве ствари од челика, пак оћеш да знаш је-ли прави челик, или је гвожђе обично, а ти узми ћезапа (шатвасера), кани на ону ствар о којој оћеш да се увериш, пак ћеш видити: ако је оно место где си кануо (кад капљицу после кратког времена убришеш), црно, онда је прави челик, а ако је бело, онда је гвожђе.

НЕКА ЈЕ НА ЗНАЊЕ!

Семе смо гг. члановима „друштва“ овога, прошле недеље већ разаслали. Но да неби сваком башка пакет на пошту давали, ми смо за све чланове у једној вароши (наравно пакетиће насваког појединог адресоване) у један велики пакет метли и на једног госп. члана послали, који ће тако добар бити и осталима у свом месту налазећим се члановима дотичне пакете раздати.

Дипломе се већ изпуњавају, те ће се и оне до који дан разаслати моћи, те ћемо се поштованим нашим члановима дуга одужити, које би давна било, да није било незгода, које друштво није било до сада у стању одклонити.

Г. *Ант. Пел. у Бањеву.* И требало је да сте се одма на уредништво обратили, пак би до сада све у реду било, јер су послови одвојени. Што се пак „јавности“ тиче, то је оно, кад малу децу са циганком плаше.

Г. *Гавр. Мих. у Вуковар.* У данашњем броју имате одговора на ваше писмо.

Новости.

— У Француској се појавила 1867. године нека горопадна болест на виновој лози, која је гора од досадашње болести, јер ова само грожђе нападне, а лозу невредиму остави. Ова нова болест, којој досад незнају лека, појавила се досад само у нарбонском окружју. Пре но што ће лоза цветати, показаше се на једанпут с' доње стране на листу црне пегице, које развитку листа сметају и учине, да се лист смота и одпадне. Најпре угине доњо лишће, затим сљедује горње а на послетку стане боловати и младо грожђе. И тако читав чокот за 5—6 дана угине.

— Господин министар финанције наименовао је један одбор, који ће направити пројект за уређење једне земљодјелске школе у Србији. За чланове тога одбора наименовао је гг. Крсту Петровића I. секр. у министарству финанције, Алексу Стојковића секр. при истом министарству, Арсу Ристића директора полугимназије, Косту Црногорца професора полуг. и дра Ђ. Радића секретара „друштва за пољску привреду.“ За председника томе одбору наименован је председник „друштва за пољску привреду“, г. Милован Спасић.

Шта је овај одбор доконао, јавићемо у своје време, јер је ово по нас и отачество наше од превелике важности.

— Ц. кр. патриотско-земљодјелско друштво у Прагу, расписало је награду од 30 дуката за најбоље написану књигу о *„гојењу.“*

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ МАРТ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Недоља	*Евд. (Дока).*	8.	*Теоф. Теод.*	15.	*Агапије Пупл.*	22.	*Василије.*	29.	*Марко, Кир.*
2.	Понед.	Теодот. Арсен.	9.	40. Муч. (Млад.)	16.	Савва, Трофим.	23.	Никон.	30.	Јоан спис.
3.	Уторник	Евтропије, Кл.	10.	Кодрат., и др.	17.	Алексије. Мак.	24.	Марк. Ег.	31.	Ипатије Вен.
4.	Среда	Герасима пр.	11.	Софроније, Пион.	18.	Кирил, Анин.	25.	Благовести.		
5.	Четвртак	Конон Иродa.	12.	Теофан, Григ.	19.	Христан. Дар.	26.	(Бааг. Гавр.)		
6.	Петак	Кон. Теоф.	13.	Никиф., Ал.	20.	Јоан, Сергије.	27.	Мортова, Ман		
7.	Субота	Етерије и Кав.	14.	Венедикт.	21.	Јаков Тома.	28.	Иларион, Ст.		

Пун месец 6. у 9 с. 15 м. пре подне. — Последња четврт 15. у 3 с. 41 м. по подне — Нов месец 20. у 10 с. 6 м. пре подне. — Прва четврт 28. у 0 сах. 47 м. пре подне.

Књига

ГАЈЕЊЕ ПОЉСКИХ УСЕВА

изаћи ће, и то угледно лепо тако, **да ће све, о чему се год говорило буде, са финим сликама разјасњено бити,** а то имамо захвалити врсноме грађанину господину **Арси Лукићу** трговцу и председнику суда општине вароши Београда, који је, уважавајући науку ову, којом ће се народ наш користити, желио да та књига света угледа и тако украшена буде, те је знатно томе припомогао, **давши ми на ту цјел 100 дуката на расположење.** — Штампан је већ четврти табак.

Предплата се непрестано дотле прима, док не дође време да се предбројници штампају, и до тога је времена цена 8 гроша, а доцније, кад књига изађе, биће јој цена 10 гроша чарш. — Имена предбројника биће штампана, а новци ће се онда послати, кад новинама објављено буде, да је књига готова, и никоме се неће без новаца послати, — то нека је сваком напред на знање.

У Београду 10. фебруара 1870.

Др. Ђорђе Радић,
секретар „Друштва за пољску привреду.“

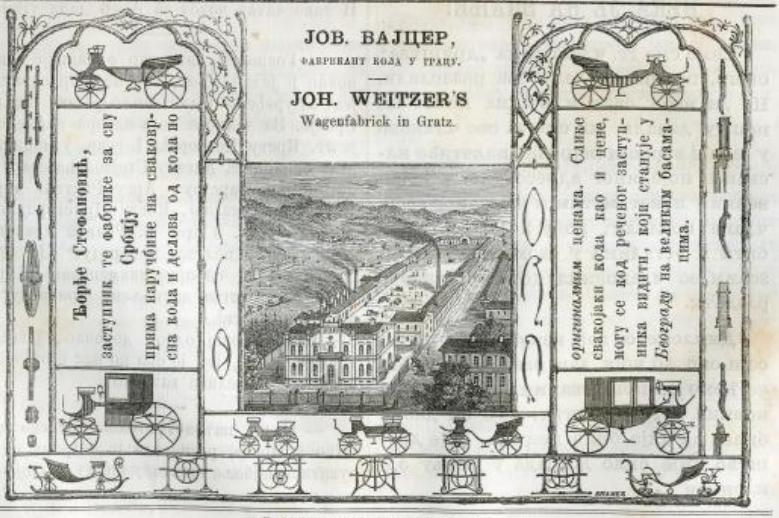

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист примa „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од сваког реда прве пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ нити чиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ чиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије можемо наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Марта, 1870. **ГОДИНА II.** **Број 9.**

Садржај. Чланови помагачи. — Радна друштвена. — Шуме чиме да се ваљда моја. — Воћно грабље за кукурузе сена. — Кртица као баштован. — Шашмир-отворе кривци. — Довис. — О потесима пиљи усева. — Отворено писмо. — Одговори. — Календар за Март.

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

189. **Мита Стефановић**, поштар поште београдске.
190. **Алекса Јанковић**, телеграфиста из Београда.
191. **Мијајло Јанковић**, телеграфиста из Београда.
192. **Захарија Угричић**, члан суда у Смедереву.
193. **Јован Ђорђевић**, казначеј начелства у Смедереву.
194. **Пилић Петровић**, судија у Смедер.
195. **Јован Флорић**, рачуновођа суда у Смедереву.
196. **Милош Петровић**, писар суда у Смедереву.
197. **Милан Дробњак**, из Чачка.
198. **Урош Раић**, „ „
199. **Алекса Радовић**, из Чачка.
200. **Јаков Влохчанин**, „ „
201. **Михајло Протић**, свештеник у Гучи, окр. чачанско.
202. **Вуле Анђелковић**, брашнар из Београ.
203. **Михајло Ђорђевић**, рачуновођа окр. суда у Књажевцу.
204. **Димитр. К. Марковић**, начелн. среза зајечарског.
205. **Лазар Протић**, писар среза колубарског у Шопићу.
206. **Павле Ј. Вуковић**, трг. у Крагујевцу.
207. **Илија Ђ. Максимовић**, члан општ. суда у Вел. Градишту.
208. **Димитр. Р. Илић**, парох из Штубика, окруж. крајинско.
209. **Антон. Пеливановић**, писар у Ваљеву.

210. **Гаврило Јеремић**, саветник у пенз. из Београда.
211. **Јанко Јовановић**, прота из Шабца.
212. **Сава**, игуман манастира Горњака.
213. **Миленко Р. Максимовић**, јавни правозаступник из Крагујевца.
214. **Читаоница неготинска.**

Радња друштвена.

Записник XXI. седнице одбора „друштва за пољску привреду,“ држане у Београду 8. марта 1870. под председавањем друштвенога председника г. *М. Спасића.*

Присутни чланови: *др. Ј. Панчић, Коста Црногорац, Сергије Станковић и др. Ђорђе Радић секретар.*

Бр. 100.

Госп. председник јавља одбору, да су приспела, поводом разписа, два дела за *гајење пшенице,* и то: једно са девизом „Ко ради с' вољом и с' уздањем на Бога, том ће Бог радњу и благословити“, 24 табака јако; а друго са девизом „Ко пшеницу сеје и негује, тај ће да се смеје и радује,“ 20 табака јако. Прво је од 18. а друго од 28. Фебруара о. г., и позива одбор да изабере пресудиоце и да опредјели рок, до ког да се пресуде те одбору поднети имају.

Решава се, да се оба дела даду на пресуду стручњацима, и то гг. Фр. Вшетечки и Крсти Петровићу, с' тим, да своје пресуде најдаље до 1. маја одбору поднесу.

Бр. 101.

Члан одбора г. Фр. Вшетечка даје своје мњење о вејалици, коју је г. Клерић направио, и тога је мишлења, да се та вејалица као нова идеја у „Тежаку“ штампа и да се г. Клерић за ту вејалицу од стране друштва награди, почем ће она временом по народ земљодјелачки од велике вајде бити моћи.

Решава се, да се опис те вејалице са цртежом заједно у „Тежаку“ штампа, и да се после од тога слога 100 комада на 16-тини башка наштампају, а г. Клерићу да се изда награда од 20 дуката цесарских и да му се 20 ексемплара ових одпечатака даде.

Бр. 102.

Члан одбора г. Фр. Вшетечка подноси своје мњење о делу „о пчелама“ — које му је од стране друштва на оцену дато — и тога је мишлења, да то дело не одговара данашњем стању пчеларства, да има много погрешака и да га зато друштво од своје стране неби штампати могло; него вели, да има у њему одломака, који би за народ наш од користи били, кад би се у „Тежаку“ штампали, а писац, ако на то пристане, да се ти избрани одломци штампају, да буде по обиму тих одломака награђен.

Решено, да се писац тога делца г. Ал. Ђурић о овоме закључку извести.

Бр. 103.

Господин министар финанције извештава друштво ово, да је заводу економском у Топчидеру препоручио, да издаје, што је више могуће, безплатно друштву овоме семења од багрема и луцерке детелине, поради разпрострањења по народу.

Примљено с' хвалом.

Бр. 104.

Господин министар финанције доставља друштву овоме понуду *Ј. Ф. Рајфа* из Прага, који нуди нову неку биљку за предиво, тако звану Ramèe, која се од кратко доба по Америци, Француској итд. сади и врло добро предиво даје.

Да секретар може од Рајфа из Прага општа ради 50 садница набавити.

Бр. 105.

Подружина шабачка моли друштво, да јој се одобри издатак, да може себи по потреби послужитеља погодити и из друштвени новаца изплаћивати.

Одобрава се.

Бр. 106.

Г. *Др. Ламбл,* почастни члан друштва овога јавља: да се чланства прима, желећи друштву сваку срећу и напредак, и шаље своја три списа друштву на поклон и то: „Pravokutna rjez vinove loze“; „Ergebnisse landwirthschaftlichen Reisen in Ungarn, Siebenbürgen, Kroatien et Slavonien, insbesondere hinsichtlich der Fortschritte im Weinbau“; „Gospodarstveno putovanje podravinom i vojničkom krajinom.

Примљено с' хвалом.

Бр. 107.

Господин председник предлаже, да се у будуће не купује семе за чланове са стране, него да га по могућству друштво само на земљиштима топчидерским производи, те да се само за производ нужно семе и корење набави.

Усваја се, и благајник може из буџета за „набављање семења“ нужно семе и корење набавити и исплатити.

Прочитано и подписано.

Шуме чине да се клима мења и да земља боље рађа.

Органична тела имају уплива на хемичке стихије, из који је атмосфера наша састављена; растиње и животиње сасвим ту једно другом противно дејствују, и баш тога ради изравњавају се у том. Животиње на пр. увлаче у себе киселик а издају киселину угљеничку, растиње пак сиса из ваздуха баш из те киселине угљеник јој и претвара је наново у киселик. По том дакле у атмосфери увек је те угљеничне киселине једнако, нит мање нит више. Од искона било је те киселине изобиља, и биће, да је с тога растиње првих векова после створења света било обилатије, па је оно мало по мало изсисало сувишак онај из ваздуха, и отуда нам поста угљен, прст (црница) за рађање рода и т. д.

Али растиње дејствује на климу и у другу руку, јер растиње чини, те има влаге на земљи. Биље, а нарочито шуме разхлађују ваздух у сред жарке летње припеке. Праве хлад и осењавају места, која сисајући зраке увлаче у се топлоту. Земља у сенки од дрвета држи влагу дуже и тим остаје хладна; испаравање влаге иде ту лагано, а растиње везује такођер топлоту испаравањем воде, коју је усисало. Тим пак, што шуме влагу држе, чине, те и више кише пада. У горовитим крајевима пада далеко чешће магла и киша нег у голим брдима и равницама, уз то још може се рећи, да шуме облаке навлаче и купе. Ветрови терају испарења ваздухом, а ова чим на шуме наиђу, напрасно се разхладе и у капље се згусну, те киша пада; исто тако привлаче шуме и облаке температуром својом, која је хладнија од оне осим њих.

Лишће што по шумама опада, претвара се тамо у прст, а то је онај горњи таван на површини, и тај сиса непрестано из ваздуха влагу и у себи је задржава. Дрва са својим грањем и лишћем више кише ухвате нег гола земља.

Вода доноси растињу честице за храну, зато растиња и сисају непрестано водене честице из ваздуха и из земље; а да се храна у растињу разтвара, треса му доста воде. Примером ћемо ово боље разјаснити. Узмимо на пр. једну честицу шљунковите земље, које треба биљки каквој; та земља изискује хиљаду честица воде да се хемички раствори. Биљка дакле она треба толико воде у себе да усиса, док онолико шљунковите земље у себи раствори. Растиње је дакле, као какав велик сунђер, који држи воду на површини земље, јер сисањем воде разтвара се у њему оно, што га храни. И с тога је дневно испаравање растиња велико, и влага, која отуд постаје, далеко је више на мери, нег што цела она биљка износи, која испарава. Учени су људи пронашли, да једно јутро, на ком трава расте, и после дуге суше испари за дан и ноћ 6400 четврти (којим се мери како киша пада) воде. Траве, које две, три стопе у вис порасту, испаре на топлом времену за 12 сати једну ил' једну и по фунту воде; мала каква воћка за исто време испари 16 фунти воде, већа дрва, наравно, саразмерно више. И тако се може протумачити, како је то, да биље, а особито шуме, не само што на оном месту, па ком расту, и у својој околини влаже ваздух, него још и са-

бирају у земљи воду, те потичу извори и реке. А отуда се види, и то, како земља слаби и нераћа, кад се шуме изкрче, те оголи на широко и на далеко.

Али, јошт већма пада у очи, као што искусни људи изнађоше и доказаше, да за 50 година овамо све је мање извора и да воде нестаје у рекама. Ко се обазре на земљопис, знаће, да су нам многе реке из старих времена, тек по имену данас познате, друге пак од год. до год. све већма усишу. Дан-данашњи најбоље се опажа, да воде нестаје, у Талијанској на језерима, где су обале готово сваке године све шире и шире. У Француској, особито у Провансији доказано је да је крчење шума криво, што нестаје извора, што се земља пустоши. У долини тамо монморенској искрче шуму, да начине њиве, кад ал нестаде им и оног јединог извора, што га тамо имадоше. А после ћемо видети, како шуме уплива имају и на сама годишња времена, те тим на климу земље које; при грмљавини и злој погоди своим силним врховима спајају дрвета електрицитет из земље с оним у ваздуху, те тим ублажују злу погоду. Где нема шума, тамо редко пада влага и иначе редовна кишица, а напрасна грмљавина и провала облака, тим већма бесни туда, после дуге суше и пустоши њиве.

У планинским крајевима много стоји до шуна, којим правцем и каквом јачином ветрови дувају. Шуме ту заклањају од хладних ветрова, те њиве неозебу и боље роде, ал шуме, задржавајући ветрове, недаду маха промаји у тим крајевима, те могу болести да се изроде. — У Норвешкој је случај, да у једном крају тамо не може храна да сазрева, од оно доба, од како тамо шуме изкрчише. Где су у Швајцарској сасвим горе крчењем оголиле, нерасте више ништа тамо, па ни нова шума не може да се подигне; јер кад се горњи таван земље сасвим изсуши, не рађа по том никад више. Највећма су осетили то мењање поднебије у Француској, где су најпре велике шуме биле, па по том изкрчене у њиве преобраћене; крчењу повода даде револуција француска, и у Француској немају данас ни полак онолико шума, као што имадоше год. 1780. Хладноћа је зими толика у јужној Француској, од кад нема шума, које тај крај заклањаше од ветрова са севера — да је три четврти маслина потамањено тамо до јако. С дрвима нестаде влаге, нестаде извора и потока. Нестаде воде, коју шуме као какав добар газда чуваху за случај суше; сва се слила у долине, с чега угину паша на висинама. Лети поста ваздух неизказано врелији и сувљи, а зима по том љућа. Чим би мало јаче киша ударила, поплавила би њиве, и неплодну земљу с брда ваљала би доле.

Што смо довде говорили о шумама, шта чине у погледу на климу и на плодородност земље, а наиме што рекосмо како тога ради мање ил више кише пада преко године — наравно, да важи само местимице, јер има и други узрока тому. Земља која лежи ближе мору, добија отуда испарењем влаге у ваздух. Тако на пр. целој Европи кишу доноси кретање ваздуха са запада; јадранско море благорастворава ваздух и умерава климу нашу. У умереном појасу земље наше, мање влаге долази са шума, нег у топломе; други је уплив шума у планинама, а други у равници.

У топломе појасу земље велике шуме кваре ваздух и куже управ рећи целе пределе. Где су у таким шумама баруштине, ил' где од времена на време вода топи, ту труну дрва и угинуле животиње, те се отуда изишавше кужило рашире ваздухом по читавим крајевима, и због болести што се са тих рађају, нико у таким не станује. У умереном појасу то је оно, са чега се грозница

од год. до год. рађа и враћа, где томе још и већма на руку иду неискрчени ритови. Грозница пониче дакле увек из такове влаге, што постаје испаравањем стајаће воде по шумама на топлом времену, ил односно у топлој клими у опште. У Америци, где још има прадревних шума, ова се тако рећи куга, што отуда долази, чисто очима виђа. Некаква густа сива магла спусти се над површином земље; тамо зову ту маглу „мртвачким покровом“ јер од ње здраво људи умиру, ако се срећом којом недигне ветар откудгод и нерастера ту маглу.

Колико год шуме кваре у оваком случају ваздух и на климу у опште уплива имају — тако исто чине, те земља (прст) штоно реч расте и гоји се. Са дрвећа пада лишће, цвет, па са неких љуска, у којој род роди, на земљи то трупе, те по закону божијем: од земље опет земља бива! У том јестественом процесу разилазе се стихије; плинови и, што се испари, у ваздух одлећу, ил с водом се вежу и у виду кише земља их попије. Поглавито земљу гоје и хране они кончићи, што су стабло дрвету чиниле, и који се ту растварају у исконске стихије: угљеник, водник и киселик. Том се придружује растварање стрвина од животиња, што ту угине; мртвљеник, сумпор, фосфор, хлор у савезу са солима растварањем своим помоћу ваздуха влаге и топлоте, чине, те се земља занавља, ил како већ рекосмо, храни и гоји. Кад дрво угине и стане се растварати, воденик, што се ту наилази веже се с киселиком из ваздуха и постаје вода; затим киселик с делом једним угљеника изађе одатле као плин угљеничке киселине. Оно што остане иза тог, садржавајући у себи највише угљеника, претвори се мало по мало у некакву земљу, испрва мрку и жућкасту, по том угасито мрку и на послетку са свим црну; то је она, што тежак зове прст (црница), и које је, да како, већ нешто сложено из више стихија. Допрели у растварање ово и влаге из ваздуха, онда прелази све то у трулеж. У шупљем дрвету, што при оваком процесу бива, зовемо гњилежом, и то је нешто средње између растварања и трулежа; ал и једно и друго земљу храни и гоји.

У тој прсти има соли нишадорске и алкалија, које се у води растапају, те по том на ново жива растења и биље усисавају их у себе. Рекли смо да се у прсти влага, из ваздуха изсисана, задржава, која неда да се тај горњи таван земље са свим исуши, те тим помаже да зрно у њега бачено набубри, у вис запери, а доле корена ухвати и на послетку и до рода доспе.

Разуме се по себи да десетинама године прођу, док горњи таван земље толико подебља (нарасте) да се позна и види. А то најпре бива, где богате шуме изобиљују у разноврстном биљу, где је хлад од дрвета дебео; за тим се опажа то на ливадама и пашњацима крај таких шума, ил у оним крајевима у опште, где је шума широких, па још ако је земља и иначе подводна. У шумама по северној Америци има места, где овака прст нарасте по десет стопа у вис. У Европи, рекли би, да оваке дебеле прсти налази се још у шумама по источним и јужним земљама, нарочито по Бугарској и по српским крајевима. Каколи је пак по шумама на северу у Европи на пр. у Шведској, ево шта пишу путници, који су тамо били и видили.

„Иђасмо по прастарим шумама и дубоко се упустисмо, љубопитни, да видимо, како је тамо, где пит стазе воде, пит се ичег у около од растиња не види. Јелова дрвета као какви дивови, мислиш небо парају своим врховима, заклањају ту од буре и олуја крај један на прилику каквог великог котла. Али ту нађосмо више растварања угинулих др-

вета и биља него ли здравога. Дебла, која ни два човека да не обухвате, поваљена ту лежаху са старости своје: гњилеж и трулеж обузела их с једне, а маховина с друге стране, да човек само ногом згази, па да буде прах и пепео од њих. Дрва на послетку тако учесташе да већ даље у напред не могосмо. Па какав је ту призор, гледати те споменуте дивове — јеле —, како једни гину, а други крај њих управ рећи, животом се боре, трећи у најбољој снази, рећићеш, облаке продиру!"

Из свега овога видимо, како по шумама прст расти, а тај је плодоносију мати. Ал видимо и то, како је Господ живота и смрти мудро наредио, да се живот и у непомичних створова његових непрестано смрћу бори, а смрћу једног, занавља се опет живот у другом!

Неће згорег бити напослетку и о том рећи, на шта су шуме на земљи у погледу развијања човечанства.

Народи, који још и данас од лова живе, који дакле ни преко првог степена културе људске корачили нису, на пр. Индијани у Америци северној — без шума не би могли живети; у шуми зверад бију себи за храну, за одело и т. д.

Племена, која од стада своих живе, не траже истина непроходних шума, ал иду за пашњацима, где има доста траве и извора за стада им; и једно и друго рекосмо, да у свези стоји са шумама.

Народи, који су већ до рала и до мотике дотерали и земљу раде и сеју, тлаче одмах шуме, да шире њиве добију. Стогодишња дрвета падају, ил их пожар прождире, да је само ратару више земље за орање и копање, за пшеницу и за сад. На крчевини наравно да за десетак година, што ли, што год ратар засеје, сторицеју роди, и труд му се богато наплаћује, а после?...

Незна а и не пита свет наш по лепој Фрушкој, по Славонији, по Србији Босни и т. д, како убија срећу свога потомства, немилице тлачећи шуме; видовна корист пред очима му је. Голо стење црногорско сведочи довољно, шта је земља без шума!

Што се више култура шири и у нас, све ћемо већма и ми осећати, шта нам шуме вреде, где их имамо, а како нам је, где смо их понајвише нерасмотрено потаманили.

Гајимо шуме, где их још имамо; неге оне по свом начину изискују, као и свашта у свету, од чега човек хоће хасне да има. А где их немамо подижимо их, колико нам околности наше економске допуштају. Камо среће, да нам свако село бар по две три десетине јутара шуме стече, а где је има и боље чува. Задња народица (1863.) да не идемо даље, могла је обавестити Банаћане и Бачване, да је у Срему и Србији благослова било са шума и вода, што их је тамо. А још у нас има људи, који памте, да су и у нас године боље рађале, док је било више дрва и ширих ливада и пашњака.

А. С-ћ.

Велике грабље за куплење сена.

Данас се служе земљодјелци троструким снагама за довршавање своји послова на пољу и у кући, а те су: коњ ил' во, човечија рука и пара.

Као што се види, свуда се већма пољодјелство подиже но у нас; где се пољска привреда као што треба ради, тамо треба за довршавање нужни послова и више снаге, и тако нам је нужно, ако оћемо у пољској привреди да се помогнемо, више коња и бољи теглећи волова, а не каквих данас највише имамо, да се једва вуку.

Као што је скупо многе раденике имати, тако је исто скупо и многе коње и волове

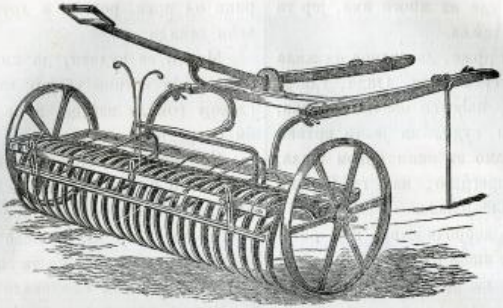

ранити, те зато искусни земљодјелци, у споразумљењу са вештим мајсторима, сготовише сваковрстне машине, које и нашим приликама одговарају.

Ја сам више машина од пређе навео, а сад ево стављам и једне велике грабље за куплење сена.

Ми знамо како нам је око срца, кад сено у навиљке купимо, а облаци се навлаче са свију страна — е, да је сад ту штогод, што би нам помогло, да брзо сено скупимо. Такову ћемо помоћ наћи у горњим грабљама.

С' оваким грабљама може човек са једним коњем сијасет много сена на дан скупити.

Оне су, као што читалац види, у склопу њиховом тако вешто уређене, да дечак с' њима руковати може. — Један коњ их лако вући може, а за један дан толико и то чисто, скупити може, што би морали 20 људи купити. — Целе су грабље од гвожђа, осим точкова, зубци су од челика, а у целости својој врло су лаке. И то је још удешено, да се сваки зубац за себе извадити може, без да би морао целу справу кварити, кад би се догодило, да се зубац који пребије.

Где нема довољно руку, а треба брзо да се уради, тамо ове грабље препоручујем.

Где има више ливада, тамо се сложите, па их купите. Коштају 120 фор. у сребру.

Кртица као баштован.

„Добро, свет злим враћа", вели пословица; кртица или кртина баштовану и у опште пољодјелцу велика добра чини и од штете га чува.

Она поред њене прождрљивости свако зеље *презире*, а треба да знаш, да она на дан више поједе, но што је и сама тешка, пак ако је гладна, а она се коље са другим кртицама, пак која од које слабија буде, та се прождере.

Ни један дан неможе кртица постити, јер би угинула, и највише би 12 сати могла издржати да не једе. Кад се јако пасити, а она је после 3—4 сата опет гладна, а за 6 сати тако ослаби и онемогне, да јој слабине сасвим упадну. Код овакове прождрљивости поједе кртица на дан једну страхоту црви и другог, башти, ливади и пољу шкодљивог гада.

На тај начин дакле кртина више хасни, но што нам шкоди.

Једино нам је од кртине то неповољно, што нам земљу по стазама и лејама избацује. Она најбољу земљу избацује, тражећи црве, јер се црви само у доброј земљи задржавају, почем је тамо најлепше корење. Многи гноје своје леје и ливаде са кртин-

ским ривотинама, где их много има, јер то је заиста најбоља земља.

Има људи, који држе, да кртина од жила наших биљака и усева живи. Онде, где је жила прогрижена, нађе се обично кртина, пак из овог многи суде, да је то кртина урадила; она је само за оним црвом ишла, који је ту жилу прегризо, пак га је баш може бити код жиле нашла.

И за сва њена доброчинства, која баштовану чини, добије ашов ил' мотику у главу!

Може бити да ће ко на ово рећи: Е! то је ко у соби седећи писао, који незна шта кртица у башти и на ливади чини.

Но пријатељу! буди уверен, да онај, што пише, боље познаје кртицу, нег' сви ви. Ево ти два доказа:

1. *Погледај кртини у уста.* Сви они четвороножни сисавци, које је Бог створио да се само са *зељени* ра̑не, имају у горњој и доњој вилици по два зуба само с' преда и то оштра, а до кутњака је место празно.

Оне пак, које се од *буба и други животињица* ра̑не, имају шест и више зашиљкасти предњи зубова, за овима долазе средњи зуби, пак одма за њима кутњаци.

Кад погледаш сад зубе једне кртине, наћићеш: да има у горњој вилици шест, а у доњој осам шиљкасти предњи зубова, а за овима многи средњи, пак онда тек долазе кутњаци. Какав је дакле ово доказ? *Да кртина није од Бога створена, да се од биља рани, него да се рани бубама, црвима и другим жаботињицама.*

2. Кад кртину нађеш, уби је и разпарај јој трбух, те погледај шта у стомаку има.

Шта једе, то мора и у стомаку бити, а по томе закључити морате, да шта у стомаку нађете, да је појести морала. Кад дакле ову пробу учините, нећете јој никад у стомаку наћи жила ни зеља, него увек кожурице од црви, ронаца и други у земљи живећи гамади.

Морам се чудити, да има и данас јошт људи, који кртине убијају зато, што им по гдекоју гомилу избаце, а не рачунају, што им силне црве утамањују.

Пре неколико година живео је један човек чисто од тога, што је по господским баштама и ливадама кртине ватао и таманио. Више пута му је посао тако за руком испао, да је на многи мести сасвим изтребио.

А шта је том следовало?

Заиста никаково добро!

Кад се господар оне, од кртине сасвим изтребљене баште најбољем добитку радовао и надао, дочека и изкуси најгоре, јер је изтребио своје пријатеље, који му оне силне бубице, црве и ронце у земљи таманише.

Исти тај господар покаје се после, и увиди заиста да није добро урадио, што је кртине потући дао; он је већ за ову годину штетовао, ал' је доцкан увидио, да је зло урадио. Да га неби и на годину ова невоља достигла, да на другом месту кртине ватати и у својој башту за плодење донети.

Јошт би могао више овакови примера навести, ал' мислим да ће нашим баштованима и овај један довољан бити, а да у будуће кртине штеде; јер види се, да је кртина више од вајде, нег' од штете!

Шампшир-ожерон крмци.

Ови су крмци мешовите крви, и то је био нераст из Енглезке, а крмача из Французке. Од ситнији врсти свиња, добише ови крмци и на излогу у Паризу 1867. године прву награду.

Крмци су ови осредњи, имају необично кратке ноге, кратке праве уши, малу главу, округло тело, а леђа су горе тако равна, да би човек на њима трпезу поставити могао.

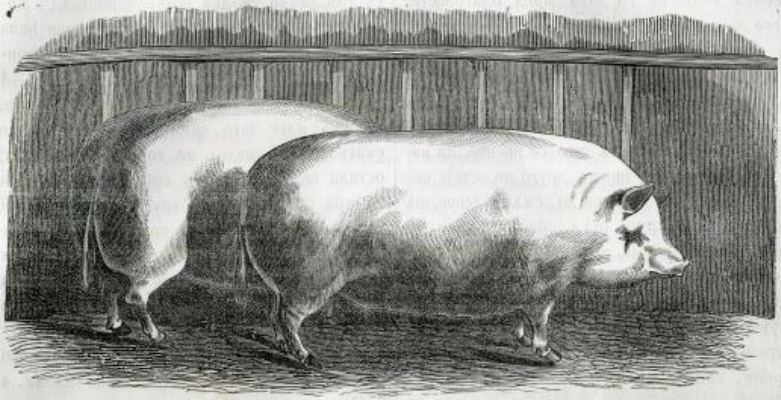

Длака има врло мало, тек се гдегде по гдекоја види, а сасвим је беле боје. Из свега се види, да су ови крмци врло племенитог соја. Врло се лако ране и брзо гоје, масти има много и добра је, ма се чиме ранили, а месо је, ког врло мало има, укусно.

За мање и веће домаће потребе су од неизказане вредности.

Допис.

У **Копривници** 1. Марта 1870.

Ја сам у мом допису казао да су прошле јесени тежаци у овом крају слабо посејали озимице, а то једно због слабе тражње пшенице, чему је доста узрок и поквареност жита, које је дошло усљед лањске и полањске кишовите жетве и вршидбе, те се жито потом у амбарима ужегло; а друго што се боје да их не изда година као и лане, а ако би ко и хтео, па на срећу, штогод да посеје, он чека да сеје око св. Трифуна, јер се боје, ако рано посеју, да ће га угушити трава и угазиће га стока. Но у том чекању настаде мраз и није се могло више сејати. Па како је ове зиме доста снега наишло, и он тек девете недеље по Божићу окопнио, а за снегом одма паде и велика киша, то се слабо и кају што нису посејали, почем би му сувишна влага наудила, јер „Дуни јуже по Божићу пете, нехвала ти кад буде девете.“ Голема влага тако је убила земљу, да не само што људи још немогу да ору за пролетње усеве, него се јако боје да ће бити велике тврђе за орање кукуруза.

Чим се с' јесени кукурузи преберу, сва се стока пушта те иде по синору „алајле“ а то траје док снег непадне, и онда сваки своју стоку завриће око куће или тора, и ту јој на пољу на снегу или каквом оцедном месту полаже да једе. Из тога, што се стока с' јесени и зиме не чува, не само да се јављају мангупи, него та стока као говеда и свиње провађују другима заграде и чине штету, откуд после излазе тужбе, свађе и мржње. Мисле да ће им се стока, особито говеда увашљивити, ако их ране у кошари, а свиње, док земља није мрзла, навлаш изводе у ниве и ливаде те рију. С пролећа стока се незабрањује, као што закон о по-

тесима вели на 15 дана пред Благовести, него чак по Ђурђеву дну о „пољобранији“, (у почетку месеца Маја.).

Браници (гајеви) и шушарице незабрањују се ни у какво доба године ни од какве стоке. Зато прошло је оно време, кад је могло из оног дрвета што се посече, да израсти друго, сад ништа друго не остаје човеку, него, или да дрво до земље одсече, па да му никад друго отуд неизбије, или да дрво креше, па да му оно после неколико година даде ново грање за горење. И сами се чуде како није остао ни трећи део оне шуме што је било пре 30 год. и већ многи стрепе, да ће још за њиховог знања настати време, кад неће имати чим да се грејУ и обувају, јер упоредо са шумом и стока се затире. Многи су већ и доживили то време и сад се помажу крађом, па ако их увате, они плате дрва, ако их пак неувате ништа није ни било. Фуруне су по кућама још већином земљане.

Свак живи зна, да њива наторена боље рађа од оне што није наторена, па ипак нико се небрине о томе да ону рану, којом своју стоку израњује, добије опет у форми ђубрета. Ако ко има мало ђубрета то је тек случајно добио, и употребиће га само онда, ако има коју њиву близу ана. Нико неможе за 4—5 год. да добије толико ђубрета, да би мого само један дан орања наторити а ман се даље. Већ се чује по неки где вели: „мисмо нашу земљу појели“, т. ј. тако је испостила, да неможе ништа више да рађа. Земља, коју сачињавају муљаци (наноси) крај тимока, сматра се да је најбоља и да неће никад ослабити, за њом иде црница т. ј. хумусна смолнија, а најгора је жута смолница (кличевица).

Плуг је дрвен кога сваки сам гради и оправља, а цртало и раоник граде мајстори (цигани) у сваком селу. Угар и стрњику ору са три ретко са два јарма, а понекад и понегде и са 4—5 јармова; за разбијање ђипа нужно је 6 и више јармова, зато има прилика где човек даје другом свој ђип за 3—4 године да га ради, само да му га разугари. Ко има плуг што само њему оре, тај се сматра да је газда, но то је ретка ствар; остали се спрежу међу собом. По неки од Бугара у црноречком округу ору с ралицом на два вола а тако и у књажевачком. Чуде се моме „куповноме“ плугу где ја орем сам на два вола, и запиткују ме, шта ћу да радим ако ми се плуг изломи, и може ли тај плуг да оре ђип, пиревину и по паљевима. Највише се боје гвозденог плуга, што незнају шта ће му чинити кад се изломи, а у Неготини има један ковач који козлац и друго што је на куповним плуговима од ливеног гвожђа, гради од кованог гвожђа; такве гвоздене плугове млого употребљују Власи подунавци око Неготина, једно због тога, што им је земља равна и лака (муљак) а друго што имају близу мајстора који им га оправља.

Ја сам казао колико се интерес по негде овамо наплаћује, још имам да додам и то, да такав интерес већином плаћају људи на повце које узимљу да плате порез, и да они што дају повце на толики интерес обично недају на годину, него на три четири месеца, па се онда облигација мења и интерес на интерес рачуна се, но поверитељи веле: „сила није ако има вољу“ те тако: volenti non fit in juria.

Адам Богосављевић

тежак и ред. члан др. за пољ. привр

О попаши зимни усева.

Дали попаша са овцама зимним усевима шкоди или не, о том разно суде. Једни веле, да то усевима јако шкоди, и да може жетву

сасвим уништити, а други опет тврде сасвим противно.

Сад би ову ствар тачно испитали, имају обе странке право; јер, попаша може усеву на сваки начин јако шкодити, ако се овце у невреме на усеве изтерају, а од велике користи може попаша бити онда, ако се овце у своје време на попашу изтерају.

Један искусан земљодјелац, решио је срећно ово питање. Он вели овако:

„Свака честица дебла, гранчице и жиле, расте и већа само с свога вр'а, т. ј. продужење такове честице бива на вр'у, постанком станице; одузмемо-ли гранчици или жили све њене вр'ове, онда ће престати растети; јер само вр' гранчице може лишће рађати, а вр' жиле, који је капицом неком обрашћен, која жилу од непогода у земљи чува — само жиле рађа. У земљи растећи вр' жиле мора продрети кроз земљу без икакве натеге, пак је за њега увек боље, кад је земља мекана; ако је пак земља тврђа, онда мора добро узорана и издробљена бити, јер се само онда биљка подпуно развити може, кад се жиле у земљи без одпора на све стране, ра̑не тражећи, развијати могу.“

„Пупак, из кога ће стабло, гранчица или цвет израстети, произлази увек из корена, који из свог вр'а све више и више расте, и који је кором, лишћем ил' капицом заодевен, да га од сваке непогоде чува. Сваки заметак у семену има оваки пупак, из ког се после, унливом ваздуха и земне ра̑не, стабло биљкино развије.“

„Дрва имају стабла и гранчице, а пшенично н. пр. зрно рађа из једнога пупка више стабљика.“

„И жиле се разграњавају и произлазе само из једног јединог пупка. Прва се жила развије из једног јединог заметка, а све друге произлазе из исти такови заметака, који се на њиовим вр'овима налазе. У клијању има раж 4, а пшеница 3 жилице, које се за кратко време умноже и разграњују. Жиле, са њиовим њежном кожицом, сисају из земље себи нужну ра̑ну, а лишће чини то исто из ваздуха. Биљка се дакле ра̑ни само њеном површношћу; с њоме биљка себи ране довлачи, а кроз њу опет ону непотребну избацује. Ал' само млада, са живим длачицама снабдевена жила у стању је ра̑не усисавати. Како горња кожица на жили изумре и онемогне; таки престане тај део радити т. ј. сисати. Код дрва ово пре бива, нежели код усева.“

„Млада биљка нема никакове боје док је у земљи, а чим из земље провири и лишће пусти, одма је зелена. У оној, испод земље налазећој са честици, младе пшенице н. пр., налази се неки пупак, из ког ће се клас изродити, и ова пупчаста честица биће вр' стабљики — класу. Из овог ће дакле пупка клас изаћи. Ако се дакле ова набубрена честица са њеним пупцима уништи, онда је животу пшеничном крај. Док је дакле ова набубрена честица — пупак — испод земље, и док пшеница јошт није влат пустила, дотле се лишће оно над земљом може попасти и то, док је *земља смрзнута;* на овај начин дакле и у то време, могу се слободно овце на њиву пустити, јер горње, од оваца попашено лишће и онако би се смрзло и осушило. С'оваком је попашом земљодјелац бар толико добио, што је своје овце наранио, са ра̑ном, коју би мраз иначе уништио. Шкодљиво је усевима онда: кад се овце на попашу пусте, а земља није смрнута; кад се онај пупак развио, те би му могле овце вр' одгризти и тако клас уништити.“

Отворено писмо

гг. *помажућим* члановима „друштва за пољску привреду“, који су се прошле 1869. године као такови уписали, а ове године још нису.

Почем је „друштво за пољску привреду“ тек маја месеца 1869. као што треба уређено, пак није могло, због разни препона, члановима својима семење и дипломе прошле године послати, то је сад у овој години учинило. Пак како се многи чланови од прошле године, нису уписали за ову годину, а семење и дипломе су им послате, то се овим у знање постављају, да ће „друштво“ свакога помажућег члана од прошле године за таковога и ове године сматрати, ако „друштву“ најдаље до 1. маја о. г. неизјави, да не жели ове године чланом остати.

У Београду 14. марта 1870.

Председник „друшт. за пољ. привр.

М. СПАСИЋ, с. р.

Секретар

ДР. Ђ. РАДИЋ, с. р.

Г. *Пав. Отеш.* у *Шабац.* Оно што ви питате, што Немци зову „Teufelskwirn“, Мађари „Se fü, se fa“, а ботаници „Lycium“, зову Срби „*вучац*“, или просто „*жива ограда*“.

Г. *Живојину Радоњићу, пар. лозаничком.* Може дати јаку ограду, ал' кроз неколико година тек и тако густу, да се ни птица провући не може. Ал' се мора учешће посејати и сваке године са стране подрезивати. Марва је не може брстити, јер је јако бодљикава, а ако се иде на штету, онда се може и гвоздена ограда покварити. Отровна није.

Г. *Јеврему Милојковићу трг. у Домуз-Потоку.* Док ја добијем одговора, одговорићу и вама.

Г. *Рад. П. Угринићу, проти у Зајчар.* Још од 17. броја прошле године почеше листови „Тежака“ натраг долазити, са крагујевачким поштанским печатом и надписом остраг „*не прима*“. И поводом тим смо престали слати.

Г. *Аврааму Јуришићу трг. у Црној бари.* Које бројеве не добисте?

Секретар „*Друштва за пољску привреду*“ набавио нам је из прве руке семена од праве, чисте луцерске (плаве) детелине, и од бодљикава багрема за живу ограду.

Коме од речени семена треба, нека се на нас обрати, а нека је унапред сигуран, да ће са добрим зрном послужен бити.

Трајковић и Јосифовић,

трговци на Сави.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ МАРТ, 1870.

Сиђични дани			Дан		Дан		Дан		Дан	
1.	Недељ	*Евд. (Дока).*	8.	*Теоф. Теод.*	15.	*Агапије Пупл.*	22.	*Василије.*	29.	*Марко, Кир.*
2.	Понед.	Теодот. Арсен.	9.	40. Муч. (Млад.)	16.	Савин, Трофим.	23.	Никон.	30.	Јоан спис.
3.	Уторник	Евтровије, Кл.	10.	Кодрат., и др.	17.	Алексије. Мак.	24.	Марк. Ег.	31.	Игнатије Вен.
4.	Среда	Герасима пр.	11.	Софроније, Шпон.	18.	Кирил, Анин.	25.	Благовести.		
5.	Четвртак	Конон Иродa.	12.	Теофан, Григ.	19.	Христан. Дар.	26.	(Благ. Гавр.)		
6.	Петак	Кон. Теоф.	13.	Никиф, Ал.	20.	Јоан, Сергије.	27.	Мортона, Маг		
7.	Субота	Етерије и Кап.	14.	Венедикт.	21.	Јаков Тома.	28.	Иларион, Ст.		

Пун месец 6. у 9 с. 15 м. пре подне. — Последња четврт 15. у 3 с. 41 м. по подне — Нов месец 20. у 10 с. 6 м. пре подне. — Прва четврт 28. у 0 сах. 47 м. пре подне.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист примa „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с контролом. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прек пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се само „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије плаћено.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

10. Априла, 1870. ГОДИНА II. Број 10. и 11.

САДРЖ. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — Мисли о народном газдовању. — Како изгледа парна машина? — Радња у месецу априлу. — Која је крава за мужу најбоља. — О говеђу. — О заливној води у Срему. — Нешто о дувану. — Машина за крљење кукурузе. — Како треба сијати расађивати. — Да пресади воћкиња. — Нешто се дивје пестеи употребити може. — Како се калај чисти. — Зебетинов умашћем. — Да мишеве у миполовку. — Да гушчиће од редње сачувати. — Да ти кокошке шине јаја несе. — Да прасе од копитеца одбијеш. — Одговори. — Календар за Април. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

215. **Сретен М. Ћуртовић**, писар среза тимочко-заглавског, окр. књажевачког у Књажевцу.
216. **Алекса Јоксимовић**, у Обреновцу, срезу посавском.
217. **Милентије Симић**, јавни правозаступник у Крагујевцу.
218. **Марко Митрашиновић**, земљорад. из Слепчевића, у окр. шабачком.
219. **Дружина подринске слоге** у Лозници.
220. **Цветко П. Јездић**, трг. у Лозници.
221. **Ант. М. Максић**, учитељ школе Михајловачке, у окружију крајинском.

Из узрока што настају празници васкресења, пак неби могао лист 15. априла изаћи, — издајемо сада два броја у једаред; и то 10. број за прву, а 11. број за другу половину месеца априла. —

Идући, 12. број, изаћи ће као обично 30. априла.

Радња друштвена.

У недељу 29. марта о. г. била је седница редовних и одборских чланова „друштва за пољску привреду“, у којој је донешено коначно решење: како да буде програм за излог пољско-привредни земаљски производа. Узевши у обзир приспеле примјетбе на пројект програма, ког смо у 6. броју листа овога обнародовали, и саслушавши примјетбе појединих чланова у реченој седници, гласи програм за излог овако:

ПРОГРАМ

за излог пољско-привредни земаљски производа.

§. 1.

„Друштво за пољску привреду“ приређује у Топчидеру месеца септембра о. г. први излог земаљски пољско-привредни производа. Дан, кад ће овај излог почети и докле ће трајати, опредјелиће се доцније.

§. 2.

Цјел је овога излога, да се упознамо:

а) са земаљским пољским, баштованским, воћарским, виноградарским, шумарским, пчеларским и свиларским производима;

б) са производима наше домаће индустрије;

в) са разним сојевима наше домаће стоке и пернате живине;

г) са разним новијим и бољим пољодјелским и баштованским справама, с' којима ће се за време последњи дана излога опити у Топчидеру чинити; а

д) да наградимо оне, који најбоље од речених производа изложили буду, те да тиме и остале наше земљораднике на бољи рад побудимо.

§. 3.

Да би се нашем народу олакшало, да у што већем броју у овој изложби учествовати може, „друштво“ ће ово имати у свакој окружној вароши — где пољско-привредни подружина нема — своје пододборе, који ће о томе бригу водити, да се из њиовог округа што више и што бољи пољско-привредни производа, производа домаће наше индустрије и што лепша и боља стока и перната живина изложи; а где пољско-привредни подружина има, ту ће одбори ових подружина оне пододборе заступати. Ови ће пододбори и подружине добити од друштва овога нужна упутства, шта чинити имају.

§. 4.

Сваки ће се излагач имати свом окружном пододбору или подружини јавити, шта изложити жели, а пододбор или подружина имаће о том бригу водити, да

се сва обећања од стране излагача изврше. Пододбори или подружине јавиће главноме одбору, шта ће се из њиховог округа изложити, и то најдаље до конца јула о. г.

§. 5.

У Београду ће бити:

а. Главни одбор. Овај се састоји из друштвеног председника и секретара, 3 одборна, 3 редовна и 3 помагача члана.

б. Пододбори мјестни. Од њих ће бити:

један за пољске производе и пољско-привредне справе;

један за баштованске, виноградарске, воћарске и шумарске производе и справе;

један за пчеларске и свиларске производе и справе, и за производе домаће индустрије;

један за домаћу стоку и пернату живину.

Сваки од ових пододбора имају свога председника, ког из своје средине сами себи изаберу, а одбор „друштва“ овога наименује поједине чланове тима пододборима. Ови се пододбори састоје из 1 члана „одбора“, 2 „редовна“ и 2 „помагача“; од њих петорице биће један старатељ, а један перовођа, које ће чланови појединих тих одбора сами међу собом изабрати.

§. 6.

Што год ови пододбори учинили и закључили буду, имаће то главноме одбору јавити, а при коначном закључењу целог уређења, састаће се сви пододбори са главним одбором, под председништвом друштвенога председника и донеће о свему коначно закључење.

Окружни пододбори и подружине достављаће сва своја извешћа главноме одбору у Београд, а овај ће по тим извешћама мјестним пододборима достављати, што се ког тицало буде.

§. 7.

„Друштво“ ће се постарати преко своји мјестни пододбора за нужна смештишта за производе и за стаје и рану за стоку.

Пољско-привредне производе, као жита, вуну, кудељу, воће итд. може сваки излагач свом окружном пододбору или подружини предати, да их у Београд пошљу, а стоку може сваки излагач или преко свога млађега дати овамо у Топчидер дотерати, или их и сам довести; а за издржавање стоке у Топчидеру за време излога, стараће се „друштво“ ово.

§. 8.

За најбоље изложене предмете, даваће се ове награде:

1. новац;

2. пољско-привредне новије и боље справе, као плугови, дрљаче, сејачице, косе и т. д.

3. баштованске, виноградарске и пчеларске справе; и

4. писмене похвале.

§. 9.

Сваки излагач треба од свог општинског суда да прикључи доказ, да је оно, што изложити жели, доиста он сам произвео.

§. 10.

За поделење награда наименује се један засебан одбор, који ће састављен бити из председника и секретара друштвеног, из два члана од сваког овдашњег пододбора (ову ће двојицу пододбори сами између себе изабрати), из свију почастни чланова и чланова утемељача који у Београду буду и по 1 члан из сваког окружног пододбора или подружине који дођу; овај ће одбор опредјелити: коме ће се каква награда дати.

§. 11.

Награде ове раздаваће се на свечан начин при закључењу излога.

Мисли о народном газдовању.

I.

Ми знамо, да земља која произвађа, временом и снагу своју произвађајући троши.

Ђубрењем и угарењем обично се земља крепи, и снага јој се повраћа, коју она произвађањем плодова губи.

Има предела који су од себе већ плодоносни и то тако, да кад се једаред зрно у земљу узорану баци — и род скине, да кроз седам година сејати нуждно није, него се само свагда после жетве у пролеће земља узоре и рана сама роди.

Овакових предела налази се у јужној Русији.

Но најпосле као што видимо, време је и овој плодоносности, опредељено.

У пределима северозападне Сибирије, већ се у земљу после три године семе баца.

После неког времена земља се подкрепити мора и то не само што се семе у њу баца, него се и гоји. Гојење и неговање земље опажа се на вишем степену народне просвете, где је газдовање и обделавање земље тако рећи у колевци, ту о штедњи и неговању земљишта ни разговора нема. Чим земља слабије произвађати стане, остављају људи онда читава села и прелазе у друге пределе. Ово је још првобитно стање, у коме се силни народи по Азији и Африци налазе.

Искусни економи примећавају, да као год што ђубрење тако исто и подужа угар земљу крепи. Неки, што више, угарење на дуже времена и самом гнојењу предпостављају.

Јако плодоносне земље ваља од чести угарањем подпомоћи. Ђубрење оваковога земљишта веле, да је сасвим излишно.

На ђубреном земљишту обично је слама лепша и много боља него иначе, но стои и то, да је влата и зрна мање, и зрно обично на таковом земљишту овлаш и слабо у влату стоји, да га јачи ветар лако отрести може.

Ово спомињемо само с тога, што хоћемо да кажемо, да прекомерно као и слабо ђубрење к правој цели не води.

Што земља више снагу своју троши, ваља је саразмерно и гојити, а особито у нас, гди већина толико ораће земље нема, да би дуго под угари земља неупотребљена лежала.

Шта више, код народа, који на већем степену изображења стоји, виђамо, да све мање земљу неупотребљену оставља.

У народа, у којих је економија у целоме цвету, свагда се цела земља сеје. Ту о угарењу и одмору говора нема. Можда ће ко да запита: а како то?

Но начин овај само је онда од користи, кад газда не само за потрошени капитал, него и за радене силе накнаду добија.

Ми знамо, да три стихије обично земаљске производе стварају: Гушик — фосфорни кисик — и кречник (кали) — ово су све природни елементи, који се у земљи плодној находе.

Биља с влатом троше обично много гушика; биља која у врсту репе спадају троше фосфорни кисик. Детелина, трава, купус и кељ напротив потребују кречника (кали). Нека биља (као кромпир), троше заједно и гушик и фосфорни кисик.

Кад ова биља посмотримо, видимо, да једна од њих ону силу земљи подају, коју друга из земље извлаче.

Даље знамо и то, да детелина и обична трава због дубоко терајућих жила своих, земљу чвршћом праве. Кромпир, репа и биља с мауном разрећују напротив земљу и отуда је утицај атмосферичног ваздуха на површну подлогу јачи, него у другим случајевима.

Ово исто допринашају и она биља, која марви за рану служе и која се обично зелена косе; јер искуство учи нас, да биље тек онда највећу снагу из земље извлачи, кад семе произваћа.

Што дакле биља са класом потроше, то се другим усевима (а да земља нестои бадава), репом, детелином, мухаром, маунастим биљем, купусом и кељом надокнадити може.

Кромпир, као што већ рекосмо троши у један мах две стихије и после њега само би детелина, биље са мауном, репа, купус, кудеља, конопља, земљу за жито, зоб јечам подкрепити могла. —

Овај начин пољског обделавања, којим се земља наизменце сеје, обично је у свију цивилизованих народа.

У нас опажамо, гди се поља у три земљишта деле: једно је зимним зрном засејано; друго је летњим, а треће је под угари. Уз ово још непрестане ливаде.

Као што нас искуство учи, ово је тек други степен газдовања, и ближи је бољој радњи, него онај први, о коме рекосмо да је у јужној Русији у обичају.

Између начина од три земљишта, још је један начин познат и обично се у оним пределима употребљује, гди је поднебије влажније и врло брзо зелен из земље тера.

Овај је начин с тога напреднији, што такођер земља недангуби, него свагда после зрна пића за марву или пашња долази, али измена ова небива сваке године, него тек после више година, гди гди и после пет година.

Као што смо рекли, пољодјелство много стоји до околности у којима се народ налази, као и доподнебија самога. С тога је и овај начин пољодјелства у бреговима јужне Немачке, у аустријским Алпима, у Мекленбургу — наиме у оним пределима у обичају, гди је земља мршавија и гди се народ већином око одгајања марве брине. —

Била сад система газдовања каква јој драго, филозофија економије свагда се како на општи доходак, тако и на чист обзирати мора.

Општи доходак може бити у два разна

случаја један и исти, па ипак неможе се и таки већ отуда закључити, да су и чисти доходци једнаки. Јер чистина се прихода тек онда определити може, кад се од обштег доходка не само капитал, него и рад одузме.

Уједно несмемо и околности земљодјелца са ума сметнути; јер пре него што би земљоделцу нашем препоручили овај или онај начин земљоделства, морамо се пре свега обазрети на културу, на народну економију свеколике земље у којој живи; пре него што би теглење и пољску радњу изкључиво с коњма препоручили, морали би се на својство коња обазрети и испитати, да ли су наше културне околности такове, да коњ сва своја преимућства која над теглећом осталом марвом притежава, на видело изнети може? —

Народна економија разликује лоши и бољи начин пољодјелства. Први се што више на природу ослања, други напротив природу капиталом и радњом подпомаже.

Као што смо видили производи земаљски троше производну снагу земље. Ако је коме до тога стало, да што више доходка има, а неузхте се на то обазирати, дали ће земља за дуго плодоносношћу дурати моћи, томе напослетку неће велике ваљде од газдовања бити, исто тако ако ко земљу узштеди, тај ће напротив мањи доходак имати, но изглед је ту на дужу плодоносност.

Све начине, које изкуство у пољодјелству познаје, мање су или више природне или художаствене.

Што се народ већма развија и култура му цвати, тиме је и пољодјелство художаственије.

Што је народ који у нижој култури, тиме му је појам о својини слабији или својину имовине и непознаје.

Што је напротив који народ напреднији, појам му је о својини чистији, уредба приватне и јавне својине изображенија је и савршенија; земља је скупља, но напротив произвађајућа сила капитала и рада јевтинија је.

Ово наточије у цени између имаовине земље и произвађајућих сила главнине и рада отуда се разјаснити може, што се продуктивна земља никако упоред са главнином и радом умложити неможе, као што се капитал и радене силе умложавају. Јер што је народ изображенији, што је механика у радности људске силе већма заменити кадра, тим се мање капитала троши, и радине силе мложе се обично и расту све већма, што је год број народа већи, што је народ способнији, и што је поделење рада у народу већма развијено. —

Као што рекосмо, у првобитном обделавању више је природа у послу, у напредном природа и художество. Стихије, од којих плодоносност зависи, као — и само поднебије — природан је појав.

Художаство је и то кад видимо, да се руке наше машинама измењују.

Гди је надница н. пр. велика, а камата се мала плаћа, ту је свагда боље људску радњу машинама заменути, ако се такових у народу налази.

Има машина, средства за обделавање, које двоструко стају но дуље трају и брже к цели воде. Ова средства изискују наравно већи капитал, но напротив мање друге суделујуће помоћи.

Економ свагда пред очима имати мора, да су трошкови произвађајући што мањи; јер отуда ће му што већи чист доходак бити.

Макар дакле да споменута средства брже и са мање суделујуће помоћи к цели воде у таковом случају, гди продукт машином створен више стаје него са лошим средствима

и већом суделујућом помоћи, ту се земљеделац и радин овога последњега држати мора. Јер гди се камата велика на капитал плаћа, и надница је јевтинија, ту је свагда боље руке за посао употребити — једном речи капитал штедити, него га на двапут скупље машине трошити, осим ако је земљоделац баш одвећ богат. —

Код нас као што рекосмо поље је обично на троје подељено. Што је подводно или у долу, то је непрестанце ливада.

Нема сумње, да је овај начин пољске радње много од првобитног обделавања удаљенији, које смо горе споменули.

Но ако представимо себи и оне художаственије радње, које за угар за дангубљење земље незнаду, него на изменце усевима земљу пуне, онда на сваки начин питање би се сваком наметло, да ли је то и код нас у нашим околностима можно.

Као што видимо, сејање на изменце изискује како већи капитал, тако и више радиних сила. Предпоставља такође и велики број стоке, која се у таковом случају не само у штали на јасла рани, него је и зато нуждна, да што више балегом својом земљу гноји.

Штогод више ране земљоделац овим начином хоће да има, већи ћеду му производни трошкови бити.

Доходак од ране треба не само ове да подмири, и домаће потребе да задовољи, него ако треба говора о бољем стању да буде, онда мора осим овога још нешто сувишка на оставу тако рећи да остане.

Но да би бар равнотеже, ако не баш у сваком случају сувишка било, чинимо газде наше на то пазљивим, да подробно знаду шта се све у *произвађајуће трошкове* са гледишта приватног газдовања урачунати мора. Овамо спада све што је газда сам на ту цел купио или од другога узајмио, или што је из својине издао, или својим силама које је и на друго што употребити могао, урадио.

Ово последње што човек из собствености (готовине) изда или сопственим трудом уради, спада такође у споменуте трошкове; јер то би се другом хоме или продати, или позајмити могло и отуда би се такође корист брала. Једном речи — свака корист или добивена, или промашена, мора доћи на вагу.

II.

У предходећем чланку рекосмо: штогод је народ изображенији, већма су и појмови о јавној и приватној својини у њега развијени.

Сасвим је другојачије роб и неропах земљу обделавао, а сасвим је другојачије то собственик чинио.

Изкуство учи нас, да добра, која пре ослобођења неропси или работаши обделаваху, да ни полак толико ране донашала нису, колико данас под плугом и српом слободних радина допринашају.

Између пет споменутих начина пољоделства рекосмо ми, да је првобитно газдовање обично тамо, гди је култура на низком степену. Други начин рекосмо, да је у изображених народа. Јер што је народ, који је више рада и главнине покренути кадар и то на своју добит, на умножавање *чистог доходка*: знак је да је тај народ према земљи јак на броју, да је у њега велика обртност, и да је промет услед уређених друмова и гвоздених пруга брз и лак, и што је најглавније: да производи цену своју имају. — Са успехом само се онда радити и произвађати може, ако цена не само произвађајуће трошкове подмирује, него и чистине земљоделцу на страну баца.

Приметили смо, да је начин пољодјелства, којим се поље у три земљишта дели, код нас у обичају. Но то троземљиштно пољодјелство може у погледу на радине силе, односно

на чист доходак, бити слабо — плодовито или богато.

Пољоделство са три или више земљишта постаће плодовитим или богатим у плодоносности, ако се угар сваки пут, или сваки други, или сваки трећи пут ђубри, и ако се произвађајуће њиве мање или више пута узоравају. —

Што се ђубрења самога тиче, изкуство нас учи као што већ рекосмо — да оно своје међе, своје мере има, и да прекомерно ђубрење онако исто к правој цели неводи, као и сасвим занемарено или изостало гнојење земље. —

Истина, да је ово општи закон: да штогод ко хоће да више прихода са земље своје има, да с' тога и више рада а и главнине жртвовати мора. Но мудар газда трошиће и рада и новаца на земљу своју онолико, колико мисли — као што већ рекосмо — да ће па тржишту за рану своју не само накнаде за произвађајуће трошкове, него и чистог доходка имати.

Ми приметисмо, да је у нас једно земљиште зимским, друго летњим зрном засејано, а уз ово поста и угарница и непрестане ливаде. За зимско зрно ваљан земљоделац њиву своју трипут оре, за летње двапут. Како удобно и ваљано орање, семе које у земљу баца, тако исто и пријежно гнојење од решавајућег је уплива за годишњи чист доходак.

Троземљиштан овај начин недоноси толико плода као сљедујуће две системе; — па ипак народ наш у Бачкој и Банату, у Срему и у нашој Србији веће ће хасне од овога начина имати, него од оба споменута остала.

Кад човек узме у обзир зимне и летње наше усеве, па ће већ међу њима велику разлику у произвађајућим трошковима да опази. Зимно зрно више рада, па више и новца стаје? Колико дакле рада и новца онај начин земљоделства важи, код кога се ни педаљ земље ни зими ни лети неодмара, него се цела земља обделава!?

Нетреба нико да нас зло разуме! — Ми непобијамо важност и велику плодоносност од треће и четврте системе, од пољоделства као што је у Мекленбургу и од тако званог *„сејања на изменце“* — напротив, ми и сами признајемо важност ових художаствених начина, но питамо: дали ми у овим јадним културним околностима напрасан прелаз к' овом пољоделству, нашем земљоделцу са хасном препоручити можемо и смемо.

Мудар газда смера на то, — да му земља што више доноси, а што мање да га рада и трошка стане, т. ј. што наши прости људи кажу, да *добро рану своју прода.*

Осим културних околности мора се човек и на поднебије само обазирати. — Јер као што рекосмо и ово начин пољоделства опредељује.

По нас дакле у целој Србији кад би остале још културне околности допуштале, могло би се к „сејању на изменце“ таки прећи.

Но прелазак би овај само онда од успеха био, кад би у нас осим добро удешених друмова, подвозних средства, толико повучених гвоздених пруга било, да тржишта наша такову важност добију, да земљоделац рану своју не на штету, него на своју хасну на трг износи.

Овде ћемо од прилике и главна својства споменути, која се нашег пољоделства и у *„сејања на изменце“* находе.

Сејање на изменце незна за одмор земље: за угари, за пашњаке и ливаде, него се марва обично у штали на јасли рани.

Сејање на изменце подаје млого више општег доходка, — но чист доходак зависи сасвим од *цене ране* саме; — зависи од потребних многобројних купаца, и то не само

који ће рану него и одгојену марву на хасну продавцу купити.

Наша пољска радња напротив недоноси толико; јер силна земља под угари дангуби. Марва на ливади и пашњаку одрањена неможе се истина мерити са одгојчадма на јасли и у затвореном обору. — Такођер ни ђубрета онај толико нема, у кога марва слободно тумара — као онај, који марву у штали и обору држи.

Али ипак наша радња са гледишта посебног газдовања посмотрена мање рада и новца стаје. Нама није нуждно толико зрна за сејање, нити ђубрета за гнојење; јер по нашем начину њиве су сваке треће године под угари и отуда им се плодоносност умножава.

Најпосле у нас мање и рада како обделавање земље саме, тако и нега марве и ђубрење изискује. Угарење предузима се обично у оно доба, кад најмање другог пољског посла има. За који је производ мање новца и рада потрошено — тај се лакше продати може. Теже је млого богатих купаца наћи, него млого слабијих!

Као што видимо, рана на овај начин произведена лакше ће нам чистог доходка прибавити.

Чист доходак овде независи од обилатих подвозних средстава, од бог зна каквог великог тржишта и млогобројних богатих купаца.

Што се тиче усавршавања троземљиштне системе саме — кад је човек може назвати слабом — плодовитом, а кадли богатом, то смо већ рекли. —

Но како који дан изгледи су по земљоделца, а и по радиност у обште све бољи. Велики додир са удаљеним крајевима света гвоздене ће пруге и код нас да учеста. — Наш земљеделац мораће радњом својом ако хоће да напредује више произвађати, него што је до данас чинио.

Нема сумње дакле, сваки мудар газда по околностима, које у држави и у друштвеном животу владају, треба да и радњу своју на већу корист себи удешава.

Но пре него што тога небуде, пре него што тржишта неузимамо, гди ћемо поуздано на хасну, а не на штету рану износити — у већи трошак и рад неваља да се упуштамо.

Млоги наши економи већ к *„сејању на изменце“* прелазе. То препоручујемо и ми постепено, — но држимо за добро, да би ваљало да тај прелаз народ наш уобште покушава. Земља која се обично под угари оставља, та би се могла детелином за пашњу или кошњу или зелени таком сејати, која марви за рану служи. —

Ма богати, како изгледа та парна машина за вршење?

Гомилу писама имам, у којима ми љубопитни наши земљорадници горње питање ставише.

Ево вам браћо најпре парна машина башка и млатило башка, пак онда ено вам на оној великој слици обоје једно с' другим спојени, *баш кад раде.* (Ове су слике из књиге *„Гајење пољских усева“*, од које је већ *седми* табак штампан. Уред.)

За овако велико млатило треба 11 људи. *Један* човек меће снопове у машину; *двојица* одрешују снопове и додају овоме, што их у машину мће; *двојца* стоје на стогу, те вилама бацају снопове онима што их дрешу; *један* што сламу од машине одгрће, кад ова из машине испадне, *двојица* што сламу у камару садевају; *један* што плеву испод машине уклања и од времена до времена испало класје покупи и на машину горе баци, да их ова на ново омлати; *један* пази кад се цак чистим зрном напуни да га свеже,

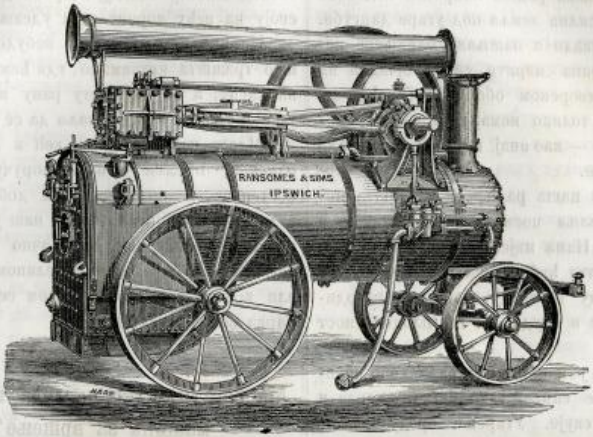

Парна машина.

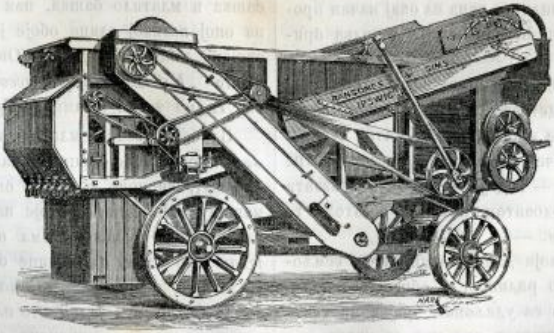

Млатило.

Млатило с' парном машином баш како ради.

уклони и други празан на његово место придене и *један* што управља са парном машином.

Онај, што одрешено снопље у млатило меће, мора бити врло окретан, од њега много зависи; јер ако је он невешт и лењ, неће ти машина моћи много урадити, а и покваће се брзо, ако није увек пуна. Она двојица што снопље одрешују, морају тако стати на машину, да буде један с' једне, а други с' друге стране ономе, што то одрешено снопље у машину трпа и он мора сад од једног, сад од другог снопље узимати; то мора без престанка тако ићи. — Она двојица што на стогу стоје и снопове на машину оној двојици што одрешују бацају, морају гледати, да на машини увек довољно снопова за одрешивање буде. Онај што сламу одгрће, несме оставити да се слама нагомила, јер иначе иде посао теже. Човек, који на џакове (вреће) пази, несме оставити, да се џакови препуне, јер ће се оно пресуто зрно са плевом измешати, пак опет нова посла.

Овака машина са свима оправама стаје до 6000 форината у сребру!

Ја сам с' овим само љубопитству љубопитљивих хтео за доста учинити, а не ову машину нашим земљорадницима препоручити, јер ми немамо добара, где би се ова машина употребити и изплатити могла. Има данас машина за вршење с' коњма, а има их и за *човечију* снагу удешене — ове су за нас најбоље, најцјелисходније и — најјефтиније.

Радња у месецу априлу.

У природи ћеш наћи, да овога месеца већ у велико листа липа, јавор, кестен, буква и лоза, а јагода, бресква, кајсија, вишња, трешња, врба, јасен, брест, лиственица, јошт и љубичица, лала и зумбул-цветају. — Ласте и роде нам долазе; лептири излазе из чаурица; јежеви, рчци, веверице, лисице и куне се коте; бандари (гргечи) и шарани бацају икру; пчеле траже цвеће.

Овога се месеца морамо пожурити, да ону радњу довршимо, у којој смо прошлога месеца заостали. Ако ниси прошлога месеца сејати могао, сеј сад ал' журно. Ако имаш ваљак, а ти преваљај шњиме преко и уздуж по једаред јесење усеве. Чисти ливаде од корова и маовине, ако желиш добра сена да пожњеш.

Овога месеца сеј *кромпир и кукуруз*, немој оклевати, јер доцније посејани, млого су лошији. За кромпир ваља да си земљу јошт јесенас узорао, пак сад само да преореш. За њега треба дубље орати него за кукуруз, а за репу јошт дубље. Ако желиш доброг кромпира имати, а ако ниси јесенас земљу за њега узорао, а ти сад одма с почетка овога месеца ори, а око ђурђева дне преори, пак онда сеј.

Гра се овога месеца такођер сеје, ал' није нико погрешио, ако га је прошлога месеца посејао; такођер и *сочиво* сад сејати треба.

Посеј овога месеца *лан* и *кудељу*. Ако ћеш кудељу само за семе да сејеш, а ти баци семе на ређе, ако оћеш за кончиће, а ти мораш на често сејати, да се неможе разграњавати; јер на редко посејана кудеља много и лепог, тежког семена даје, а у често посејана добре и праве кончиће.

Детелину посеј, ал' гледај да не буде сува земља кад узсејеш јер ћеш пресејавати морати.

Ко има *меља* нека га подреже и нека га расађује.

То ти је посао на њиви. У *башти* пак имаш ово радити:

Прекопавај и ситни леје, на које ћеш зелен сејати и расађивати. Овога месеца има толико посла у башти, да се мало одмарати можемо.

Путање по башти чисти; пасуљ, грашак, петрожељ, паштрњак, жуту репу, спанаћ итд. без отлагања сеј; ако су дани лепи и топли, можеш око половине овога месеца посејати краставце, тикве, диње и лубенице; ал немој посејати сво семе што имаш, него остави половину, да можеш, ако ти прво озебе, друго посејати

Воћке се већ више садити не могу, нити се може воће с' коштицом каламити. Воћке, које су преко зиме, или сада с' пролећа посађене, пак ако је време суво, а ти ји заливај. С' концем овога месеца могу се крушке и јабуке у кору с' оним гранчицама каламити, које су преко зиме заламане, а до сада у башти ил' подруму у песку држане.

Расад, који је у фебруару месецу у расадници сејан, можеш расађивати, јер је досада, ако је добро негован, могао толико нарастети.

Стоку треба из стаје чешће изводити, где се стока преко зиме у стајама држала; стаје ваља што чешће промајати и бар двапута преко дана изчишћавати.

Здрављу наше кућевне стоке би служило, кад би јој суво сено — као што сам у прошлом месецу рекао — са травом мало мешали, да не би прелазак са сувог сена на траву врло преки био.

Овога месеца ваља пуштати краве да се *воде*, те да нам теоце месеца јануара отеле, у ком ји времену скупо продати можемо, ал' кравице ваља, ако су од добре краве и здравог бика за приплод оставити.

Ако имаш више крава, немој све у једно време под бика пуштати, да се не би у једно време отелиле, јер би онда неко време без млека остати морали.

Ако је време топло, ваља *овце* купати, да чисту вуну скинемо, јер ће чисту вуну сваки трговац скупље платити.

Живина се леже. Гушчиће топло држати треба, а *ћуриће* ваља само онда пуштати, ако је на пољу топло.

Овога месеца не ваља *раке* ватати, јер сад икру бацају.

Кошнице ваља онде наместити, где ће највише ране наћи. Пчелама су сада ласте опасне јер ји тамане.

Што се наши домаћица тиче, могу им споменути, да већ могу младе *копривице* збирари и као спанаћ кувати, ако су их жељне. Ово је врло здраво јеђиво, које крв чисти.

Искуство нас упућује на ова *прорицања*: Ако је март сув био, биће април влажан. Ако април влажан буде, биће јуни сув. Ако се око ђурђева дне врана у житу сакрити може, можемо се плодној години надати. —

Дан је овога месеца $12^3/_4$ до $14^1/_4$ сати дугачак.

Која је крава за мужу и пасму најбоља?

Од какве је важности добра музара и телица крава, то сви знамо. Ваља нам на ово питање одговорити.

Добра је музара она крава, која има велика и највећма натраг висећа вимена, која мекана бити морају; таково виме несме бити меснато, а мора бити пуно дебели жила; то је знак боље краве. Што је трбу дубље земљи висећ и што је шири крста, а тањи костију и ногу, то је боља телица. За мужу и пасмину је најбоља крава од 5-те па до 10-те године. Године се могу и на роговима познати. После сваког телења остане на корену рога по један изпупчен прстен, по броју

ти прстења броје се и године крави, додавши још три, јер се обично у четвртој години први пут тели. Ако је које године јалова остала, то је и тај прстен на рогу размакнут остао. Ако то прстење наједнако и лепо у реду стоји, знак је здраве и ваљане краве, а ако неједнако стоји, знак је неваљане краве.

О гнојењу.

Путујући по предјелима где наш народ живи, имао сам довољно прилике видити, како удо своју земљу гноји, пак се онда тужи, да му њива не рађа. То ме баш и наводи, да још једном народу нашем кажем: *шта је гној, и зашто сељак гноји земљу?*

Кад сам пре о томе говорио, како природа сама земљу обрађива, видио је читалац, да природа упливом ваздуха, воде, топлоте и зиме на ветрење и разтварање у земљи налазећих се твари врло дјествује, и да се тим поводом друге твари рађају, које биље одрањују. Ова од природе приготовљена рана је довољна, за природно биљно растење; шта више, ово растење бива све снажније, аво се тако растеће биље не дира. Изумрло и изтруло биље даје земљи натраг оне твари, које је из ње за време раста одузето. Таково се биље претвори у црницу, која као такова из ваздуха угљевите киселине и друге хранеће плине у себе привлачи, а рудне земне честице припадну и тако опет земљи. Ако се пак растеће биље одсече и земљи, на којој је растло одузме, тада се изгубе оне твари, које је биље у себе усисавало. Е, шта онда бива? Онда земља помало слаби, а природно поправљање није довољно, да земља те изгубљене твари надокнади; и тако на таковој осиромашеној земљи све јадније и чемерније биље растети мора.

Исто тако бива и са обрађеном земљом. Истина је, да умјетно обрађивање много ране земљи доприноси, ал је и то мало према оному, што човек од ње изискује. Много је то, што се у сену и другом усеву земљи одузима! пак то је онда природно, да у толико земља слабија бити мора, у колико јој се честица одузме, и тако је земљодјелац принуђен бар онолико јој повратити, колико јој је одузео, и овај се посао зове *гнојење*. Ал нетреба то мислити, да је гној готова рана биљу; није! него гној даје оне твари, од којих се разтварањем и трулењем са водом и тд. биљу рана готови. И тако је свака твар гној, која у себи оне частице као и биље има, и која је тог својства, да се у онај вид претворити да, у ком га биље усисати може.

Биљна се рана дакле састоји од части из воде, угљевите киселине и пишадора, а од чести из извјестни неизгорими рудни земни честица.

Ми имамо дакле гноја од биљни остатака, животињски избаца и руда.

Људске и у обште животињске избаце су најудесније за гојење, јер су оне у стању земљи одузету снагу да поврате. Сви ћемо ми добро знати, да је пепео уобште добар гној; а и избаце ништа друго нису, него пепео од оне у човеку изгореле ране; мокраћа има у себи у води растопиме, а тврде избаце нерастопиме твари. Кад дакле ове твари изтруну, а оне повраћају земљи од части рудне твари, а од части се претворе у угљевиту киселину и пишадор, или се пак све ове у једно споје и дјествују разтопљиво на друге у земљи налазеће се хранеће твари. Избаце су зато *обшта и најглавнија гојећа средства*.

Кад би се дакле све избаце, биљни остатци и т. д. који се на једном газдалуку налазе, за гојење употребили, тада би заиста, ако

не снагу земљи *повисили*, а оно би је бар у једнакој снази *одржали*. Земља би дакле онда натраг оно примила што је издала, пак би опет ону пређашњу снагу себи повратила.

У колико су пак ове животињске избаце у *обште* за гнојење добре, у толико неби могао рећи да су увек најбоље, а особито онда не, кад је земља неугодно састављена или ако јој се сејањем извјестни биља, само некоје честице одузимају, а друге у прекомерној мери у њој остану. Тако на прилику неће животињски гној оној на кречу сиромашној земљи толико кречне ране дати моћи, да би ова могла кречно биље одрањивати и т. д. Зато и треба добро пазити и промислити кад земља слабе жетве рађа; то је таки знак, да јој оне честице оскудевају, које су за посејано биље нужне. Тешко је прави гној погодити, ако се не пази на природу посејати имајућег се биља. Ако земља у себи од примешаног гноја сувише ране за посејано биље добије, онда гној за неко време недјествителним остане. Ако пак земља, за известно биље, не добије довољно потребне ране, него може бити онакове, која би за друго које биље приличила, онда би такође тако гнојење за неко време без успеха остало. Гној је дакле онда прави гној, и само онда на биље дјејствовати може, ако у земљи недостатке надокнађује и довољно ране за растеће биље има.

Овом ћу приликом одма и да кажем: како се са гнојем код куће, и како на њиви поступати мора.

Да су животињске избаце тим јаче, што су већма мокрађом напојене, да онда брже у врење прелазе, да брже сазревају и да тако скорије биљу рану дати могу, то треба сваком сељаку да је познато. Док ђубре на гомили у авлији на ваздуху труне и сазрева, дотле и многе честице гноја изветре и пропадну. Сваки би дакле сељак непаметан био, кад би безбрижно оставио ђубре своје да му пропада, то јест да пусти да му оне честице пропадају, које су за одрањивање биља најнуждније.

Да би дакле што мање од овога гноја изгубили, морамо на ово пазити:

1. Морамо пазити на место гди нам ђубре стоји, као један златник, а удесно обрањивање ђубрета као средство, да нам златник никад не изслаби.

2. Морамо се побринути, да оно место, гди је ђубре нагомилано не буде пропустимо, и да са стране не могу течне честице гноја даље одтицати; а то можемо учинити, кад дно ђубреника са белом иловачом добро наспемо и натапкамо, а около једно 2—3 стопе висок зидић подигнемо. Ако би пак дно са цигљом или каменом поставили, тим боље.

3. Ако не би могли, као што би најбоље било шталско ђубре таки на њиву изнети, онда га морамо у авлији на гомили дотле чувати, док не дође време, да га на поље извеземо. Кад дакле гомилу правиш, а ти метни доле на дно сламе, и около ђубрета свуда сламе, којом ћеш ветрење нишадора предупредити.

4. Ђубре морамо непрестано влажно одржавати, да не би на једном или другом месту неједнако врило, изгорело или се уплеснивило. Ово можемо тиме докучити, кад гомилу земљом покријемо; то наравно да није сасвим довољно, нити се тиме подпуно цјељ докучује, него би требало мокрађом је преливати, пак онда сламом и земљом покривати.

Ако дакле сељак овако са својим гнојем поступа, ако се зато постара, да му сва простирања слама мокрађом напојена на гомилу дође, онда, не само да ће много бољег, него и много више гноја имати нежели сваки онај старовоља, ком би се рећи могло: „Плете котац, као што му и отац.“

Сад ми дакле предстоји казати: како се с гнојем на њиви поступа.

Најбоље би било кад би се могло свеже ђубре одма на њиву изнети, једнако распрострети и одма заорати. Ако би га пак на гомилице дуже време оставили (као што то код наши сељака врло често видити можеш), тада би упливом ваздуха врло брзо врио, и тим би поводом угљевите киселине и нишадора нестало, а онде, гди су гомилице биле, буде премасна земља и ту усев полеже. А кад јошт такове гомиле на каквом подбрежију стоје, онда ји и киша исплака и одлије што је најбоље. При подоравању ђубрета мора се на то пазити, да се сво подоре, ал' само не дубље од 2—3 палца, и да се са земљом у једнакој мери измеша.

Што се времена тиче кад ђубрити треба, то зависи од тога, какав ће се усев посејати. За пролетњи усев је најбоље с јесени и зими, а за јесењи је најбоље предходећи усев ђубрити. Тако гнојену земљу онда најбоље издржи и пшеница и јечам.

Колико ђубрета извести треба на њиву, то зависи од тога прво колико га имам, и како га могу поделити по њивама; обично се код нас увек мање рачуна него што треба, пак зато нам и јесу мршаве њиве. И искуство сведочи, да је увек боље *мањи* део своји земаља довољно нагнојити, него *већи* пак чемерно. Земља се ђубрити мора, јер неки енглески економски списатељ вели: *„Земљу засејавати, а не ђубрити је у своје време, то би толико значило с' марвом радити а не ранити је.*

О виновој лози у Срему.

Европски становници дужни су благодарити Азији не само за своју уљудност, грађанско образовање, умјетности и вештине, но и за највећу чест своји житни усева, воћа, зеља, варива, пак најпосле и за саму винову лозу. Фенићани су први почели трговине ради пловити око обале средиземног мора и оближне острове, пак су на ове острове мало по мало разпл„ођавали винову лозу. На грчким островима насађена лоза, врло се добро примила и напредовала. Мало по мало су је одавде и у саму Грчку пренели и насадили; из Грчке је трговци пренесоше преко у Сицилију, а из Сицилије у горњу Италију.

У Италији се врло брзо винова лоза разплодила, а кад ју овде Французи видоше, пренесеше ју и у своје земље, а одавде ју разнесоше на све стране, где је само успјевати могла. Као што нам повјестичари причају, слабо је напредовало винодјелије у Италији за време Ромуловог владања, јер је овај сађење винове лозе у својој земљи забранио био. Цар римски Нума укине ову забрану и допусти да се винова лоза у римским земљама на ново садити може, и он је то, вели Плиније, зато учинио, да би се ова „племенита“ струка земљодјелства на све стране у његовој земљи разплођавала. После, кад је Нума сађење винове лозе допустио, тако се је за кратко време винодјелије по Италији умножило, и вино изобиљно рађати почело, да су Французи, којима се је ово пиће допало било, гомилама преко високи алпски гора у Италију прелазили, све земље где је винова лоза најбоље успјевала освојавати и винодјелије изредно неговати започели. Французи су прво и прво изумели дрвено посуђе (бурад) за остављање вина, у ком се вино и у најјачем свом винском врењу добро сачувати може. Од како су дакле Французи дрвену бурад употребљавати почели, од то доба се овај начин остављања вина и у другим земљама, где се винова лоза садила, брзо разпрострео, а пре тога су вино у земљаном посуђу држали и остављали.

Пресађивање винове лозе и разпрости-

рање винодјелија и са оне стране алпски гора, умножавало се врло брзо, и скоро је по свима местима старе Француске, где му само није природа на пут стала, добро напредовало. На једанпут, после оваког красног напредка, заповеди цар Домикијан, око лета господња 92., све винограде изтребити зато, што је једне године берба врло изобилна, а жетва преко мере слаба и худа била. Ова, за винодјелије врло убитачна наредба, трајала је скоро 200 година, и Французи морадоше жеђ своју пивом и од неки горки трава изцеђеним соком гасити. Око лета господња 275. после смрти Флоријанове у Сирији, дође на римски престо цар Пробус, који је у Срему рођен; он уништи одма Домикијанову наредбу и дозволи Французима и другим народима свога царства, да винову лозу на ново садити и што више разплођавати могу.

Осим други народа, има цару Пробу за винову лозу благодарити Немачка, Угарска, Србија и Бугарска. Као што нас повјестница уверава, цар Пробус је сам дао најизврснију лозу из Италије у Срем пренети и близу свог места рођења, града *Сирмина* у Фрушкој гори, која се онда гора Алм (Mons Almus) звала, преко своји војника засадити; исто је тако он са својим војницима с' виновом лозом засадио и „златну гору у горњој Мисији“ (то је данашње Смедерево са околином). Списатељ *Вопикс* у гл. 28. вели: „Сам је Пробус дао прекопати и са изабраном виновом лозом посадити гору *Алм* у Илирику около града Сирмиума са својим војницима. Њега су његови војници сами убили онде у Срему баш онда, кад се на рат против Персијанаца спремао, а то за цело зато, што их је натеривао да винограде саде; они су му направили велик гроб од земље и на камену ово урезали: „Овде лежи цар Пробус, истино Пробус, т. ј. добар, побједитељ свију дивји народа и мучитеља.“

Повјестничари су у томе сложни, да је Срем (Сирмијум) био главни град Паноније, ал' нису сложни за место, где је управо тај град лежао. Плиније вели, да је овај град лежао покрај Саве на оном месту, где је река Босут, чешући се покрај града, у Саву утицала. Где данас Босут у Саву утиче, тамо нема никакови развалина каковог старог порушеног града, дакле се неможе ни узети, да је град Сирмин тамо лежао, где данас Босут у Саву утиче, него је много вероја́тније, да је онде лежао, где данашња Митровица лежи. То се тим већма тврдити мора, што се не само по вароши Митровици, него и по њеној околини велике развалине старога града налазе.

Фрушка гора се протеже од северо-истока југозападу поред реке Дунава и то од милитарског Сланкамена до села Бабске и Новака. Она је с' обе стране с' виновом лозом и воћем засађена.

Ако се дакле сме узети, да је град *Сирмин* или Сирмиум онде лежао, где данас Митровица лежи, и кад се даљина од Митровице до села Гргуреваца узме ($1^1/_2$ сата) које у Фрушкој гори најближе Митровици лежи, а брда су Гргуревачка јако с' Фрушком гором скопчана и на подне лежу, то је сасвим вероватно, да су *први* виногради у Фрушкој на брдима Гргуревачким насађени били, а нарочито на брду, које се и данас Али или Алмаш зове, и на том брду и данашњи дан врло добро вино роди. Осим тога налазе се данас и у самом месту и околини му, развалине стари римски зданија и пивница. У околини Гргуреваца ова су брда данас лозом засађена: Алмаш, Брњаковац, Доња, Голо брдо, Гложјак и Главница.

Брда, која су са синовом лозом у Фрушкој засађена, ова су: Сланкаменачка, Чор-

тановачка, Марадичка, монастир-крушедолска вел. Ремете, Гргетежка и Оповачка; овде прилично вино роди. Ирижки Ривички и Раванички виногради прилична вина онда рађају, кад су добре године. Јазачки виногради, особито на брду Теочину, изредно вино рађају. Врло добро вино роди такође у виногради: Малореметски, села и монастира Бешенова, Шуљмански, Гргуревачки, Манђелоски, Лежимирски, манаст. Шишатовца и Кувеждина, особито на Пиштинцу и Вучетинцу. После долазе од подне ова брда: Бингулска, Ердевичка, Кукојевачка, Гибарачка, Бачиначка, манаст. Привине главе, Шидска, Беркасовачка, Бабска и Новачка. Са северне стране идући поред Дунава ова су добра виноградска брда: Шаренградска, Оловинска, Илочка, Нештинска, Сусечка, Свилошка, Грабовачка, Баношторска, Черевићка, манас. и села Беочина. Најбоља су брда Раковачка, од који брдо Салаксија, у целој Фрушкој најизредније вино рађа. Ово вино и неки особити мирис има, ког ни једно друго сремско вино нема, ма да је северу окренуто. Старо сушково (аусбрух) вино салаксијско, по укусу и изредности својој, не може се ни учем разликовати од старог шпанског сушковог вина Малаге. Наше неготинског црно вино и од овога је много боље и јаче. На Салаксији уживају виногради сунчане зраке од јутра па до вечера непрестано.

Такође и брдо Белегир добро просто и сушково вино рађа. Од Лединачки брда заслужују спомена Делови и Липарје, пак онда каменичка, особито Провалија и Ертељит; на овима такође добро сушково вино рађа. Мајурска и Буковачка брда добра вина рађају. Најпосле долазе брда Карловачка, на којима врло добра и јака вина роде, а и аусбрух добар бива, ако је угодна година.

П. Б.

Нешто о дувану.

У Америци некидају заперке дувану, нит' му ломе цвет, него поред слободног развијања и растења заперака сазре и пожути велико лишће; тада га изсеку и обесе да се суши. Корен, што у земљи остане, изтера на ново изданке ако је време згодно, који су налик на заперке, што ји стабло тера.

Овај производни начин влада и у Холандији који се начин по својој ваљаности надтиче са оним американским при свем том, што поднебије Холандије далеко стоји над нашим поднебијем.

Наше ће дуванџије тешко моћи веровати, да са таким поступањем можемо више дувана добити; и то много бољег — дакле да учинимо једно мало сравнење.

Са домлењем заперака (цвета) дражимо биљку, и тиме је на ново производење подстичемо, те тако стајемо на пут, да лишће сазре, — по томе је нужно, да лишће сушимо и вештачки сазревамо, отуд дуван уједа и смрди, јер сок биљкин није постао постепеним сазревањем, а то управо даје мирис.

По реченом американском начину сазру листови на струку и миришу, нису трули ни влажни, него везани у чомове дају се један од другога оделити; заперци сазревају доцније на ладовном ветропиру и подобни су дувану, што се код нас производи. Отава што се доцније добије, ако ји рани мразеви не сатру, на сваки је начин много боља од наше, што се са тумбе окренутим струком код нас суши.

При сушењу на стаблу, само се зими забављају са углађивањем, тада деле листове по њиновом својству, а тако и заперке на 3—4 разреда.

После углађења меће се — као и код нас — дуван у бале, те тако долази у трговину.

Дуван за цигаре пак не долази у бале, него, кад се углади, таки се преради и као цигара разтурује.

Ко има дувана, тај нека ово покуша, добро ће бити, кад нам се дуванције опамете на овом искуству; јер дуван као што се код нас до данас производио, тешко да неће изгубити светску важност и пијацу.

Велика машина за крунење кукуруза.

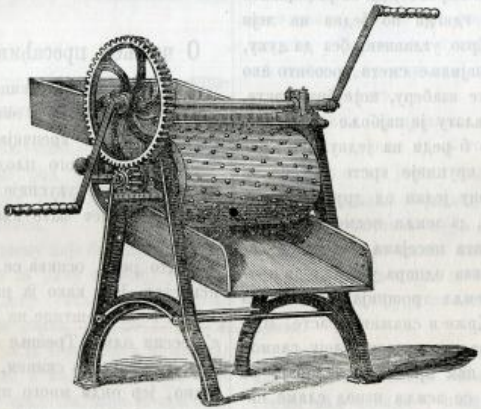

Као што вештаци у споразумљењу са економима стварају машине за све послове економске, да се сваки посао што пре и јефтиније сврши, тако су и за крунење кукуруза машине разног вида и величине склопили. Ова овде машина, коју ми нашим читаоцима у дворезу на углед стављамо, удешена је за оне економе, који много кукуруза сеју, или за трговце, који кукуруз у клиповима купују, пак га онда сами крунити дају. Већи део ове машине је од ливена гвожђа, које баш нашим околностима не одговара, ал' се зато може и од кована гвожђа направити, пак би онда и за наше трговце и економе од велике вајде била. Иза онога великог зубчастог ваљка углављен је један сандучић, у који се кукурузни клипови метну; а окретањем ваљка, долазе клипови један за другим под зубе тога ваљка и круне зрно са шепурине. Овака машина стаје 85 форината у аустријским банкама.

Како треба салату расађивати?

Све врсти салате волу лакшу земљу; а семе треба плитко у земљу затрпати. Салата се мора на широко сејати, и то што ређе, тим боље, ако се неће за *подсеку* (салата што неправи главице), него на *главице*.

Ако се дакле ређе сеје, онда нетреба главичасту салату ни расађивати; главице

се врло добро и на оном месту увију, где се посеју, о чему се најбоље на онима главицама уверити можемо, које су на леји раздаље једна од друге остале, јер ове нису баш другчије од они, које су расађиване. Често се главичаста салата и не сеје на особену леју, него између лука, пасуља, келерабе итд., но ова се салата обично расађује, кад толико нарасте, да се расађивати може и само се гдигди по једна на леји остави, која се брзо углавичи, без да луку, келераби итд. и најмање смета, особито ако се још оне сорте изаберу, које брзо расте.

Главичасту салату је најбоље на редове расађивати, и то 5 реди на једну леју; расад нека је: од крупније врсте 1 и по, а од ситније 1 стопу један од другога. Овде је најглавније то, да земља несме згрудвана бити, где је салата посејана; жила од салате оће без икаква одпора у земљу да продире, и што је земља трошнија, тим салата крупнија бива, брже и снажније расте. Најбоље је овако радити: посни леју сламом између салате, пак преко ње заливај; на овај начин неће се земља испод сламе никад окорети, а то салати и треба.

Пролетње главичасте салате могу се од *Младенаца* овамо већ сејати, пак за 2—3 недеље толико нарасте, да се пресађивати могу; *летња* главичаста салата може се 14 дана пре Агапија, пак до Илијина дне непрестано сејати, пак онда можеш преко целог лета непрестанце салате имати, где се год у башти празна места нађе.

Зимна главичаста салата сеје се од велике Госпође до Крстова дне, да би се још до Ђурђице расадити могла, како би на том месту остати могла преко целе зиме. У осталом, онај расад, који је доцније расађен, може лакше зиму одржати, од они раније расађени, који је већ велички, кад зима приспе.

Подсека се може преко целог пролећа сваки 14 дана сејати, само се, кад је суша, заливати мора.

Главичаста зимна салата зактева, да се с' пролећа залива, особито онда, ако суви ветрови настану.

Ако је главичаста салата, чешће заливај, онда главице бивају крупније и њежније. Ако би траве било, треба ју плевити.

О чешћем пресађивању воћкица.

Познато је, да воћкице чешћим пресађивањем јаче бивају и више жилица добију, те поводом тим крепчија и здравија дебла добију и да много плодније бивају, а на послетку много укусније и крупније родове рађају. И опет зато наши воћари неће то да чине.

Што реко, оснива се на мом сопственом искуству. Ево како ја радим:

Ја сејем коштице на добро изкопане леје с' јесени одма. Трешње пак, посејем одма, чим ји с' дрвета скинем, и то с' месом заједно, јер онда много пре и боље клија; а семе од јабуке и крушке сејем доцне с' јесени. Семена површно затрпам у земљу и предрљам. Сва воћна семена сејем на широко, и те леје оплевим и прекопкам идућег лета.

Доцне с' јесени повадим изникле, и онда већ обично с' једне стопе високо нарасле воћкице, пак ји гдегод у заветрину у башти у земљу ил' у песак укопам, као што се винова лоза укопава. Рано с' пролећа, кад се већ земља довољно изсушила, пресадим те воћкице на ново на приправљене леје, које сам већ прошле јесени добро прекопао. На сваку леју дођу два реда, и то да је ред од реда на једну стопу раздалеко, да се може комотно плевити и обилазити. Доцније треба те леје чешће плевити, јер нема за воћкице горе, него кад ји трава обузме (На

то би требало и заведење топчидерско мало боље да пази). То је онда красота и дивота погледати, како воћкице друге године снажо и лепо напредују. — Ове друге године, опет с' јесени, повадим опет те воћке, пак ји преко зиме лежимице у заветрину укопам; само се сад на жиле пазити мора да се не повреде, особито при изкопавању. С пролећа ји пак опет на добро приправљене леје усадим.

Нашто се род дивјега кестена употребити може?

Давно се већ покушавало: како и на који начин би се могао род дивјега кестена и на другу какву цјел употребити, осим само свиње с' њиме ранити.

Она горчина у њему није баш прави узрок, да се неби баш и за рану човечију употребити могао. Маслину свако познаје, пак видиш-ли и она је горка, кад се с' дрвета скине, и само је онда човек јести може, кад престоји које време и кад се као што ваља приреди. Та иста средства, која се при приређивању маслине употребљују, довољна су и за приређивање рода дивјега кестена, да се и овај јести може.

Кад дакле род сазре, треба га од његове угасите горње коре очистити, а ону језгру унутра треба изтрти и чешће у ладној води изпирати, кроз често сито процедити и оно у ситу заостало брашно једно 8—10 дана у чистој води оставити. После тога времена треба воду здраво оцедити, пак га као и житно брашно употребити, само за себе, или боље у смеси са пшеничним ил' ражним брашном, пак од те смесе лебац умесити.

Ово, овако испрано брашно дивјега кестена никакве горчине нема, пак и ражно брашно у овом случају није баш много утекло од овога брашна.

Још шта више! ни ону воду, у којој се брашно изпира, нетреба бацати; с' овом се водом платно бели, с' њоме се упрљана свила пере, пак не само да се добро испере, него ни боју изгубити неће.

Такођер се и за болесну стоку ово брашно употребити може, особито за коње, кад ови срчану болест имају. У том случају треба узети један део неисправа (горка) брашна кестеновог, један део пшенични ил' ражни мекиња и један део прекрупљена овса, и то оболелом коњу давати, па ће за цело на скоро оздравити.

У неким предјелима, где дивјег кестена много има, цеде од њега зејтин, који је и за горење и за јело добар.

У фабрикама бојадишу с' оном угаситом љуском од кестена чоју, свилу итд.

Из овога се дакле види, да се род дивјега кестена на много шта употребити може, само нетреба труда жалити и томе се послу одати.

Код нас има доста дивјега кестена, пак кад би наши сељаци себи труда дали и кестене, кад одпадају, покупили, и на речене цели употребили, много би веће вајде имали, него кад их оставе да изтруну, или да их свињи поједу.

Како се калај чисти?

Познато је, да се од калаја (цина) прави разно кућно посуђе, као кашике, тањири, чиније итд. Знамо пак и то, да се таково посуђе брзо упрља — поцрни. Како га дакле треба очистити? Ево овако: најпре га добро опери у цеђи, пак онда истуци у пра беле соли, поспи оно опрано посуђе са том сољом, узми суву крпу и добро убриши. Светли ће се као сребро.

Зејитином умашћене

клупе, столице, астали итд. овако се изпирају. Најпре намажи она масна места добро сапуном, пак тако остави да стоји сапуњавица дан и ноћ; после тога времена тек опери ту сапуњавицу топлом водом, пак ће масни места из дрвета нестати.

Да мишеве у мишоловку

намамиш, направи зрнца од кукурузна брашна, мало масла и коју кап зејтина од онајса (добићеш у апотеци) додај. Зрнца нека су као грашково зрно крупна. Два или три зрнца мети у мишоловку, пак ако имаш у кући мишева, зацело ће их бити и у мишоловци, јер на мирис онога зејтина јако иду, пак и у мишоловку оду.

Да гушчиће од редње сачуваш.

Бива с' пролећа, да се неке ушице на гушчиће наврзу, пак од тога гушчићи цркавају. Те се ушице највише у ушима гушчића нагомилају. Кад примјетиш да ти гушчићи кињају, а ти узми неколико њи, пак погледај дали у глави, а особито око ушију ушица (вашица) има. Примјетиш ли коју уш, а ти одма узми гушчије перце, замочи га у зејтин, пак намажи она места где се ушице налазе, два пута на недељу, пак ће тога гада нестати и гушчићи ће ти оздравити.

Да ти кокошке боље и више јаја носе.

Ако то ћеш да постигнеш, а ти изтуци љуске од јаја на ситно и помешај с' ранном, коју кокошкама дајеш, пак ће ти кокошке заиста више јаја носити.

Да мраве од кошнице

одбијеш: облени ножице од кошнице подебљом хартијом, и премажи ту хартију катраном, ал' не пуштај, да се катран осуши, него нека је увек влажан.

Г. *поштару крагујевачком.* Г. Вуковић из Крагујевца послао је „*Уредништву Тежака*“ један дукат, и ви сте тај аманет таксирали; почем „друштво“ ово таксиране аманете на основу највишег решења неможе примати, то та је повратило натраг, те се тако узалудно вискарати мора, што ни вашу дужност неиспуњавате. Зар вами господине није то највише решење познато?!

Исто је тако г. Живко Костић рекламовао за један број „Тежака“, пак сте и ту рекламацију са 20 пара таксирали. Зар вами није познато, да је „Тежак“ својина „друштва за пољску привреду?!“

Г. *поштару Гор. Милановачком.* Куд се девају, молимо вас, бројеви „Тежака“ госп. Матијевића, пароха калањевачког? Кад му се одаде редовно у пакети поште Горњо-Милановачке шаљу, него због нечије кривице, криве нарано нас.

Г. *Илији Б. Максимовићу у В. Градишту.* Ми непосредно преко *поште* на вас листове шаљемо; одкуда они у срезку канцеларију дођу, то ми незнамо — то ће вам најбоље ваш г. поштар казати моћи.

Г. поштару *смедеревском.* Од г. Угричића 3. о. м. послато писмо шетало се хвала Богу, јер је тек 9. овамо приспело. А знате како је то било? Ви се нисте на највише решење обазирали, него сте га таксирали. Београдска пошта знајући за речено решење, послала вам је то писмо натраг, а ви сте га обавили с' другом ковертом, пак сте га опет овамо натраг не таксирано послали. Зар то нисте одма први пут учинити могли?

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ АПРИЛ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Среда	Марија Египт.	8.	Ап. Прод.	15.	Аристарх.	22.	Теодор, Бит.	29.	Теогнид, Ап.
2.	Четвртак	Тит, Амфиан.	9.	Евтихије муч.	16.	Ирина Леонид.	23.	Ђурђев дан.	30.	Јаков Зевед.
3.	Петак	Никита Илир,	10.	Артемон.	17.	Симеон Перс.	24.	Сава, Леонт.		
4.	Субота	(Лазарева суб.)	11.	Антип. Јоан.	18.	Јоан уч. Гр.	25.	Ап. и Ев. Мар.		
5.	Недеља	Цветн	12.	Ускрс.	19.	*Јоан ветхог.*	26.	*Васиљ. Стеф.*		
6.	Понед.	Евтихије Плат.	13.	Ускрс. Пон.	20.	Теод. Хрих. Ап.	27.	Симеон сроди.		
7.	Уторник	Георгије Митр.	14.	Ускрс. Утор.	21.	Јан. Фауст. Сок.	28.	Јасон, Сосипатр.		

Пун месец 4. у 11 с. 11 м. по подне. — Последња четврт 11. у 9 с. 41 м. по подне — Нов месец 18. у 9 с. 22 м. по подне. — Прва четврт 26. у 7 сах. 36 м. по подне.

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА

RANSOMES, SIMS & HEAD,

Ipswich у Енглеској.

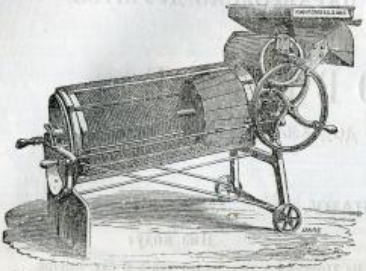

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланови „друштва за пољску привреду“ могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ђумрука.

Од књиге

ГАЈЕЊЕ ПОЉСКИХ УСЕВА

штампа се већ *осми* табак. Ово нека је гг. предбројницима на знање.

Др. Ђорђе Радић.

Секретар *„Друштва за пољску привреду“* набавио нам је из **прве руке** семена од **праве, чисте луцерске (плаве) детелине,** и од **бодљикава багрема** за живу ограду.

Коме од речени семена треба, нека се на нас обрати, а нека је унапред сигуран, да ће са добрим зрном послужен бити.

Трајковић и Јосифовић,

трговци на Сави.

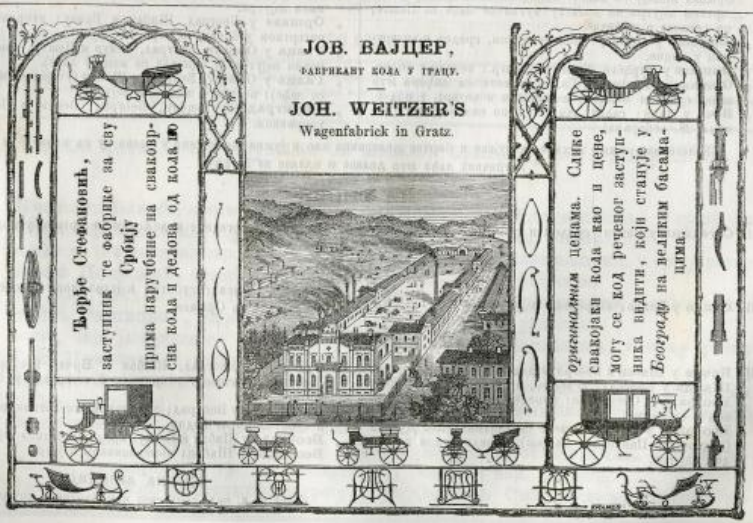

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРАБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Веча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Веча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, на сисачке и шабачке.
» **Базјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Царигр.: петком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у подне.
» **Веча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Базјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
» **Базјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељом изјутра
» **Цариграда** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ ОБАЛЕ.

Из **Врчке** у Шабац и Београ.: недељом четвртком изјутра.
» **Шапца** у Београд: недељом, вторником и четвртком.
» **Београда** у Смедерево: понедеоником, средом, петком и суботом.
» **Београда** у Оршаву у свези са лађама доњег Дунава (додирајући Панчево и Базјаш): понедеоником и средом изјутра.

Из **Оршаве** у Београд, Шабац и Врчку (додирајући Базјаш и Панчево): вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Смедерева** у Београд: вторником, четвртком, петком и суботом после подне.
» **Београда** у Шабац и Врчку: средом и петком изјутра.
» **Београда** у Шабац: понедеоником изјутра.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист према „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 1 ф. н. з.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: др. Ђорђе Радић.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма нека адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије можемо примљивати.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Априла, 1870. ГОДИНА II. Број 12.

Садржај. Чланови помагачи. — Мисао о народном газдовању. — Штутгарска крушка. — Хранење стоке. — Мерисава пропаћа. — Како и зад шта мути краве? — Радња у месецу Мају. — Како ћеш нова одучити: да се у штала не вала и да не коња? — Казивање пупа под Турића. — Новости. — Огласи. — Календар за Мај. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

222. **Милутин Банић**, прота смедеревски.
223. **Љубомир Поповић**, ађутант народне војске из Ратковића, окр. јагодинског.
224. **Јован Петровић**, писар среза левачког, окр. јагодинског у Рековцу.
225. **Коста Рашковић**, парох из Д. Сабонте, окр. јагодинског.
226. **Ђока Павловић**, адвокат у Крушевцу.
227. **Благоје Јовановић**, капетан пешачки у Смедереву.
228. **Милош Илић**, свештеник из села Коњске, окр. смедеревског.
229. **Марко Теодоровић**, трг. из Шабца.
230. Општина **Бајино-Баштанска** у срезу рачанском, окр. ужичком.
231. Општина **Растиштска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
232. Општина **Заовљанска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
233. Општина **Сонотушка**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
234. Општина **Заглавска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
235. Општина **Дубска**, у срезу рачанском.
236. Општина **Пиличка**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
237. Општина **Костојевачка**. у срезу рачанском окр. ужичком.
238. Општина **Својдружска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.

239. Општина **Овчинска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
240. Општина **Оклетачка**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
241. Општина **Стрмовска**, у срезу рачанском, окр. ужичком.
242. **Димитр. Дугалић**, начелник среза рачанског, окр. ужич. у Бајиној Башти.

Мисли о народном газдовању.

III.

Ми смо сва четири начина пољоделства осим баштованлука посмотрили. Таки у почетку рекли смо да нам није намера у ови чланци пољску радњу посебице развијати и учити, него хоћемо да од познатих начина пољоделства онај изпитамо, који је по нас најбољи, и у нашим околностима од користи нам бити може.

Филозофија газдовања нема само то пред очима, да једно колено или два олако земљу ужива, а сљедујућа колена да за нехатост и незнање ових каје.

Изкуство нас учи, да у средњој Европи силних лагумова из прастарих времена има, који јасно сведоче, да је у тим пределима винова лоза кадгод јако рађала; данас напротив у целој околини ни чокотића нема.

Такођер и силна су поља пуста, гди никакво зрно више нероди — а зна се да су пре неколико столећа најплодоније њиве ту биване.

Цел народног газдовања је дакле, као што смо већ рекли, не само то, да земљеделац што више обштег доходка има, него народно газдовање смера на то, да земљеделцу вавек земља плодоносна остане.

Ми смо такођер споменули, да у земљи честица има, од којих плодоносност зависи; сада можемо још само то додати, да те честице, само онда снаге имају, ако су у скупу све на броју. Оскудевали и једна само — ако је само једна честица потрошена, неће ни остале честице од користи бити.

Количина обштег па и чистог доходка зависи од тога, колико снаге земља у себи има, од које плодоносност зависи, и плодоносност постојаће у толико дуже, у колико неумањене честице у земљи трајале буду.

Ми смо својства „сејања на изменце“ а и својства троземљиштног пољоделства извели. Но споменули смо свугде — да је најглавнији задатак земљеделцу, да земљи оно гнојењем повраћа, што јој збирањем плодова одузима. —

Као год што првобитно пољоделство земљу тако изхарчи, да временом ни мало снаге њој неостане, тако исто после даљег времена и художественије би радње то исто проузроковало, да са њима скопчано није мање или више гнојене земље.

Ово је сасвим природни закон и сваки онај, који с нашим земљеделцем на диван долази, треба му својски ово да рекне: „Земља ништа друго није него новчано чекмеце. — Као год што ће чекмеце једном празно да остане, ако из њега само човек вади а у њ ништа немеће, тако исто и земља, ако јој се оно неповраћа што јој се одузима, сасвим изнемоћи мора“. —

Ми имамо примера, где људи данас земљу и ђубре и добро раде, па једва полак с јутра толико скидају, колико су предци пре 50 година још са земље брали.

Нека нико немисли, да овим хоћемо то да кажемо, да је пре 50 година земља боље обделавана него данас, не; још је горе и слабије, него узрок је у томе, што је онда земља природне своје снаге више имала и није тако изнурена била.

Кад се почела у средњој Европи детелина сејати, искусан неки газда овако је својим познаницима, земљоделцима, говорио:

„Немојте да детелину на штету зрну сејете — детелина треба да се у време угари у земљу баца“.

Ми смо споменули, да, као год што угар земљу одмара, да то исто и „сејање за изменце“ чини. Но ми ништа друго не рекосмо, него само — *одмара!* — Одмори по себи произвађајућа снага само се продужује, и мање се троши, али оно, што је једаред већ изтрошено из земље, то се самом изменом и угари, па ма ова каква и колико била, повратити не може.

Изгубљену снагу — мора земљеделац сам земљи повратити, а то бива само ђубрењем.

Ми из науке знамо, да су Енглези у Америци покушаје такве чинили, и непрестаним сејањем растиња узастопце дотерали су за две десетине година дотле, да данас хиљадама јутара пуста неплодоносна леже.

Било дакле пољоделство какво му драго — од успеха може само бити онда, ако је с њиме не само штедња земље изменом, него и само гнојење скопчано.

Измена одмара, — а гнојење повраћа снагу коју је земља изгубила.

Гнојење небива само ђубрењем из штале, нег из изкуства знамо, да и такових биља има, која и сама земљу гноје. Има биља за кошњу и пашњу — и сва ова биља, као и сам купус, подоста дубоко жиле у земљу терају. Кад се купус посече и споменуто биље покоси или попасе, остаје од тих биља жиле и корен у земљи.

О растињу, које дубоко жиле у земљу тера, зна се то, да оно у горњи таван земље све плодовите честице из дубљине довлачи — и честице те у корену и жилама задржава.

Остану ли корен и жиле у земљи — и пређе ли то своим начином у трулеж, горњи таван земље, тако звана прст, оно је у себи задржала — што би иначе изгубила, да овим начином до гноја дошла није.

Ово су наши стари сами примечавали, а изпитивање науке показало је: да беријег силног растиња од тога зависи, какав му је усев предходио.

Биља с златом свагда ће боље успети, кад им је биље за кошњу или пашњу, или биље предходило, које дубоко корен у земљу тера.

Испитивања та побудила су искусне газде на боље пољоделство — сејање на изменце поче мах остати.

Но што смо већ рекли једаред — опет и овде понављамо, да би најпосле и најбоља радња више шкодила него користила, кад се не би човек старао, да после сваке или, после сваке друге или треће године ону снагу земљи поврати, коју је изгубила. —

Шкодљиве посљедице од хрђавог пољоделства утичу на све околности у нашем животу, и то исто тако, као год добре и успешне.

Ми имамо у науци примера, где је усљед хрђавог пољоделства не само земља у произвађању натраг тргла, него приметило се и то, да је за време од пет година 50 комада од стотине мање оваца, а 20 од стотине рогате марве и коња показало, и то беше онда, кад никакве марвене болести земљом не владаше.

Као што од земље саме род усева каквог зависи, тако исто није ни свако ђубре за сваку земљу.

Закон је природин ово: *што је земља изгубила, треба јој натраг повратити.* Ако нам је дакле до зрна стало, нема сумње, да ћемо земљу таким ђубретом гнојити, у коме највише оних честица има, које је зрно из земље извукло — или просто: које је ђубре

понајвише из оне ране постало, коју смо са земље скинули.

Напред смо рекли, да није одмор земље по себи довољан да јој изгубљену снагу поврати, него земљи морају се све оне честице надокнадити, које она произвађањем плодова троши.

Ми смо споменули, да се земљи олакшава у произвађању плодова угари и „сејањем на изменце“.

Нема сумње, да ће читаоца бити који ће помислити, да је сваком земљеделцу нуждно и велики број марве држати, да би задоста преко године ђубрета имао.

Кад смо о ђубрењу у опште говорили, ми смо и то приметили, да има и таковних биља, која иначе марви за рану служе и кадра су остатцима своима у земљи т. ј. жилама и кореном земљу да гноје. —

Из свега овога што смо досада говорили, могло би се то питање породити, дали је сваком земљеделцу због ђубрета самога баш нужно марву држати? —

Ко марву има, и кадар је добро ју држати, о томе нико рећи неће, да он од ње користи нема, но из узрока тога што је марва користна, несљедује већ и то, да онај газда, који задоста стоке нема, да тај у ваљаном гнојењу земље своје заостати мора.

У свакидашњем животу наравно говори се ово: Зеље за марву сеје се, да се своим начином до доброг ђубрета дође. Ми напротив признајемо, да је то сваком мудром газди намера, но примећујемо, да се зеље и биље за рану зато сеје, да се земљи пре свега снага поврати коју је она произвађањем плодова потрошила.

Немора се само на тај начин земљи снага повраћати, да зеље марва попасе или да се ово покошено марви за јело даде, и тек то да се у погани и стрви марвеној на њиву ради гнојења изнесе — то све немора бити, ако је земљоделцу до гнојења земље своје стало, он нека у време угари репом, детелином, мувари или другим подобним биљем, ово пре, него што у семе прелазило буде, зелено узоре — нема сумње, да ће то, кад у трулеж пређе, већу плодоносност по њиви проузроковати, него да је то све кроз стомак марве прећи и свој ток свршити морало.

Као што се дакле види, плодоносност не зависи од ђубрета по себи, него од тога, дали се дотичне честице као што већ рекосмо, у земљи налазе, које сачињавају произвађајућу прст, и морају се земљи у оној истој мери повратити, која земљи недостаје. Ово би уједно сваки онај газда подражавати могао, који саразмерно према земљи орећој нема доста марвене стрви.

Начело, које смо ми у овим чланцима изрекли, да се земљи оно повраћати мора, што у плодоносности губи — основано је на искуству.

Осим свију народа које повест света познаје, најстарији су земљеделци Китајци. — Повест приповеда нам, да предео око реке Нила у Африци најплодаста поља, ни биљке немају, где је кадгод по сто а и две стотине стручно зрно плаћало. О свему томе прошлост говори.

Но обазримо се на Китај и њено пољоделство. У целој Европи нема данас народа, који је у пољоделству Кинезе надмашио. Испитатељи природе и народа говоре, да тамо зрно 120 пута плаћа.

Ми смо истина у нашем разлагању и то споменули, да сваки начин пољоделства од земље, од поднебија и народних околности зависи. Те три главне чињенице ми смо свагда наглашавали, и спомињемо овде Китајску не с' тога, да ко помисли да ми њихов начин радње желимо народу нашем препоручити, него с' тога, да народ наш

увиди, како је млогобројно насељена земља једна, тако дуго своју плодоносност задржати могла; јер дочим земље старих Египћана и данашњих Израелићана сасвим су пусте, видимо ми да је Китајска прст непромењену снагу своју одржала.

Уз све ово примећујемо још и то, да тамо другог гојења од људске погани и нема. О упливу овога гојења навешћемо пример у економским ситницама.

У чланцима нашим разлажемо ми не само како да се земља што даље у плодоносности, шта више у вечитој дурашности одржи, него ми подајемо народу нашем прилике, да на разних случајева и сам за себе и своје околности оно изабере, што му највише *чистог доходка* допринаша.

Више смо пута говорили, да претерано гојење онако исто цел своју промаша, као год и слабо. С тога нетреба нико да мисли, ако он на њиву своју двапут толико ђубрета навали, да ће и двапут толико плода имати.

Произвађање има своје међе. — И ко ове непознаје, тај не само да двапут толико и труда свога, а и своје марва за извађање ђубрета троши, него губи времена а и ђубрета, које у новцу прорачунато на цену ране уплив има, и отуда *чист доходак* газди крњи.

Штутгарска крушка.

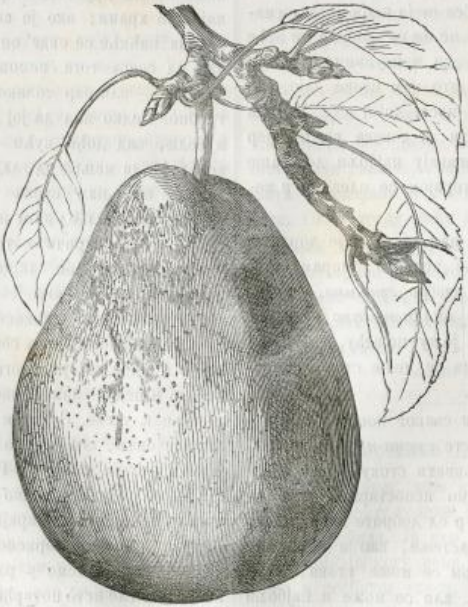

Ова је крушка на воћарском излогу још године 1867. у Хамбургу добила награду.

Крушка је особито добра, округла доле и трбушаста.

Кожица јој је танка, а боја: док је крушка на дрвету, зелена је, а кад дозрева, онда мало пожути и има по себи ситне бакрасте пегице; са сунчане је стране румена.

Месо је тавно-бело, врло фино, препуно сока, особитога мириса. Сазрева у половини месеца септембра и дуго се држи.

Хранење стоке.

Стока заиста заслужује да је човек негује, јер му она даје скоро најпотребније и најнужније. Без *теглеће* снаге неби могли земљу обрађивати, без *гноја* неби могли оснажити земљу, дакле не би ни добили ни веће користи од ње. А да и неузмемо у обзир и остале користи, што нам стока даје, као млеко, месо, вуну, маст, лој и т. д. Истина да су и ове користи за човека важне, јер месо и млеко сачињавају најбољи део наше хране; вуненом материјом се одевамо и кожом обувамо.

Ако хоћемо да нам стока даје користи, да се њено држање исплати, морамо гледати на то: *да је добро хранимо, ваљано негујемо и разумно оплемењивамо;* јер све то троје скупа, да је ту највећу, чисту корист и само с њима се може стока поправити и оплеменити.

Као први основ сваког поправљања и у савршења стоке јесте *храна* и *хранење*. Бадава ћемо оплемењивати стоку бољим биковима, ако се уједно непостарамо за бољу пићу и хранење. Јер од доброте пиће зависи брже или лакше растење, као и мања или већа корист. Пићом се може стока, па и лошија поправити, али се може и најбољи сој покварити. Наша домаћа крава, даваће нам више млека само кад је добро хранимо, но и најбоља швајцарска, кад је оставимо да бедно животари.

Зато, ако хоћемо од стоке користи, морамо гледати и старати се за бољу пићу дакле и на најглавније произвођаче пиће т. ј. на ливаде. Сено и траву једе свака стока; али сено са свију ливада није једнаке доброте; зато ваља хрђаве ливаде поправити и полепшати.

Али у нас се слабо гледи и пази на стоку. У нас је укорењено велико зло, које шкоди и стоки и сељаку — а то је, што се стока и онда истерује на поље, кад тамо није ништа, а то је зими. Шта имамо на пољу зими? Ако је зима јака и снега млого, нема ништа друго до тврде шаровине, која најмање храни; ако је зима мало блажија, истина наћиће се овде онде по нешто траве, али од свега тога неможе се стока добро најести — или бар толико, колико јој је потребно. Редко кад да јој дамо мало мекиња и соли, кад дође кући — и то онда, кад већ хоће да мањка од глади и зиме. Не само дакле, што нам стока трпи глад, но још страда ужасно и од зиме и мраза; а то шкоди свакој стоки нарочито теретној. Пород јој у материној утроби закрца и ослаби, и сва доцнија нега и храна је узалудна. Користи за то време нису никаке или веома мале.

„Једно зло, вуче за собом и друго“. Тако ти је и овде. Поред тога, што нам стока страда и недаје нам користи, још нам квари и поље и усеве. Зато се у нас слабо и сеје зимњег биља, што нисмо сигурни од стоке, јер би она то попасла. Рећи ће можда који, „ја ћу заградити онолико земље, колико потребујем — па мирна крајина“. То је истина. Али да ли је то корисно, да ли се то исплати? Кад узмемо у рачун ограду, надницу, а после исто потврђивање саме ограде,

заиста ћемо се уверити, да немамо никаке користи или веома мале.

Разуман економ све рачуна, без рачуна не ће ни да се макне, јер њему је стало до тога, да ли му се што исплати или не? На што ће нам стока, кад немамо од ње користи, а још нам штети и поља?

Зато би млого боље било, кад би стоку држали код куће — бар зими. Хранити је како треба, надгледати и неговати, па ће нас — и што но реч — и Бог видети. Има ћемо користи и од ње, а можемо и поље обрађивати и сејати. Зашто морамо чувати поље, зашто би трошили и шуму и новце у залуд? Зашто неби штедили толику ограду — чували шуму за бољу и кориснију потребу, а не да нам трули на пољу. Шуме нам се веома затиру, а сљедством тога и њена благотворна дејства.

Мислим да ће сваки који стоку држи увидети, како је штетно по њега и по његову стоку, кад је занемари и остави онако на „срећу“. Биће убеђен заиста, кад боље промисли о томе, кад прорачуна приходе и расходе таког држања стоке — видеће да му је то више на штету но на корист. Зато ће се постарати за бољу храну и хранење; а ја ћу овде у неколико рећи, како храна треба да је и како треба хранити.

Пре свега пића (храна) мора бити добра, здрава, т. ј. несме бити покварена. Кисела, натрула или плесњива пића шкоди како младој, тако и старој и теретној стоци; нарочито теретна стока може од покварене пиће лако побацити.

Пићу није добро давати тако, какву је имамо. Јер се тиме млого пиће потроши; за прво стока растури, а за друго неможе је ни ваљано сажвакати, дакле лако је и невари. Ваља пићу преправити — припремити. Припремањем тим напред још растворе се питајуће честице, или се пића тако припреми, да је бар стока лако сажваће и свари. Тим припремањем се доста и на пићи уштеди, јер постане живнија — питавија.

Начин припремања управља се по врсти пиће. Сламу и траву ваља резати на сечку (сечка је насликана у „Тежаку“ од пр. год. на страни 165.); где се репом и кромпирима храни, ваља их сећи (али не на сечку) или гњечити (за овај посао има особита справа која репу претвори тако рећи у кашу), тако исто и бундеве. Овас и јечам неваља никад давати у зрну обичном, јер их стока неможе савршено да свари, а сљедством тога често и цело зрње истурује напоље. Треба их самлети или прекрупити (види ову справу насликану у овог „Тежака“ на страни 64.); или може се намочити у млакој води и тако оставити дотле, док не набубри; тако постане мекше зрно, стока га радо једе. Тако исто и кукуруз ваља припремити. При употреби прекрупљеног зрна, ваља гледати да га стока неједе сувог, но увек влажног; теладма може се дати и у напоју.

Мекиње су добре особито за свиње и говече. За свиње је најбоље, мекиње помешати с помијама и с бундевама и тако скувати. Само врелу пићу не ваља давати.

Неки препоручују за телад напој овакав: ваља попарити у врелој води сена и тако неко време оставити. Водом напојити телад, а сено дати кравама или воловима; — за коње није добро.

(свршиће се.)

Мирисава церовача.

Ово је диња, која је и на паризкој изложби у Паризу године 1867. једну од први награда добила. Ја сам је истина јео — ал' у Италији, и могу рећи, да је заиста диња фина и особитог укуса. Каква ће код нас

бити, видићемо о излогу, јер је друштво од ње семе набавило и посејало у Топчидеру.

Како и кад ваља мусти краве?

Сигурно ће се многи зачудити томе питању и помислити: мужа је тежаку уопште тако позната, да никакве сумње о том настати не може, како и кад ваља мусти. Па опет, драги пријатељи, може се многи од вас из овог чланка ма чему научити, и дознати, што вам досад није било познато. Но без даљег увода прикрочићу одмах на саму ствар.

У газдалуку, где је много крава, мужа је тако рећи најзначајнија радња, за њом остану друге, као прављење масла, сира итд. Брижљиве газде дакле са свим добро, особито пазе на мужњу, па већ изнађоше и многе справе за мужу. Мужа справама има својих незгода и неможемо их у свима случајевима употребити, и зато су на те справе газде мало пазили — а тешко да ће се од сад пазити.

Увешћу овде у кратко правила при мужи, већ досад доста позната, али на која се мало пази:

1. Пре но што почнеш мусти, опери крави добро виме, једно за то, да се млеко не упрља, а друго за то, да млеко лакше из вимена излази. Да последње буде, ваља зими млаком, а у лето ладном водом испирати виме. Млака зими и ладна лети вода, крави врло годи. Исто је потреба, да девојка пре муже руке опере, ако оћемо да одржимо чистоту; кад се руке оперу нема оних слина, које се са чистотом не слажу.

2. Не ваља мусти само прстима, но целом руком; млеко нек се из вимена, особито из сиса, више изпеди а не извлачи, а то се може учинити, кад се сисе само претискују, а не тегле. Притискивањем се сисе угреју, и стога млеко лепше до котлића тече. Крава се покори мужари, мирнија је и трпељивија.

3. Котлић (или лонац) нек је тако велики, да мужара не мора мужу прекидати да млеко излије, јер мусти ваља без престајања, јер се престајањем време губи. Говори при мужи такође је рђава навика; чешће се опажа, да лење мужаре не помузу све краве (особито где их је више), само да час пре сврше. На то треба особито пазити, јер се крава, у које је доста млека, непомужена може разболети, а то је увек година штета. Музели се крава тешко, па се сваким престајањем још научи на то, онда је врло рђаво. Такве се краве не дају мусти, и без строгог надгледања и контроле сасвим пресуше на послетку. Особито лети, кад је мужа сама по себи тешка, такве краве ретко се кад могу потпуно помусти; тим газда изгуби млека, а и већу штету може искусити, ако држи и даље такву краву. Тим млеко у вимену прокисне, а по вимену искоче бубуљице, које се врло тешко залече. Краве, у тим случајевима, пате од велике болести, мало млека дају, бар тако дуго, док се опет не

отеле; оток опет дође, ако је и излечен, кад се крава отели.

4. Главни је услов, да се брзо једно иза другог музе. За почетнице је мужа врло тешка, руке и прсти напрежу се па врло болу, али се на то брзо привикнути може. У почетку је лепше, да се почетник одмара, него да музе дуго и немарно.

5. Надгледање домаћице при рађењу и мужи је врло нужно и значајно, ако она сама жели да добије доста млека. Домаћица мора знати мусти, и крави, која се тешко музе, помоћи. Особито је значајно поступање с младим кравама, првотелицама: јер од прве добре муже много зависи, како се крава при доцнијој мужи држи и колико млека даје. Непазљивост у то време, има врло рђаве последке у будуће на количину млека.

6. Догодили се да се сиса смежура, онда не треба допустити да теле из те сисе сиса, јер би добило пролив, и могло би мањкати. Из болесне сисе ваља млеко измусти.

7. Јели крава стеона, ваља је мусти дотле, док даје млека. Мужарама то правило, наравно, није по вољи, па га се клоне; нека крава даје у то доба мало млека, да заиста, не вреди ни да се музе, али то није добро, јер млеко које остаје у вимену, ускисне, а виме пати. Корисније је и за краву и за теле, да се музе тако дуго, докле се може мусти, па нек је теле мршавије кад дође на свет — то не шкоди много.

8. Младе краве доведу се пре у послушност мирним речма, глађењем, трљањем сламом по ртењачи, но батинама; сва принуђена средства више шкоде но што користе, јер говече једнако у страху, оће негде и да се брани против насиља. Ако се крава бацака тако да се млеко никако у котлић помусти не може, лепше је онда помусти на земљу, него да се крава поквари на свагда. Тим се начином крава лакше скроти, него кад се махнемо батинама, вичемо и нечовечно поступамо.

9. Мусти ваља увек при рађењу, јер је крава онда најмирнија кад једе, а то ће сваки из искуства знати, који има посла с' кравама.

10. Кад газда узме нову женску која ће му мусти краве, увек ваља да јој опише кравине нарави. Једна се крава лако музе, друга тешко; једна брзо спусти млеко, друга полако; једну ваља мусти унакрст, јер иначе неће да спусти, друга задржи млеко у једној сиси, па је морамо чак на послетку измусти — то су све рђаве или добре навике, а од тих рђавих навика одуче се краве добрим поступањем.

Обично се музе трипут на дан.

Из тих правила излази, да економ, ако оће да има користи од своје марве, ваља да се брижљиво за њу стара, ако неће да има и рђаве музаре и штете на рани.

Г. М. М.

Радња у месецу Мају.

Овога месеца цвета кестен, раст и више други дрва; ливаде су већ силним и разним цвећем накићене; птице граде гњезда и легу јаја; препелице долазе; ловачке се животиње паре; први врапчићи излећу.

Преко изникнуте зоби и пролећњег јечма ваља ваљком прећи; ако си репе посејао, а ти је сад русаљуј; ако ниси већ детелину посејао, а ти је сада сеј; кудељу такође сеј; прошлога месеца посејали и изникнути кромпир, ваља овога месеца окопати; Лањску детелину можеш први пут покосити, јер је сада најбоља и највише ране у себи има. Овога месеца сеј и памук.

Купус ваља расађивати, ако се то прошлог месеца још није учинити могло.

Овога се месеца свињи на угар терају и цвеле. На стоку пази да се не преједе зеленом пашом и раном.

Раци се овога месеца ватају, пак све једнако до месеца августа.

Пчеле се почињу ројити, и искусни пчелари веле, да су у овом месецу уваћени ројеви најбољи.

Ни један ваљан баштован не треба оне послове да отлаже, које је требао у прошлом месецу свршити. Сад се леје зељем посејане од траве плеве, да зеље боље растети може. Друге половине овога месеца ваља ону зелен разредити, где је честа, и то при влажном времену, да остала снажније и веселије растети може. И опет грашак, спанаћ и месечне роткве сејати треба, а тако исто и сваку фелу пасуља.

Карфиол и зимски купус ваља на леји сејати; ако су расади за расађивање, треба ји расађивати и то после кише, или ваља пазити на кишу, пак на кратко пре кише расађивати. Ако је пак суша, и није се скорој киши надати, онда и без кише јутром, ал' боље с' вечера садити и добро заливати треба.

Около расада, који је прошлог месеца расађен и ако се примио, треба мотичицом земљу распустити и то одма после прве кишице; ако пак нема кише, а оно га ваља с' вечера добро залити, пак у јутру без оклевања окопати. Добро ће бити и око црног лука мотичицом поплиће земљу сад распустити.

Растило младих воћака треба приљежно прегледати, пак ако се који калем није примио, а гранчица преко зиме насечени још имамо, то се јошт у кору накаламити може. Ако у растилу из корена каламака изданци избијају, треба јих почупати, а место где су одчупани, боље рећи одсечени, треба калемвоском замазити. Ако је овога месеца суша, треба расађена дрва, а и цело растило заливати. Растило од траве чисто држати и мотичицом прекопавати. Младе калеме, који су потерали, ништа нетреба сад дирати, но оставити ји да у миру расте, али и опет пазити, да сваки своју тачку има.

Ако која грана на воћки кања, треба јој род покидати — ако на њој има, — пак ће одма боље успјевати и веселије растети, а ако рода нема, треба је одрезати. Цветајуће јагоде треба после сунца с' вечера заливати, ако је време суво, јер иначе нећемо рода дочекати, а што би било, било би кржљаво.

Овога је месеца дан 14 $^1/_2$—16 сати дугачак.

Како ћеш коња одучити: да се у штали не ваља и да не копа?

Има врло много коња, који у штали копају, а тиме подплату, подкове, пак и саме копите кваре. И такови се коњ може од те погрешке одучити, и то овако: метни коњу преко дана док је у коњушари *путо* на ноге, а с' вечера му скини, да му при лежању не смета.

Има пак и такови коња, који се радо за јасла везани ваљају. Овакове коње тако на кратко вежи, да не може главом до земље допрети, јер кад би се коњ ваљао, морала би му глава прво на земљу наслоњена бити.

Казивање пупка код ћурића.

Ово је за ћуриће врло опасно време, кад хоће пупак да им се укаже.

На два месеца после кад су се излегли, престану ћурићи с' вољом јести, и то је одма знак, да оће пупак да изађе.

Како дакле ово примјетиш, одма затвори ћуриће у топал затвор, или ји само на сунцу држи, или ји чувај крај огњишта покрај ватре, пак им очи пери слатком водом (на литру воде 8—10 драма шећера), рани ји с' мрвицама од леба, које пре тога мало црним вином наквасн. Како опасност пређе, које за 3—5 дана бива, онда им у воду коју пију мало соли разтопи. Ако је време угодно, онда им ништа друго не треба давати да једу, осим у црном вину намочени лебни мрвица.

Новости.

— У Москви ће славити московско пољско-привредно друштво 50-ту годину постанка свога. Том приликом ће бити скуп руски земљодјелаца.

— Од 2—4 маја о. г. држаће у Прагу тамошње пољско-привредно друштво излог пољско-привредни нови машина, тегленє и угојене стоке. На овај излог допушта друштво донети сваковрстне машине и стоке из свију земаља.

— Из Одесе јављају, да усеви врло добро стоје и да се је доброј жетви надати, ако друге какве незгоде доцније не нађу. У сљед тога је рана сваки дан јефтинија.

— У једном селу у Ческој, родила је жена једнога надничара 4 сина: деца су здрава и весела, ал' им мати од муке преболети не може.

— Најбоље се косе кују у Штајерској; оне су најчврће и имају праву љутину, која је нужна, да се коса изкривити, ни пући не може. И у горњој Аустрији добре косе кују.

☞ ГГ. чланови, који још нису добили дипломе, добиће ји ове недеље; а узрок је, што им са првима нису послате, тај, што су погрешно испуњене биле, те се на ново испуњавати мораше. Молимо дакле да нас извине у овом случају.

Од књиге „Гајење пољских усева“ штампа се **десети** табак.

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА

RANSOMES, SIMS & HEAD,

Ipswich у Енглеској.

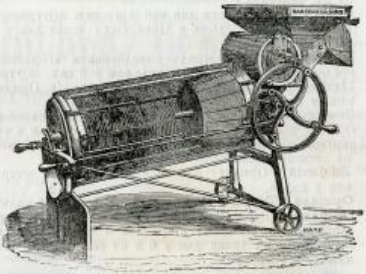

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланови „друштва за пољску привреду“ могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ђумрука.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ МАЈ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Петак	Пророк Јерем.	8.	Јоан бог.	15.	Пахомије в.	22.	Васил. муч.	29.	Теод. Муч.
2.	Субота	Атанасије в. П.	9.	Лет. с. Н.	16.	Теодор, Јевр.	23.	Михаил. Ев.	30.	Исакије д.
3.	**Недеља**	*Тимотеј, Мавр.*	10.	*Симон Зилод.*	17.	*Андрон Ди.*	24.	*Симеун Ст.*	31.	Св. Тројиц.
4.	Поне.	Пелагија, Сил.	11.	Мет. и Кон.	18.	Теодот, Пет.	25.	Обрт. гл. І. Кр.		
5.	Уторник	М. Ирина.	12.	Епифан, Гер.	19.	Патрикије.	26.	Карп ап.		
6.	Среда	Јов. мн.	13.	Гликерија муч.	20.	Талалеј и Аск.	27.	Терапон.		
7.	Четвртак	Знамење Кр.	14.	Исидор, Мак.	21.	**Сп. д. Кон. и Ј.**	28.	Никита.		

Пун месец 4. у 9 с. 49 м. пре подне. — Последња четврт 11. у 3 с. 7 м. пре подне — Нов месец 18. у 9 с. 42 м. пре подне. — Прва четврт 26. у 0 сах. 53 м. по подне.

ПРВО Ц. К. ВЛ. ДУНАВСК ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
„ **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
„ **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
„ **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
„ **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, на сисачке и шабачке.
„ **Вазјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
„ **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Царигр.: петком у подне.
„ **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврг. у подне.
„ **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
„ **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
„ **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
„ **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
„ **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
„ **Вазјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
„ **Вазјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
„ **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
„ **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
„ **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
„ **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељом изјутра
„ **Цариграда** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОБАЛЕ.

Низ воду.

Из **Врчке** у Шабац и Београ. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
„ **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
„ **Београда** у Градиште, преко Панчева, Базјаша и осталих српских штанија: понедеоником, средом. и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
„ **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Базијаша и осталих српских штанија: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штанија, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником зором.
„ **Градишта** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штанија: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
„ **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
„ **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског пароброд ског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда при пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: „тежаку „Тежаку“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије молимо наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Маја, 1870. **ГОДИНА II.** **Број 13.**

Садржај. Чланови помагачи. — Каквим ће мо средствима подићи нашу пољопривреду. — Швајцарска столичица. — Болесне и здраве воће. — Бели памук. — Нешто о шталаме. — Ческа држава. — Хранене стоке (свршетак). — О проваштутим чекотима. — Календар за Мај. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

243. **Димитр. М. Илић**, трг. у Београду.
244. **Михајло С. Исаковић**, телеграфиста у Д. Милановцу.
245. **Јефрем Ј. Вучковић**, из Београда.
246. **Михајло Јовановић**, процениитељ ђумрука београдског.
247. **Петар С. Милосављевић**, трговац из Неготине.

Каквим ће мо средствима подићи нашу пољопривреду?

Ми смо тако слаби материјално, да се озбиљно морамо бојати за наш напредак, особито за опстанак и напредовање наше пољске привреде, која очигледно пропада и за коју нам се живо ваља још за времена постарати, јер од њеног опстанка и напредовања зависи и нас свију напредак, почем велика већина нашег народа живи од пољске привреде и нама даје свакидањи хлеб.

Средства којима би могли повести напред нашу пољску привреду, врло су проста, а дају се лако и извршити, јер стоје у рукама масе. — Но пре но што би о тим средствима почео говорити, мислим да ће најбоље бити да прозборим нешто о зе-

мљеделству у опште, а за тим шта је потребно земљеделцу за лакше одправљање његових послова и задатака, а на послетку ћу пређи на сама та средства, јер нам најпре ваља знати свој задатак, па тек после како ће мо га извршити.

Земљоделство је најстарија грана занимања људског. У историји човечанства вели нам се, да су се народи у првом почетку свом занимали рибарством, ловом и земљоделством поред сточарства. Док још не имаћијаху сталних пребивалишта, ишли су с места на место, где су наилазили на боље паше за своју стоку и лепше пределе. Докле на једној паствини беше доста траве, дотле су се и задржавали на једном месту. Овакав начин живљења и данас проводе Номади, селећи се једнако са својом породицом и целом малом имаовином.

Доцније, кад се на једном месту настанише, и образоваше веће или мање општине, почеше се и земљоделством озбиљније занимати, и ми у то време већ наилазимо на врсту алата у њих, који је замењивао плуг. Морало је то тако ићи, јер пре се мораше шуме крчити, подводне земље исушивати, док се нису почеле вароши оснивати, а ширити школе и просвета.

Свему је дакле предходило земљоделство. И у самој библији старој видимо где нам се Авељ престављао као пастир, а Кајин као орач.

Земљеделством су се занимали и најславније вође старога доба. Први чески кнез и владар Премисл, узет је са плуга на престо, а у старих Римљана видимо диктатора — орача, који се после сјајне победе враћа своме плугу. А осим тога стари Римљани имађаху и богињу земљеделства, којој су у част и славу, подизали велике храмове.

Земљеделство нигде није нашло већег заступника, но у народа словенских. У најстарија времена Словенства, они су се занимали мирним и тихим пољопривредним животом у благој природи, ранили се плодовима свога труда и налазили свој „насуштни хлеб“, у зноју лица свога, док су међутим (особито ђермански) народи живили од пљачке и били готово полудивљи, јер је извесно, да су образовање примили Ђерманци од Словена.

Римљанин Като, који се сматра као узор тврдоће карактера и поштења, рекао је ово о земљеделству: „Праведан и невин је тај начин занимања, а при том је истоветан и трајашан, у њему се најмање буди завист, и који се нањ ода, заступа једно од најлепших занимања.“

А грчки философ Платон, ученик Сократов, рекао је: „Благо томе, ко очину земљу обделава својим воловима.“

Из свега се тога може видити, да је земљоделство занимање не само значајно и корисно, али и узвишено, пријатно и поштено, и да нам се ваља што више снажити, да оно све више и више напредује, јер: његово напредовање и наше је, његова срећа и наша је!

То је све што бих имао рећи укратко о земљеделству у опште. Значај његов је врло велики, јер оно даје држави благостање, оно је главни стуб државе и народа.

Сад ми ваља напоменути какав ваља да је земљеделац, шта му је нужно па да изврши свој големи задатак.

Земљеделцу је потребно образовање и искуство. То је једна основа на коме се истоветна и корисна пољопривреда зидати може. Данас тек образован човек може својим потребама да одговори онако, као што се од њега тражи, а то је тим више нужно земљеделцу. Он мора имати оних знања са којима је он једнако у додиру, треба прво да познаје своју земљу. Он не сме у лудо и у ветар газдовати, јер ће пропасти. Про-

шло је оно време, кад је земљеделцу доста било да се само зове — газда. Данас се земљеделац не сме задовољити са сриџањем и рачунањем на прсте.“ — Он мора бити упознат са природом својих потреба, ваља му сваку своју потребу свестрано прегледати, па да још у напред види приход или расход, а мора бити познат и са природом спољном, која га окружава.

Осим тих својстава, он мора имати и душевних својстава, која се од земљоделца зактевају.

Он мора бити увиђаван, мора знати значај сваке своје потребе, па се према томе управљати.

Сваки, ко се да на земљеделство, мора пре свега имати на уму:

а) да свој посао предузима и извршује увек са правом љубави и наклоности,

б) сваки ваља да се усиљава да прибави потребних знања, научних и практичких,

в) као прави газда и практички човек, мора имати и других својстава, као: постојану вољу, поштење, решителност, прилежање и штедњу, тако исто и човекољубност.

Са својим млађим и подчињеним не сме поступати тирански. Он мора, као глава целе куће или газдалука, бити благе нарави, добар, мора гледати да пороке и неваљалства својих млађих искорењује и то начином благим и мудрим саветима, јер батином и погрдним речима истина учини ће да га се млађи боје, али га не ће поштовати и сматрати га за оно, што он јест управо.

Осим тога он ваља да се пашти да је удиљ здравог тела, духа и мисли, јер здрав човек може нешто учинити, болестан не мари ни за шта и свој посао запемарује.

Та сва својства мора имати добар газда. Данас се не тражи голо механичко посматрање себе и околине.

Сад долазим на главну тачку мога питања: Каквим ћемо средствима подићи нашу пољопривреду?

Одговор на то питање је врло прост. Лежи у природи саме пољопривреде. Добра воља, искрени труд и пожртвовање, чине чуда данас!

Главна средства, којима би подигли нашу пољопривреду, основана су на искуству, а призната су као истинита, не само за пољску привреду, но за свако напредовање, ма у ком погледу и правцу. Од тих средстава зависи баш то право напредовање, јер се она не могу раздвојити једно од другог. Она доносе богатство. Она су неисцрпни капитал, који доноси големи интерес, дакле већи приход. А за интерес може економ од свога прихода сматрати само оно, што му не може пропасти, од кога он једнако корист извлачи. Тај интерес ваља економ да чува, ваља да му сву бригу поклони и да се пашти, да му он све више расте а не да опада. — Интерес је тај његово сопствено знање, а капитал су средства.

Да пређем на:

1. *Пољопривредне школе*, на којима почива свестрано напредовање. Бадава ће се писати дебеле књижурине о економисању, не ће сваки њима да верује; бадава ће се теорија усељавати у главу, кад нема главније — практике. У пољској привреди је главна ствар практика. Ту је начело: оно што видим, томе и верујем, а у пољопривредним школама је састављена теорија са практиком. Младићи, који сврше тако практички и теоријски пољску привреду, биће кадри да, кад оду својим кућама, раде по законима саме науке, ништа им не ће бити туђе, јер су у школи добили поред учења из књига и потребног објашњења, видили су својим очима све оно, о чему им се у школи предавало. Они ће се са радошћу прихватити

свога посла, јер ће га разумевањем извршивати, а иза такве радње шта може друго стајати, до богатство умно и материјално.

Школе пољопривредне дакле ваља нам пре свега подизати, оне су основа свему напредку; учити у њима наше сеоске синове да боље раде но што су им дедови радили и данас им оцеви раде, те да једном од свога имања оно уживају, што уживају они, који свој посао по закону пољско-привредном извршују.

2. *Уређење земљеделских читаоница.* И тај начин много помаже напредовању земљоделчевом. Ми немамо читаонице ни у једном селу, често ни у већој варошици и то опште читаонице; но главније је и сасвим друга ствар, по селима заводити земљоделске читаонице, т. ј. тамо да се читају новине и економне књиге, а како би још боље било, кад би у селу био учитељ или свећеник који добро разуме пољску привреду, да сељацима протумаче оно што је читано. Њихова тумачења и објашњења већ би била нека мала школица. Па како би то имало благотворни уплив на сељаке, који би се сваким даном богатили знањем за њи најнужнијим, па то знање употребљавали на своју и општу корист и добро.

3. *Пољопривредне дружине и подружине* тако исто врло много приносе напредовању. Њиховим опитима или покушајима разних радња би се млоги и млоги научно доброме, а и веровао би више томе о чему се сам уверио. Но осим тога пољопривредне дружине и подружине треба увек своје седнице јавно да држе, на којима би се пољско-привредна питања решавала, а такова питања ваљало би путем својих органа јавности предати, како би се сваки постарати могао, да на основу свога изкуства: ово ил' оно питање реши.

4. *Путујући учитељи,* као у Пруској, Белџији и Виртембергу, много помажу својим пољско-привредним предавањима. Што је корисније, то је то, што ти учитељи односе своја предавања на местне околности, те га сваки лепше разумети може. Они овако раде у оним земљама, које на више споменусмо. Учитељ дође у село, посети њих неколико, прегледи им газдалук, види мане и недостатке, па на основу тих мана држе јавна предавања. Поучава како ће се те мане одклонити, препоручује алат потребан, па онда иде даље и опет тако почиње. Каква корист долази од тих јавних предавања мислим да ће сваки лако појимити.

5. *Изложбе економне.* Ево вам Енглеске и Белгије очита примера, како се и њима подиже пољопривреда. Те две државе светле данас и предњаче у Европи, и на њиховим изложбама видимо то напредовање, које је вредно не само чођења, но и поштовања. Завођењем изложба у нас, наравно започели би са малим, али „без муке нема науке". Нека се изложи штогод што не вреди млого, помоћи ће изложноцу да друге године лепше изнесе. О изложбама ми није нужно млого говорити, њихова важност је тако јасна као бели дан.

6. *Путовање* и сматрање појединих газдалука, такође врло много помаже поуци. То је жива практика, која увек једног подсећа на своју корист.

7. *Недељне поотворне школе,* али само односеће се на пољопривреду. Исто такву важност имају као и јавна предавања. Оне могу користити не само онима, који пољопривредне школе нису посећавали, него и самим свршеним економним ђацима, јер би им се ту давало пред очи оно, што су једном већ учили, само у већем обиму, почем би се ту говорило опширно о појединим радњама у газдалуку. Ту би се н. пр. говорило о јесењем орању, о сејању кромпира, у опште

дакле о свима радњама са погледом на практичну страну. Још је лепша корист, кад се та предавања у таквим школама доцније штампају, тако могу доћи у руке онима, где случајно није још заведена недељна повторна школа. А у свима образованијим земљама су такве школе већ установљене, а какав успех имају, доказ су нам ти сами народи.

Поред тих важнијих средстава, има још доста споредних средстава, но о њима не ћу овде говорити, јер они или додазе од самих ових средстава, или су самог тог значаја, или су веће тежине, тако, да јих ми не можемо олако извршити, јер немамо ни ових основних. Ваља нам дакле прво сва средства мања извршити, па тек да се занимамо са опитима, при којима се заштева и веће знање предавачево и још веће знање и разумевање слушалаца.

Богатство земљи једној може дати само земљеделство. Као доказ томе навешћу на свршетку неколико речи славног Франклина о земљеделству:

„Мени се чини да се народи могу обогатити само на три начина. Прво, војном, као што чињаху Римљани, који пљачкаху своје суседе — дакле крадежи. Друго: трговином, које није ништа друго до варање. Треће, земљоделством, јединим поштеним занимањем, у коме земљеделац семе, које је земљи поверио, стогубо умножено добија Божијим благословом, на своју корист као уздарје невиног живота и поштене радње“.

Г. М. Матић.

Швајцарска столичица.

Кад ћемо у којој год струци газдовања што и код нас да уведемо, а ми морамо пример за то узети од оних народа, који су у извесној струци најдаље дотерали. Узмимо

н. пр. ако ћемо што у воћарству да боље научимо, а ми ћемо се држати Виртемберга, при гајењу коња и остале стоке, мораћемо се научити дати од Енглеза, а за мужу, млекарство и сирарство мораћемо у помоћ позвати или Швајцарца, или Холандеза. Ми добро знамо, како је незгодно са нашима клупицама при мужи; час испадне једна нога, час друга, — пак онда кад више крава има, како је незгодно носити од једне краве до друге и ведрицу и клупицу. Швајцарци и Холандези су боље што изумели, и они имају столац, као што је овај овде насликан.

Од једнога пања је одсечен један комад и у средину је углављена једна ножица, у којој је доле гвозден клин укуцан. Са стране је кајиш, и то пола с' прећицом с' једне стране, а друга половина с' рупицама с' друге стране; кад на тај столац седнеш, а ти стегнеш кајшом ноге, пак можеш тако од једне краве до друге ићи, без да скидаш столац; и много је комотније и много се боље седи.

Болесне и здраве воћке.

Кад би многе газде заштао, зашто да они на празним местима, која на угару и без користи стоје, воћке не саде, одговарају обично: „Покушавао сам већ, али се труд не исплаћује.“ Пак веруј, заиста ти људи право имаду.

Виђао сам у многој башти и авлији воћке, које су већ 20—30 година једнако у једној величини, т. ј. малене, кржљаве и осакаћене,

те су, може бити док живу, једва толиким родом уродиле, да би га се једва дете једанпут за ужину најести могло.

Жалосно, ал истинито!

Ал много је жалоснија истина, да смо тому сами криви и да се сами себе стидити морамо.

Промотримо ствар мало ближе!

Многи газда види, да има ђегод у авлији лепо празно место, где би врло красно воћка растети могла. Оде дакле у јесен у шуму, изкопа тамо чешће 8—10 година стару дивјаку, пак је носи жилама против сувом ветру, може бити од зиме ју и нештедећи, кући, пак ју на опредјелено место усади.

Идућега пролећа разреже немилице кржљаво стабло, и мете у ред племениту шибљику, замаже блатом, поврије маовином или каквом год крпом, завеже канапом или врбовом кором, и тако је посао свршен! — Оће-ли случај, шибљика се прими и почне растети, ал' остаје непрестано слаба и неће у лепу круну да се развије. Тако болује калем неколико година дана, док се газди не досади, те ју онда као неблагодарно дрво у пећ баци.

Па шта се је све учинило да се воћки помогне? — Јутром, на подне и пред вече, чешале су се краве о њој; а и овце своје учинише! Плугом, браном и другим домаћим оруђем ударало се по њој сваки час тако, да се је сва кора у једну рану претворила. А како су марљиво гуске, патке и остала живина око ње пословали — пак опет неће с' места! „Неће труд да се плати!“

Покушај с' воћком другчије поступати, пак да видимо, оће-ли се труд наплатити.

Сваки од нас неможе имати своје собствено семиште и растило, а ипак неби узели из шуме дивјака, нити да јих сами каламимо, јер нисмо увек сигурни, даће нам посао за руком испасти, а ради би такођер били да нам прије роди, а и то много вреди.

Отидимо дакле најближем и најпоузданијем имаоцу растила. Ту ћемо наћи лепи калема на избор по 20, 25, 30, 40 и 50 новчића. Изберимо си леп калем по вољи и од какове врсте оћемо, разгледајмо га од горе па до доле, да није место где је дрво каламљено занемарено или попустом веза оштећено, или да није калем рањен, да не тече теклином итд. Нађемо-ли по вољи калем, дајмо га одма изкопати. Умотајмо га, особито жиле, ако га даље послати морамо, у влажну маовину или крпе, а ако их више имамо преко тога и сламом, пак се пожуримо, да што пре кући дођемо. Сад ударимо у јаму, коју смо већ прије 3—4 стопе широко и довољно дубоко изкопали, доста јак и дугачак колац, обрежимо оштрим ножем најпре жиле, а по јачини жила и круну. Калем нећемо дубоко усадити, јаму ћемо засипати трошном земљом, подићи калем и спустити га неколико пута, да се земља око жила ваљано слегне, пак ћемо онда јаму засути; земљу ћемо једном ногом око стабла притиснути четир до пет пута, полићемо је са једним ил' два кабла воде, пак ћемо на послетку око стабла земљу зарезати у виду јарчића, да се може касније, ако буде потребе, заливати.

Сад се калем једном или двема шибљикама, или другим чиме за колац привеже, но не одвише јако, да не остане, ако би се доцније земља слегла, у ваздуху висећи.

На послетку, ако се бојимо, да би се оштетити могао, оградићемо га кољем и трњем.

Наш је даљи посао, да калем, кад га залијемо, ако неби дуже времена кише било, да га увек чистог од јаја гусенички сачувамо, и да сваке треће ил' четврте године сувишне и неуредне гранчице, изданке, подсецамо.

Још нам један важан посао преостаје, који се обично занемарује, и шта више, на многим местима и непознаје, пак ако се и знаде, ипак не изпуњава. Мислим јесење премазивање. Ово је један од најважнији послова, ако смо ради здраве воћке имати.

Да се о важности овога посла осведочимо, отидимо у башту, где на жалост нашу у први мах више или мање млади и стари воћака опажамо, које су болесне, изпуцане и којима је дебло врло изкоканом, крупном и маовином обраслом кором покривено. Узмимо нож, пак погледајмо шта је под том кором.

Еда ли је могуће? Црви, живи црви у тој множини?! Шта-ли оће овде ови незвани гости с' црном главом и јаким предњим, а слабим стражњим телом? А што они у меканој вуни у свакој пукотини коре почивају? А шта ће ова множина гусенички јаја, која овде уточиште тражи и нађе? Та овде су стотинама на р'пи нагомилана и тавно жутом вуном покривена! Шта оће? Свију је цјел једна иста, само им је дјело различно. Први продиру све даље и даље, док до срца не дођу, а тиме воћка пропадне. Други дају хиљадима гусеница живота, које воћку попасу те смрт поспјешују.

Тужна-ли погледа!

И ова је башта наша својина!

Ајде молим те брзо кући, док прекасно није. Пожуримо се, док још некоје воћке, којима још помоћи има, непропадну. Само журно! увек се помоћи да, а јесен је за тај посао најугодније време.

Узми одма стругачу, састружи болесну кору до здравог дрвета, изсеци болесна места и ране, замажи повеће ране мелемом, који се прави од 2 дела иловаче, 1 део кравље балеге и мало терпетина, пак намажи цело дебло до круне са смесом од 1 делом креча, 2 дела иловаче и 1 делом кравље балеге, које се све добро шталском мокраћом измеша и за мазање довољно течно направи.

Немојмо с' овом ствари штедити, већ испунимо све пукотине и рупе, пак ћемо радостно опазити, ка о ће се број незвани гостију умањити, а воћке ће лепу, здраву и глатку кору имати. Ал боље је, да недамо да до тога дође да воћка оболе, а то ћемо само онда постићи, ако сваке године с' јесени попуцалу кору састружемо и реченом смесом премажемо.

Нема здрава дрвета без тога посла! Запамтимо си ово, пак неће бити „штете за труд“, којега уложисмо; имаћемо воћа у изобиљу, те ћемо с' радошћу и поносом лепо дрво гледати, које нам за свој живот благодари!

Бели памук.

Сеје се у западној Индији, Мисиру и чешће у Европи. И ја сам га сејао. Код мене је до данас увек 3—5 стопа нарастео, а у топлијим предјелима расте и преко 6 стопа високо. Стабло му је исто тако као и петељка мањаво ил' длакаво са црним пе-

гицама обасуто. Цвет је лепе отворено жуте боје први дан, а други дан, кад већ оће да увене, буде црвен. Где су год две гранчице, свуда у среди има по један цвет, а семе и памук су беле боје, пак се зато и зове *бели* памук.

Ова врста памука најбоље успјева у лакој песковитој земљи, која је од травуљина чиста. Земљу треба најмање или 3 пута прекопати, или је 3 пута дубоко узорати. Кад се већ пети или шести лист укаже, онда треба бар она два листа најдољња с' поктима одкинути, да се биљка боље разграњава, и онда се мора први пут окопати, а окопавати се мора увек, како се види да је земља травуљином обрастла. Кад кукуруз дозрева, онда почне и памук дозревати, а жетва траје више дана, док се сви орашчићи покупити, осушити и од семена очистити могу.

Нешто о шталама.

Колико год рâна чини стоку добром, толико јој је исто и нега нуждна, а као први услов за негу јест штала.

Ако оћеш да имаш добру, здраву и за одговарајуће цели способну стоку, то јој снабдеј добре штале, а общти су услови добре штале ови:

1. Она мора да је увек испуњена чистим ваздухом и да има одговарајући степен топлоте, у колико се слаже са количином затворене стоке у истој.

2. Ваздух треба често понављати, али добро пазити, да се отвореним прозорима проузрокована промаја стоке недовати.

3. Штала треба да има неку меру светлости.

4. Поред чистоте треба да је сува, особито штала за овце (овчара).

5. Штала треба да је пространа, како неби стока стешњена била.

6. При прављењу штале треба гледати да се све оно избегне, што би стоки вреда, а још више опасности нанело.

По разлици стоке, и штале су различне, али као опште правило продужује Хаубнер даље: „Свака штала треба да се наоди на сувом земљишту и да је од овога у неколико узвишена, како би мокраћа имала слободан одтицај, која устојана проузрокује влагу. Шталу за коње и говеда треба поставити тако, да су улаз и прозори к северу и западу окренути, како би у лето била ладовина и муве би теже улазак нашле. Штала пак за овце треба да је улазом и прозорима к југу окренута, те да би се тиме северни и источни ветар удално, а топлота поред понављања ваздуха задржала.

Једна штала несме бити стешњена с' другим зградама, јер би се тиме спречио слободан утисак ваздуха и светлости, а недопустити опет да је јаком ветру изложена. Штале нетреба да су одвећ велике и високе, јер једна такова неможе имати нуждну топлоту, а на против малена и низка проузрокује загушљив ваздух, које је стоци шкодљиво.

Место у штали (без јасала) треба да је пространо.

За једнога коња 5 стопа широко и 9 стопа дугачко; за говече 4 и по стопе широко и 7—8 стопа дугачко, а овцу 8 □ квадратни стопа. Свиње које су за приплод потребују на 24 комада 40□ квадратни стопа.

Пôд у свакој штали треба да је тврд, чврст и сув. Таваница треба да је у толико јака и чврста, да неби могла пропуштати испарења у сено на њој лежеће, а просек па таваници за узимање сена треба да је добрим затвором снабдевен. Врата на штали треба тако поставити, да при отварању ветар стоку недомаша. Нарочито у штали код

коња и говеда пазити треба да јим светлост долазећа кроз прозоре, непада непосредно у очи.

Напослетку је главан услов добрих штала: да се ваздух непрестано понавља промајом и цевима што испаравају. Цела грађевина штале треба да је проста и трајашна према цељи; наравно да је увек боља од тврђег материјала него ли слабијег.

Л. Ђ.

Ческа дрљача.

Ова је дрљача врло згодна за дрљање они ливада и сенокоса, који су са маовином обрастли, да се маовина покупи; а исто тако добра и тамо, где има много кртински ривотина, пак да се ове поравне.

12 плочица у сваком реду спојене су једна с' другом као ланац, а такови редова може бити 2, 3, 4 ил' 5. — Што више редова, тим више снаге треба. Стаје 52 форинта у сребру.

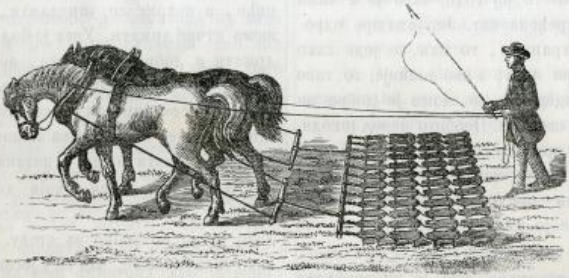

Хранење стоке.

(свршетак.)

Једном самом пићом није добро хранити, јер неби одговарала потребама стоке; разна пића разно и храни. Зато ваља давати стоки разне пиће и то никад сваку за се, но увек помешану, јер би стока лошију пићу, као сламу, оставила, а чекала на бољу. Кад хоћемо да дамо стоки траве, то је увек боље да се мало помеша са сламом, али ваља промешати добро. Тако исто ваља радити, и кад се храни с пиварском млатом, мекињама и репом.

Ако тако приправљена пића није довољно влажна, добро је кад се полије мало са сланом водом. Таку — умерено влажну пићу стока радо једе но суву сасвим.

Соли ваља давати стоки, јер со припомаже да се грубља и мање питавија храна, лакше и брже свари. Пићу посољену стока радије једе, лепше свари и уопште то јој је корисно. Даље со дејствује и на гојење. Стока, опредељена за гојење, много и брже се угоји, кад јој повише соли дамо. Со, хвала Богу у нас није тако скупа, па можемо колико је потребно дати стоки. Можемо дати соли стоки или помешану са осталом пићом (обично 5—10 драма дневно на један комад) или у крупицама т. ј. да је стока лиже, као што се то ради на паши.

Како је уобичајено, сва пића недају се на једанпут но више пута. Најбоље је трипут на дан; ујутру, на подне и увече. После сваког хранења, ваља стоку напојити. За напој је најбоља чиста вода речна; бу-

нарска је тешка. Особито зими ваља пазити да не буде вода веома студена, јер може шкодити стоки.

И најбоља пића, може остати без бољег успеха, кад се неразумно и неједнако храни. Ред храненја и чистоћа веома припомажу да и лошију пићу лепо стока једе. Овде ћу навести правила по којима се треба управљати и хранити.

Пре свега ваља крмити (хранити) у одређен час, а тога се држати сваки дан. Стока се брзо научи на тај ред, лепо пићу сварити и уопште то јој годи; зато је и ваља хранити у одређени сат. Јер ако пре одређеног часа хранимо, то нам не једе како треба, растури пићу; а ако доцније, то тако рећи чисто ждере — не може је добро ни сажвакати ни сварити. Особито неред шкоди, кад се стока храни зеленом пићом, коју радије једе но суву, могла би се лако прејести и добити пролив или другу коју болест. Најбоље је хранити изјутра у 6, на подне у 12, а у вече у 6 сати.

Јасле и све друго што се употребљава при крмењу ваља држати у највећој чистоћи. Јасле и карлице пред сваким храненјем добро очистити и бар једанпут у недељи дана врелом водом опрати. Јер иначе, заостала пића у јаслама, радо и лако трули, плесњиви, а тим се кваре и јасле а шкоди веома и стоки — особито теретној. Нарочито ваља пазити на чистоћу за време каке болести.

При прелазењу од једне пиће к другој, т. ј. од суве к зеленој и обратно, нужно је да се веома пази. Стока радије једе зелену пићу, а могла би се тако прејести и добити надун. Зато ваља најпре помешати мало зелене пиће, а потом све више и више, док се најзад не пређе на саму зелену. Али је увек боље, кад к зеленој пићи додамо мало и сламе.

Соли ваља увек давати а после сваког храненја ваља стоку напојити.

Стоки, као и човеку потребан је мир. Зато неваља одма по храненју упрезати коње и волове; јер не би могли довољно сварити пићу. Најбоље је, кад се оставе два сата у миру.

Лети и зими ваља да се мало стока покреће; није добро, кад непрестано стоје, јер радо тако дебљају, а млада стока неваља кад је дебела.

По жетви ваља израчунати колико имамо пиће, а потоме се управљати, колико можемо стоке држати. Увек је боље мање стоке држати а добро изхранити, но више а лошије; јер само добро храненја стока даје праве, чисте користи. Особито то важи за стеоне краве, којима ваља за последње време ношења, додати више и питавије пиће.

Зато треба сваки, који хоће од стоке користи, да задржи за се онолико пиће, колико му је потребно за стоку. Није то никако економисање, кад се у јесен пића прода, а на пролеће двоструко плаћа и купује; или кад се остави да нам стока бедно животари.

На пролеће обично наши сељаци и немају толико пиће, колико потребује, а у то доба нам је стока стеона, треба јој дати мало боље пиће. Стока сирота, пребија се од немила до недрага, тражећи по пољу иструлелу шаровину да би бар глад уталожила. Газда за њу немари, али и она за њега. Кад се упрегне, непомажу бичеви и нечовечно поступање — узрок лежи у забаченом и занемареном *надгледању* и *храненју*. Надгледајмо и хранимо стоку, па ће и она за нас марити, да ће нам више користи, више млека, више вуне и веће теглеће снаге!

Р. С. Бојић.

О промрзнутим чокотима.

Кад се виноград загрне, не може човек рећи: да га је загрно тако, да промрзнути не може. То од времена зависи: прво кад га је загрно, а друго од времена ког преко зиме имамо. Сваки ће се пожурити да загрне, док јошт љути мразеви непочну, а што се времена преко зиме тиче, то је дужан сваки свој виноград добро надгледати кад га раденици загрћу, да му и љућа зима шкодити не може, јер каква ће зима бити, то не може нико напред знати.

Цјел је загртања, да виноград од зиме сачувамо, будући је лоза слаба на зими, пак ако нам промрзне, нећемо имати хасне, него грдне штете од нашега целога рада, трошка и труда.

Кад је дакле то цјел загртања, онда га треба онако загрнути, да недочекамо лето да се мора јадиковати и самим себи пребацивати; да је зло загрнут и да комшија који је боље загрнуо бољу бербу има, од онога који на свој виноград при загртању није пазити хтео као што би ваљало и нуждно било.

Ово је наша кривица онда, ако из винограда ништа недобијемо, и онда се несмемо Богу тужити да је хрђава година била, него признати морамо да смо сами криви.

Но и опет се догоди, да поред доброг загртања гдикоји чокот озебе, н. пр. ако има врло особити фели по који чокот, који је на зими осетљивији од други.

Дали је чокот овакови озебо или не, то се може на следећи начин познати, ког искусан један практичар и списатељ о „винограду“ не давно, овако приповеда:

„Кад већ зима прође, и виногради се резати почну, отићи треба оном чокоту на који се сумња: да ли је промрзо или не, и зарезати лозу. Је ли зарез леп зелен, онда се узме да лоза ништа од зиме трпила није.

Искуство је пак доказало, да се нашло и на такови лоза гди су кора и лоза врло леп и здрав изглед имале и опет је зато чокот промрзнут био.

Да би се дакле сасвим истинито о томе осведочили, треба разсећи у преко око једно — најбоље на доњој чести лозе, — и видити: је ли око зелено и здраво, нема ли загасите флеке у њему; ако је дакле без икакови флека, онда зацело чокот од зиме страдао није.

Код промрзнутог чокота видићемо кад тако око једно у преко чак и у лозу усечемо, да се та загасита флека далеко у лози у в'р окончава; из чега је видити, да није око само горе, но да је сасвим до свог корена промрзло.

Од оваковог чокота немамо се надати ни ваљаном листу, а камо ли грозду.

Лек је овим „виноград добро загрнути, а особито оваково чокоће, које је на зими слабије“.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ МАЈ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Петак	Пророк Јерем.	8.	Јоан бог.	15.	Пахомије в.	22.	Васил. муч.	29.	Теод. Муч.
2.	Субота	Атанасије в. П.	9.	Лет. с. Н.	16.	Теодор, Јевр.	23.	Михаил. Ел.	30.	Исакије д.
3.	**Недеља**	*Тимотеј, Мавр.*	10.	*Симон Зилод.*	17.	*Андрон Ал.*	24.	*Симеун Ст.*	31.	**Св. Тројиц.**
4.	Понед.	Пелагија, Сил.	11.	Мет. и Кон.	18.	Теодот, Пет.	25.	Обрт. га. І. Кр.		
5.	Уторник	М. Ирина.	12.	Епифан, Гер.	19.	Патрикије.	26.	Карп ап.		
6.	Среда	Јов. ин.	13.	Гинкерија муч.	20.	Талалеј и Аск.	27.	Теракон.		
7.	Четвртак	Знамење Кр.	14.	Исидор, Мак.	21.	**Сп. д. Кон. и Ј.**	28.	Никита.		

Пун месец 4. у 9 с. 49 м. пре подне. — Последња четврт 11. у 3 с. 7 м. пре подне — Нов месец 18. у 9 с. 42 м. пре подне. — Прва четврт 26. у 0 сах. 53 м. по подне.

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, па сисачке и шабачке.
» **Базјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Бурђево, Галац и Царигр.: петком у подне.
» **Оршаве** у Бурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у под. е.
» **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Базјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
» **Базјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељи изјутра
» **Царигрода** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОБАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Београ. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
» **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
» **Београда** у Градиште, преко Панчева, Базјаша и осталих српских штанција: понедеоником, средом. и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Базјаша и осталих српских штанција: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штанција, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником зором.
» **Градишта** у Београд, преко Базјаша. Панчева и осталих српских штанција: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
» **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист примa „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с контаранком. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прве вут 20 пара, а после сваки вут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тењка“ тиче: уредништву „Тењка“. На Србије или писма попаљена, а из Аустрије можемо напаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Маја, 1870. ГОДИНА II. Број 14.

Садржај. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — Предлог за уређивање тоћачког вредета у Србији. — Молба за пријатељ која је за кожо удешена. — Лебаб од мекиња. — Сравнења ропица и лаза. — Одговори. —

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

248. **Кирил**, игуман манастира Суводола, у округу књажевачком.
249. **Манојло Стојановић**, прота књажев.
250. **Илија Живковић**, трг. у Књажевцу.
251. **Сава Ђорђевић**, поручник у Јагодини.
252. **Радисав Симић**, трг. из Н. Хана, у окр. књажевачком.

Радња друштвена.

Записник ванредне седнице држане 14. марта о. г. под председавањем друштвенога председника г. *М. Спасића*.

Присутни чланови: г.г. *Чедом. Мијатовић, Крста Петровић, А. Стојковић и Сергије Станковић.*

Председник подноси два писма, од 12. и 13. марта о. г. од г. К. Црногорца, у којима изјављује, да је и он послао на оцену дело о гајењу пшенице под девизом „Ко пшеницу сеје и негује, тај ће да се смеје и радује“ и да жели, да му се то дело неодступно поврати.

Пошто се оба писма прочиташе, би закључено, да се писмо под горњом девизом отвори, пак ако именовано дело на страни буде доиста г. К. Црногорца, да га г. председник од референта изиште и г. Црногорцу на реверс поврати, као што је и учињено.

Закључено и подписано.

Записник XXII. седнице одбора „друштва за пољску привреду“ држане у Београду 24. маја о. г. под председништвом друштвенога председника г. *М. Спасића*.

Присутни чланови: г.г. Фр. Вшетечка, Крста Петровић, Чедомиљ Мијатовић, Сергије Станковић и др. Радић секретар.

Бр. 108.

Чита се писмо подружине шабачке, у ком јавља, да је општина шабачка уважавајући цели овога друштва, уступила пољско-привредној подружини шабачкој од своје земље 50 дана орања, да речена подружина чини на тој земљи разне пољско-привредне опите и народу покаже, да се може и боље радити, на што се данас кад нас ради и да га тиме на бољи рад побуди. Иста подружина иште овом приликом од друштва овога упутство: шта, и како сад с' овом земљом да учини.

Почем је време прошло да се могу строго пролетњи послови извршавати и усеви засејати, то се оставља за ово лето подружини да учини за сада с' том земљом, што за најбоље нађе, а подружина да овоме друштву јави: како мисли ову земљу за идућу јесен обрађивати, шта на њој сејати и требали је заградити и како, како би после друштво ово и своје мњење дати могло.

Бр. 109.

Подпредседник подружине шабачке г. Ст. Обрадовић јавља, да је примио семе од растове свилобубе, и да ће се постарати, да нарочито сељацима разда.

Узима се на знање.

Бр. 110.

Г. Милосав Јовановић учитељ сиколски, моли друштво ово, да се оно обрати г. министру просвете: да учитељи добију школске баште, које им по закону од 1863. год. припадају, а такове још немају, и то да им се на таковима местима да, где би учитељи што учинити и показати, (јер се до сада обично најгоре земље за те баште одређиваше) и сељаке примером уверити могли о бољем и напреднијем раду.

Решено је, да се друштво ово обрати с' молбом г. министру просвете и црквени дела, да се учитељима, који школски башта немају, такове одреде на добрим земљиштама, а уз то ће друштво ово г.г. учитељима увек саветом својим на руци, бити да они што лепше производе у тим баштама произведу, који ће сељацима дотичних општина за углед служити моћи.

Бр. 111.

Г.г. Риста Р. Илијћ и Дим. Р. Илијћ, свештеници из Штубика, жале се друштву овоме, што је поштар неготински таксирао писмо, које су они друштву овоме послали и молили за семење, и за уверење послали су оба писма друштву, која на себи све поштанске знаке носе. Тим поводом, што друштво на основу највишег решења није та таксирана писма примити могло, него их је пошти неготинској натраг послало, да их поштар нетаксиране овамо пошље, који то против дужности своје нехтеде учинити, него их писцима натраг поврати, не обзирући се на највише решење које у том смислу постоји, — остадоше речена господа за ову годину без нужнога им семења. — У исто доба подноси и секретар друштва више друштвени писама од поштара крагујевачког, смедеревског, вел. градишког, убског и крушевачког, који, друштвена писма таксираше, те се тако шиљањем натраг и опет овамо друштвени послови унаазађавају и одуговлаче, а чланови незнајући за такове поступке од стране поштара — криве друштво.

Решено, да се умоли госп. министар финансије да учини шта треба на дотичном месту, да се обнови распис поштама, да по оном највишем решењу не таксирају писма и аманете, који се из внутрености друштву шаљу, исто тако и она писма, која на „уредништво“ „Тежака“ долазе, јер је „Тежак“ друштвен орган.

Бр. 112.

Г. А. Николић, почастни члан друштва овога, шаље своју књижицу „Буквица среће и блаженства“.

Примљено с' хвалом.

Бр. 113.

Прочитају се извештаји гг. Фрање Вшетечке и Крсте Петровића, као референата, који садрже оцене о делу *„С е о пшеници“*, које је на основу разписа под девизом *„Ко ради с' вољом и с' уздањем на Бога, том ће Бог радњу и благословити“*, приспело и реченој господи на оцену дато. Господин Фрања Вшетечка вели о делу ово: *„У речи стојеће дело врло је добро написано за циљ која му је намерена, и у опште може се о њему казати, да влада у њему онај практични дух, који је за дјејство успјеха у народу, као прво условље. Ја би зато од моје стране предлагао, да се то дело од стране друштва прими и опредељеном наградом награди.“* А господин Крста Петровић вели: *„Ја налазим да је ово дело разумљиво и практично написано, и да потребама и околностима у којима се наши сељаци налазе, врло добро одговара, јер сваки може у том делу толико поуке наћи, колико му је нужно, да добру пшеницу произведе, и произведену до продаје здраву сачува. По моме мишљењу ово дело заслужује разписану награду“.*

У сљед ови оцена одбор закључи, да се дело под девизом *„Ко ради с' вољом и с' уздањем на Бога, томе ће Бог радњу и благословити“* награди и о друштвеном трошку у 3000 ексемплара штампа. — На ово г. председник предложи, да се писмо под горњом девизом отвори; и пошто је писмо отворено, види се, да је горње дело написао секретар друштва овога *др. Ђорђе Радић.*

Бр. 114.

Г. благајник подноси рачун, из ког се види, да је више издано за дипломе и семење, него што је буџетом одређено и пита, из које партије буџета да се то надокнади.

Решено је, да секретар да своје изјасњење: од куда тај већи издатак произлази, па после да се опредјели: из које ће партије буџета то надокнадити.

Бр. 115.

Г. благајник моли друштво, да му одобри, да може ономе лицу неку награду дати које му је при испуњавању признаница и други благајнички послова у помоћи било.

Одобрава се награда од 240 гр. чарш. из партије буџета на непредвиђене потребе.

Закључено и подписано.

Предлог за уређење тежачког кредита у Србији.

од

Ђор. Павловића.

Зајам је по постанку своме очевидно један од првих уговора, а откад су се људи новцем почели служити, он се може учислити међу најчешће и најобичније. Кад се уз узајмљени новац почео давати и интерес, не може се тачно определити; али се претпоставно може извести, да је постао ако не у исто доба, кад и уговор новчаног зајма, а оно бар нешто мало доцније.

Питање о интересу новчаног зајма врло је старо и врло важно питање. Важно је већ по томе, што видимо, да се сви па и најстарији законодавци тим питањем баве. Мојсеј, Солон, римско законодавствво, канонско право; у данашње доба скоро сви законодавци. Сви законодавци стари и нови трудили су севише или мање, да ограниче интерес, да не би позајмачу однео сву или већи део користи, због које ја зајам учинио. Па је ли се тиме што успело? Како кад, — али се у опште може казати, да таква наређења нису никад пожељеног резултата дала; с тога, што позајмач у нужди пристаје на све, што од њега тврди поверитељ тражи; а овај ће наћи разне начине да од дужника незакони интерес узме. За то се не треба чудити, што се данас у више држава подиже питање, да се закони интерес укине, и да се новац сматра као и сваки други предмет

уговарања. Али што је важније, у новије доба, како државе тако и поједини људи основали су кредитне заводе, у којима позајмач може увек наћи новаца, по јефтин интерес. Да су таква заведења од неоцењиве вредности за трговину, индустрију и у опште за сваку спекулацију, о томе је данас излишно говорити.

Како је код нас са овим питањем, и шта је по овом предмету рађено и урађено?

На прво место наилазимо на Уредбу од 12 Септембра 1839 год., коју је издало ондашње Намесничество кнежевог Достојанства. Њоме је наређено, да се под извесним условима дају новци из државне касе по 6% годишње. У § 13 поменуте уредбе каже се „да се неће давати мање суме од 50 дуката.“ А у § 8 Уредбе од 10 Фебруара 1843 г. стоји: „да се не издају суме испод 300 дуката.“

Па је ли се што тим уредбама постигло?

Мислимо, да ником неће пасти на памет, да важност и полезност оваког кредита оспорава. Шта више, ми држимо, да је то једна од најважнијих економских мера, које су до сад у нашој отаџбини предузете, и судећи по резултатима са најлепшим успехом.

Међу тим, аке ту ствар мало дубље и свестраније испитамо, с места ћемо видити, да је ондашњи законодавац ту ствар једнострано сватио, па наравно, и потребама народним једнострано одговорио. Сетимо се нашег економног стања у оно доба, — које се у осталом од данашњега релативно слабо разликује. Једна земља, у којој никакве индустрије нема, где се сва трговина искључиво састајала у природним производима, где је број трговаца и спекуланата упоређен са масом природних производника несрамљено мали, — у тој земљи, Влада, у место да отвори кредит маси или природним производницима, влада се пре постарала за људе, који су имућнији, који имају непокретних добара. А то је неоспорно следство оних уредаба, којима се, и то првом, не даје мањи кредит од 50 дуката, а другом (што је још много горе) од 300.

Далеко од нас мисао, да апсолутно кудимо поменуте Уредбе, али мислимо, и то врло природно, да ако је држава хтела подићи економско стање, да је требала најпре отворити кредит самој маси народа, па онда тек ако је могла, осталим трговцима и спекулантима.

Да су наведене уредбе једностране, то се увиђа по науци, и по самој памети. По несрећи, доцније се у практици показало, да су се том једностраношћу много људи за кратко време лепо ползовали и врло обогатили; на против маса народа упропашћена је, и данас се упропашћава!

Како то? Врло природно. Кад је држава отворила кредит онима, који имају непокретних добара и то на веће суме и по шест на сто, онда је неизбежно следство тога морало бити, да све остале потребите људе, који су слабог стања и без непокретних добара баци у наручја онима, који су имућнији и који су по кратком времену тргујући с новцем скандалозно имање стекли. Ми нећемо ништа ново изнети на видик, ако кажемо, да су се многи служили државним кредитом, узајмљујући по шест, а дајући по дванаест. И то су они, који су најсавеснији, али и у најмањем броју били. Колико их је било (а и данас ваљда има), који су лајући новце на зелен, и рачунајући интерес на интерес, људе до просјачења доводили.

За потврду овога можемо навести као доказ једно законодавно решење од 26 Јануара 1853 г. У њему законодавац сам признаје, да ништа не може наредити, да се том несретном стању помогне, — осим што *народу даје савета, да се од давања већег*

интереса чува и т. д. [1]) — као да је народ толико несвестан па да не зна, *да му је већи интерес теретнији од мањега!* Кад човек овакве ствари чита мора се чудити, како један законодавац, који је сам једну ствар неподпуно сватио и створио не може да је поправи. Али тако увек мора бити, кад људи с добром вољом (то ћемо признати), али с површним знањем, и врло малим или никаквим економним знањем решавају и уређују оне ствари, које задиру у животне интересе народа.

После тог решења наилазимо на Уредбу од 23 Јуна 1858 г. Њоме законодавац одређује суму од сто хиљада дуката за издавање под интерес; али што је најважније она утврђује, како ће се поред плаћања интереса и капитал за известан број полгођа отплатити. Част оним људма, који су једну тако паметну ствар уредили! Такву олакшицу пољају само они дужници, који се тако рећи неосетним одуживањем терета ослобођавају. И тако шта видимо? С једне стране Уредбу од 12 Септембра 1839 г. по себи врло полезну (премда једностану), као основ кредиту, који је влада народу отворила, повременим усавршењем замењену дивном уредбом од 23 Јуна 1858 г. На против маса народа напуштена је и даље, да се сама са својим неумитним поверитељима бори. После оног решења, којим законодавац саветује народ, да не плаћа велики интерес, нема никаква трага у законодавству о мерама, да се том стању што помогне. Две крајности. Док се код првих дужника, којима је влада сваке олакшице учинила, могле чути само речи благодарности и благосиљања, дотле су многи од других, коначно упропашћени *проклињали* владу. А истину да кажемо, влада можда је хтела, али за цело није умела, да озбиљним мерама ту несрећу ако не уклони, а оно бар умањи. Помислиће ко, да ми за љубав антитези овакав жалостан нацрт правимо и реч проклетство спомињемо. Али наше судије, који су пресуде изрицали, а нарочито полицајски Чиновници, који су их вршили моћи ће најбоље посведочити, у колико је горњи нацрт истинит или не.

На послетку морамо навести закон о Управи Фондова од 16 Августа 1862 г. и закон о издавању новаца под интерес из касе Управе Фондова од 24 Августа исте године. Првим се централишу сви фондови, и пупилски или депозитни новци код управе Фондова; други има нека наређења која се односе на наш предмет. Тако, што је врло важко, у § 4 наређује се: да ће се издавати под интерес суме до 1000 гр. пор., — а решењем од 11 Јуна 1866 год. до 500 гр. пор. (близу 18 дуката). Каква разлика између помену-

[1]) То савегодавно решење гласи овако:

Размотривши приложена овдѣ извѣстія Суда Окружіа Пожаревачкоѣ подъ А и Рудничкоѣ подъ Б. као и представлѣніе Попечительства Правосудіа подъ 10. Юніа пр. год. А № 2120. Совѣту учинѣно о томе: да се законодателномъ властю законо правило у томъ смотрению изда, како бы се казнили они кредитори, кои прекомѣрне и противузаконе интересе уговараю, и одъ притѣсненыѣ и нуждаюћи се дужника наплаћую, Я самъ по саслушаномъ мнѣнію Совѣта одъ 10. Декемврія пр. год. № 611. за полезніе нашао, у вопросномъ предмету остати при опредѣлѣнію Грађ. законика § 601. кои гласи: „Лихва закона опредѣлює се 6 на сто; уговорити се какъ може и до 12 на сто. Већа се судомъ не пресуђуе", и тако што се тиче противъ вопросноѣ злоупотребленія предохранителнѣ мѣра', као и казни людій, кои би се у томъ ухватили, а Я и Совѣтъ налазимо, да, основъ простоѣ савѣтованя народа, да се одъ давана већегъ интереса чува, никакве предохранителне мѣре овдѣ прописивати се не могу, єръ би и опредѣлѣніе казни за то не само безполезно, но и штетно было, почемъ бы се тада злоупотребительи іоштъ мудріе владали и већма чували, тако да бы много ређе предъ судове долазили такви предмети, у коима би овима было могуће, интересе оне на законе ограничавати, каквы' се примѣра' іоштъ чешће догађа, доклле казни опредѣлѣне нема.

Што дакле у предмету овомъ правительство чинити може, то є: да се циркуларомъ єдним народу обави, како Грађ. закон §. 601. тако и штета нѣгова сопствена, ако се у превелике интересе дави, кое нека се Попечителстве Правосудія постара по овоме удѣйствовати В № 38. 26. Јануарія 1853. у Бѣограду (Зборник VII, стр. 26.).

тог закона и Уредбе од 1843 год.! На сваки начин новим овим наређењима од 1862 и 1866 год. добивено је нешто, али да ли је то каква значајна помоћ? На први поглед изгледа да јесте, али у ствари врло је слаба А.)

Да кажемо за што. Пре свега тако мале може узајмити само онај, који би у залогу дао непокретно имање. Али претпостављајући да га има, он мора многе услове да испуни, да до новаца дође: треба му тапија и процена. Ако нема тапије, мора да је вади, — и при свем том што узима тапију на своје сопствено добро, мора ће да плати таксу, која је као што знамо велика. Тако бар судови поступају, јер имају једно тумачење Министра Правде од 11 Септембра 1865 год., № 2996 по коме се такса за тапију има наплатити не само од купца, *него и од самих сопственика*. Па зар је мала ствар за једног потребитог човека, коме се на прилику виноград или плац процењује, да плати таксу један од сто, пре него што је новце примио. После тога долази процена. За процену треба тражити проценитеље, звати влас потврдити код општинског суда и т. д. Истина је да просилац не мора сам лично ићи у Београд за новце, али пошто прозбу пошље мора да чека. И као што Управа Фондова није обвезна да проспоце извести, на случај, кад новаца нема у каси, или кад ће их бити, то је извесно, да се просилац често за дуго времена налази у неизвестности, да ли ће и кад новаца добити. Кад се све ово узме у рачун, тешко ће се ко решити, да позајмљујући једну малу суму, излаже се оваквим теретима или неугодностима. Шта ће дакле да ради? Очевидно наћи ће каквог приватног поверитеља, па ће од њега узајмити, наравно под тежим условима, али само да што пре до новаца дође.

И тако и сам закон од 1862 год. има две велике мане: *прва* је, што маса народа, која има потребу од мали сума, може истина добити новаца по јефтин интерес и са отплатом; али мора много услова да испуни и обично доста да чека, док захтевану суму добије. *Друга* је, што они, који немају непокретног имања да га у залогу даду, остављени су апсолутно на милост и немилост приватним поверитељима.

Овом врло мучном стању народа ваља помоћи, и то што пре, то боље. Могуће је да се у данашње доба народ толико не пати, као неких прошлих година, и у ствари мора се признати, да је данас мање тужби и вике на приватне поверитеље него пређе. Али шта из тога треба извести? Да ли, да се народу економско стање поправило у толиком степену, да му никакве помоћи не треба, и да га можемо сама себи оставити? Ни најмање. Тако закључивање, мислимо, да би врло погрешно било, и данашње релативно боље стање ваља приписати пре добрим годинама

А.

Ово се јасно посведочава грдном разликом између дужника ситних и великих зајмова. Следеће бројеве, узели смо из књига Управе фондова.

Од 1 Новембра 1868 до 1 Новебра 1869.

Имао је окрут	дужника испод 1000 г. п.	узели су свега		дужника преко 1000 г. п.	који су узели свега	
		гр.	п.		гр.	п.
Алексиначки	2	1316		7	58.862	6
Београдски	7	5376		50	114.960	10
Београд (вар.)	7	5402		179	2,763.950	20
Ваљевски	6	4900		201	705.760	2
Јагодински	9	6464		29	118.330	35
Књажевачки	0	0		9	20.780	—
Крагујевачки	14	10.389	17	108	389.685	32
Крајински	1	840	—	29	181.822	35
Крушевачки	17	12.801	10	47	160.388	22
Пожаревачки	4	2941	14	57	392.272	12
Подрински	7	5656	—	43	118.174	17
Рудничкн	28	22.652	—	66	138.928	35
Смедеревски	8	5790	22	79	572.397	36
Ћуприски	7	5211	31	57	436.442	1
Ужички	4	3168	—	107	257.507	18
Црноречки	3	2520	—	39	141.140	1
Чачански	4	2350	—	49	128.818	10
Шабачки	3	1700	23	76	419.683	5
	131	99.418	37	1223	7,119.905	17

и добром извозу. И не дај боже какве несрећне године, ми се бојимо да се опет старо стање не би повратило, са сасвим убитачним последицама. Међу тим и дан данашњи чујемо по кад и кад тужбе и вику на зеленаше, жалбе на власти, што томе не стају на пут и т. д. На што вика, на што жалбе? Вика констатује само једно несрећно стање, али није никакво озбиљно средство да му се помогне. Она толико исто помаже, као и они савети, које је пређе законодавац народу давао, да већи интерес не плаћа! Једном ва прилику болесном или гладном човеку, на што вика или савети, ако нема средстава, да свом злу доскочи?

Машина за вршитбу, која је за коње удешена.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

У броју 10. и 11. овога листа, показао сам ја у дрворезу машину за вршитбу, која је за пару удешена и која истина страховито брзо ради, ал' није за наше околности и потребе, једно што је одвише скупа, а друго што ми немамо толико земаља уједињени, да би ју могли употребити. Ја сам ју зато само показао, да задовољим оне читаонице листа овога, који ме замолише да им ју покажем.

Но далеко боља, и нашим околностима одговарајућа машина је ова овде насликана, која је за коње удешена. Њу је склопио машиниста Екерт у Берлину. — Овакова се машина да лако с' једног места на друго преносити, а није ни скупа, пак се могу више сељака удружити, и једну заједнице купити.

Она је удешена за једног, за два, за три и за 4 коња.

Било сад у колу коња колико му драго, на витлу горе, у средини има једно седло — као што на дрворезу јасно видиш —; у то седло седне један дечко, који коње тера, један човек мење снопове у машину, један му додаје, један одгрће плеву, а један одгрће зрно.

Ова је машина у стању на дан извршти 1500—2000 и више ока чиста зрна, а кошта:

за једног коња		3960	гроша.
„ два	„	4140	„
„ три	„	4860	„
„ четир	„	6120	„

Да овакову машину за једног коња удешену ни 10 сељака купе, стало би свакога по 396 гроша, а то би им се за једно лето исплатило.

Лебац од мекиња.

Пре неког времена беше по свима новинама говора о „лебу од мекиња (трица),“ и држим да ће и за читаоце листа овога занимљиво бити, ако им овде о овоме лебу причао будем, јер је нарочито за економа од врло велике важности. О овоме је лебу први прозборио професор Либиг, кад је оно у источној Пруској глад завладала. Ја ћу овде најважније саобштити, што сам од самога Либига саслушао. Он вели: „Леб од мекиња никака није нова измишљотина; већ пре 400 година су Енглези месили леб од мекиња, и неки Тома Трион писао је о том лебу у књизи својој, коју је под насловом: „Пут к' здрављу, дугом животу и срећи“ издао.

„Ко иоле неку важност своме здрављу даје и природи оће веран да остане, тај несме најфиније брашно од најгрубљег одељивати, јер фино брашно има затварајуће, а оно грубо има растварајуће и чистеће својство; за то је од обојега мешен лебац најздравији. Здравији је [illegible] сварљив и пи[illegible] од оног, од финог само брашна умешеног. Онај нами као најгори указивајући се део, исто је тако за природу добар, као и и онај најфинији, и кад се најфиније брашно од најгрубљега, мекињавога одели, онда губи и једно и друго праву ону питајућу снагу пшеничног зрна. Зато је храњење са финим, т. ј. од само финог брашна умешеним лебом здрављу шкодљиво и природи и разуму противно. Најпре и најпре се таково фино месиво за задовољство раскошни људи пронашло, који ни себе, ни природу, ни праву снагу пшеничног зрна познавали нису. Добро примјећује стари Трион, да је леб с мекињама најприроднији, а онај од просејаног брашна умешени и ускисли, да је сасвим неприродан.“

„У новијем добу бијаше енглески професор Грам, који је важност леба од мекиња најваљаније описивао и учио народ, како да га најбоље меси. У Енглеској и Америци се јако тај лебац меси и једе, и познат је под именем „Грамов лебац.“

Професор Либиг говори даље о овом лебу следеће: „1. Леб од мекиња је много питавији и штедљивији, од леба што је од просејаног брашна умешен. Зрно губи његовим преображењем у брашно од своје питајуће вредности: ражно зрно 10 процената, пшенично зрно 15 проц. Слој беланцета, који се испод кожице у зрну налази, и који се при млењу у мекиње претвори, за здравље и за стварање крви је најпужнији и најважнији део у зрну. Ако се не остави да лебац при мешењу кисне, уштеђује се 2—3 процента више. Са лебом, који је од пшеничне *прекрупе* умешен, и за 1000 особа намењен, могу се још 120 особа више најести и од глади сачувати, него кад би се од те исте количине од просејаног брашна лебац умесио.“

„2. Лебац с' мекињама је много здравији и укуснији од обичног укисељеног, или белог леба. Некисељен лебац меси се у мојој кући сваки дан, и ми га домаћи, као и гости наши врло радо једемо; ко га непознаје, тај незна какав особити укус у њему лежи и како је лако сварљив и здрав! Од грубог изгледа незна стомак пишта, а његово дјејство на оне стомаке, који лењо и лагано сваривају, знају лекари најбоље.“

Либиг даље приповеда:

„Мекињаст лебац даје се месити од ражног и од житног зрна, или од обојег заједно. Смеса од обојег даје најбољи лебац, ма да свако зрно за себе „добар“ лебац даје. За мешање би се само то примјетити дало, да

је за тај посао поштен сувачар и пекар нуждан, јер је „искушење“ велико. Код поштења само нетреба контроле. Од пшеничног брашна је лебац у саразмеру са питајућом снагом ражнога зрна, много бољи. Али морам сваког одговорити од мешања брашна са мекињама, јер се при таковом мешању никад неможе удесити природна мера брашна и мекиња, те се тако отварају врата лажи и превари. Прекрупи зрно као што га је природа дала: прекрупи га фино (самељи га), пак ћеш најбољи лебац од њега добити. Ја сам имао прилике дражђански и швајцарски лебац с' мојим сравнити; ал' није се са мојим никако успоредити могао, јер је био од смешаног брашна и мекиња умешен, вештином (салитром) шупљикав и сув.“

Мекињаст је лебац сладак, природно сладак, без киселења умешен. Али се против овота највише говорило. Наука је то, покушај га некисељеног јести, допасти ће ти се, одучићеш се од оног накислог укуса у њему, шта више, омрзнућеш га брзо. Та баш онај слатки укус и мирис, који се у некисељеном лебу налази, најглавнији је знак његове доброте.“

На ове Либигове наводе, примећује неки проф. Шварцмантел ово:

Немогу прећутати, а да неспоменем разлике у обзиру најбољег мешења леба, које сам искусио с' једне стране између Либиговог и правог Грамовог леба. У главном су ове:“

„1. Либиг меће у лебац салитре, солне киселине и соли; солну киселину меша с' водом, а салитру и со у пра стуче и меша с' брашном. Он с' овим ништа друго неће, но да лебу већу шупљикавост даде. Професор Шулценштајн опомиње, да то никако није нов поступак, него сасма стари, нарочито се употребљује при мешању бродарског леба.“

„Никако несмерам на то, да опоречем доброту овога смешаног леба, но потврђујем, да је тај лебац далеко бољи од обичног, квасом замешеног леба, али слободно велим, да би ти додатци, т. ј. салитра и солна киселина, сасвим изостати могли. То тим више препоручити могу, што би лебац са тим зачинима само онда укусан бити могао, кад би се салитре и солне киселине само оноликo метло, да ни једног ни другог више не буде, но што количина брашна соразмерно зактева; ту би требало теразија — а то се у обичном животу неда тако тачно извршити. Шкодљиво је, ако једног ил' другог сувише метеш.“

„Прави Грамов лебац нема никакови други дометака, осим чисте млаке воде; тесто се остави 2—3 сата да на топлој фуруни (пећи) престоји, пак се после у лебчиће од 1—2 фунте размеси и пече. Овај је лебац чешћи, финије шупљике има, неосуши се направо тако брзо, као онај са већим шупљикама, који као сунђер изгледа, остаје дуже времена укусан, ако је добро испечен и остављен не плесниви, а најстарија и најтврђа кора даје добру чорбу. Либиг сам каже: „Мекињаст леб, где је обичај да га месе, месе га без кваса, и то се оснива на искуству, да тесто с' мекињама од самог себе кисне. Тако је заиста и у истини, као што нас искуство учи. Што Либиг даље вели, да се јако киселење леба (т. ј. да лебац не прекисне) само изнимице предупредити може, а то по искуству није истина. Само остави лебац неколико сати да кисне, а не као што Либиг оће 12—18 сати.“

„Пекари и газдарице немогу то никако да поњају, да тесто може без кваса „растети“ и осим тога јошт држи, да је јако шупљикав лебац бољи, које никако неможе бити. Да баш лебац „пређе“, може им се допустити да мало кваса метну, али се ки-

селење у почетку одма прекинути мора, да тесто не прекисне, јер се онда релативно поквари. Можеш тесто „топло“ замесити и неколико сати га само оставити да кисне, или га ладно замесити, пак га преко ноћи оставити, докле год тесто непопуца; онда ћеш исто тако укусан и одвећ здрав лебац добити — то смо бар искусили.“

„Они, који по Либиговим начину мешен лебац јели буду, наћи ће, да им се боље допада, а то зато, што су на њега научени Исто би се тако и на овај наш научили и тек би се после уверили, да је овај наш ситији, укуснији и бољи.“

„Друга је разлика, што Либиг за кожицу ону, што зрно окружава, вели, да баш није у лебу нужна, а ми без ње нипошто бити неможемо.“ Шулценштајн вели, „да човечији стомак није створен за свариваше мекиња“ и узима наш израз у подсмеј, што ми, и с' нами хиљаду други потврђујемо, да се у мекињама најбољи и најукуснији делови налазе. Либиг и то каже, да се може она кожица из брашна удалити, без да се тиме лебац поквари. А апотекар Хекер саветује, да се мекиње сасвим из брашна удале. Обојица држе ту кожурицу за сасвим излишну, а ми опет, који смо искусили на толико хиљадама људи, слободно и отворено ово кажемо: Оћешли добра, укусна и здрава леба, неодељуј мекиње од чиста брашна, кад лебац месиш!

Американски плуг за дубоко орање.

На овоме је плугу већи део од дрвета, и у стању је до 9 палаца дубоко орати.

Ако ја теби, драги читаоче! американске и незнам какве друге плугове овде у „Тежаку“ показујем, немој мислити да ја оћу теби њи да наметнем, него оћу с' показивањем то, да ти ове боље плугове видиш, пак да од њи узмеш што ти се за добро свиди, и твоме плугу додаш, како би га поправити могао, јер нећеш моћи при твом данашњем плугу на веки остати, почем он неодговара данашњим потребама.

На овоме плугу н. пр. невидиш колечка са два точка, него је само један точак напред, а нема ни цимера, него овај точак замењује и цимер, те тако, ако оћеш да ореш дубље, а ти ћеш онај точак горе подићи, пак ће се плуг већма у земљу урити, а ако оћеш плиће, а ти ћеш точак ниже спустити, пак се раоник неће тако дубоко зарити.

Сравнење репице и лана.

Сама је природа ова два рашћа у промену дала: једно југу, а друго северу, или право да кажемо: богатијим и сиромашнијим предјелима. Ево разлике међу овим биљкама.

1. *Репица* свој цвет развија најлепше

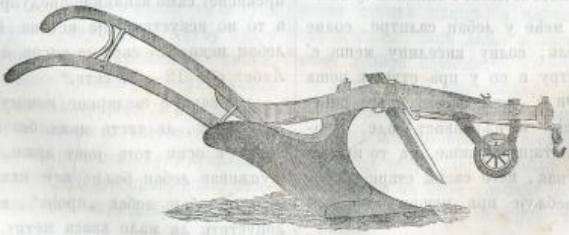

онда, кад су највеће врућине у подне, а да семе сазре, треба велику врућину.

Лан напротив у подне свој цвет скупља, развија га, поред умерене топлоте, јутром и вечером.

2. *Репица* воле топлије предјеле, а *лан* ладније.

3. *Репица* зактева тешку, ритску, земљу и долове, а

лан немари за ритску земљу, воле истина долове и равнице, ал' то узвишене; влага и роса му увек добро чине, само несме влага подземна бити, као што је у ритовима. Лан богати брдовите (нарочито северне) предјеле, исто тако, као што репица народе у долинама на југу богати.

4. *Репица* изискује добро нагнојену земљу, а

лан то нетреба.

5. *Репица* само у дубоко изораној земљи ваљано напредовати може, јер дубоко жиле пушта, а

лан је задовољан, кад је земља 3—4 палца само узорана.

6. *Репица* зактева топло лето, а *лан* баш напротив — ладније.

7. *Репица* даје много олаја, а нема кончића, а *лан* не даје много олаја, ал' зато даје фини кончића.

8. *Репица* треба да има много споредни грана, да доста плода донесе, а *лан* нетреба ни једну гранчицу.

9. *Репица* занима земљорадника само преко лета, а

лан преко целе године, јер се с' пролећа сеје, преко лета вади, с' јесени топи, а преко зиме трља и упрећује.

Књига

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

изишла је из штампе и да ће се на подвезу. Зато молим учтиво гг. скупљаче да ми за своје уписнике, којих су имена штампана, што скорије новце у наплаћеном писму пошљу, како би им и књиге одма послати могао, јер без новаца никоме слати нећу.

Књига је изнела до 13 велики табака и украшена је са **105** дрвореза. За предбројнике је цена 8 гроша чарш., а за непредбројнике 10 гроша.

У Београду

29. маја 1870.

Др. Ђ. Радић,

секретар „Друштва за пољску при Ведр.“

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ЈУНИ, 1870.

Седмични дани		Дан		Дан		Дан		Дан	
1.	Понед.	Св. Тројиц.	8.	Теодор Страт.	15.	Кн. Лаз. (Вид. д.)	22.	Евсевије, Галакт.	29. Петров-дан
2.	Уторник	Никиф. Јоан нов.	9.	Кир. Тек. М.	16.	Тихон, Титрије.	23.	Агрипина, Гаије.	30. Сабор 12 ап.
3.	Среда	Лукилијан мучен.	10.	Тимотеј, Алекс.	17.	Манојл, Савел.	24.	Иван дан.	31.
4.	Четвртак	Митроф. Патр.	11.	Вартол.	18.	Леонтије, Ипатије	25.	Февронија.	
5.	Петак	Дороте ј Еп. Тирс.	12.	Онуфрије.	19.	Апостол Јуда.	26.	Давид селунски.	
6.	Субота	Висарјон Иларјон.	13.	Акилина, Антонин.	20.	Методије Арист.	27.	Сампсон, Севир.	
7.	Недеља	*Теод. Маркел.*	14.	*Пророк Јелисеј.*	21.	*Јул. Јулије, Јул.*	28.	*Кир и Јоан.*	

Пун месец 2. у 6 с. 5 м. пре подне. — Последња четврт 9. у 9 с. 7 м. пре подне — Нов месец 16. у 11 с. 20 м. по подне. — Прва четврт 22. у 2 сах. 48 м. пре подне.

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
„ **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
„ **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
„ **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
„ **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, па сисачке и шабачке.
„ **Базјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
„ **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Цариград.: петком у подне.
„ **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у подне.
„ **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
„ **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
„ **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
„ **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
„ **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
„ **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
„ **Базјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
„ **Базјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
„ **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
„ **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
„ **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
„ **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељом изјутра
„ **Цариграда** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОВАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Београ. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
„ **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
„ **Београда** у Градиште, преко Панчева, Базјаша и осталих српских штанција: понедеоником, средом. и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
„ **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Базјаша и осталих српских штанција: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штанција, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником зором.
„ **Градишта** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штанција: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
„ **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
„ **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског пиробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. з.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда прва пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма попаћена, а из Аустрије молимо попаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Јуна, 1870. **ГОДИНА II.** **Број 15 и 16.**

Садрж. Чланови помагачи. — Радња друштвена. — Какав ти посао предстоји јошт овог месеца? — Предлог за уређивање тежачког кредита у Србији. — Пошто о пловки (патки, потки или раци.) — О гнојеву кеворада. — Да-ли је добро отсецај прави соли давати? — Да јабуке за зиму оставиш. — Плетат с'грабљама. — Да брушо трожље добијеш. — Против крви. — Пужеви се са двА могу с'камефором растерати!

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

253. **Стеван Крстић**, трговац из Х. П. Паланке.
254. **Живко Радивојевић**, марвени лекар из Шабца.
255. **Рафаил Грос**, угоститељ из Шабца.
256. **Димитрије А. Петровић**, предузимач јавни грађевина у Београду.

Радња друштвена.

У сљед одобрења г. министра финансије од 4. о. м. Е № 2043, да се на земљишту топчидерском може приредити излог пољскопривредних земаљских производа, друштво за пољску привреду решило је, да се по програму у „Тежаку“ број 10. и 11. напечатаном, отвори излог дана 27. Септембра ове 1870. године. Ове намере ради, да би подружине и окружни пододбори знали шта им и како радити треба, друштво је сходно §. 3. истог програма написало сљедујуће упутство:

УПУТСТВО

ЗА ИЗЛОЖБЕНЕ ПОДОДБОРЕ ОКРУЖНЕ И ПОДРУЖИНЕ.

1.

Пододбори се састављају у свакој окружној вароши, где подружина нема, и састоје се из најмање 4 члана, од којих да је један председник, а један деловођа. Осим чланова који станују у самој вароши, могу пододбори или подружине, себи чланова и по срезовима дотичнога округа изабрати, како би лакше и сигурније свој посао извршавали.

2.

Сваки пододбор и подружина прима на себе дужност, да из свога округа што лепше пољско-привредне производе и остало — што ће се ниже по именце навести — сакупи, и на излог пошље, или се постара, да сам произвађач донесе.

3.

Најдаље до *Усекновања* (29. августа) о. г. (у место до конца јулија, као што је у §. 4. програма напечатано) треба сваки пододбор друштву овоме да јави: *шта* ће моћи и *колико* пољско-привредни производа или стоке на изложбу послати. Зато ће ти пододбори или подружине добити штампане пријавне табаке, које ће испунити, и то у два ексемплара, — један ће послати друштву овоме, да друштво на основу те пријаве може места одредити и приправити, а други ће пододбори или подружина себи задржати, да знају, шта су од своје стране послали.

4.

Мртви производи (осим воћа, грожђа и зелени) који буду од стране пододбора или подружине пријављени, треба да су најдаље до *Крстова-дне* (14. септембра) о. г. у рукама друштва овога, како би се за времена лепо и по реду сместити могли, а стока, воће, грожђе и зелен да је три дана пре излога у Топчидеру.

Излог ће се свечано отворити 27. септембра о. г. (у недељу пред Миољ-дан.)

5.

Пододбори или подружине, треба народу — относно произвађачима — да кажу, да ће се они производи и стока наградити, који најбољи буду, те ће тако они, који најбољу пшеницу, раж, јечам, овас, елду, кромпир, кукуруз, или други ма који пољски усев (по пределима где се шта сеје) донесу или пошљу, добити у награду: добар плуг, дрљачу, косу, ваљак, или какву другу новију и бољу тежачку справу. — Ти пољски производи могу се донети или послати у чистом зрну, или у класу, или у клиповима (корену) или у снопљу.

Они, који донесу најбољег жира разне врсти, шишарица, кôра разних дрва, које се за бојадисање или лек употребљују, лике, жила разних шумских трава које се за лек употребљују (овде треба навести против какве болести), смоле, катрана, угља; урађени дуга, буради, дрвени судова и посуђа, кошница плетени, плетени други ствари; кола, плугова и други пољскопривредни справа; шаћурица, корпе и котарице разнога вида од прућа, лике ил' коре плетене — добиће у награду од 1—20 дуката.

Они, који донесу или пошаљу најлепше разно воће, грожђе, вино, ракију, кувано воће у виду мацуна или слаткога, туршију, суво воће, — добиће најновије и најбоље ножеве за каламлење (навртање), за резање, или за скрњивање винограда, справе за чишћење гусеница, за брање воћа, за чишћење болесни дрва и т. д.

Они, који донесу или пошљу најлепши мед или восак, добиће најновије справе за пчеларство, или какву нову кошницу.

Они, који донесу најбољу свилу, или свилене меурике, добиће новчану награду од 1—10 дуката.

Они, који донесу или пошљу најбољу кудељу или лан (ћетен), или од њи одткано платно, добиће савршенију справу за уређивање и израђивање лана и кудеље.

Они, који донесу или пошљу најбољи бели смок, добиће савршенију справу за израђивање белог смока.

Они, који донесу најлепшу кухинску зелен, добиће најновија и целисходнија баштованска оруђа, ил' какова семена.

Они, који доведу најлепше младице краве с' теоци, угојени ил' теглећи волова и би вола, кобила са ждребадима, лепи јахаћи и теглећи коња, кобила ил' ајгира; бикова, оваца, овнова, шкопаца, јагњаца, крмача с' прасицама, угојени свиња, коза, кокоши, петлова, ћурака, пловака (патака), гусака и голубова; или донесу ил' пошљу кожни обућа, рогова, кожа, пастрму говеђу ил' свињску, сланину и маст, и све што се од стоке ради и прерађује — добиће награде од 1—40 дуката.

Они, који пошљу ил' донесу вуне ил' вунени ствари, одткана платна, везени хаљина и све што се у кући израђује, добиће награде према донешеној ствари, до 10 дуката.

Осим тога могу се на излог послати и збирке разних пољскопривредних ствари, ако и нису својом руком учињене, но из разних предјела Србије скупљене, које би за пољоораднике научне биле, и они добивају писмене похвале.

6.

Пододбор или подружина има друштву овоме да јави: да-ли се оне ствари, које на излог послате буду, продати могу, ако би се купаца нашло, и по коју цену.

7.

Подружине или пододбори при шиљању производа на излог, точно ће назначити на пријавном листу: име и презиме произвођача и све редом по назначеним рубрикама; а је ли доиста сам оно произвео, што се на његово име шаље, назначи ће у примјетби пријавног листа, а то ће чинити на основу сведочанства општинске власти, које ће им сваки произвођач имати поднети.

8.

Награде ће се раздавати свечано и биће у новинама обзнањено, ко је какву награду и зашто добио.

У Београду 7. јунија 1870.

Председник
„друштва за пољску привреду,"
М. Спасић.

Др. Ђорђе Радић,
секретар.

Од изложбеног пододбора у _____ Окружија _____

ПРИЈАВНИ ЛИСТ

за излог пољско-привредни домаћи производа, ког „друштво за пољску привреду“ у Топчидеру 27. септембра о. г. приређује.

Бр _____

Име и презиме произвођача:	Место одкуда је:	У срезу:	Занимање:	Шта ће да изложи?	Колико комада?	Колико ока?	Примјетба:

У _____ 1870.

Председник пододбора — подружине:

Какав ти посао предстоји јошт овога месеца?

Ко је *репе* садио, нека је овога месеца добро оплеви и окопка, јер то ће учинити, да ће репе много крупније бити, а ми треба баш на то да идемо да их што крупнији добијемо, јер за стоку сејемо.

Ко има толико детелине, да је оће и за зиму да остави, тај се мора добро у памет узети како ће је сушити, да му не добије детелина влаге, пак с' тога да му поплесниви. Коме је год могуће, нека је несуши на земљи, то никад не ваља, најлакше се уквари, а и много се време губи чешћим превртањем. Детелину треба сушити или на рашљама, као што сам ти ји показао у броју 2. листа овога, или пак јошт простије, као што ти ево овде приложена слика показује,

или на послетку и самом кућном крову; и на њему ће се добро осушити.

Стоку треба за рана на радњу терати, а пред подне је ваља из јарма пустити и на миру оставити, јер је онда највећа препека.

Овце треба пред подне у ладовину терати. Кад је велика препека, и кад овце много зелене траве једу, могу се врло лако разболети, зато је добро да им се по нешто соли да да лижу — то ће их од сваке болести сачувати.

Свиње неби требало у овој препеки изтеривати, него се ваља побринути да на близу доста воде и ладовине буде. На великој врућини, ако нису заклоњени, многу воду пију, а то им не чини добро, него им ладовину и воду за купање тражити треба.

Овога је месеца најбоље *кастрити* пилиће, а гуске чупати.

Пауци овога месеца радо на кошнице на срћу, зато треба због тога на кошнице пазити и чистити ји.

Баштован ће сваки овога месеца на окопавање и на плевлење пазити. Кељ, карфиол, келерабу, купус и целер можеш садити, а што си пре пресађивао, треба сада да окопаш и дојни део земљом обгрнеш, јер оће доле да одрвени брзо, а овако је земља од тога сачува. — Спанаћ, гра к пасуљ и сада јошт сејати треба, како би од сваког и под јесен имали. Сеј и роткви месечарке, исто тако и доцну (зимну) салату, јер како збереш краставце, таки прекопај ону леју и расади зимну салату. Сад треба и зимну роткву да посејеш.

Растило млади калемака треба од травуљина оплевита и окопкавати, особито при влажној земљи, ал' пази да жилице не повредиш. Сваки калем треба поред себе да има тачку, да га неби ветар преломио, или га живинче прекр'ало. Ако би се изданци из жила појавили, треба ји одма одкопати, или ји са оштрим ножем баш до жиле одсећи, а ра̀ну ону мелемом замазати. Ако би било суше, треба ји заливати. Оне калеме, који нису до сада избили, треба оставити да из дебла изданци расте, како би за идуће калемлење (навртање) шибљика било. При крају окога месеца могу се трешње, вишње и кајсије на терајуће око калемити (очити).

И сад јошт има на воћкама гусеница, које ваља очистити, јер није јошт доцкан.

Почем је овога месеца обично велика суша, ваља пазити на оне куће и стаје, које су сламом, рогозом, ситом или трском покривене и с' ватром пажљиво обходити, пак и своје млађе на то опомети, јер је после бадава вика, псовка, плач и кукање, кад је већ учињено. Особито тога ради на децу ваља пазити.

Дан је овога месеца 16—16½ сахати дугачак.

Почем је сада уједно и један број у напред за прву половину месеца јула издат, то ћу, драги пријатељу! да ти одма овде и рекнем: шта месеца јула треба да радиш.

Месеца јула има сељак највише посла, и то посла такова, с' којима се несме одуговлачити, него брзо и пажљиво радити; између ти послова је најглавнији посао *жетва*.

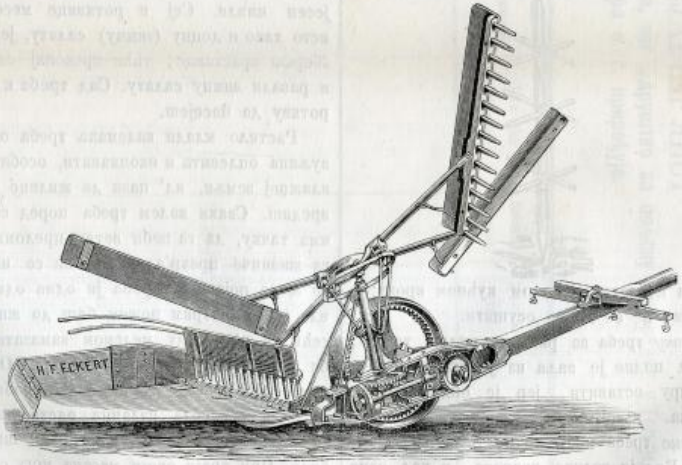

Зло би по сељака било, кад би овај месец кишовит био. Овога месеца почиње и пшеница зрети, зато ју ваља косити и увозити. Ако је јака препека, пак пшеница нагло узре, то треба пазити да ју не оставимо дотле на ниви, да класићи пукну и да се зрно распе и у штету оде, него ју ваља јутром рано и с' вечера косити, кад је ваздух влажнији, јер се онда неда зрно тако лако изтрести. Да је сељак још сигурнији да му неће зрно испадати, ваља му узети косу *наслоњачу*, као што сам ти ју у 12. броју овога листа од прошле године насликао. Где су већа имања, пак би се морало много косача најмити да косе, тамо се обично узму у помоћ машине, с' којима се и много брже и јевтиније ради. Такову једну машину за кошење ево ти овде стављам на углед. Њу је склопио Енглез *Самуелзон* и она је једна од најновији и најбољи. Сва је машина од ливена гвожђа. Оне две даске приљубљују усев машини да их ова боље одсече, а оне грабље покошен усев у руковеде скупе. Док се машина од једни грабља до други окрене, таман је за један руковед покосила. Она покоси сваки стрмни

усев чисто, тако да се ни српом чистије урадити неби могло, и то 20—25 ланаца за 10 сати.

За увозење ра̑не треба изабрати суво време, да се снопови сви у стог или камару послажу, јер би се иначе пшеница укварила и од ње самлевено брашно било би горко.

Зрно је онда зрело, кад га међ' прстима треш, а оно се у брашно размрви.

Врло је добро, кад се покошена ра̑на један или највише два дана у руководима остави, да се од оне, у њој још заостале влаге изнноји и просуши, особито ако је њива травна била, те да се и трава осуши и да се влажна још у камару или стог не садева. Покошена ра̑на, у којој се много такови још зрна налазе, који се међ прстима мељају, треба мало дуже у руководима оставити да зрно отврдне, јер се таково зрно у стогу без сунца тако смежура, да сама кожица остане, а брашна врло мало даје. И то је врло нужно, особито ако је време влажно, да се стрњика виша остави, да неби покошена и прилегнута ра̑на сасвим на голу земљу пала, него да је стрњика мало придржи, како би се тим начином боље и осушила. Снопове нетреба никад јако бацати, особито онда не, ако је време одвећ суво, исто тако не треба снопове ни по земљи вући да се класје круни, него лагано и пазљиво поступати ваља. — После кошње треба и оно влаће покупити, што је испод косе остало, и у снопове га везати. У сваком обзиру треба с' по кошеном ра̑ном штедљиво поступати.

Ако буде јаке препеке, пак наиђе на то киша, онда ваља одма келерабу, кељ, карфиол и купус загртати. У сушно доба ваља салату, спанаћ, краставце и месечну роткву приљежно заливати, ако желимо, да нам речене зелени не оду у семе; прве и најкрупније краставце треба забележити и за семе ји оставити. У половини овога месеца треба и за сирће (туршију) краставце сејати. Ако грашак, пасуљ и зимну роткву ниси прошлога месеца посејао, посеј сад. Од ра̑не салате и од грашка ваља семе збирати, ако је довољно сазрело. Особито на салату ваља ти пазити, да семе не презре, да се не распе; зато, како се на њиовим чаурама нека вуна укаже, одма семе збирај, и негде у ладовини остави да сасвим дозре, а после измлати, очисти, пак опет где у ладовини остави да се сасвим изсуши, пак онда у какву платнену кесецу обеси и за пролеће остати. Исто тако и са семеном од петрожеља, жуте репе, спанаћа итд. поступати ваља. У почетку овога месеца ваља и кромпир добро загрнути, да га наступајуће велике врућине у ра̑сту задржавале неби. При крају овога месеца ваља влашац и бели лук копати, у венце оплести, пак га на промајно какво место обесити, да се добро изсуши.

У растилу млади калемака немамо овога месеца никаква посла, осим да калеме од травољина сачувамо, а ако је велике суше, ваља ји заливати.

Воћке коштичаво (шљиву, трешњу, вишњу итд.) и са семеном ваља на спавајуће око очити. Ако би сувише јака препека била, онда оне дивјаке на којима ћеш да очиш, ваља с' вечера добро залити, пак онда у јутру очити, јер се због велике препеке згусне сок у шибици, пак не може кора да се онако с'љушти као што би ваљало.

Стоку ваља од свеже траве чувати, јер се, ако је велике врућине, разболети и угинути могу. Ако ти је икако могуће, купај стоку сваки дан, то ће је најбоље од болести сачувати.

Овога се месеца у трутови у кошницама туку.

Овога нам се месеца дан у један сахат скраћава, јер пада на $15^1/_4$ сахата.

Предлог за уређење тежачког кредита у Србији.

од

Ђор. Павловића.

(свршетак.)

Из свега овог, што смо до сад говорили излази ово: да треба отворити кредит маси народа (поглавито земљеделачкој класи) наравно са умереним интересом на позајмљени капитал; за тим, да и они могу позајмљивати који немају непокретног имања, — и на послетку, што је најважније, под каквим гарантијама (залогама) може се зајам дати. Овде наравно долази и то, да свако давање залоге треба свести на што мање законих формалности (без наплаћивања икаквих такса), како би позајмач, без велике муке и што пре до новаца дошао.

I.

Наравно, да најпре ваља говорити о новцу. Природно је врло, да нам се намеће питање, где ћемо наћи и колики капитал, па да оснујемо тежачки кредит. На приватна лица не треба мислити. С тога, што у нас нема тих спекуланата, који имају толико новаца у залишности, да дају под интерес по шест на сто (на пример). Остаје дакле влада. Али при најбољој вољи владе извесно је, да је њој немогуће, да даде толики капитал, који би од прилике само могао бити довољан, да се тим кредитом бар неки резултат постигне. Влада би можда драговољно дала сто хиљада дуката (ако би јој само могуће било); али је та сума врло малена. У најмању руку ваљало би имати за ту ствар на расположењу по милиона дуката.

Не остаје нам друго средство, но да узмемо нужну суму из Управе Фондова. Јер законом од 1862 год., којим се централишу код Управе сви фондови, сви пупилски и већином депозитни новци, Управа рукује данас са 40,000.000 пореских гроша. Ми мислимо, да је праведно, да се од Управе узме 20 милиона пор. гроша (преко 700.000 дуката) као нуждан капитал за тежачки кредит. Ево наших разлога за то:

Законом од 1862 т. (§ 4), баш се ишло на то да се очевидној народној потреби помогне, почем је законодавац најмању цифру зајма свео на 1000, а доцније (1866 г.) на 500 гр. пореских. Из овога се јасно увиђа, да ни данас нема озбиљна основа, зашто се половина толико нагомиланог новца не би применила на оне потребе, које су да не кажемо далеко прече, али бар у истој мери заслужују старање владе и законодавца. Тешкоће мислимо да ту нема никакве, осим што ће се доцније појавити, кад се дође до тога, како да се тај новац расположи, и под којим условима да се даје.

Могуће је, да нам ко примети, да одвајањем тако велике суме, она што остане, неће бити довољна да подмири потребе нашег трговачког и спекулативног света, који вазда релативно веће суме потребује: Следствено, да је могуће, да се наш трговачки свет таквом мером не смете и не претрпи велики удар. Ми на то одговарамо: истина је, да се већина наших трговаца и спекуланата нарочито у Београду Б.), у њиховој радњи служе Управом фондова; и заиста новим определењем тако велике суме,

---

Б.

Из доњег прегледа види се, у каквој се сразмери служи само Београд управом фондова, спрам свију осталих округа:

Од 1 Новембра 1868 до 1 Новембра 1869.

Зајмови преко 1000 гроша пореских.				
Имао је окрут		Позајмача	са Гроша	пар. п.
(Варош)	Београд	170	2,763.950	20
Округ	Ваљевски	201	705.760	2
»	Смедеревски	79	572.397	36
»	Ћуприски	57	436.442	1
»	Шабачки	76	419.683	5
»	Пожаревачки	57	392.272	12
»	Крагујевачки	108	389.685	32
»	Ужички	107	257.507	18
»	Крајински	29	181.822	35
»	Крушевачки	47	160.388	22
»	Црноречки	39	141.140	1
»	Руднички	66	138.928	35
»	Чачански	49	128.818	10
»	Јагодински	29	118.330	35
»	Подрински	43	118.174	17
»	Београдски	50	114.960	10
»	Алексиначки	7	58.862	6
»	Кнежевачки	9	20.780	—

могли би бити сметени у њиховим комбинацијама. Но ми држимо, да ће им ново-основана банка у Београду, ако не боље, а оно бар у истом степену заменити Управу Фондова. Јер сви, који су с операцијама банке упознати, знају, како се не сравњено брже новац код банке добија, неже ли код Управе Фондова. — У осталом, ма и не било банке у Београду, ми не мислимо, да би горњи навод могао уздржати владу, да не предузме меру, коју ми предлажемо. Влада има задаћу, да све интересе у границама могућности задовољи, тим пре, ако интереси једне класе народа њеног старања заслужују. И што влада од 1839 год. није могла или умела извршити, зашто да влада у 1869 г. не предузме? Довољно је а и сувише тридесет година, што је наша земљеделачка класа па ову меру исчекивала, а сада је крајње време да на то мислимо, и пошто ствар озбиљно проучимо, и да је извршимо.

Говорећи мало час о суми, коју ваља одвојити за земљеделачки кредит, рекосмо, да је праведно, да се од Управе изузму 20 милиона пореских гроша. Тим смо хтели казати, да је то најмања сума, која се може захтевати. Јер ако тих 20 милнона пор. гроша или 700.000 дуката поделимо на седамнајест округа, онда на сваки округ долази нешто више од 40.000 дуката. А то је тако незнатна сума, да ће једва у почетку прва поискавања позајмача задовољити. Имајмо на уму да у Србији има села која имају по осам и девет стотина пореских глава, па према томе можемо извести, да ни 25 милиона пор. гроша не би била велика сума, коју би ваљало одвојити.

II.

На реду је сад да говоримо, како да се горња сума по земљишту административно расположи. Ако бацимо поглед на карту Србије, наћи ћемо више знатних равница између којих као најважније наводимо: моравску, мачванску, тимочку и бугар-моравску. На први поглед чини се врло природно, да би у сваком централном месту од поменутих равница ваљало створити по једно оделење управе фондова, које би сразмерном сумом новаца руковало. То би за цело према данашњем стању била велико олакшица, јер би људма новац на домашају био. Али ми ипак не мислимо, да би овакав распоред понајудеснији био. Јер таква поделења обухватајућа више округа у једно, принуђавала би позајмаче често, да више дана пробаве док посао сврше. И као што је јасно предвидити, да се — нарочито у почетку — по неки захтеви закони или формалности неће тачно испунити, то ће власт бити принуђена да људе обавештава, да их упућује, и често да им место поднесених недовољних или несигурних гарантија друге потражује.

Дакле, место оваквих великих поделења, ми смо мишљена, да се за сваки округ по једно оделење управе налази при окружном началству, а њиме да рукује окружни казначеј, са каквим мањим чиновником, који би му се у помоћ дао. Начин овај мислимо, да је најудеснији и најпрактичнији. Нема тог сељака који с времена на време послом у окружном место не дође. Том приликом врло му је лако известити се код казначеја има ли новаца за издавање, колико може добити, шта треба да ради и т. д. С друге опет стране, свакој окружној полицајној власти лако би било, водити надзор над целим обртом оваквих зајмова, контролисати касу, оцењивати поднесене гарантије, саслушавати тужбе и овим подобна. Јер она, познавајући људе, њихов кредит, имање, — за тим општине и њихове администрације, моћи ће сваки предмет или спор да оцени боље него ико други.

А установити какве сасвим нове адми-

нистрације за ове зајмове, са засебним персоналом, засебном контролном власти, била би у почетку ствар врло тешка, а после скупа. На сваки начин могу се поставити неколико комесара при централној управи у Београду, који би непрестано путовали и прегледали укупно стање целог кредитног завода. А то су жртве много мање, и без сваког оспоравања необходимо нужне.

У осталом не мислимо, да би питање о администрацији овакових зајмова, породило великих тешкоћа. Стручни људи, који су се до сада са оваквим стварима бавили, лако би пронашли и бољи начин, како да се ова ствар с административног гледишта најбоље уреди. Њима би пало у дужност да и сва друга мање важнија питања, тичућа се администрације реше.

Главно је, и најтеже питање, какве гарантије позајмачи треба да даду, — да ли би се и личне гарантије (јемци) могле примати, — у колико би се закони формалитети на што мањи број свести могли, — и на послетку би ли влада одобрила, да се при свршивању ових послова не наплаћују таксе.

III.

Гарантије или залоге, којима се обезбеђују обвезности у грађ. праву, ове су: *непокретна, покретна и лична* (јемство). Да их прођемо све редом, и да покажемо, да ли би се свака од њих без опасности примити могла, и под каквим условима.

а) Непокретна залога.

Очевидно је, да је непокретна залога по својој природи најсигурнија. До сада је њу једину примала управа фондова, под условима, које неће бити излишно, да укратко изложимо. Пре свега позајмач је морао поднети тапију од свога добра, а после процену. И једно је и друго веома нужно, јер се првом констатује својина, а друга је мерило за суму, која се може издати. Али док се до тапије и процене дође, позајмач много дангуби, и што је важније, те две исправе скопчане су са знатним трошковима. Кад томе додамо још и то, да су позајмачи из внутрености у неизвесности, да ли има новаца у управи и кад ће их добити, онда јасно излази, да зајмови, које управа даје, нису тако јефтини, као што се на први поглед чини. Поња се на послетку, да позајмачи, који знатне суме траже, радо све те жртве подносе, јер имају у рачуну мали интерес и олакшице при отплаћивању. Али за једног сиромашног човека, на прилику једног земљоделца, који је рад да позајми двадест дуката, и за њих своју земљу у залогу да даде, наведени услови врло су теготни. И често се догађа, да такови тражи пре приватног поверитеља, са знатно већим интересом, само да што пре до новаца дође. Па добро, кад је стање ствари тако незгодно и теретно, има ли начина да му се помогне, и то да се ситним позајмачима како време тако и трошови уштеде?

У почетку ми смо мислили да предложимо ово сретство: да општина ситним позајмачима на процени, која јој се на потврду поднесе, у исто доба констатује да је процењено имање заиста својина позајмачева. И кад би се ситни позајмачи при таквим исправама ослободили такса, онда би имали жељени резултат. И тако место две исправе, довољна би била само једна, која кошта много мање времена, и никаквог трошка. Природно је у таквом случају захтевати, да општине гарантују управи, за својину дужникових добара.

Таквим би се начином за цело помогло ситним позајмачима; али се јако бојимо, да то не поремети правну *стабилност* непокретног имања. Јер у ствари, то ништа друго не би било, но изузеће од општег права; такве ис-

праве долазиле би у сукоб са тапијама, отуда би се порађало недогледних спорава и судара, и тако хтевши једној незгоди доскочити, задрмали би саму непокретну својину. И код самих данашњих тапија, за које су постављени врло озбиљни услови, догађају се судари, а да шта би било, кад би се поред тапије и других (премда ограничених) исправа налазило, које би констатовале непокретну својину. — Ово би била главна мана оваквим новим исправама. Што се тиче самих општина, ми не држимо, да би било опасности, што би им се у дужност ставило, да оне констатују непокретну својину, јер то и данас бива при данашњој системи тапија.

У осталом, тражећи озбиљно начин, како би се данашњим тешкоћама доскочило, извесно је, да би се ако не ова, а оно друге олакшице пронаћи могле, које би добрих последица имати могле. Али кад је реч о једној установи, која без оспоравања дубоко упливише правно и економно стање целог народа, онда мислимо, да ваља напустити половне мере; и по озбиљном испиту, а према нашим околностима, усвојити једину, коју је наука и искуство примила, као најсходнију и најбезбеднију. Лако је погодити, да имамо у виду баштинске књиге. О свему овоме не би било ни разговора, да имамо баштинских књига. Ту не би нужно било имати тапије, ни какве друге исправе. По несрећи у нас нема баштинских књига, а што је још горе, па њих се озбиљно и не мисли. Не мисли се на њих, не с тога, што је немогуће увести их, него за то, што већина нема чистога појма о њима. Код нас се мењају министри правде, — али да ко учини бар покушај, да се та велика грана стварних права консолидише! Године пролазе, економно стање у земљи развија се, реч је о гвозденим путовима, говори се да се странцима даде право непокретне својине, да се капитулације напуште и бели свет других важних ствари, — али о једној мери, која је с економског, правног, статистичког и финансијског гледишта од неизмерне користи за земљу, о томе ни спомена. И то све при данашњем стању, кад је увиђавно за сваког, да данашња система тапија и интабулацијоних књига не ваља. Спорови о синорима трају годинама, туђа се имања дају у залогу, па и продају, то зна сваки, који је са судовима посла имао, па наравно, и управа фондова. Ал ствар непрестано на томе остаје.

Кад је дакле увиђавно, да би горепоменути наш предлог, да општине констатују својину непокретну, био ако не опасан, а оно бар давао би повода многим заплетима, — кад је извесно, да нам данашње тапије и интабулацијоне књиге не дају осечне гарантије, кад дакле за сопственике непокретних добара тешкоће остају исте, онда нам се намеће питање: да ли је могуће, да при истим тешкоћама, бар јаче, осечније и извесније гарантије добијемо?

На сваки начин. И то завођењем баштинских књига, — али на један врло практичан начин и без икаквих значајних трошкова за владу. Јер у овом огромном питању, новац је главна ствар. Практичан начин велимо још и с тога, што би се та ствар врло постепено развијала, тако, да би после неколико година имали уписано у баштинске књиге, бар половину имања у Србији. Да се то постигне, влада би имала да спреми форму тих књига, и да пропише начин како ће се држати; а затим да нареди, да за сваки зајам из јавних каса ваља уписати заложено имање у баштинске књиге, у место да се подноси тапија. Шта више ми смо мишљења, да се иста мера усвоји и за приватне поверитеље, кад им се непокретно имање у залогу даје. Што се тиче осталих сопстве-

ника, требало би законом прописати, да су у будуће тапије укинуте, и да место њих ваља имање уписати у баштинске књиге, и да једном уписано имање у те књиге вреди као тапија спрам свију и сваког. Једном речи, место да се попис целог непокретног имања у Србији и упис у баштинске књиге предузме на једанпут, (што је са великим тешкоћама скопчано [1]), упис би се извршио постепено и скоро неосетно.

Споменуємо мало час, да би се упис у баштинске књиге извршио, с истим тешкоћама, које се имају кад се тапија вади. То је апсолутна истина. Сопственик кад узима тапију, мора комшије и власт да зове, и имање да измери и опише и још друге неке услове да испуни; а то би скоро исто морао да чини, уписујући своје добро у баштинске књиге. Само је та грдна разлика, што сваки сопственик има далеко већу правну гарантију у баштинским књигама него у тапији. И почем сваки сопственик има ту слабост или врлину, да све жртве чини само да своје имање осигура себи и својој фамилији, за што се законодавац не би тиме ползовао, да непокретној својини даде темељан основ? Прилике су у осталом врло угодне. Сваком позајмачу, који жели узети већу суму из управе фондова, ставило би се у дужност, да место процене упише добро у баштинске књиге, и да извод извршеног уписа управи поднесе. Тако исто и сваком земљораднику, који би рад био узети малу суму из земљорадничког кредита. А почем су формалности скоро исте, ту се нико не би ни тужио. На такав би начин ваљало поступити и с онима, који просто желе тапију добити.

[1]) Наклони читаоц, ако је рад да се са значајем и важношћу баштинских књига боље упозна, може читати наш напис: „Баштинске књиге“ који је штампан у Хипотекарном праву, страна 249, — или у бројевима 164 и 165 Српских новина од 1867 године.

Опетујемо да је ово врло угодан начин, да постепено добијемо баштинске књиге. Људи, везани њиховим интересима, сами би радо извршили захтеве законе, само да своје имање боље употребе или га осигурају. Наравно, да би боље било, кад би се то на један пут извршити могло, али осим материјалних тешкоћа, које су многобројне ваља рачунати и на злу вољу нашег народа, коме је попис врло немила ствар. За доказ може нам служити покушај чињен у 1863 години, који је без икаквог озбиљног резултата остао. А влада треба увек да рачуна и на повољан успех у сваком важнијем предузећу.

На ово би нам се могла учинити једна специјална приметба. Правно стање непокретне својине — рећи ће нам ко — биће још замршеније, ако се дозволи, те нека добра буду уписана у баштинске књиге, друга добра имају за се само тапију, а трећа нити су уписана у баштинске књиге нити имају тапије? — Ми одговарамо: ова, као и свака друга половна мера, није без мане. А то је та, што ћемо створити нову класу добара, имајући ново правно стање. Међу тим заплета озбиљног не мислимо да ће бити. С тога, што ће добра без, или с тапијом, задржати данашњи правни положај, а сва уписана у баштинске књиге добиће савршен правни положај, који ће спрам свију и сваког неоспоран бати. Главно је то само, да се начине паметна прелазна наређења, којима би се прописало, како ће се добра с тапијама уписати у баштинске књиге (кад би ко желио, да тапију са баштинским уписом замени), — даље, на који начин да се сада постојеће хипотеке, прибелешке, службености и т. д. преведу из интабулацијоних (књига) у онај део баштинских књига, у који се уписују терети или стварна права на непокретним добрима.

И тако, ако поставимо, да је један соп-

ственик своје имање убаштинио, њему не би нужно било подносити управи ни тапију ни процену, но само извод из баштинских књига судом потврђен, у коме би стојало, да он даје у залогу своје имање, које је под извесним бројем убаштињено, и које је при убаштинењу процењено на X суму. Међу тим с места додајемо, да ово неће увек овако бити, нарочито, које је неко имање при убаштинењу процењено до извесне суме, па је на 2—3 године после тога јако у цени скочило.

Осим поменутих користи, које смо овде изложили, ако би влада, за убаштинење ситног и раскомаданог земљорадничког имања напустила све таксе, онда не сумњамо, да се ова мера не би примила са равнодушношћу, но да би сваки, желећи своје имање боље употребити или обезбедити, похитио да га у баштинске књиге упише.

На послетку, ма с ког гледишта ову установу баштинских књига сматрали, морамо доћи до убеђења, да продужујући данашње несигурно стање, стварамо себи само више тешкоћа, јер је извесно, да се та велика мера кад тад предузети мора. Ко само у нечем разуме и свађа правни положај непокретног имања, тај мора увидити, да је ово питање на дневном реду, и даје тако сазрело, да га ваља решавати. Ово је у осталом тако у природи саме ствари, да о овоме имамо трагова на више места у нашем законодавству. Почев од грађанског законика од 1844 год. па до грађанског поступка од 1865 г. наш законодавац, где год је потребно говори о баштинским књигама. Он увиђа потребу баштинских књига, о њима говори, даје себи изгледе озбиљна човека, кои ништа из вида не губи, — али ништа не предузима да ту велику меру оствари. Прођоше скоро тридесет година, како законодавна власт у нашој земљи редовно постои, али у многим и многим стварима није се показала на висини свог положаја. Остаје нам за сад нада, да ће будућност бити боља од прошлости.

б) Покретна залога.

О покретној залози имамо само неколико речи да кажемо. Ми мислимо да би и њу ваљало примити, али ограничивши је само на ствари непотрошне и оне, које се лако чувају. При садањем стању наше земљерадничке класе, може се скоро са извесношћу тврдити, да ће се ова залога врло слабо давати и примати. Од покретности, нашем је народу оружије ствар од вредности, али се оно по закону не узимље у извршност. Остају дакле друге ствари, као што је женски накит и т. д. које се доста лако чувати дају. Тешкоћа је у овом питању једино административне природе, која може и треба да се савлада. Јер кад је реч о томе, да се једна ствар озбиљно уреди, треба усвојити све начине и сретства, којима се њен опстанак и развиће условљава.

в) Лична залога (јемство).

На послетку ваља нам коју реч о личној залози или јемству навести. Напред смо уверени, да ће нас многи сместа осудити и казати, да је у оваквим зајмовима јемство врло не поуздана ствар. И ми смо делили и делимо сад њихово неповерење. И заиста, да се поставе ма какви услови за јемце па да се њихов правни положај оцењује по општем грађ. праву, осим имовне непоузданости, Управа би имала много тешкоћа док би дошла да се од ма ког јемца наплати. Остаје нам у овом случају једини начин, који је до сада више пута с успехом примењиван, а то је јемство општине. И оно није без мана. Јер сваки зна како су наши људи лако склони, да у општим стварма држе велики рачун од личних призрења. Али на послетку нема

се куд, и оно нам се као најозбиљније чини. Кад је за ово неколико последњих година законодавна власт више пута одређивала суме, да се раздају ни израну народу у неким пределима, онда су ти зајмови чињени на горепоменути начин. Општина је правила списак потребних људи, па је добијала захтевану суму, — али гарантујући сама за њу. Све се ово радило под надзором полицајних власти. По томе, кад би се овај начин личног јемства усвојио и уредио, ми мислимо, да би нам он озбиљну гарантију дао.

Осим поменутих зајмова, које је законодавна власт одобрила за израну народа имамо још један пример у нашем законодавству. На име, општинама је законом поверено, да рукују општинским кошевима; а та администрација на сваки начин неће бити ни уколико лакша, од надзора, који би јој у део пао, да на дужнике управине мотри, од њих редовно интерес и главно наплаћује, и на послетку, да она сама обвезности дужникове изврши. И при свем том, што се говори о поводљивости наших сељака, ипак је тешко претпоставити, да ће општинари препоручити једног неуредног и лењог човека и за њега гарантовати, па после да општина његове дугове плаћа. На против, врло је неправедно, да се једном сиромашном човеку одказује зајам што нема стварне залоге, а међу тим, по карактеру и вредноћи заслужује поверење својих суграђана. Претпостављајући, да се гарантија општине дозволи, ми мислимо, да би то био врло озбиљан пут, да се наши људи по селима у будуће заузимљу живље за општинске ствари. Општина би тада била као неко мерило кредита за сву сиромашнију класу, а сви имућнији сељаци мотрили би и водили контролу, коме ће се зајам чинити, да не би после сви за њега плаћали. Тражећи зајам, сви сиромашнији људи, морали би показати општинарима своје потребе, које ће ови као нужне да одобре или као излишне да одбаце.

Говорећи овде о залогама у опште, долазимо до резултата, коме се ни мало не можемо радовати. Кредит је у нашој земљи гибак, јер су му гарантије непоуздане. Непокретна залога не улива апсолутно поверење, јер немамо баштинских књига, — покретна је залога слаба, јер смо већином сиротног стања, — лична је залога врло мучна ствар, јер је у личној залози карактер највећа гарантија! Ако се при оваквом стању ипак нађе људи, који ће се противити или критисати све радикалне мере, само с тога, што су са великим тешкоћама скопчане, онда је жалост, да се поред материјалног слабог стања мора констатовати и морална апатија или некураж, за све оне опште ствари, које траже размишљања, труда и изучавања. Време је већ, да код нас реч „тешко“ престане бити ultima ratio.

Из свега овог, што смо до сада говорили, види се, да смо дали само главни нацрт ка.о да се ова ствар уреди, и да многа споредна питања нисмо ни додирнули. Тако, да ли ће се ови ситни зајмови на отплату давати, за колико времена имају се измирити, дали ће полицајна власт надзор и какав имати, у каквом ће односу разне власти стојати, — и сва друга питања чисто административне природе прешли смо без спомена. Наша је намера, да једну ствар врло важну и користну на јавност изнесемо; а пошто смо је историчкн пропратили, њене добре и лоше стране осветлили, показали смо пут, како би се она озбиљно остварити могла. Ако се, после озбиљног размишљања и убеђења дође до тога, да се што на томе ради, људи, који имају искуства и практике, моћи ће без велике муке решити сва споредна питања и лако уредити цео административни механизам.

IV.

При свршетку овог написа, нека нам се допусте још неколико општих посматрања.

Ако допустимо, да наша земља са моралног и материјалног гледишта има све елементе за опстанак и развиће једног слободног народа, онда ваља да испитамо, да ли се ти елементи обрађују у нужној сразмери. Наша је земља по природи богата; што се тиче људи, прошав редом све сталеже, извесно је да су врло интелигентни. Али до данас може се казати, да Срби већином напуштају или презиру природу и њена богаства, долазе у вароши, одају се на школе, из којих кад изиђу, примају се скоро сви каквог јавног звања. Отуд је неизбежно слѣдство, да у народу моралне равнотеже нема. Нема је, и не може бити с тога, што нема индустрије и агрикултуре, јер њи две ова два крајња сталежа везују. Кад кажемо да нема агрикултуре, треба да се разумемо. Агрикултуре има и она се знатно развила, али само по обиму. Код нас се како који дан поља све више обрађују и ми ћемо скоро дочекати, да неће бити земаља, које ће да леже без употребе. Али што се тиче оруђа и начина обрађивања земље и плодова, тешко да смо се што у напред помакли. И оруђа и начини остали су они исти као и пре тридесет година. Дозволићемо, да су неки приватни људи сретне покушаје и преиначења чинили, али од стране владе, не само да нема озбиљног заузимања, него можемо казати одузимања или одмагања. Имадосмо земљеделачку школу у Топчидеру, па је нестаде, и о њој се више и не говори. Казаће нам се, да је хрђаво била уређена и није одговорила цељи. Па добро зар је с тога ваља укинути, и на место ње празнину оставити. Људи на послетку ништа савршено не створе, али постепеним и трајућим изучавањем једне ствари, морају доћи до начина и средства, која условљавају њен опстанак и развиће. У последње доба добили смо друштво за пољску привреду, које је најбољи одзив нашло, код свију оних, који његов значај схваћају. Склопљено од најотличнијих и најстручнијих наших људи, надамо се, да ће оно покренути у напред наше занемарено економно стање. Њему се од срца радујемо, јер као нов појав, оно карактерише данашњу потребу и искрену жељу, за напретком. Међу тим, сваки ће увидити, да то није довољно. Да се агрикултура у нас подигне и унапреди, нужне су, не поједине мере и индивидуална помагања, него скуп сваковрсних мера, које ће данашње стање исправљати и унапређивати. Ту долази земљорадничка школа, разни излози, набавке разних оруђа, земљераднички кредит, путови, канали и т. д.

С напретком агрикултуре стоји у тесној свези и напредак свију индустрија, које од ње зависе. Земља наша производи толико вуне и свиле, да може намирити потребу у оделу свим своим становницима. Али где су фабрике за израду вуне и свиле? Истина, да се у многим местима по кућама тка платно, вунене материје и простирке, којих је израда врло добра и јака, али врло скупа. Па после тога, све што се ту изради, то употребљују људи, кои су задржали старе обичаје. За све остале потребе, које се тим начином не подмире, доносе се са стране израђене материје од свиле, вуне, памука и т. д. Из чега излази, да ми наше природне производе већином извозимо, јефтино продајемо, па их после манифактурисане десет пута скупље плаћамо.

Што се тиче других индустрија, можемо слободно казати, да их немамо. Ваља их дакле створити. Снаге ће често бити а и капитала, само се ваља бојати, да руку не достане и да угљена не буде доброг и јефтиног. Што се тиче снаге, ми је често имамо

у природи. Србија је богата у водама, које се с коришћу дају употребити при великим индустријалним предузећима. За угљен можемо казати, да су у последње доба чињени врло похвални покушаји, који леп резултат обећавају. И ако му се још лак и јефтин извоз отвори, онда се с извесношћу може рачунати, да имамо прве елементе за велике индустрије. Осим ових препона ваља имати у виду и морални дефицит. За сваку индустрију ваља имати специјалне људе у знању и практици. Данас је код нас мучно наћи машинисту за најмањи парни млин. О механичарима и хемичарима не треба ни говорити. Што ову опште познату ствар спомињемо, тоје с тога, што мислимо да ваља обратити велику пажњу на нашу велику школу (техн. факултет) и реалке, у коима се спремају људи за техничке струке. Њи ваља спремити тако за практику, како би се што пре и боље на посао употребити могли. Уз ово морамо додати, да развиће наше агрикултуре, индустрије и подизање техничких школа, стоји у врло тесној свези, више, но што се на први поглед чини. Ако с постепеним подизањем и развијањем специјалних школа, влада не подиже у исто доба и оне струке, које њима одговарају, онда је извесно, да те школе у место да служе на добро земљи, биће само извор свакојаких незгода за земљу а нарочито за владу. Претпостављајући да се данашње стање још за неколико година продужи, извесно је, да ћемо имати правника без занимања, адвоката без парничара, инжинира, техничара и т. д. такође без посла. Шта ће ти људи да раде? Ваља се јако бојати, — али готово се с извесношћу може казати, да ће се упуштати у политику и политичке агитације. То ће бити незгода и несрећа за земљу, али на сваки начин заслужена ствар за владу. И то је та поремећана морална равнотежа, коју смо мало час споменули. Ваља дакле озбиљно и непрестано мислити, да се млађаним силама, које из нашег највишег учевног завода излазе, даде поље за занимање, на коме ће с коришћу употребити своје способности за себе, а нарочито за земљу. А веће и обилатије поље од агрикултуре и индустрије не може се замислити.

Овом незгодном стању знатно би се помогло, ако би се странцима дало право непокретне своине, — што ће се у осталом пре или после морати учинити. Њиховим капиталима и предузимљивошћу с места би се мале индустрије почеле подизати. Осим овог ваља слати наше младиће преко, да изучавају агрикултуру, индустрију и занате, као што је то и досад у неколико чињено.

Поред осталих незгода, ваља споменути још и ту, што код нас приватне иницијативе већином нема, него се све изчекује од владе. Није ретко чути по неке наше отличне трговце у Београду, како се туже, што им радња не напредује у равној мери. „Ми дођемо — веле они — до двадесет или тридесет хиљада дуката капитала, па онда станемо.“ — То је истина, али у исто доба и врло природна страр. Свака радња кад намири потребе оног круга, за који је створена, мора да малакше или да стане. Али што онда, после толико година искуства и практике, познавања и нашег и туђег (страног) света не предузму какву индустрију? За што да се непрестано најмање ситнице из страних фабрика доносе, кад би се и код нас могле израђивати. У почетку мало тешко, али подпомогнути владом, ствар би могла корисно успевати. Страни трговци тако не раде. Једна радња није им никад искључиво занимање. И капитали и радиност њихова движе се на све стране. Као у почетку, влада би требала ову ствар да крене и да потпомогне подизање оних фабрика, којих израде она највише потребљује. Ваља се на-

дати, да би доцније и било предузимача разних индустрија без ичије помоћи.

У главном, кривица лежи до владе, што је код нас агрикултура слабо развијена, и што индустрије немамо. Отворимо наше зборнике, па ћемо се у томе лако уверити. Тамо ћемо наћи већином на наређења политичне или правне природе, али мало их има, која се тичу економије, и то су често таква, која не би могла издржати критику. Очевидан доказ једностраности нашег законодавца, коме је све друго ван политике споредна ствар. Можемо споменути неке мере, наређене у последње доба: регал на дуван и ове године подигнуте таксе на неке потрошне ствари (сапун и т. д). Да се она главна циљ постигне, то су средства за владу врло лака и угодна: забранити, подигнути таксе и овим подобна, — али по нашем мишљењу само површна. Ваља природу наше земље и потребе нашег народа озбиљно изучавати, развијање и подизање једне струке доводити у свезу са другом, једном речи, развијати целину. Али не половним мерама. Оне увек доказују две ствари: непредувиђавност и хитњу, да се једној незгоди што пре, и како тако помогне. Ваља једном одпочети озбиљно радити и бавити се оним стварима и установама, које протичу кроз све жиле народног живота, и које подобно каквој добро положеној и удешеној реци, натапа све околине кроз које пролази.

Таква је једна од ових мера, коју ми предлажемо. Људи, који се заузму, да се она како ваља изведе и изврши, оставиће у нашој историји име Колберта и Кобдена.

Нешто о пловки (патки, шотки или раци).

У пределима где Срби живе, има три врсти патака: 1. *наша домаћа*, 2. *дивља* а 3. што наши зову *морска* патка.

Нас се овде највише тиче наша домаћа патка, јер се морска по негде само налази.

Јаја су наше домаће патке жућкасто бела и да видиш доста и крупна. Патка обично око *Василија исповедника* почиње носити и нанесе 10, 12 до 15 јаја, а кадкад и више. За ношњу нема она скоро никад свог опредјеленог места, као н. пр. кокошка што своје гнездо зна, патка и у ходу јаје на сред авлије снесе; ал' опет као да би имала вољу да крије јаја, а то се из тога види, што воле затворено и тавно место кад леже. Да би лежала, по тим се познаје, што, кад јој време за то дође, по авлији сламке купи и све се једнако гакајући окреће. Код нас се обично кокошке на пачија јаја насађују, јер патка никад тако за своје пачиће не мари, као кокошка кад ји излеже; пакна врло често и остави јаја, јер је страота немирна и нестрпељива.

Кад патка на јаја лежи, патак обично код ње стоји. Под патку се само толико јаја метути могу, колико их покрити може, а то је 10 до 15, те се зато и насађују кокошке, јер више јаја покрити и излећи могу.

Патка обично 27—30 дана леже.

Кокошку кад насадимо на пачија јаја, пак кад пачиће излеже, скоро ји волије него права њнова мати. Да кокошка своје излежене пачиће јако воле, то се до данас видило из више случајева. Ево један доказ:

Једног воденичара у Клопелу у Француској, састојала се сва живина из једне кокошке и једне гуске. Воденичарка желела је да има више живине, оде у варош и купи пачија јаја, пак однесе, да јој се у машини излегу (о овој машини говорићу у идућем броју). Машина је та тако хрђаво била оправљена, да је воденичарка од своји 20 јаја, само 3 пачета добила и та су јој три, док је из вароши до куће дошла, угинула. За

неколико дана доцније оде опет у варош, и купи пачији јаја, ал' није више однела да јој се у машини излегу, већ насади своју кокошу што је код куће имала. Кад су се пачићи излегли, а они по природи својој брже боље у поток! Кокошка пак уплашена, да јој се пачићи не удаве, све је на обали тамо-амо ишла и квоцала, као да би од кога помоћи хтела.

Матерња је љубав вуче пачићима, а по својој природи несме у воду; е, њене муке и жалости! Кад, ал' ево ти њене пријатељице — гуске гакајући из воденице, као да би хтела уплашеној кокошки рећи: остави пачиће мени само!

Гуска скочи у воду и шетала се тамо-амо с' пачићима по води. Кад су се нашетали, изађе гуска на суво, а пачићи за њом и ту преда гуска пачиће њиовој уплашеној матери.

Други дан дотрче такођер пачићи из воденице потоку, а квочка у друштву са својом пријатељицом гуском за њима; гуска управо с' пачићима у поток, а квочка стајаше као и пре на обали са страхом, извијајући главом на све стране.

Без да би ја овде тврдити хтео, да је гуска, матерњег страха ради, квочку у воду позвала, ал' стоји, да се она обали приближавала тако, да је квочка на гушчина леђа скочила и на леђи стојећи, своје пачиће пратила.

То није било једаред, но сваки дан!

Гомилама су људи из оближњег места долазили и ово природно позориште гледали, док на послетку пачићи не одрастише, те онда ни гуску ни кокошку за своје надзиратеље непотребоваше. — —

Добро је и под ћурку пачија јаја метнути, јер она до 25 закрилити и излећи може.

Ако ко жели, да му патка пре од њеног природног времена понесе, а он нека је око *три јерарха* мало овсем порани. Ово је и добра шпекулација, јер пре добије пачиће, пак и као првенце и новину скупље продати може.

Изпрва је најбоље ранити пачиће с' пројом, у млеку намоченим лебом, куваним и ситно изсецканим јајма, којима мало изсецкане младе коприве додати треба, јер њу врло радо једу.

Ако патку гојити желимо, онда је — пре него што ће се почети растети — треба затворити, са трбуха перја очупати, пак је онда у једно узко и мрачно место затворити и ранити. Кукурузна је прекрупа за то најбоља.

Кад смо већ о нашој патки толико говорили, онда да кажемо нешто и о њеним болестима.

И патка као и друга живина пати од разни болести, и то од ови:

Вртило. Ова болест више пута насрће на патку; и кад дође, видимо патку у округ окрећати се по дуже на једном месту. Од овог врло лако и брзо угине, ако јој се незна брзо помоћи.

Средство. Кад на патки ово примјетимо, треба јој одма крв пустити. Овде јој треба ногу дићи, пак ћемо видити на пливајућој кожи доле једну подебелу жилу, пак ту жилу са оштрим ножићем или повећом иглом пробости треба.

Отров. Пачићи страота радо једу кукуту и бунику, а то је за њи највећи отров. Тек само један лист кад поједу одма разширу крила и с' великим мукама угину.

Средство. Ако ји јошт од смрти опростити желимо, морамо им брзо млека са ревењом (гдигди се зове и равед или раварвара, Rhabarbar), дати.

Гнојаница. Ова болест долази од нечисте воде и нечистоће кућевне. При овој болести се снужди патка, пусти главу доле, немирно

спава и накострешисе; а на тртици израсти нека бубуљица — гнојаница. —

Средство. Ову гнојаницу треба са оштрим ножем пресећи, гној из ње с' прстом изцедити и рану са водом, сирћетом или вином изпрати; за то време треба патку са прекрупом јечменом или куваном ражи ранити.

Срдобоља. Ова болест долази од врло влажне и премноге ране, и патка почне јако проливати.

Средство. Треба јој дати зоби — овса куваног сочива или у вину умоченог леба ако ово неби помогло, треба прстењака — од бува траве — скувати, процедити и ону воду јој дати да пије.

Затвор. Ово долази од многе суве ране. Позна се по тим, што патка више пута стане да кине, а неможе.

Средство. Морамо јој у том случају дати једну или две кашике зејтина; а ако ово неће да узме, треба јој дати ражног брашна с' водом, мало манне и ситно изсечене салате.

Уши. Ове само од нечистоће долазе; против тога је доста само чисто патку држати, а бољи је лек опет изпрати је са сапуњавицом, помешаном са изтученим кимом и пеленом.

Линьање. Ово је код патака тако исто као и код други птица природно. При линьању сневесели се патка, накострешн се и тресе се да јој перје испада или га сама са кљуном извлачи.

Средство. И при овој болести може патка угинути, ако се на њу не пази; рано је треба на легање терати а доцне пуштати на поље да неозебе, и треба је за време линьања са пројом, кудељним семеном или јечменом прекрупом помешаном са водом ранити.

Ране. Отвороне ране морају се са непосољеним маслом мазати, а орањаве очи са чистом водом испирати.

Пребијена кост. Кад патка кост гдигод пребије, нетрсба ништа друго чинити, него је само гдигод затворити и сламе под њу метути, да јој мекано буде, а притом је добро ранити; није нужно завијати прекр'ану кост.

Бешикице. Често се покажу на врату живине неке мале бешикице, болест која је приљепчива.

Средство. Кад ове бешекице примјетимо, морамо патку саму затворити и дати јо исецкане салате с' водом, у коју се малој пепела — не гара! — баци. Да је брзо излечимо, морамо јој врат са кајмаком — скорупом — мазати.

О гнојењу винограда.

Види се из искуства, да је најбоље време за пренашање гноја у виноград — јесен. У јесен нема виноградар ни толико други послова, а и земља и гној су за прашење сада много лакши, јер нису од силни киша наквашени. Исто је тако најбоље виноград гнојити одма после бербе, пре загртања, а нарочито чланове на љутој земљи засађене. Овим начином увлачи гној у себе зимне влаге, а земља се над затрпаним гнојем тако слаже и седа, да гној лакше и беље труне и још једанпут растварању подлаже. Код нас у Срему неки гноје виноград у време полагања и сађења винограда са сађеницама или с' прпорцима.

Колико пута виноград гноити треба, то сасвим зависи од својства виноградске земље, од помјестне топлоте и од други околности. Ако је земља у смотрењу њени саставни делова „члана" љута и врло шупљикаста, те много гноја прогута; или ако поднебије у споредy помјестне топлоте није на винову лозу угодно, онда мораш виноград чешће гнојити, но у противном случају што би чинити морао; јер у првом случају допуњава

гној изгубљену снагу земљи, а у другом опет повисује топлоту у земљи, а у другом опет повисује топлоту у земљи, те тако подпомаже, да грожђе боље и пре дозревати може.

Неки саветују сваке године само по један члан, или једну страну винограда гнонити, али мало, не много гноја на једанпут употребити, или пак сваке десете године читав виноград нагнојити. Други мисле, да је најбоље сваке шесте године читав виноград нагноити, и да се на тај начин чокот у најбољем здрављу и снази одржава, а нарочито онда, ако се начини гнојења на изменце употребљују, т. ј. једанпут метати гној у јамицу, које се између чокота ископају, те после гној земљом затрпа, а други пут опет по целоме члану разносити, јер на овај начин најбоље и најпрече жилице чокота до ране дођу. Сад гнојно какому драго, тек се из искуства зна, да је најбоље нагнојити читав виноград на једаред, него комад по комад. и то сваке шесте године, на тај се начин виноград најспажније одржи.

Код нас обично у јесен пред загртање, по једну котарицу гноја на чокот сасну и земљом затрпају. Ово је неваљао и шкодљив поступак, јер гној треба по читавом члану тако једнако разносити, да нигде не стоји ни нагомилан, ни на самом чокоту, а ни врло близу њега, да неби жестином и гризећом снагом својом стабло чокота гризао и бољу му какву нанео. Устапца корена и жилица која се на сваком корену и жилица налазе и с' којима понајвише биљке у себи рану увлаче, нису превеђ близу стабла, но више су пута по неколико палаца од чокота удаљена, те испод земље пузе и змију се рану на свом месту тражећи. На некима је местима обичај испод токота јамице копати, у сваку по једну добру котарицу гноја сасути и земљом затрпати. Ово је врло добро, али само онда добро пази, да ненаправиш те јамице сувише близу чокета, но мало даље од њега због они горе наведени узрока.

Ако пак с' набусеном земљом, или са смешаним ђубретом, т. ј. са иструлом сламом, поздером, пепелом сувим лишћем и т. д. које је претога на једној гомили иструло виноград узгнојиш, онда слободно и на сам чокот набацај.

Цео виноград наједанпут зато гноити не треба, што прво по читавом винограду није гној потребан, а друго, ако би се сав виноград на један пут нагноио, могао би винограду шкодити, јер би од бујног растења чокота, вино непријатан укус добило. Од многог гноја може чекот оболети и „рђати“ Ако је. пак само један члан сваке године нагнојон, онда се неће ни познати онај непријатан мирис у вину овога члана, јер ће се с' другим измешати.

Ма да чокоће од многог гноја бујно и весело расте, много грожђа рађа и много богатију бербу даје, ал' зато опет таково вино рађа, које не само да није добро, нити се дуго сачувати може, но по највише на оне смрдљиве ствари удара, које су га произвеле. Зато сваки онај свој виноград квари, који га прекомере гноји — никад добра вина имати неће; балаво, тегљиво и т. д. бива вино такође од премногог гноја. Такови газда не може ни помислити, да ће већи добитак зато имати, што ће много вина имати, он мора помислити: да ће он своје вино одма, тек што га оточи, и тако рећи скоро вруће, продати, те да му се преко лета не поквари; а код доброг и устајаног старог вина, цена по 5, 6 и више пута већа бива.

Гној, који се оће за гнојење винограда да употреби, ма он какав био, мора бити зрео, јер од незрелог гноја добија вино непријатан мирис. Исто тако и код оног вина

бива, које је добивено са младог, четврте ил' пете године старог и већ нагнојеног винограда.

Справе с' коима се гној по винограду разнаша, ове су:

а. Путуња, б. колица в. кошари. Прве справе сви познајемо, није дакле нуждан њнов опис, но само још једна опомена на наше виноградаре, да се овом при гнојењу винограда придржавају, као што сам овде на искуству основно рекао.

Један Сремац.

Да-ли је добро стеоној крави соли давати?

Код нашег народа има два врло противна мњења о давању соли, кад је крава стеона. Кад једног запиташ, јели добро стеоној крави соли давати, а он ће ти рећи: *није*? а кад га запиташ зашто није, а он ће ти одговорити: зато што од соли теле у матери слаби. Запиташ-ли другога, и он ће ти одговорити да не ваља стеоној крави соли давати, а на питање: зашто не ваља? рећи ће ти сасвим противно ономе првоме; он ће ти рећи: зато не ваља, што теле у матери тако нарасте, да га једва крава отелити може.

Е, ја опет кажем, да је добро стеоној крави соли давати, и говорим из искуства са овим разлозима: Истина, не треба јој у стеоном стању дати, да со с' камена лиже, али је и за њу, и за оно у њој лежеће теле врло добро, ако јој се изјутра и с' вечери, пре појења, један комадић насољена леба даде.

Да ово мало соли за време ношње баш тако велика уплива на теле имати може, то је сасвим неоснована ствар, него то је искусвом посведочено, да од то мало соли крава јача, а теле се много здравије отели.

Ако крава није могла да се отели, томе није узрок со, него то сасвим од телесног састава краве, относећи се на бика зависи.

То је бар сасвим природна ствар, да кад јаког и здравог бика са мршавом кравом проведемо, која није у стању ни себе саму да носи, а камо-ли још и оно у њој лежеће теле, које такође рāне треба — наравно, да такова крава при телењу у опасности бити мора.

Где је то могуће, да нам се мршава и у целом свом саставу ослабљена, јаким и здравим биком вођена крава без опасности отелити може? Та она нема ни за себе саму довољно снаге ни рāне, а треба то удо своје стање с' телетом да дели.

Са том деобом наравно у пола још већма ослаби, па где јој је онда подпуна моћ да се отели?

Соли на лебу слободно крави давајте, али је поред тога и добро ранитe, да пуна моћи буде, пак се не плашите, да ће при телењу *због соли* угинути!

Да јабуке за зиму оставиш.

Јабуке се преко зиме најбоље одрже у топлом песку, и то овако поступај: узми један сандук или буре, пак онда приправи опрана (чиста) песка; тај песак угреј, пак га сасипи на једно 3—4 палца у буре или сандук. На овај песак поређај јабуке, ал' тако, да једна другу не додирују; покри сад ове јабуке опет са угрејаним песком, и тако све једнако, један слој јабука, и један угрејана песка, док не буде буре или сандук пун, пак онда добро заклопи. Тај угрејани песак сву непотребну влагу, која би трулеж проузроковати могла, у себе увуче, те се тако јабуке од трулежа сачувају.

Плевач с' грабљама.

Ова приложена слика јасно ти показује ову врло корисну справу за нас пољорадн̂ике, особито онде, где много травуљина

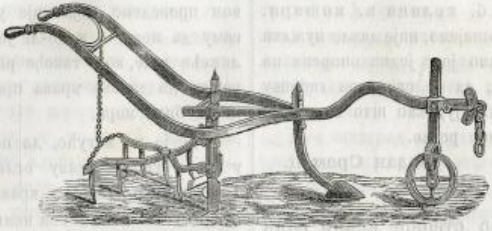

има. Онај ашов напред уриј̂е се у земљу, за њим иду два ножа у нутри увијена, који ону, ашовом издигнуту траву са жилом пресеку, а грабље ту траву од земље очисте и на гомилу скупе, да их раденик може без велике муке на страну бацити. Овај се плевач може и тамо као подривач употребити, где је ораница неплодна, пак би требало мало здравице подигнути.

Да крупно грожђе добијеш.

Један виноградар приповеда у једним виноградарским новинама, како је он на својим чардаклијама врло крупно грожђе добио. Он вели да је метнуо испод грозда шавољ, ил' други какав суд с' водом, и то одма, чим почне грозд да зрна, пак је тако сваке недеље два пута мењајући воду, дотле подмећао, докле год грозд сазрео виј̂е.

Ово се наравно само на појединим грозд̂овима од милине и забаве чинити може.

Против црви.

Често се догађа, да се улегу црви у лонцу (саксији), где је какво цвеће или друго биље усађено, пак му ти црви шкоде — ваља ј̂и дакле уништити. То ћеш сигурно учинити, кад у заливању воду, с' којом биљку заливаш, мало креча (вапна) бациш.

Пужеви се са дрва могу с' камфором разтерати!

Један баштован који је много пужева на својим дрвима има, покуша да ј̂и с' камфором разтера. Он узе камфора, разтопи га у води и с' том водом попрска она места по дрви, где су се пужеви највише задржавали. Како су пужеви до тога, камфором попрсканог места дошли, таки су сви поцркали.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ ЈУЛИ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Среда	Кузман и Дамјен	8.	Провопиј̂е вел.	15.	Карик и Јулита	22.	Марија Магдал.	29.	Калиник муч.
2.	Четвртак	Положен. р. Бог.	9.	Панкратије свш.	16.	Атиногеп свш.	23.	Трофим и Теоф.	30.	Ангелин. дес.
3.	Петак	Јакинт муч.	10.	Леонтије, Маврик	17.	Марина великуч.	24.	Христина муч.	31.	Евдокин
4.	Субота	Андреј̂е арх. Кр.	11.	Евпонија муч.	18.	Јакинт и Емилијан	25.	Успеније св. Анне		
5.	Недеља	Атанасије ар. пр.	12.	Прокл и Илар.	19.	Макрена и Деја	26.	Ермолај свеш.		
6.	Понед.	Сисој вел. преп.	13.	Собор архант. Г.	20.	Илија Пророк	27.	Пантелеимон вм.		
7.	Уторник	Тома и Аввак. пр.	14.	Акила апост.	21.	Симеон и Јован	28.	Прохор и Никан.		

Пун месец 2. у 1 с. 13 м. пре подне. — Последња четврт 8. у 4 с. 51 м. по подне — Нов месец 16. у 2 с. 14 м. по подне. — Прва четврт 24. у 3 сах. 4 м. изјутра. — Пун месец 31. у 8 с. 21. мин. пре подне.

ФАБРИКА ПОЉСКО-ПРИВРЕДНИ СПРАВА
RANSOMES, SIMS & HEAD,
Ipswich у Енглеској.

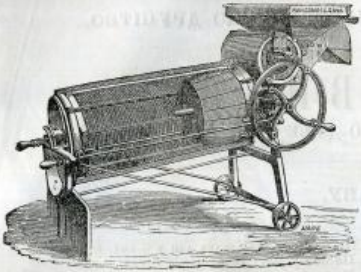

Препоручује своје пољско-привредне справе и машине поштованим економима, и обећава најсолиднији посао. За сваку своју ствар стоји добра.

Чланов „друштва за пољску привреду“, могу и преко „друштва“ наручити што год желе. Преко друштва наручене справе не плаћају ђумрука.

Књига

ГАЈЕЊЕ

ПОЉСКИХ УСЕВА

готова је. Зато молим учтиво гг. скупљаче да ми за своје уписнике, којих су имена штампана, што скорије новце у наплаћеном писму пошљу, како би им и књиге одма послати могао, јер без новаца никоме слати нећу.

Књига је изнела до 13 великих табака и украшена је са **105** дрвореза. За предбројнике је цена 8 гроша чарш., а за непредбројнике 10 гроша.

У Београду
29. маја 1870.

Др. Ђ. Радић,
секретар „Друштва за пољску привреду“.

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, на сисачке и шабачке.
» **Вазјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Царигр.: петком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у подне.
» **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Вазјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
» **Вазјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељом изјутра
» **Царигрода** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОВАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Беогр. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
» **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
» **Београда** у Градиште, преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штанија: понедеоником, средом. и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штанија: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штанија, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником зором.
» **Градишта** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штанија: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
» **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

издаје:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда при пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма ношћена, а из Аустрије новцем шаљаћени.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Јула, 1870. ГОДИНА II. Број 17 и 18.

Чланови „помагачи“ друштва за пољску привреду за годину 1870.

По реду како су се јављали.

257. **Атанасије Илић**, трговац из Лугавчина.
258. **Живота Лукић**, трговац из Милошевца.
259. **Матија Миливојевић**, свештеник из Милошевца.

Г. г. предплатницима „Тежака.“

Као што се из „радње друштвене“ види, одбор „друштва за пољску привреду“ закључио је у својој XXIV. седници, да пошље на 20—25 дана секретара свога и уредника листа овога у некоје крајеве по внутрености Србије, да се упозна са пољско-привредним приликама отачбине наше. Тога ради је закључено, да се и сада два броја „Тежака“ уједно издаду, како неби г.г. предбројници за свој број чекати морали, док се неби секретар-уредник е' пута вратио, пак им се зато опет један број у напред шаље и издаје. — Ово знања ради, да се неби што друго посумњало.

Радња друштвена.

Записник XXIII. седнице одбора „друштва за пољску привреду“, држане у Београду 16. јуна о. г. под председавањем друштвенога председника г. М. Спасића.

Присутни чланови г. г. Крста Петровић, Чедомиљ Мијатовић, Алекса Стојковић као редован члан, Фрања Вшетечка и др. Радић секретар.

Бр. 116.

Господин министар финанције саопштава друштву овоме највише решење од 23. пр. месеца о. г. којим се одобрава „да се друштву овоме на цјел подигнућа зграда и наслона, потребних му за приређивање излога пољско-привредни производа отачбине наше, који ће се у Топчидеру ове године у месецу септембру држати, — могу издати до 500 дук. ц. из касе државне као помоћ од стране правитељства, и то из кредита одређеног буџетом за 1870 рачунску годину на ванредне потребе.“

У исто време обзнањује г. министар финанције друштву овоме, да му одобрава и све остало, зашто га је оно писмом својим од 10. прошлог мес. молило, према чему је нуждан налог одпустио заведењу економије топчидерске, а и окружним ће начелствама разписати, како му друштво ово пошље наставлења за пододборе, по окружним варошима саставити имајуће се, ради пошиљања производа на излог, и препоручиће им, да непосредно, а и преко подручни им сресни начелника, обавесте народ о излогу и користи истог, саветујући му, да своје најлепше производе у што већем броју на излог пошље и донесе, и да речене власти пододборе саставе, где друштво својих подружина нема, који ће се по упутству од друштва прописаном старати, да се народу олакша, да на излог своје производе лакше послати или донети може.

План за продужење шупе и предрачун такођер друштву овоме повраћа.

Буде примљено са особитом хвалом и закључено, да се г. министру финанције пошљу упутства за пододборе и пријавни листови за излагаче, с' молбом, да их он окружним начелствама за даљу употребу разашље, као што је у свом писму од 4. о. м. друштву овоме изволео обећати.

Бр. 117.

Г. председник предлаже, да се изабере једна комисија, која ће се старати, да се у Топчидеру нужне зграде за изложбену цјел преиначе и направе.

Решено је, да се за то спремање постарају: председник друштва г. М. Спасић, редовни чланови г. г. Ј. Ристић начел. мин. грађевине, Антоније Крагујевић привр. газда топчидерски и др. Радић секретар друштва.

Бр. 118.

Подружина Шабачка писмом својим од 29. маја о. г. бр. 36. 41. шаље друштву списак оних лица, којима је раздало семе растови свидобуба и мељови корења.

Узима се на знање.

Закључено и подписано.

Записник XXIV. седнице одбора друштва за „пољску привреду“, држане у Београду 12. јула о. г. под преседавањем друштвенога председника г. М. Спасића.

Присутни чланови: г. г. Сергија Станојевић, Крста Петровић, Арса Ристић, др. Радић секретар.

Бр. 116.

Г. председник подноси дело о гајењу шума, које је усљед разписа друштвеног под девизом „Уређујмо, гајимо и подижимо шуме, јер су оне битни услов за свестрано развиће нашег народа“, стигло, и повива одбор да одреди пресудиоце, који ће о горњем делу своје мјење одбору поднети: дали заслужује расписану награду или не.

Умољава се члан одбора г. Арса Ристић и секретар друштва др. Ђ. Радић, да дело ово прегледе и своја мјења о њему одбору до Митровадне о. г. поднесу.

Бр. 117.

Шабачка подружина иште још „упутства“ за изложбене пододборе, да их произвађачима пољско-привредни производа рашље, који желе своје производе на излог послати.

Да јој се по зактевању пошље колико се може.

Бр. 118.

Почастни члан друштва овог г. др. Богослав Шулек књижевник у Загребу, захваљује се на указаној му почасти, и шиље једно од својих дела „Korist i gojenje šumah, osobito u trojednoj kraljevini.“

Примљено с' хвалом, с' тим, да се заведе у инвентар друштвене књижнице.

Бр. 119.

Г. председник предлаже, да се секретар друштва др. Радић пошље у некоје крајеве Србије да види како народ наш ради, како би могао после своје приметбе одбору поднети. Одбор је још јесенас у својој XII. седници под бр. 58. закључио да пошље реченога секретара у некоје крајеве по Србији, да види и проучи пољско-привредне прилике, и да одбору извешће о путу своме поднесе; но како је за путовање јесенас доцкан било, а сад је баш жетва, најглавнији посао, то да се секретар сад у некоје крајеве пошље и да му се у сајузу са закључком XII. седнице путни трошак одреди.

Решава се, да секретар што скорије у внутренност пође, да му г. председник за тај пут упутство даде и правац путу одреди и да му се за 20—25 дана 40 дуката у име дневни трошкова и подвоза даде.

Закључено и подписано.

Рани купус, тако звани „шећер-глава.“

Једна од најранији врсти купуса заиста је ова овде у слици стављена, тако звана „шећер глава“. „Шећер-глава“ се зове зато, доспева већ око Петровадне. Она зактева осредну земљу, која се добро урадити и приправити мора. Прва та слика показује

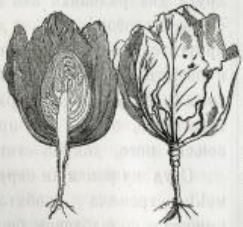

што јој главица није округла, као у нашега обичнога купуса, него је дугуљаста као глава шећера. — Ако се за времена, раније семе посеје, да се може раније и расадити, онда ову врсту у просеку као што је главица; друга, кад ју гледиш са стране, а трећа, кад ју гледиш одозго.

Путне бележке.*)

од

Р. Алексића.

I.

Земљеделачка радња.

И у пословицу је ушла Мачва због своје плодности, те је зато зову „богата Мачва.“ С тога ћемо одавде и да почнемо.

Шабачки округ са својим пољским усевом а нарочито Мачва, долази на прво место у богатство међу свим окрузима наше земље. Женски накит, кућевни намештај, којекаке стаје, положај земље са усевима и још млого друго, казује газдинство наших Шапчана. Него да пређем на сам рад њин, да видимо шта они производе, чиме се то тако богате.

Започећемо са производом којим се највише занимају, а на име са пшеницом.

Они имају као и свуда двојаке пшенице. Једну зову јарицом, а другу озимицом. Врло ретко сеју јарицу, због тога што јој није крупно и пуно зрно, као што је у озимице и што је често убија мраз, ако се с пролећа рано посеје, као што по некад и озимицу утамани. Она приспева кад и озимица, а сеје се кад и кукуруз.

Брдњаци највише сеју јарицу, и сеју је подоцкан због јаке климе.

Око озимице овако раде:

На неколико дана после св. Илије узору ону њиву, на којој ће пшеницу сејати. Та узорана њива остане без усева један или два месеца, после се преоре, па се о Михољу-дану или пре засеје и тако презими. До жетве се око ње ништа не ради.

По целом шабачком округу обично ору са плугом, у који упрегну шест волова или два коња, но на коњима почели су од скора орати, и још није тај обичај свуд распрострт. За орање узимају се две особе, један доста јак мушкарац, који ће држати ручице од плуга и једно дете које ће волове терати. За дан са једним плугом узору земље од прилике 40—50 фати у дужину и 15—20 корака у ширину. Они признају да могу то исто парче земље узорати и са два коња за један дан и да два коња неће осетити већи умор, него што ће шест волова, али се још не могу да отресу од старог обичаја и изговарају се да штеде коњску снагу за друге послове.

Кад буде време жетви, тада изађу раденици на њиву, те тог дана пожњу, повежу у снопове, и сложе у кладње или у крстине сву пшеницу. Крстине имају изглед крста, а кладње су призмално сложене крстине. — Други дан два човека на 4—6 волова свуку све кладње и саденy у стогове, који су сложени, или призмално или пирамидално и изгледају као повећа сена. Трећи дан већ се може пшеница да врше.

Овај посао, који траје три дана, ради се тек око једног плуга или један дан орања, и потребно је осам раденика да првог дана тај плуг шенице пожњу, повежу и сложе, а друга два раденика као што је речено, да свуку у стогове. Трећег дана ова за вршење приготовљена пшеница може се за дан оврћи и овејати, него зато потребна су четири коња и осам до десет раденика. Један да тера коње, остали да пригрћу сламу под коњске ноге, док не стигне жито за вејање.

Свуд по равнијим окрузима веју жито помоћу ветрењача, особито су се ветрењаче умножиле по шабачком, београдском, по негди ваљевском и пожаревачком округу, дакле гди год је лакши пренос. Негда се по овим окрузима вејала пшеница лопатама на ветровитом дану. С тога се морало млого дангубити чекајући те дане. Но и дан данас

*) Ове су бележке у неколико одломака изашле и у „Србији“, но нису довршене тамо. Оне се највише нашим читалацима тичу, па зато их овде из „Србије“ прештампавамо у колико су тамо изишле, како би их могли ми овде у нашем листу довршити. Ур.

чине тако тамо где је ветрењаче тежко добити. На ветрењачи се мора трипут пшеница вејати, па тек онда остане чисто зрно.

Са ветрењачом лако рукују. Кад се жито ворше употребе се они исти раденици за вејање жита, који су при вршењу били, један да окреће точак од ветрењаче, други да сипа у велико решето, трећи да протура плеву на њен пролаз, четврти да одгрће жито испод решетке. Остала три раденика збирају плеву и остављају стоци за зимњу рану у нарочиту стају за плеву начињену. Кад ко хоће пре да среди пшеницу, он је са неколико раденика покоси, па после онако исто ради као и после жетве.

Кад ко узима плуг да му надничи, мора да плати дневно 30—35 гроша са раденичком раном. После шабачког округа сеје највише пшеницу ваљевски, ћупријски и пожаревачки округ, остали сеју више кукуруза. Подрински скоро искључиво сеје кухуруз.

Јечам се исто онако сраћује као и жито, само се не мора онолико пута вејати као пшеница; једаред или двaред највише. Он има мање плеве него ли пшеница.

Јечам се сеје кад и пшеница, само што приспе на месец дана пре него она. Он се коси, а редко жње, због тога што му клас чвршће држи зрно, него што пшенично.

Овас или зоб сеју обично кад и пшеницу и сав је рад око њега као и око пшенице или јечма. И он се коси. Никад се не чека да сасвим дозре, или да презре, него се коси чим заруди, па после кад покошен остане два три дана на њиви он сасвим сазре, па се онда с њим ради шта данас треба. Кад би се кажу покосио тек онда кад је сазрео, онда би сав труд залудан био; јер се не би ни једно зрно у класу одржало, већ би сво из своје презреле слабе љуске поиспадало.

Ситну просу сеју само у ужичком и по ћешто у рудничкоме округу.

Кукуруз се сеје обично око цвети, али га на многим местима сеју и око тројица, а приспева око миоља-дана. Обран буде до Митрова-дана, а дотле му и кукурузовина посечена и садевена буде.

Земља се за кукуруз оре онако као и за пшеницу с том разликом, што се на уређену земљу кукуруз одмах посеје, а не да поорана њива стоји неко извесно време као за пшеницу, те да се после опет преоре, па сеје.

Кукуруз се сеје с прегршти као и пшеница; само кад пшеницу чешће посеју она боље роди, а кукуруз гори, једно веле с тога, што кукурузу треба више ране из земље него пшеници, па кад је густо посејан, онда свако стабло не може да добије довољно ране, и зато добро не роди и не буде крупно зрно; а још ако му се потреви мршава земља, онда сасвим окржљави, зато се он обично сеје на јакој земљи, а то је песковита земља. Има веле још нешто, са чега га није пробитачно густо сејати а на име: ваља много издангубити док се окопа, јер ко хоће да добро роди, ваља да га разреди, секући све заперке, а заперци су оно, који су сићани, а обрасли око једног подебљег стабла. — Дакле, кад ћеш га и доцније сећи, онда је боље мање семена посипати при сејању.

Кад прође месец дана од дана када је кукуруз посејан, онда се окопа, прореди и скоро до пола загрне. Кад је суша, прође и више од месец дана док стигне за окопавање, а кад је кишовито, може се окопати и треће недеље по сејању, нарочито ако је у песковитој земљи.

По Мачви окопавају кукуруз само једаред и нужно им је 8—10 раденика, да за дан окопају један дан орања. У свима другим окрузима кукуруз се два пут окопава. И од последњег окопавања до брања, пшита

се више не ради око њега. Кад наступи време брању, опет је нуждан онај исти број раденика, који је и при окопавању био, па да за дан обере онај исти кукуруз и то да буде на самом стаблу од љуске очишћен, као што је то искључиви обичај по целом шабачком округу. Кад се обере, сложи се одмах у кошеве и о њему се више никака брига не води, што се рада тиче.

Ћетен (лан) и кудеља (коноиља) свуда се по нашој земљи сеје. Најглавнији је извор овим усевима округ јагодински, где се у великој множини сеје, нарочито кудеља. Она се из тог округа извози и у друге, за прерађевину. После овог округа сеју ове усеве понајвише у округу подринском, ужичком па и шабачком.

Саразмерно, ћетен се мање сеје него кудеља, зато, што је ћетен благороднији, па му треба више неге, више пажње. Њему може поле јачи мраз наудити. Никако не може опстати на брдовитим местима покрај воде, ђе бивају чести мразеви. Кудеља већ има друго својство у чврстини. Она напротив може скоро и најјачи мраз поднети. Зато се сеје на неким висовима по ужичкој и подринској нахији. Ћетен сеје се у јесен и у пролеће између велике и мале госпође, него ћетен се може сејати и два пут преко лета. Онај зимски зове се озимац, а овај летњи јарик. Већ се то са кудељом не може чинити. Она се преко лета сеје само једаред. Ћетен озимац сеје се једаред преко године и узри кад и први јарик. Семе им даје различан плод, а по спољности својој не може се разликовати. Због тога увек се одваја јарик од озимца, да не би се погрешка учинила. Случајно кад би се посејао јарик у јесен кад би требало озимац посејати, јарик не би ни проклијао. Кад би се овака противност учинила са озимцем, па би ко посејао озимац у пролеће када је време за јарик, онај би са свим окржљавио и тако не би било никакве хасне.

Јарик се сеје кад и кукуруз и приспева око светог Илије. Кад се узбере може се онда на истој земљи други посејати и он стигне за брање око Михоља дана. Кад се озимац узбере, може се на тој земљи и јарик посејати.

Око ћетена нема више никаквог рада од оног времена кад се посеје, па док не узри, јер и он и кудеља тако често ничу, да између њих никаква трава не ниче. Семе од обојега чувају само за усев, а ни зашто више и купују га један од другог на оку по 2 гроша, а скупље га и на тргу не продају.

Обичај је код нашег света, да неколицина заједнички обради једно парче земље за лан или кудељу, а то због тога чине, што ови усеви не могу бити тако добри на свакој земљи, и што мало који засеје по већи простор, него само по неколико хвати. Овим се онај помогне, који има мало земље, па међу њом није се десило ни једно парче, на коме би могао лан или кудеља добро родити, а рад је да има или једно или друго. Овај заједнички усев поделе међу собом, па кад узри, око њега овако раде:

Обоје и лан и кудеља чупа се са кореном.

Кад буде време чупању, два или три чељадета могу за дан почупати обични комадић од 10 квадратних хвати и то ако буде влажна земља. Особито је озимац тешко чупати на сушној земљи због тога, што је дубоко корен заватно, а и око кудеље морају се на суши мучити. Оног истог дана када се чупање сврши лан се повеже. По неколико струка веже се у једну киту, а по 10 кита вежу се по средини у једно. Ту велику киту називају „мочионица.“ 40—50 мочионица паниже се на једну лозу, и неколико таких натовари се на кола и однесе где није брза вода, или где је бара. У воду се

удари један колац, крајеви се мочионице саставе и та гужва натакне се на колац. Па да би се сва потопила, те да је не би сунце допирало, које би сметало одмекшавању, навали се неколико клада на њу. После два или три дана, мочионице се изваде из воде, раздреше се и простру по земљи да се на сунцу осуше. Ако се потрефи лепо време, све се могу за дан осушити. Кад није добро покисељен познаје се по томе, што му је бело влакно и што се не може добро стрљати. Зато се такав не купи дотле, док на њега непадну бар две три росе, па онда буде готов.

Око конопље ради се често овако, само што јој се осеца корен и вршак, пре него што ће се спустити у воду.

Даље: осушена се конопља или лан туца у ступи, за тај посао начињеној. На тој машини ради двоје, једно управља пребијаљком, а друго окреће у доњем крају једну по једну киту тако, док се сав посао не сврши. Овај посао обично жене раде. Док се оне туцањем занимају, друге две начиниле су две рачвасте мотке, побиле их у земљу, једну од друге неколико стопа удалиле, приковале за њих једну даску која је по горњој ивици оштра, па пребијани лан или кудељу млате о ту даску дотле, док се не скине она чврста лика, коју „поздер“ називају. По томе омлаћени ћетен влаче на гвоздену огребачу, па изваде одатле два влакна, једно је боље а друго горе, оно боље влакно, које се извуче зову повесмо. То повесмо честом перајицом још боље очисте, ако не буде ни то довољно, очисте га још једном мањом, но чешћом. Онај остатак влакна огребенају, па после обоје, опреду и смотају на мотовуло, које је од прилике дугачко по хвата, са њега скину, и ту прђу увију и кануре.

Сад ваља прђу убелити. Овако је беле: сложе кануре у једну стублину од дрвета паријоницу). Стублину мету у корито, за тим начине цеђ. Врућ цеђ сипају на прђу, који истече у корито; исти цеђ опет грију и тако раде два три дана док се прђа не убели. Кад се убели, испере се од цеђа, осуши се и смота се на мосурове (калеме). Овим је лан или кудеља приготовљена за ткање као и памук. Она лошија повесма употребљује се за повку, а она боља за узвод и основу.

Кудељи уди суша, а ћетену мраз.

Дуван. Овим се производом наш народ занима највише у подринском, ужичком, јагодинском, и алексиначком округу.

Он око њега овако ради:

У јесен узоре ону њиву на којој ће дуван садити, на пролеће — у марту — начини лејицу и на њој посеје семе за расад; у мају месецу то семе за расад готово буде. Сад се преоре она иста њива која је у јесен поорана, уситни се свака груда земље, начине се браздице на којима ће се дуван посадити и после се расади од прилике струк од струка за један корак далеко. Догод се не прими и не ојача, донде се залева. У половини Јула кида се дојње лишће а тада се кидају и врхови од стабљика. Овим кидањем крати се стаблу раст у висину те тиме дуван постаје јачи тањи и лишће буде млого веће. Са концем Августа или у Септембру, лист се окида, сложи се у једно и корен му се доле окрене; кад по томе прођу два или три дана, наниже се на конац, сложи се међу четири мотке, које се стегну канапима и готов је за трг.

Кад буде дуван за брање позна се по томе, што му сво лишће гди гди пожути. Дуван је тада добар кад презими, за то време он преврн.

Познатији је дуван у нашој земљи баиновац, који је име добио од места Баине баште

у ужичком округу где се по највише сеје, а у подринском округу, ђубек бошча, који је се 1864 год. тамо сејати одпочео. Семе од тог дувана послао је тада један Рус начелнику среза јадранског као познанику свом приликом доласка његовог на Смрданбару, узроком болести сину његову. Тај Рус тео је да благодари тим, што је та наша минерална вода доста помогла сину његову. Од истог семена послао је нешто и г. Цукићу бившем министру финансије, који га је по народу распростро.

Поврће. Наш сељак назива поврћем ове усеве: кромпир, купус, пасуљ, лук, цвеклу. (блитву), роткву, репу, паприке, краставце и др.

Између ових усева понајвише се труде око кромпира, лука и купуса. Лук сеју обично у Марту и доцније. Добро уситне земљу начине леје и једном садиљком начињеном од дрвета праве рупе у леје, које су за један длан удаљене једна од друге, у те рупе усаде главичице од лука па загрну. До сад су сви без разлике куповали лук за сад са тргова, на које се он доноси ис Босне, Аустрије и други крајева, а сад почињу млоги остављати семе од лука у својим вртовима, које с пролећа посеју, па за сад стигне идуће године.

Лук узри до Јула или ако је доцнији са концем овог месеца. Да је готов за чупање познаје се по томе, када му се лишће почне сушити. Тад се почупа, простре, те се на сунцу за неколико дана осуши. Затим се сплете у венце и остави на каково суво место.

Ово важи за црни и бели лук.

Кромпир обично сеју у јесен. Узкопају онолико земље колико им је нужно за усев кромпира; у тој земљи начине мале рупице, које називају оцацима и у сваки тај оцак сасну по једну прегрш ситни кромпира (семена). Оцак је од оцака растављен за две три стопе. Кад у сваки оцак мету семе, загрну га и до пролећа недирају. У пролеће га опет загрну и то онда кад излиста, па то учине неколико пута док не узри, а он приспева кад и лук. За семе остављају ситније кромпире.

Купусно семе посеју у почетку Априла, оно стигне за расад до Маја, и за њега добро уситне земљу, у Мају га расаде струк од струка за једну стопу далеко. Док се неприми, заливају га увече и у јутру. То чине и онда кад није одавно киша падала, па и ако је прилично одрастао. Овако посејан купус обично приспева у јесен у Септембру и Октобру.

Код сељака је ово поглавита зимна рана, зато га он и сеје у ово време, а једно и зато, што другог начина незна.

Око цвекле, роткве, репе, и још неких усева ове категорије, раде исто онако као и око купуса, а пасуљ сеје од прилике онако као кромпир у оцацима (кућицама). Спусти по неколико зрна пасуља у једну кућицу, загрне, па ако је тачкаш онда уза сваку кућицу усади по једну тачку (притку), највише бели пасуљ сеју уз кукуруз. Дакле има га разног: жутог, шареног, црвеног и белог; белог понајвише па жутог. Семе од роткве, репе, цвекле и купуса — засад још и лука — увек са трга купују.

Какву земљу бира наш сељак за који усев, и како је гноји, са чим оре у брду, са чим у равници?

За пшеницу увек бира слабију земљу, а ту слабу земљу зове црница“ или црна земља. Таква је земља обично испод шуме и на оцедни и прилично брдовитим местима. Она има изглед доста мрке боје. Него сеју пшеницу и на јакој земљи, где кукуруз добро рађа, али не другаче, него код је већ био посејан кукуруз на њој. Дакле кад се

он обере, поору исту њиву па је опет после једног месеца преору, онда пшеницу посеју и то извесно сејање изоране земље и преоравање кажу да угаре земљу. Последњи дан т. ј. онај дан којим преоравање почињу, зову „угарни дан.“

Пшеница не трпи влажну земљу, али кад је велика суша може бити добра и у барској земљи. Њнова астрономија показује, да свагда буде суша, кад на благовести буде грмљавине.

Кад је кишна година, онда и кукуруз и пшеница у брдовитим местима млого боља буде него у долинама. Кукуруз буде добар кад је сушно време, ако је посејан у влажним песковитим местима.

За овас и за јечам важи она иста земља, у оном времену, као што важи и за пшеницу.

Ћетен и кудеља добро роде у песковитој земљи и на кречевинама. Око њега се исто онако ради као и око пшенице, само се мора земља добро уситнити на којој ће бити ови усеви. Ако се то не учини, слабије ће родити. Него јарик се нарочито сеје на песковитој земљи, а озимац на црној земљи, као и пшеница.

Од поврћа: кромпир воли песковиту земљу лук јаку, али не сасвим ђубревиту, јер у таквој има млого инсекта (црви), који му једу главицу те закржљави и почне трулити. Лук је најбољи у ледини, земљи на којој одавна није ништа сејано. Купус може да напредује у јакој и ђубревитој земљи, за остало небирају земљу.

Мршаву земљу наш сељак гноји торењем. Стапове сточне премешта с места на место тако, да стока пробави у сваком стану бар месец дана. Разноси ђубре по њивама ако га на гомилама има, па пошто струне, онда ту њиву узоре, остави је неко време, па је преоре.

Напоменуто је како негде по равница, нарочито по Мачви, где упрежу у плуг по шест волова. По подринском округу изузеши срез јагодински, где плуг вуку обично четири вола, а положај је доста раван — дакле по рађевском и азбуковачком ору ралицом, коју вуку два вола, то није могуће плуг довући, јер су велике стрмени. Дуж Дрини њеном равницом плугом се служе. Ралицом ору и по најврлетнијим местима; човек се зачудити мора, кад види кукуруз у таковој страни, по којој наш варошанин једва би без икаквог посла пошао.

Истина је, овако и по *ужичком* округу, изузевши срезове рудничкн и пожешки, где има доста равнице, у првоме дриньске а у другоме моравске, на којој се може плугом владати. У покрајним источним окрузима млоги ору и равнице плугом, у коме су два вола упрегнута. Нарочно у окрузима где Бугара има.

Какве су где ливаде? У шабачком округу врло су хрђаве ливаде, у Поцерини има јих прилично добрих, него тамо су траве нездраве особито за онде, које у томе пределу имају млого метиља. Простор од Раче па до Бадовинаца дуж Дрине, а у ширину к Црној бари и Глоговцу заузима једно поље које је шеницом и кукурузом засејано. На неким местима остављено је нешто земље за ливаде, па да у њој нема никакве друге траве осим боце. Она је сасвим распрострта по овом округу. Где год нема усева, ту ће се видити боца; допрла је у мложини у подрински округ. Највише се находи по обали дринској, дакле по целој равници око Дрине. Почела се и по брдима разилазити. Говоре да су свиње узрок њеном намложавању, по томе закључују, што млоги знаду, када је није било, а од како пође живља трговина са свињама и она се поче све већма распростирати. Неки веле, да је нестаје како која година пролази. Тамани се орањем и

раним кошењем. Млоги су кушали, те су је косили младу и давали марви, пошто покошена свене, па се хвале да је марва у сласт поједе. Опет се при свем том муче и белајишу набављајући зимну рану стоци. С тога баш и нема рогате марве по Мачви, ко по осталим местима, све због тога, што је мучно рану набављати. Од скоро су почели Мачвани набављати детелино семе и сејати њиме ливаде. Сада га већ и сами уму сачувати. Но млого ће се намучити док боцин океан изцрпе.

Ја сам идући од шабачке Раче дринском равницом Баиној башти мотрио на цео простор, па и по даљој околини, особито око Сокола, налазио сам на млогу боцу, али је нигде нема тако млого ка по Мачви. По пожаревачком округу почела се ужасно распростирати. Од куда је она дошла, зна се: Турци су је из Азије овамо донели. Него да има смисла да је свиње и говеда с места на место преносе, као што сељаци кажу, то се не може одрећи, јер види се и по томе, што је у једној њиви на неким местима врло много има, а на неким нема. Неколико хвата врло лепа траља, па онда иза ове види се боца која је заузела мали, а негде повећи простор и то изгледа као год оазе у пешчаној пустињи. Овде се може извести такав закључак, да је у тој њиви била стока, пасући добила је зрело боцино семе, па где је се одмарала, где је пландовала, ту га лењећи и отресла, на ком је месту она корен уватила, те је тако та неједнакост постала, да је негде има, а негде нема. На овај начин преносила ју је стока и по другим крајевима, а то је вероватно, да су свиње разнеле и по пожаревачком округу, почем је тамо готово већа трговина са свињама но по шабачком округу.

Ово је што се има споменути за ливаде у шабачком округу, као изузетак од осталих у којима има врло добри трава, особито по неким срезовима у подринском и у целом ужичком округу, што сведочи многобројна стока, која је одавна ужички производ.

Свуд косе ливаде у мају, некад у јуну када јаке врућине буду. Где је одвећ велика трава, када се покоси некупи се док се не просуши, а то траје два три дана; сено се купи и дене у мале пластиће, који се зову навиљци; попластићи, могу се оног дана вући и средити, а може се и оставити те доцније на камаре свући. Него кад није пресушено лакше се дене у велике пластове. За једну њиву, која је простором велика 100 квадратни хвати, нужна су два косача па да ју за дан покосе. Два радника могу сено са исте њиве покупити и у мале пластиће саденути.

Подводне ливаде и оне које се с пролећа рано покосе, могу се преко лета дваред косити. Но то наши сељаци слабо упражњавају због тога, што имају мало испуста за марву, те чим какву ливаду покосе, одма у њу пуштају стоку на пашу.

Врло добар начин имају подринци и ужичани у денењу и чувању сена. Код њих се ретко може видити, да на земљи саденуто, па ограђено сено као што то чине свуд по осталим окрузима; они тако нечине. Кад је време да се сено дене, они свуку пластиће под какво право дрво, од прилике за једну стопу дебело. То дрво окрешу до под врх; код доњих грана укрсте два или три подебела дрвета толико дугачка, колико један добар пласт сена при дну ширине има. Та дрва на крајевима пресеку и другим дрвима забоденим у земљу подупру, да би пласт, који ће на том дрвету саденути чвршће стајао. Сад се један горе попне, други му сено додаје, а он дене и толико садене, колики терет оне подлоге издржаити могу.

Ово они чине прво: да не дангубе око заграђивања, друго да уштеде толико шуме колико би на то ограђивање потрошили, па да је на шта друго употребе, треће да им сено од влаге нетруне и четврто да га сачувају од бујице, које је код њих извесна чим киша падне, због брдовитих места.

(наставиће се).

Дрвене грабље за једнога коња.

За брзо скупљање сена врло су згодне ове овде насликане и за једног коња удешене грабље. Цео њиов строј јасно се на слици види, и могао би ји сваки наш сељак направити и склопити.

У осовини, коју омања два точка носе, углављене су рукунице. На осовини горе наслоњена су два дирека, који су са диреком у ком су зубци, спојени. За боље и лакше руковање направљене су и две ручице. А целокупни се слог из малене, ал јасне слике тачно видити може.

О гајењу свиња.

При гајењу свиња је најглавнија ствар рана. Сваки газда треба на том да настоји, како ће с малим трошком чим већи добитак получити, за то су код гојења свиња важна питања: *како треба да су крмци стари? Кад и чим да се рани почну?*

Доба, кад да се свињи рани почну, зависи од тога, каковог су соја или пасмине. Обичног домаћег соја може се свинче рани почети од године и по, или две године. Од бољега соја је за ранење добро крмче и од 8 месеци старо, тако, да се за 15 до 18 месеци већ подпуно угоји. Главно је иначе правило: ко рани на месо, нека почне од 10—18 месеци, а ко иде на сланину, нека никада непочне пре 18. месеца.

Годишње доба, кад да се почне рани, најзгоднија је јесен ил' зима. И то зато, што онда има довољно ране, а друго што свињи нестрадају од врућина и од свакојаки буба и мушица, што много важи при гојењу. Нерасти нису за гојење, зато их увек ваља пре уштројити.

По рани има разних начина гојења.

Ранење с' корењем, као репом, кромпиром, жутом репом и т. д. више пута врло добро и брзо успјева, особито ако се речено корење пре ранења мало окува. Премда свињи репу, кромпир и т. д. и сирове радо једу, зато је увек боље мало им окувати и промешати, јер се овако неће тако лако прејести, као кад сирово корење једу.

Врло је добро ранење с' киселим млеком, где се може произвести или јефтино купити, јер с' киселим млеком ранењи свињи дођу брзо до сланине, а и месо им је изврстно. Да буде рана гушћа, добро је да се млеку дода мало јечмене прекрупе. Ко је *почео* с млеком ранити, тај тако мора и *довршити*, јер ће гојење поред сваке друге ране онда патраг поћи.

Ако се рани с пиварском млатом ил' винским дрождинама, ваља пазити да им се даје правом мером и не претопло; а да им се та рана непреједе, треба да им се даје први пут гушће, а други пут ређе приправљена. Код оваковог ранења је месо врло течно, али се сланине не добије много. Много су боље дрождине од пшенични остатака тамо, где се штирак (шкроб) прави, јер се свиње брзо угоје, месо бива пуно, а сланина густа.

Ранење са житом је опет разно по томе,

каково се жито узима и како се приготовљава. Што се приправе тиче, најбоље је, кад се жито прекрупи, пак се онда мало накваси, но не тако, да би се грудве чиниле, јер то свињи желудац обтерећава.

По мњењу стручни људи у гојењу свиња, најбоље је жито *ječam*; у том погледу вредно је ипак уважити и то, што о гојењу свиња пише *др: Хајдеи*, који је у том погледу многе покушаје *(опите)* чинио. Он вели:

1. Да *само* зрне није пробитачно за рâнење, јер га желудац довољно не прекува, пак зато крмци и не волу увек само зрно, то је исто код меунастог усева, од који је за гојење *гра* најбољи.

2. Зрно с' кромпиром помешано пробавише свињи још теже, јер је у првом случају — без примесе кромпира — нарастла тежина гојећег свинчета за $1._{94}$ фунте, а у другом случају, где се са зрном кромпир мешао, растла је тежна овако: зоб с' кромпиром помешана, угојила је свинче (за извесно време) само за $1._{10}$ фунте, јечам с' кромпиром за $1._{29}$ фунти, а гра с' кромпиром за $1._{43}$ фунти.

3. Зрно с' киселим млеком помешано бијаше много боље, јер је ту тежина гојећег се свинчета, узевши осредњу меру, сваки дан уз гра и кисело млеко нарасла за $2._{23}$ фунте; уз јечам и кисело млеко $2._{31}$ фунте а уз овас и кисело млеко за $2._{5}$ фунте.

4. Зрно помешано са кромпиром *и киселим млеком*, било је најхранивије, на дан повећала уз гра, кромпир и млеко за $2._{61}$ фунти, уз јечам, кромпир и млеко за $2._{59}$ фун., уз овас, кромпир и млеко а $2._{50}$ фун.

5. Да је сланина од рâнења с' јечмом много чвршћа и гушћа него од овса.

Из тога се види, да не ваља никад рâнити самим зрном, него увек ваља помешати с' другом рâном.

Ранење с' кукурузом је врло пробитачно, али обично само при крају гојења, те се понајвише са кукурузом гојење доврши.

Код гојења не треба никад из очију изгубити чистоту и топлоту, као и то, да се свињама не даје на једанпут одвише јести, него мало по мало, пак више пута на дан, јер су свињи прождрљиви пак се лако преједу. Код гојења је такођер и со добра, јер од ње лакше желудац рâну скува, те с' тога свинче радије једе; 2—3 драма на дан сваком свинчету треба дати; кад би више дао, шкодило би. Добро је гојећим свињама кадкад и у пра стучена угљена дати. „Н.“

Радња у месецу Августу.

Овога месеца има тежак највише посла: ту ти је довршивање још недовршене жетве, ту ти је вршитба, ту преоравање и угарење. Сад треба стрњику преоравати за пролетње усеве а треба и угар приправити за сејање озимице. С' овим послом немој оклевати, него како доспеш, одма угари и ори. За озимицу (зимњи усев) је боље, кад је земља у време сејања мало сувља, јер тежачка пословица вели: „Усев много боље успјева, кад у јесен семе у прашину, а у пролеће у блато бациш.“

У половини идућега месеца коси се по други пут она *детелина*, која ће се за сено сушити и оставити; а и она се детелина онда коси, која је за семе остављена, ако је дозрела. Ако ћеш детелиште под жито орати, а ти остави мало вишу стрњику, пак је заори — на тој ће њиви онда прекрасно жито родити.

Репицу можеш при концу идућега месеца сејати. Зимња је репица у обзиру земље много задовољнија од пролетње; пролетња репица много бољу земљу заштева.

Зрео *лан* такођер повадити треба, оставити једно 6—8 дана да се суши, пак га

онда омлатити, после тога јошт неко време просушити, и кад лепо време наступи, ваља га натопити. Ал' га само немој па голој земљи сушити, а ни на стрњики јер добије црне пегице, које га кваре; најбоље је, у мале га купице саденути.

При крају идућега месеца и *ароја* сазрева. Жетва је пројина врло трудна, јер неједнако сазрева, пак много зрно и пропадне, зато се мора пазљиво и косити и увозити.

Кравама се даје сада по мало зелене пиће, да се из далека на суву научи, и то треба ову зелену пићу са сувом измешати (најбоље са сламом, пак на сечки изсечи, а ја сам већ говорио ти и о сечки, овој важној справи за нас), да се неби краве и остала стока, прејели и поболели. После овакове ране неваља ји одма појити, него мало после, док бар први пут добро не преживе.

Ако *јаганце* од оваца јошт одбио ниси, сад је већ крајње време; овде оне јаганце мислим (овчице), које ћеш за приплод оставити; јер ти треба увек мало дуже да сисају.

Пчелама ваља помоћи да тругове туку.

Нов *спанаћ* сејати треба, а ако имаш од доцније салате расаде, а ти га расађуј, да можеш јошт ове јесени спанаћа и салате имати.

Црни лук, ако му је перје суво, треба копати при сувом времену, треба га од перја и жила очистити, који дан на леји потање раширити да се просуши, пак га онда оставити. Сад је време да се и *арпаџик* вади, ако му је перје сасвим суво. Њега с' кочњем копати треба, јер је врло ситан и чест.

Семење од разне зелени: жуте репе, петрожеља, паштрњака, цвекле итд. збирати треба, добро очистити, раширити у ладовину да се осуши, а после у кесице сасути и на промајно место оставити. Добро ће бити ова семена преко зиме који пут и потрести. Кад гдекоја чаурица на изводима од црнога лука почне пуцати, пак се у њима примјети да је семе црно, онда треба бикове са корена свога одсећи и у снопиће повезати. Чауре ови снопића треба с' каквим платном повезати, јер врло радо пуцају на сунцу, пак би се семе изгубило, а овако ће у платну остати. И ово, као и свако друго семе треба после очистити и у платненим кесицама на промајно место обесити. И за семе од краставаца треба се идућега месеца побринути; за семе одређене краставце треба уздуж по среди расећи, семе заједно са салом с' кашиком извадити, у један лопац сасути и гдегод на топлом месту једно 4—6 дана оставити, а за то ће време семе врити; после тога сасни семе у већи суд, прели га чистом водом и здраво га с' дрветом измешај и то дотле, док се семе сасвим не очисти; семе, које горе на води пливало буде, побацај, то неваља. Овако опрано семе прости на даску и остави га ту да се осуши, ал' пази на врапце и кокоши, јер су то пишмани на семе од краставаца.

Овога месеца можеш на спавајуће око *очити* (калемити). Заводе од старији калема попуштај, а дивје изданке сеци и бацај. При крају овога месеца посеј коштице од кајсија, бресака и шљива. *Јагоде* и *малине* ваља од изданака очистити.

Шећерна репа.

Шећерна репа (beta vulgaris alba) је значајна и корисна економна биљка, но у нас је, на жалост, врло мало или готово ни мало позната. — Ево само у кратко њене велике значајности: она њеним растењем води управо на знатно умалење угара, а условљава завођење мјенимог газдовања, чија је корист ваљда сваком газди позната; она тим одстрањује угар, што тера своје корење дубље у земљу и тамо себи рану налази, а

међутим горњу, уроднију ораницу оставља тако рећи недирнуту, те је тако не ослабљава, па се по том може репа две године једно за другим сејати на истом месту — особито кад је земља сама по себи доста силна, онда баш ваља дати репу после репе, јер би шеница на пр. на таквој земљи полегала. — Шећерна репа даје нам после шећерне трске најбољи бели шећер, који је усвојен за домаћу потребу, што су доказали сви хемијски опити, почем се угледало да у шећерној репи има шећера 10—13%. Где се год заводе шећерне фабрике, земљодељци су се тамо доста помогли негујући и тамо продавајући шећерну репу. Овакав напредак видио сам особито у Чешкој где се земљодељци поред осталог усева занимају највише и најбоље неговањем шећерке. — Трећа, такође велика корист је што се њом може с коришћу да рани марва, особито краве, које од ње дају доста и добра млека. Она се за рану двојако може употребити: њено лишће и она сама. Али лишће није добро тазе полагати пред марву, јер га марва радо једе као и сваку зелену шићу, па се може надути или добити пролив. Ако баш оћемо тазе да га полажемо, најбоље помешати га са другом раном сухом. Али најбоље га је уложити у јаму, па њиме под јесен рапити, јер се у то време мора и онако чешће кубурити; она се у нас врло мало гаји, а то би ваљало да је, особито због раде, јер шећерних фабрика у нас нема да се може у велико сејати. Наше газде, које оће да добију добру рану за своју марву, ваљало би да сеју репу. Њима дакле овај кратки навод о њеном неговању и пишем. Написао сам га у кратко, а мислим и разумљиво, тако, да ће га сваки разумети моћи. А што се семена тиче, то би га за сад могло набавити из прве руке наше пољопривредно друштво, док се оно у нас не би распространило. —

Пре свега ваља ми читаоца упознати са репом, како она изгледа. — Бела шећерка има дугачак вретенасти корен без бичаља; глава јој је широка, лишће јаснозелено, а шири се на близо по земљи. Добра шећерка мора осим тога имати у малом обиму што можно више шећера, корен јој мора бити здрав и цео а не нагрижен или труо, и зато семе мора бити увек добро, а ваља га узимати из сигурне руке.

Земља и поднебије. Репа оће пре свега земљу *дубоку*, јаку, дробну и која дуже држи у себи влагу. Искуство учи, да на којој земљи прти јечам, детелина и пшеница, тамо добро успева и репа. Осим тога за репу није добра земља: тешка оловача, сува пескуља и кисела земља, као и подводна. Здравица је добра кад је једнака са границом, што више тим лепше.

Што се тиче поднебија, оно не дејствује млого на напредовање шећерке, као што се то пређе мислило, јер то је погрешно. Опажало се, да репа напредује у хладнијим крајинама готово исто тако добро као и у топлијим.

Дакле шећерка се може свуда добро неговати, а код нас се то само по себи разуме, јер је наш ђеографски положај тако удесан, да јој потпуно наше поднебије годи. Само погода је најбоља кад није ни сувише студена ни сувише топла — но умерена.

„Суво, топло лето даје малу али шећернију, лето врло мокро даје већу, али воденију репу.

Положај земље. Најбоље је кад је земља југу окренута, јер је онда репа сачувана од северних, хладних ветрова, који могу шкодити нежној, маленој биљчици, докле се још није потпуно развила.

Ђубрење. Свако тело које живи, напредује и расте, потребује рану на своје издржавање, па и растиње наше тако исто

потребује рану, јер и оно напредује. Ту своју рану оно налази у земљи, где је посејано. Но земља не може довека давати ране својим биљкама, јер се и сама истроши непрестаним давањем својих делова, а не добивањем тих делова натраг, слаби. Зато се земљи мора помоћи, како би била у стању да израни биље. Та помоћ је *угарење* и *ђубрење*. Но како угарење мора да се употребљава из нужде, кад је недостатак у ђубрету, тога остављам на страну, а говорићу о млого важнијој страни осиљавања земље — о ђубрењу.

Најбоље је, кад репа дође у већ нађубрену земљу, на којој је већ била једна биљка, јер ђубре за репу не сме да буде тазе, оно је силно, а ту репа само буја, већа је, али нема сласти; а осим тога се на тазе ђубрету коров ужасно умножава, тако да га се тешком муком можемо опростити. Најлепше је ђубре говеђе, јер оно није тако паљчиво као овчије и коњско. То ђубре ваља још на јесен извести на поље, па ваљано заорати, јер на пролеће извозити и заоравати није баш добро, као што рекох напред зашто, што је тазе, па не може у земљи ни да угњили за тако кратко време.

Осим тога добро је ђубрити још и *компостом*. Шта је то компост, ваљда зна сваки? То је мешавина разних ствари. Ту је балега, земља, слама, кости, коже, перје и све што трули, тако да за кратко време постане земља трошна, мека, врло добра за ђубрење. Све се те ствари бацају на гомилу, тамо преко целе године стоје, па тако иструле и угњиле. То ђубре је скоро најбоље, јер даје земљи добру рану а мирно је.

Поступ осивања. Закон мјенимог газдовања је у кратко овај: да се изрично одреди некакав ред по коме ће се сејати, тај се ред зове *поступ осивања.* — Но тај поступ је врло различан, јер се и мјенимо газдовање у сејању дели на тространо, четвороструко и т. д. Обично би се могло овако узети: *овас* ђубрен, — *репа*, — *шеница* с детелином — *детелина*.

Приправа поља. Ако оћемо да од биљке, коју садимо, имамо користи, морамо је пре свега уместити тако, да она угодно може напредовати. То ћемо доцељити добрим обрађивањем земље. То важи за све биљке, па тако исто и за репу.

На три услова ваља ту мотрити:

1. Шећерка мора доћи у земљу добру и силну.

2. Обрађивање земље мора бити свршено и

3. Сва радња око ње мора бити на време и потпуна.

Шећерна репа се сеје од половине до конца месеца априла, но кад је време угодно, може и у почетку априла.

Кад се усев пожњео са земље на коју ће репа доћи, онда се одмах по жетви земља пооре на 4—5 палаца дубљине, тако поорана земља се остави, па се до свршетка октобра нанесе на њу ђубре и одмах се заоре на 7—9 палаца дубљине. То ђубре до пролећа пред сејањем врло добро иструли и са земљом се помеша. А на пролеће се земља опет пооре, или се може само дрљачом превући, и ваљком превађати; репа се посеје, па се опет ваљком превађа.

Репа се сеје руком, али је то врло неправилно сејање, јер се не може добро да обрађује за време раста, зато је млого боље сејати машинама, којих има од више руку.

Обрађивање репе за време раста. Репи смета: коров и травуљина, од њих се она мора очистити, јер јој то смета напредовању. Оно има већ и разних плевача, које су овамо онамо изумели и оправили искусни економи. Те плеваче један управља, а двојица вуку између редова репе, јер ту се марва упо-

требити не може, почем би могла погазити њежне биљчице, а осим тога и неколико надничара могу ваљано оплевити, кад је тога потреба, премда ја то не бих никоме желио, поред овако скупе наднице код нас.

Што се тиче добе, кад ваља окопавати, не слажу се сви економи, али је признато главно правило, да се не сме почети окопавати пре, док се није поље осушило, а неопходно је нужно да се окопава после кише, кад се земља окоре, али такво окопавање је нужно и онда, кад корова нема, само ако се земља окорела, јер и она смета напредовању репе док је још малена.

Окопавати се може и мотичицом, а особито кад је репа посејана на малом комаду земље.

За цело време раста, ваља репу четири пута окопати, а ваља престати онда, кад је репа већ толико порасла и толико лишћа добила, да би јој мотика могла шкодити, од прилике дакле у августу, јер у то време она већ почиње добијати највише шећера, а мала шкода могла би је уназадити.

Брање шећерне репе. Ево нас на крају неговања шећерне репе. Оно је најзначајнији део, јер онда газда збира свој труд, на ако је добро радио, има ће користи, у другом случају штету.

Брање репе почиње онда, кад је репа потпуно *зрела*, т. ј. кад је у њој већ што може бити више шећера, па зато се и не може означити потпуно доба, кад ваља брати репу, јер то зависи од разних месних околности.

Да је репа већ зрела, може се познати по томе: зелена боја лишћа почне жутити, а пожутело лишће одпада, то бива у половини септембра до октобра, и то је доба у опште добро за брање репе.

Кад се репа повади, онда се на 1 прст ножем одсече одозго са главе репе лишће, које се оставља на страну. У другим земљама, где су шећерне фабрике, репа се одмах са гомила продаје у фабрике, али код нас нема фабрика, па се зато ваља латити другог средства. Ваља то јест уложити репу у јаме, а тако исто и лишће.

Ево напутка и о томе.

Ваља ископати јаму толику, колико је потребно да се сва репа може послагати. Сразмерно 6—12 стопа дугачку, 4—8 стопа широку, а 10—14 палаца високу. У ту јаму се репа лепо послаже. Кад смо са слагањем готови, онда се прва врста покрије сламом, а на сламу се потом сипа опа земља коју смо добили копајући јаму. Тако репа ту презими. На пролеће, кад се већ у кажу лепи дани, обично од половине априла, репа се из јаме повади. Која је још читава и лепо јој лишће клија, ваља је посадити за семе, те тако и репино семе добијемо. Али која је већ нагрижена, почела да трули, али је мала, њом можемо ранити марву.

Ево дакле кратка навода о неговању репе. Газдама, који имају по више крава, не могу доста препоручити да је негују, јер ће једно добити јевтинију рану, а друго и краве ће му дати боља млека. Репа се може давати као оно бундеве, помешана са мекињама; што је врло ваљано — соли мало придати.

М. Матић.

Машина за лежење јаја.

У чланку о „патки“ у прошломе броју, споменуо сам на једном месту, како је воденичарка ишла у варош, да да, да се јаја у машини излегу, и обећао сам, да ћу у овоме броју ту машину показати које ево и чиним.

Тешко ће се наша домаћица приволети да икада јаја у машини леже. Но почем је ово важно измишлење нашега доба, зато оћу, да и наши читаоци бар појма добију о ова-

ковој машини, и да виде како данашњи свет није задовољан да му кокошка по 15 јаја на једанпут излеже, него оће и овде природу да претера и да квочку са 15 јаја, машином са 300—600 јаја замене.

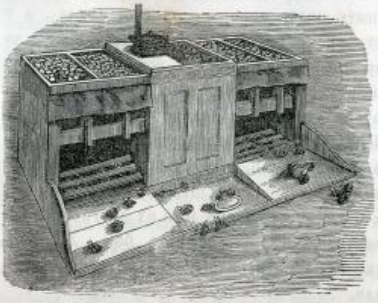

Од врло је велике важности да и наш свет зна, како овде умјетност природу далеко надмашује.

Код нашега народа овај начин лежења јаја није познат, ал у Египту, Китају, Индији и т. д. радише то људи већ од старина.

Погледај слику!

У сред сандука, где је оно затворено, стоји један суд, у ком се вода греје; из тога суда повучене су плекане цеви кроз цео горњи део машине, и кроз те цеви тече из онога суда створена пара. С лева и десна има два сандучића, у којима јаја стоје, а испод ти сандучића пролазе оне цеви, из којих нужна топлота јајама долази, а сандучићи су стаклом покривени. Та топлота мора увек једнака бити, и то ни топлије ни ладније, но онако као што је под квочкини крили. Један човек мора једнако код машине бити, да ту нужну топлоту одржи.

Као што под квочком јаја 21 дан лежати морају да се излегу, исто тако и у машини 21 дан лежати морају, само је овде та разлика, што под квочку не можеш више од 15 до 17 јаја метути, а у машину можеш и до 600 јаја стрпати, која ће се и излећи, ако будеш с њима као што треба поступао.

При оваковом лежењу мора се пазити:

1. Да топлота за 21 до 22 дана, дакле за време лежења увек једнака буде и то 32 ступња (°).

2. Да машина довољног ваздуха има, а

3. мора и влаге доста бити, да се пилићи из љуске извући могу, да се у љусци не залепе и тиме да угинути морају.

На дну те машине има такођер водом угрејане цеви, испод који они пилићи долазе који се излегу, и тиме је топлота квочкина замењена. Овако излежени пилићи ране се са ситно изсецканом пројом и јајима.

Ал ако се не ради онако као што треба, може се лако догодити, *да се и једно јајце не излеже;* но томе има и више узрока, које ћемо у идућем броју набројати, да наше читаоце и о томе известимо, кад смо им већ из љубопитства машину показали, онда треба и све остало да знаду.

Како је, и како треба да је код нас.

Истину је казао дописник из Копривнице у 5-м броју „Тежака“ да ће се врло тешко остварати економска предузећа код нашег народа, кад га тежачка класа још није у стању како ваља прихватити.

По селима нашим приличан број школа има, које наша деца посећују, али ове школе до сада су врло малу, — а према намјереньима установе — нису никакву сеоском житељству допринеле ползу.

Полза, коју малом називамо од сеоски школа, та је, што по неко дете имућни родитеља, и то само од 5% кад и трећу основну класу у селу сврши, дође у окружну

варош те учење продужи; — али овог продужења већ је намјера, да тај ученик: или свештеник или чиновник постане. Другчије ни један родитељ неће да му дете што више учи, нити оће на њега да троши.

Она пак сеоска деца, која се из школе кући врате, кроз кратко време заборавe читати и писати. И онда је са свим на свом месту речено, да сеоске школе, у другом случају, никакву ползу за млађи нараштај неприносе.

Ово је необорима истина, ово сви знамо који смо у народу, а то знаду још боље чиновници од просвете, који сваке године због школски испита по селима пролазе. Па ваљда у тој намјери господин министар просвете са особитим заузимањем и труди се завести недељна предавања; а баш је та намјера пуна здраве свести и познавања, *и то познавања* у самој ствари у погледу сеоски школа, и доноси са собом благословене послье дице, само кад би се наставници са правом вољом недељни предавања примили. —

Овако и са економиским установама иде.

Пољско-привредна дружина у Београду и подрýжине по окружијама склопљене, у намјери, да се пољоделство унапреди и земљоделска класа обогати, или бар о већом ползом свој труд наплати, једно је од најбољи предузећа, од како је Србија своју унутрашњу слободу добила.

Но овде се питање рађа: који је тај пут и начин, да се продре са поуком економском у наш прости свет?

Истина сви знамо, који оћемо о томе да судимо, да имамо за сад два пута за тај корак; прво да се људима устмено објашњава и у примјеру показује полза у начину радње економске, а друго да им' се ово чрез економске књиге и лист „Тежака“ осветљава. Но ајд да видимо, колики ћемо тим напредак учинити.

Ја сам се са више наших земљеделаца и у више прилика разговарао о пољско-привредној радњи, пак сам им по мом положају довољно објашњавао, како се и кад свака радња предузети и довршити има, и да би тек онда сваки, у самом делу осетио богату ползу и корист од свог труда, а у исто време молио сам и препоручивао, да бар пробе ради по неки комад земље своје по научној пракси обраде. И ови моји матори ученици с великом благодарношћу обећали су ми се тако учинити; али кад је до посла дошло, и кад сам их запитао, јесу ли по мом упутству што обрадили, рекоше, да богме нису, једно што их други послови пометоше, а друго што се боје, да неби како ваља потревили, па би се више оштетили.

Дакле ево доказа, да устмено поучавање код неписмени људи нема успјеха, ако сам способан економ неби тамо присуствовао и руководио их, или им напреднију радњу у примјеру показивао.

Разговарао сам се и са читајућом класом и савјетовао, да се новина „Тежака“ при пољоделству придржавају, пак сам и од ови одговор добио, да би доиста добро било, кад би се одпочело радити како у новинама стоји; али они неразумеду све што је тамо написано, па зато се несмеду ни упустити у тај за њи нови начин рада, бојећи се да се у већу штету не увале.

Сад ја питање постављам: остаје ли још који начин, да се пољска привреда код нас одомаћи? Па на то питање сам ево и одговорам: да има још више начина за то, и да ће се извјесно без сваке сумње у намјери, али само постепено, успјети, јер је наш народ свестан и радознал, притом одважан и предузимателан.

Ево који начин ја за пробитачан сматрам и предлажем.

а. Да се по свима сеоским школама у нашој отаџбини, тај метод предавања установи, да деца, чим науче читати, писати и из четири вида рачунати, одпочну економску науку учити, и ово предавање да траје бар две године с практичном радњом пољоделства, па пошто затим и отечествену историју са штатистиком сврше, да се својим кућама врате и по научној пракси сваки код своје куће земљоделски посао одпочне, нашто би требало мјесне и надзорне власти особиту пажњу да обрате. А да не би као до сад и читање, па сљедовательно и економску науку заборавили, трабало би да се држава постара, да довољно економски књига набави и безплатно или по коштању младим нашим економима у руке преда, да их они читају и по њима своје знање и радњу развијају.

И овим би се двоје постигло, прво што ови млади економи не би читање и писање заборавили, а друго што би савршеније своју економску радњу развили и с ползом усавршили.

Овде ме може когод запитати: добро, ту би економија школска могла учити само синове имућни и задружни људи, којих обично деца и иду у школу; а да шта ћемо са децом сиромашни и инокосни земљеделаца, они ће опет остати као и до сад? Неће небој се, ево и за то лека. Извесно је, да ће по примеру имућни људи и оне сиромашне и инокосне њине комшије одпочети своје пољоделство. Но ако по несрећи и тај отра места нађе, то би онда једанпут за свагда томе доскочено било тим, кад би правителство наше издало закон, да се ни један сеоски момак венчати неможе, ако незна читати и писати. И у овом случају неби требало нагонити родитеље силом, да своју децу у школу шиљу, јер би их они сами у школу довели, знајући сваки, да му се син оженити неможе, ако у школи учио није; осим тога

б. Као што су подружине за пољску привреду по окружијама већ установљене, а гди нису, без сумње ће се скоро установити, ја би био тога мишљења, да се из сваке обштине од имућни и задружни људи, по један свестан и разборит становник, па ако је могућно писмен, узме за члана подружине — односно дружине — и овај да има чести додир са одбором подружинским, као и при обраћивању за сад подружински земаља, па кад и наставлењем и обучавањем устменим и при обделавању земље, прописног знања прибави, да онда у својој обштини по том примјеру свој рад одпочне, а и друге људе у својој обштини поучава, у чему треба да послушан буде, које би тек онда било, кад би му и власти мјесне на руку ишле. А оваким члановима могле би се подружине попунити тек онда, кад би им такође полицајне и помјесне власти на руци биле; и најпосле

в. Ако ко држи, да је немогућно поставити правило, да се у свакој сеоској школи искључиво економија са рачунима и отечественом историјом предаје, то онда неизоставно сљедује то, да се у сваком срезу по једна економска школа оснује, у коју би деца, кад све три класе у сеоским школама сврше, долазила и чисто економију и теорично и практично слушала, па кад сврше што би за предавање одређено било, онда да се кућама поврате и економску своју радњу одпочну, као што је у точки а. казано. Но по мом мишљењу, први начин економског обучавања, млого је од овог јевтинији и пробитачнији.

Желео би да когод на ове моје разлоге путем штампе одговори, те да видим како и други људи о овом предмету мисле, који желе, да се напредно пољоделство код нас одомаћи.

С. Обрадовић

чиновник у пенз. председник подружине шабачке за пољ. привреду.

Чишћење воћака од маовине.

Свако је оно дрво болестно, које је маовином обрашћено. Маовина онда отуд долази: кад су воћке у често посађене, кад су у великој влаги, кад су гране врло учесто и т. д. Да би дрва од ове болести сачували, морамо: у често разсађене воћке разредити; кору, која је пуна маовине огуљити; гране које су у често, изтестерисати. Ово све дуже времена траје; а брзо се само другим начином маовина удалити може. Најбољи и најсигурнији је начин овај: узми добар и поуздан баштовански округао нож, и састружи сву маовину са воћке, а кадкад се то и са руком чинити даје. Ово је најбоље онда чинити, кад је воћка влажна, а кад је сасвим сува петреба чистити, него најпре дрво полити и мало овлажити. Код старији дрва не шкоди ако се и кора саструже; старије дрво с овим само помлађивамо, јер кад му кору сгуљимо, опростимо га заиста небројеног гада, који се у старој кори улегао, а и боље онда чишћеће средство к' себи прима.

Та чишћења средства су различна данас, ал ја мислим, из мог изкуства, да ће следеће најбоље бити.

Узми мокрог угашеног креча, растопи га у јакој цеђи и мети у њега мало изтучене чађи из оџака. Ако цеђи немаш, а ти можеш и шталке мокраће или кишнице воде употребити. Кад оно гореречено све заједно смешаш, а ти узми једну перајицу (Pinsel) што собе кречиш, и добро воћку с тим намажи.

Чишћења, стругање и мазање ово, треба од октобра до марта радити, а мазањем овим не само да дрво очистимо и излечимо, него га преко зиме и од зецова сачувамо. Већ идућег пролећа укаже се дрво снажније и здравије. У случају ако би се после неколико година опет маовина указала, треба мазање поновити.

Знаци ваљане музаре.

Ваљана за мужу крава познаје се: по ширем челу, округлијој глави, великим животним очима, правим а вунатим ушима, широким прсима ал шири кукова; ребра што ниже трбуу и више натраг стоје, то све већма да су разведена, па да је трбу велик и широк; кости у ногама да су танке, ноге кратке месната, и малени а дебели папци, длака танка, кратка и светла.

А што је најглавније: виме ваља да је велико, не месната ни тврдо, већ мекано а пуно дебели млечњака; да што више натраг међ ногама виси; а сисе да су подуже, дебеле и округле. Па онда: да је крава мирна и доброћуда, не биковита, ал опет животна и слободна; а највећма пазити да је од ваљане матере и оца.

При куповању ваља на то највећма пазити, а највећма се од преваре чувати: има лукави не трговца, већ варалица, који оставе краву по 2 дана непомужену, па изнесу најлошијој крави виме на вашар, као да би најбоља била; има који од најбоље краве теле узму, па уз најлошију на вашар изведу, и тој најрђавијој у часу купца нађу и т. д. зато је најбоље куповати познату добру, од позната поштена човека, а клонити се од они прави краварски трговаца, што све преваре знају и незазиру најбездушније преварити сваког, ко год на њи нађе.

Што се старости тиче, познато је, да је најбоља од пете па до десете године. Узми и пре пете, ал после десете ил једанајсте већ никако, та ни за пустару невреди много, а за мужу и телење посве ништа, та је само за касапницу јошт добра.

Године крави по зубма погађати, и тешко је и несигурно; још до пете и којекако, ал од пете баш никако. Мало се сигурније даде то по роговма познати. Иза сваког телења остаде оздо на рогу по један као прстен ил павта. По том се прстењу изброје крави године, кад се још три додаду, јер се обично у четвртој први ред тели. Ако је која година јалова и без телења прошла, позна се по том, што је прстење ту мало размакнуто. А ако је који ред пометнула, прстен је тај слаб и једва се разазнава. Ако је прстење све велико и у реду, онда је знак здраве краве; ако разређено и неко слабије, неко јаче, знак је зла неког ма које било, зато онда на све већма мотрити ваља.

Позна се матора крава по том, што се једва прстење познава; и по том што су рогови кои су до 10 год. вр'ом све тањи, а корену оздо на корену тањити се трошити и јести. Остали знаци маторе краве: упале очи, увучена стражњица и телења удови, широки пашци, седа длака око очију, лињање и ћелавина, сва длака неваљала итд.

Добру музару ретко ће ко продавати, то мора велика нужда бити, особито код нас, гди је добра крава редкост, па редко и добити ко да купи: а рђава није ни бадава јефтина; зато је најбоље, сам себи је однеговати; ал ту ваља од познато добре и ваљане краве теле одабрати; најбоље је оно: што меко и млитаво месо има, светле рогиће, дугачак а танак реп, глатку и меку длаку, а да је питомо благо и доброћудо, ал при том весело и животно. Никад близанче за пасту узимати неваља, обично то буду јалове краве, и слаби бикови.

Како се најбоље брашно и лебац остављају?

Брашно се врло брзо уквари, ако се неостави добро, пак је онда и оно од њега умешено тесто неваљало, и има неки особити мирис; месити од хрђава брашна, врло је тешка ствар, и изискује сасвим други начин мешења.

Брашно не само да лако влагу на се прима, но и друге несносне укусе.

Мање се количине брашна најбоље у дрвеним, са добрим заклопцем снабдевеним сандуцима оставити дају. Оваки сандук мора са ногама на дрвеној подплати стајати, јер ако на земљи или на камену стојати мора, неможе се на дуже добро одржати. Место н. пр. таван, гди се брашно обично остављa, несме над шталом бити, јер се брашно тада најлакше укварити може, а тесто је од таквог брашна хрђаво; то место несме бити ни задушно, јер се онда брашно брзо ужеже. И олај несме близу брашна стајати, јер мирис овај, брашно таки прими.

У почетку се мора брашно у сандуку сваке недеље двапут добро промешати, а доцније се ово и ређе чинити може. — Само у месецу мају и јунију гди се брашно најбрже уквари, треба га и 4 пута на недељу промешати.

Црно брашно, т. ј. оно, које није од мекиња добро просијано, много је теже на дуже време сачувати, нежели чисто бело брашно.

Брашно, које се мора на дуже време оставити, најбоље га је оставити у бурад, и добро заднити, или у сандуке, пак добро заклопити, да неможе ваздуха до њега много допрти.

Лебац се најбоље сачува овако: кад лебац из пећи извучеш, а ти га мети у цак — врећу — која је још брашњава, пак онда врећу добро свежи, и обеси на промајно место.

Од плесна се леб најбоље сачува кад га на суво место оставимо.

Морнари, који леб на дуже време оставити морају, чине овако: узму буре, и просеку горње дано толико, да кроз ту јаму леб у буре спустити могу, пак онда кад напуне буре с лебом, а они запале парче сумпора, пусте дим у буре, и брзо заклопе. Овако се, веле они, најбоље леб сачува и од плесни. Од укуса на сумпор нема ни разговора.

Пшеница после јечма.

Стародавно ратарско правило учи нас, да се јечам може увек с' добрим успјехом сејати *после пшенице*, а пшеница после јечма на истој земљи посејана никад неуспјева, ма земља и најбоље приређена била. Класје такове, *исте године на истој земљи* за јечмом посејане пшенице, почне управо онда, кад се зрно замеће, очевидно жутити, те зрно остане тако кржљаво, да нам земља једва семеном плати. — Због тога престаше већ многе газде јечам и сејати, да би им пшеница обиљатије уродила. То је дало повода једном француском спахији, те је у тој ствари дуго времена на различитој земљи опите чинио, да се увери: каквим би се начином дале одклонити шкодљиве посљедице јечма, на посејану за њим пшеницу. Не давно је он резултате својих опита Француској предложио, што и ми нашим читаоцима саобштавамо. Он светује газде овако: Одма после јечмене жетве ваља стрњику на по стопе дубоко узорати, добро повлачити и ваљано повољати, а на тако приређену земљу турску детелину (Inkarnatklee) посејати, за 10—12 недеља ће детелина тако нарастети, да ће се моћи комад по комад за зелену шићу косити. Пошто је покошена детелина, приреди се њива за зимски усев управо тако, као да је на угару лежало. На тако посејану пшеницу неће јечам никакова уплива имати, те ће она, ако иначе недођу какве непогоде, обиљним зрном родити.

G. L.

Да дрво с' гвожђем, стаклом или каменом спојиш.

Угреј столарска обична туткала, помешај с' њиме просејана пепела, пак док је та смеса врућа, намажи оне ствари које слепити желиш, метни једно на друго и остави да се олади. Догодило се је: да су тако спојене ствари пребити хтели, пак се више пута на *другом* месту пребиле, *а не онде где су спојене.*

Како ћеш познати нечист мед?

С' медом се чине свакојаке преваре у трговини; једни га мешају с' водом, други с' брашном, а трећи опет натру жуте репе, пак га тиме мешају. Да је с' водом помешан познаћеш по томе, што се с' околине чиниће, у коју га успеш, одма на дно чиниће слије, није густ; да је с' брашном помешан, дознаћеш, кад га метеш на топло место, пак неће да се разтоши; а кад је са жутом репом измешан, а он мирише на жуту репу и увек је загаситиј од његове природне боје.

Новости.

— Наша пољско-привредна књижевност умножена је са делом дра Ђорђа Радића „Гајење пољских усева.“ Као што обично г. др. Радић простим и разумљивим стилом пише, написао је и дрворезима разјаснио ову прекрасну књигу тако просто, да ће и онај, који никада није о гајењу пољски усева поњатио имао, моћи пољске усеве гајити онако, да ће од труда свога вајде имати. — Неможе нам се, а да не захвалимо г. Радићу на лепом труду његовом, који за цело нашем народу највише хасне доноси!

Др. Н. С.

— Швајцарско друштво за „штедење и чуваље птица“ чинило је у Женеви излог умјетних (човечијом руком направљених) птичијих гњизда, и њихове новине не могу довољно да се нахвале како је добро тај излог испао.

— Године 1869. израђено је у Аустрији 21,982.209 центи репе за шећер. Изведено је од тога 310,263 центи неурађена, и 92,032 центи урађена шећера. Највише се извело из Ческе.

— У Лондону су акционари фијакерски закључили, да своје коње у место са овсем, са кукурузом ране, и тако су за 6 месеци уштедили суму од 1,417.200 гроша.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ АВГУСТ, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Субота	Происх. част. кр.	8.	Емилијан еписк.	15.	Успен. Богор.	22.	Агатоник муч.	29.	Ус. Јов. к.
2.	Недеља	Пре. м. Стеф. ар.	9.	Матија апост.	16.	Прев. пер. убр. Х	23.	Иринеј и Луп	30.	Алек. Ј. и П.
3.	Понед.	Исакије и Фав.	10.	Дан р. Ђ. Свет.	17.	Мирон и Стр.	24.	Евтихије свешн.	31.	Пол. ч. и. Бог.
4.	Уторник	Макс. и Јанблих	11.	Евил. муч.	18.	Флор. Лав. и С.	25.	Тит апост.		
5.	Среда	Евђеније муч.	12.	Фотије и Ланикит.	19.	Андреја стр. муч.	26.	Адријан и Нат.		
6.	Четвртак	Преображ. Хр.	13.	Максим испов.	20.	Самуил прор.	27.	Пимен вел. преп.		
7.	Петак	Доментије преп.	14.	Михеј прор.	21.	Тадија апост.	28.	Мојсеј Мурин.		

Пун месец 29. у 4 с. 26 м. изјутра. — Последња четврт 7. у 3 с. 14 м. пре подне — Нов месец 15. у 6 с. 12 м. изјутра. — Прва четврт 23. у 1 сах. 10 м. пре подне.

Из узрока што сам три недеље на путу био, нисам могао на писма која ми стигоше одговарати, ни књиге „Гајење пољских усева“ послати. Но сад су већ и књиге онима разаслате, који за њи платише, а и онима сам одговорио, који ме за нешто запиташе.

Уједно молим г.г. скупљаче, који уписнике на књигу „Гајење пољских усева“ скупљаше, да ми новце за њи што скорије пошљу, како би они своје, а у сљед тога и ја моје обвезе испунити могао, и књиге им разаслао.

Др. Ђ. Радић,

секретар „Друштва за пољску привреду.“

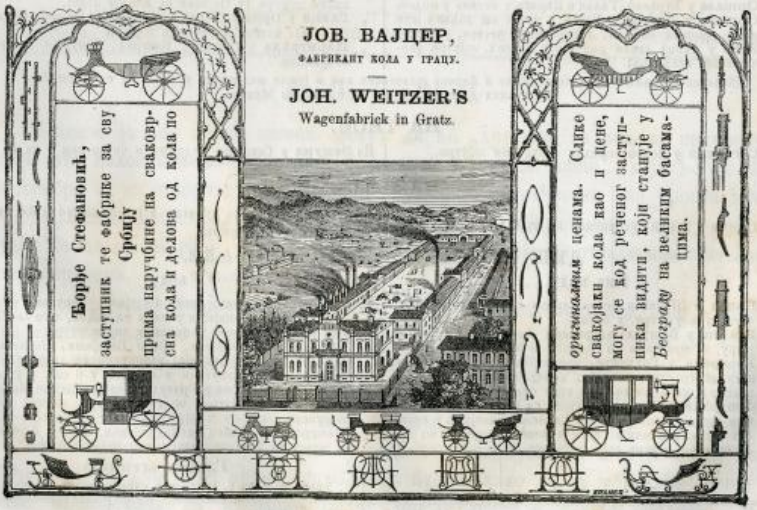

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, четком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, на спасачке и шабачке.
» **Базјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Цариград.: четком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у подне.
» **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Базјаша** у Београд, Земун и Пешту: четком после подне.
» **Базјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: четком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): четком и недељи изјутра
» **Цариграда** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОБАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Београ. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
» **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
» **Београда** у Градиште, преко Панчева, Базјаша и осталих српских штација: понедеоником, средом. и четком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Базјаша и осталих српских штација: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штација, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником ујутро.
» **Градишта** у Београд, преко Базјаша, Панчева и осталих српских штација: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
» **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и четком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСК плаћа се од ситног реда про пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма која адресовати, ако се самог „друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма поштарина, а из Аустрије молимо напаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

15. Августа, 1870. ГОДИНА II. Број 19.

ПОЗИВ.

Познато је већ целом нашем свету, да ће „друштво за пољску привреду“ приредити излог пољско-привредни производа отачбине наше, који ће се 27. Септембра о. г. отворити, и да ће том приликом награђивати оне произвађаче, који најлепше пољске или домаће производе донели, или најлепшу стоку довели буду. Те ће се награде састајати у пољско-привредним, баштованским и пчеларским справима, а и у новцу.

У свима напреднијим земљама бива то, да и поједина приватна лица, еснафи или општине, дају и одређују од своје стране награде, пак веле: ко на излогу покаже најлепшу овцу и т. д. воће, (или шта ко хоће и воле да награди,) добиће награду од мене Н. Н. 1, 2 или више дуката, или другу какву ствар од вредности, ако неће у новцу награду да изда.

Овакове приватне награде тим су овде код нас нужније, што је излог овај *први* и зато треба што више награда да буде, како би за у будуће више и бољи произвођача на излозима било, јер су награде главно средство, ко-

јим се народ наш, као и сваки остали, на бољи начин газдовања најбоље подстаћи може.

„Друштво“ не може према свом данашњем стању много награда издати, зато позива родољубе, да му у овој племенитој цјели и од своје стране с' наградама у помоћ притеку, како би се она племенита цјел што боље постићи могла. Не мора једно лице награду одредити, него могу и више њи уједно, једну награду дати.

Путем новина ће се јавити које за шта награду одредијо, а исто ће се тако после путем новина јавити, ко је чију награду добио.

Сваки родољуб, који награду за какав производ одредити жели, треба то да учини најдаље до 15. Септембра о. г. и „друштву за пољску привреду“ ту награду с писмом своим достави до 20. Септ. о. г.

Позивајући овим родољубе, еснафе и општине, да по могућству од своје стране награде одреде, „друштво“ се пуно узда, да ће се овој племенитој цјели многи одазвати, а тиме браћи и отачбини својој велике користи допринети.

У Београду,
13. Августа 1870. год.

Из одбора друштва за пољску привреду.

Радња друштвена.

Записник XXV. седнице одбора „друштва за пољску привреду“, држане у Београду 13. августа о. г. под председавањем друштвенога председника г. *М. Сиасића.*

Присутни чланови: г.г. *Крста Петровић, Сергије Станковић, Чедомиљ Мијатовић, Јов. Червенка, као редован члан и др. Радић секретар.*

Бр. 123.

Редовни главни збор од 14. октобра 1869. год. закључио је, да се излог пољско-привредни земаљски производа држи у месецу септембру о. г. у Топчидеру. „Друштву“ је овом до тога стало, да на тај излог што више учасника буде, те да се увере: шта земља наша производи. Па како је указом од 7. августа о. г. наређено, да се у Крагујевцу на дан 14. септембра о. г. сазове овогодишња народна скупштина, пак ће се том приликом у Крагујевцу света из свију крајева отачбине наше стећи, — то ће и најзгодније, а и цјели излога најсходније бити, да се излог ове године у Крагујевцу држи; но почем одбор „друштва“ не може онај закључак главнога збора од 14. октобра пр. г. *„да се излог у Топчидеру држи,“* преиначити без одобрења главнога збора, то г. председник предлаже, да се ради одобрења: *да се излог може у место у Топчидеру, држати у Крагујевцу 27. сеатембра о. г.* — сазове **ванредни главни збор на дан 18. о. м.**

На ово буде закључено, да се ванредни главни збор сазове у вторник 18. о. м. у три сахата после подне, да се позиви башка штампају и одма свима члановима у Београду разашљу.

Бр. 124.

Почем је одбор закључио, да се најбољи произвађачи о излогу пољско-привредни производа, који ће се држати 27. септембра о. г. — награде са пољско-привредним, баштованским и другим справама, то је одбор умолио своје чланове г.г. Крсту Петровића, Сергију Станковића и редовнога члана Јов. Червенку, да у споразумљењу са г. председником и секретаром друштвеним начине списак оних справа, за које мисле да ће за награду најзгодније бити, и да их, управљајући се по буџету, одма набаве.

Усваја се.

Бр. 125.

Господин министар просвете и црквени дела, у одговору на писмо друштва овога од 14. јула о. г. бр. 110., којим га је друштво умолило: да изволи наредити, да учитељи добију своје школске баште, које им по закону припадају, — извештава друштво, да је он већ у том смислу одпустио нужне наредбе окружним властима.

Узима се са задовољством на знање.

Бр. 126.

Господ. председник шабачке подружине моли: да му друштво пошље две дрљаче за обрађивање друштвети њива, које је општина шабачка подружини уступила, исто тако и 2—300 ока крупника, а толико и чисте пшенице.

Да се дрљаче набаве одма, привремено исплате и с' том сумом подружина задужи.

Бр. 127.

Секретар-уредник предлаже: да се „Тежак“ од идућег 1. броја у већем виду издаје.

Одобрава се.

Закључено и подписано.

Окружни пододбори за излог пољско-привредни домаћи производа, овим се учтиво умољавају, да до конца овога месеца друштву овоме пошљу пријавне листове, да би се за пријављене производе нужна места спремити могла.

О разплоду и умножавању травуљина.

Два начина има којима се травуљине множе: прво семеном, а друго жилама.

К' првима принадлеже једногодишње и двогодишње, т. ј. траве оне, које после једне или две године изумру ако се на ново не посеју; а другима вишегодишње, а то су оне: које без да се сваке године сеју, више година из стари жила своји на ново сваке године прте.

Једногодишње травуљине могу се по пољу и башти плодити, сваке године растити, и семе њиово расипати; семе од травуљина може се и са сејањем друге ране разсути, или може од птица разнешено бити, или ти пак ветром.

Што птице и ветар разнесу, томе неможе земљодјелац на пут стати, ал може то бар избећи, да сам не сеје, а то с тим: да боље семе изчисти које је посејати наумио. Много се семе разни травуљна и из даљни земаља донесе, кад се нечисто семе за сејање купи. Неможе човек веровати, какви травуљина са семеном од детелине купи.

Професор је Брукман купијо за доказ три феле детелине, у једној је фели нашао — и то само у једној оки – 7.600, у другој 39.440, а у трећој 70.400, семена разни шкодљиви травуљина; зар ово није доста да се травуљине којекакве разплоде? и премногo!

Наши земљодјелци купују само јефтино, а незнаду: да су скоро више семена шкодљиви травуљина купили, него семена потребног; а тиме опет прескупо платили; боље дакле да мало скупље а боље купе.

Чисто је непоњатно, како се траву̂љине брзо плоде, јер врло много семена носе. Горе споменути професор Брукман избрао је семена једног стабла *„слачице“* и нашао 8000 зрна, једно стабло *„прстењака„* — од бува трава — носи до 46.000 семена а *„чичак“* до 26,000; а гди је још што је опало пре него што је бројати почео, и што би још доцније из цвета у семе прешло?!

За чудо што се семе од *„чкаља“* (по разним предјелима зову ову траву: бодљика, вучац или осат, — Distel —) на далеко ветром разнети може.

Овим би се могло помоћи!

Пре него што у семе пође, треба га изсећи, или влажно време дочекати, пак га из корена изчупати (најбоље!), једно две године тако радити, пак ето ти да небуде чкаља по чистој и плодној иначе земљи. Овом послу се мораду њи више суседа договорити, јер бадава ће један радити, кад ће му ветар опет са земље свога суседа семе донети.

По баштама се већ може баштован једино за себе помоћи, ако му је башта заграђена и тиме улазак тако немилом госту затворен, да се с' ветром разсеје.

И марвенским ђубретом се семе траву̂љина разнесе. Има такови земљодјелца који ону траву поред путова и јендека за марву косе, пак се то обично онда ради, кад многа трава већ у семе пређе. Истина, и та је трава кад-кад помоћ земљодјелцу, ал је онда треба косити, док је још у цвету.

Кад већ трава у семе пређе, веруј ми пријатељу! да у њој онда много пића нема, јер је стабло већ осушено кад у семе пређе; онда је треба косити, кад је у доцном цвету, т. ј. кад први цвет зрнати почне, онда је најбоља, а то је обична друга половина маја, и прва половина месеца јунија.

С' траву̂љинама се земља много пута тако опогани, да усеве сасвим угуши.

Од траву̂љина се најбоље земља изчисти добрим плугом, кад се дубоко оре и сасвим трава са жилама превали; окопавањем: кад се кукуруз на земљу сеје; кад се репа и кромпир сеје, и за сваким рашћем које се окопавати мора, ал приљежно.

Сељаци! ако мислите чисту земљу имати, а ви пазите како ће те семе бацити, дубоко орите, приљежно и ваљано кукуруз, репу, кромпир, купус и т. д. окопавајте, пак нећете морати мислити и главу чешати, шта и како да радите да се траве опростите на вашој земљи. Ако нећете чистити, нећете хасне, него штете имати, ако ће те јефтино и хрђаво семе куповати, неће те прихода него расхода имати.

Ми смо овде све на вашу ползу казали, тога се држте, а знате како пословица вели: *ако нећеш радити, нећеш ништа ни имати!*

О р а.

Ора је из јужни предјела европејски к' нама донешен, ал његово је право отачество Перзија. Из Перзије су га Римљани стари у Европу донели.

Ораја има више фели, који се један од другог разликују: у расту дрвета, у расту плода и у форми плода. Најбољи су:

1) *Наш обични велики ора*, који је код нас највећма разпрострт. Плод му је пун и укусан, доста крупан, нема баш таку тврду ни кору, ни зими није јако осетлив и високо расте.

2) *Дугачки ора*: плод му више у дужину нежели у ширину расте, врло је укусан, прилично крупан и пун.

Од овог ора има опет нека друга врста, која 14 дана пре доспе од други ораја, и зове се:

3) *Рани ора.* Доста је овај рани ора плодоносан, ал је на зими јако осетлив. Код нас је редак.

4) *Велики ора.* Плод овог дрвета нарасте кадкад 4 палца у дужину а 3 у ширину: пак шта више, нарасте и као гушчије јаје. Љуска му је врло танка тако, да га човек међ прстима с' лаком муком разбије. Дрво овог ора не расте тако у висину као наш обични ора, ал' расте јако у ширину; на зими није тако осетљив као *коњски ора,* јер су млада, тек посађена дрва, највећу зиму издржала. Има и то добро својство, што у трећој години после разсада већ роди. Код нас га само гдигди видити можемо.

5) *Коњски ора.* После они велики ораја ово су највећи. Плод није у љуски сасвим изпуњен, него је више празан. Ова је врста на зими најосетљивија. Расте у Италији; код нас га нема.

2) *Дивји ора.* И овај је ора на зими врло осетљив, има врло танку љуску, мишеви га врло радо једу.

7, *Црвени ора.* Овај је име добио, што му је она кожица па срцу испод љуске црвена. Код куће је у Шварцбург-Рудолфштату и у Ерфурту. Код нас га нема.

8) *Велики камени ора.* Расте по каменитим и бреговитим предјелима; плод му је врло мастан и за цеђење зејтина најспособнији.

9) *Мали камени ора.* У свим својствама првом раван, само што је много мањи од првог. Ни један код нас нерасте.

10) *Француски мали ора.* Ово је нова врста, тек од неколико година позната. Дрво овога ора има то својство, да остане увек мало, и може се како по башти тако и по лонци у соби садити. Плод му је врло добар и доста крупан. За сада је јошт само по француској познат. Ми ћемо ове друге све прећи, само ћемо о нашем обширно говорити.

Соразмерно његовој висини, јаке и дугачке жиле пушта, у влажној земљи не прти, најволије црну иловачу, а добро прти и у песковитој и каменитој земљи. Што је земља песковитија и каменитија на којој је растео, тим лепше и шареније дрво његово бива, које се особито онда за покућства употребити може. Много година живи и доста високо расте. Цвет му је на зими осетљив прилично. Цвета при концу месеца маја.

Разне начине којима се ора сади и за садење приготовљава, оћемо да пређемо, пак ће мо: од најискуснији људи у тој струци испитани начин, за садење и приготовљавање ора, да проучимо. J. H. Лајхт вели овако:

За задобити велике и здраве ораје, само је пажња и приљежност нуждна. Треба да пазимо:

а) какав је плод што га посејати желимо,

б) како ћемо га за посејање приготовити,

в) на положај и његове прве године,

г) на његовање будуће године и

д) на његовање и обхођење до оног времена, док га на оно место не посадимо, гди га на увек оставити желимо.

а) *Какав је плод што га посејати желимо?*

За приплод ћу ја увек избирати оне велике ораје, све ћу друге презрети, а то зато, што су велики ораси најкориснији. Кад већ плод на дрвету сазре, које држим да је онда, кад она зелена кора пукне, онда ји дам скинути и на траву на сунчано место метути, и дотле ји на том месту оставити, док се она зелена кора не осуше и не спадне, сад метем ораје у један шавољ или мало буре, у ком воде бити мора и с' једном метлом од прућа добро измешам и исперем. Кад сам ји испрао, а ја ји извадим, наређам на даску, и метем на једно суво место, да се суше једно 6—8 дана; ал само не на сунце!

Сад избирам највеће и најлепше, без икакве погрешке, за приплод, а друге употребим на другу цјел.

б) *Како ћемо га за сејање приуготовити?*

Кад сам плодове које ћу посејати већ осушио и избирао, а ја ји метем у један сандучић, ал и то овако: метем у сандучић на дно 3 прста влажног песка, на тај песак нарећам ораје, ал не ма како! него подаље једно од другог и с' вр'ом горе. Сад на ово опет три прста песка дође, а на песак ораси и тако све једнако док сандук ненапуним. Овај напуњени сандук оставим сад на једно добро место, гди знам да од мраза патити неће; а да га од мишева сачувам, изплетем сандук, најбоље, с' гвозденом жицом — дротом — пак га онда до пролећа манем, т. ј. до оног времена, док се радити незапочне. Јошт у јесен дам ону земљу, гди ораје посејати желим, дубоко ископати, од травуљина изчистити и поравнити, и у обште сасвим као што ваља у ред дотерати.

в) *Положај и неговање прве године.*

Кад се већ лепо пролеће укаже, а ја ћу донети онај сандучић с' орасима, и лепо с' највећом пажњом ора по ора вадити, јер ће и такови бити — а ако је доста влаге било, може бити и сви — који су већ у оном влажном песку проклијали, пак да се такови не повреде.

Преко оне леје гди ћу ораје садити, превучем један канап — конопац — да ми ред управо иде, пак ћу поред тог канапа са шиљком једним рупе — јаме — правити, у које ћу ораје метути, са земљом пажљиво загрнути и мало одозго претиснути ону земљу.

Ораси долазе 2 палца у земљу, зато и јама она 2 палца дубока бити мора, а раздалеко $2^1/_2$ стопе једна од друге. Кад ови, на овај начин посејани ораси једно два три палца преко земље израстили буду, онда ји окопавати и од траве чистити ваља.

У доцном пролећу, кад већ мало већи буду, ваља једну оштру баштованску бритву — ножић — узети, и ако би који од млади ови ораја више грана пустио, такове одсећи и само један најлепши и најјачи изданак оставити, како би силније растео у висину. И тако преко целе године треба израсте на страни одрезивати, јер баштовани само оно главно стабло у растењу задржавају. Осим овог треба ове, с' орасима посејане леје преко целе године чистити од траве, а пред зиму младе орашчиће обкопати.

У пролеће друге године, кад је већ земља сува, поваду се ова дрва на поље и подрежу јим се мало жиле, ово се једним великим ножем чини. Онда се опет на ново пресаде, целе године приљежно окопавају и чисте, а непотребни изданци одсеку. Кад ова дрва једно 7 стопа у висину нарасте онда ји ваља, што наши кажу, у главу одсећи, и на то место четир гране оставити да у ширину расте. Сад се на места она пресаде, на ком ће ду оставити на увек.

Кад већ ора велики нарастао буде, и ако је за неколико година зиме срећно претрпио, онда се већ немамо ништа бојати, да ће му зима за даље шкодити. Ора јошт и то добро својство има, што, ако му баш и горње гране од љуте зиме озебу, из корена на ново тера, које код други дрва није случај.

Ако желимо гране разредити и тиме посећи, то несмемо друго време избирати, него морамо овај посао урадити од половине Новембра до половине Децембра, другчије му нове изданке задржавамо.

Пре него што ћемо ора пресадити, морамо помислити: да ора јако гране у ширину пушта, да тако јако разгранатан ора велику сен баца, да жиле далеко пушта и

да његова сен свима растенијама шкоди; кажу да је и нездраво под оровим дрветом спавати.

Због овога дакле није препоручително ора на плодну земљу, у башти или у сред благородни воћњака посадити, него гдигод на отворено место гди ће сам бити, у крај шума и т. д.

Многи препоручују младе ораје преко зиме сламом увити, а мало веће преко зиме добро обкопати; други пак одбацују сасвим ово, пак веле, да то неваља чинити, јер се врло ора на њежне неге научи, пак му најмања зима шкоди. Ако баш и озебе младо стабло, опет оно из корена свога нове изданке пушта, пак у том случају ваља све друге изданке посећи, само најбољи за раст оставити.

Стара промрзнута дрва нетреба до корена изсећи, него је само до никле одсећи ваља, јер јошт има у њима здравог места, одакле ће терати.

Из семена најбоља и најлепша дрва добити можемо, а јошт боље кад дрво непресађујемо, него га даље да расте тамо на оно место оставимо, гди смо семе закопали. Ко би дакле желио ора из семена неговати, тај ће добро учинити, ако себи у башти или авлији какво згодно место пађе, гди ће семе закопати, и гди ће му ора и у будуће остати моћи.

Ко жели ораје за цеђење зејтина оставити, тај мора ораје полупати и добро осушити, само не на сунцу, јер ће онда мање зејтина добити.

Ораси се на слами преко зиме остављају, гди се с' њима у велико ради.

Добра опомена сејачима.

Више сам пута имао прилике искусити, да здраво и добро семе, кадкад у руке такови људи долази, који га сеју, а неуму да посеју, пак онда љагу на семење или опог од кога су купили, бацају. Ово ми је дало повода, да о овој ствари и овоме раду мало људе на прави пут изведем.

Пре свега морамо у обзир узети ова два предмета: прво, у каквој је земљи семе бачено, т. ј. дали оно у тој земљи проклијати може; а друго јели доста дубоко бачено или добро загрнуто.

Ако дакле ова два предмета нису извршена, то се неможемо ма од најбољег семена, добром успјеху надати.

Ваздух, влага и топлота нуждни су — како кад — да семе проклија, а ако ова три елемента нема, неможе семе клијати. Земља је средство у којој се влага, ваздух и топлота задржавају, да у њој бачено семе проклија. Ако се дакле земља у нужном положају неналази, то се неможеду ова три елемента у њој саставити; јер кад је земља врло сува, онда врло много ваздуха, а мало влаге има.

Земља мора бити: ни сасвим сува ни сасвим мокра, и гди је само могуће у средњу руку, али мора и топлоте имати, она мора изгледати као канда је сад тек поливена, мора се лако трињити, ал се несме лепити.

Земља баште једне може бити како јој драго, ал доста ваздуха, влаге и топлоте имати мора, иначе ћемо слабу хасну имати. Од времена много зависи кад се сеје. Обично се сеје у пролеће, а ту је земља понајвише сува и топла, зато јој се помаже са заливањем у јутру пре сунца.

Ако је време влажно и ладно, то ти семе неће проклијати, док га топлији сунчани зраци не извуку. Будући сунчани зраци прво површије земље огреју, пак онда тек у дубљину своје зраке пуштати могу; тако исто ладно време најпре површије земље залади, пак онда тек, та ладноћа дубље ићи може.

Из овог сљедује, да семе најбоље онда клија, кад је 3—4 пута дубље у земљи, него што је велико.

Семе дакле, које је 3—4 палца у земљи, најбоље клија, јер зима преко ноћи овако дубоко у земљу допрети неможе, да би семену шкодити могла. Семена, која дубље у земљи леже, много времена требају док проклијају, а из тако дубоко лежећи семена, никад јаког зеља имати неможемо.

Од туда и долази, да гдикоје посејано семе и нениче, а то зато, што сунчани зраци тешко од њега допиру кад је дубоко посејано. Ситнија семена нетреба тако дубоко бацити ни загрнути као крупнија, то ће познато бити: да кукуруз дубље заорати морам, а детелину ћу само предрљати. Свако се семе по својству своме посејати мора.

Ово сам из искуства казао, и мислим да ће сваки добро урадити ако овако ради, јер ја толико година сам моју башту радим, пак сам тачно све изкусијо.

Зашто они слабо до пилића долазе, који јаја машином легу?

Ми смо у 18. броју листа овог описали машину којом се у најновијем времену јаја легу. И под квочку кад метеш јаја, ниси сигуран да ће ти се сва излећи, а у машини јошт мање, ако се непоступа као што треба. Има случајева, које сам ја мојим очима видео, гди се од 700 јаја у машини метути, ни једно излегло није. У сваком том јајету је пиле залежено било, ал неможе јаје да прокљуца и напоље да изађе, што је баш најглавније. Будући да и ова струка економије није баш од мале важности, зато оћемо и с овим наше читаоце да упознамо, и на горње питање одговоримо, јер лако може бити да ћемо се и ми с оваковима машинама служити, пак треба напред да знамо: како и шта радити ваља, и шта је узрок да већ скоро излежено пиле из љуске изаћи неможе.

Пре кратког времена је један Француз *де Фрарије* узрок пронашао, зашто се јаје у машини редко излеже, а управо зашто из љуске неможе пиле да изађе, пак је сад тој несигурности на пут стао, и с најбољим успјехом се сад машине по горњим местима на ту цјел употребљују.

С' више страна долазише том човеку људи и тужише му се да им посао за руком неиспада, кад јаја одма у машину метну, пре него што би ји 2—3 дана под квочку најпре метули, пак онда у машину. Добитак је овде у толико, што сваки други или трећи дан по 21 јаје у машину метути могу, гди би иначе толико квочака имати морао, колико пута по 21 јаје, јер то је обично највише, што се под једну квочку мете.

Јаје, које се у чистој својој природи у машину мете, замете се као што смо рекли, ал кад до оног времена дође, да љуску то заметено пиле прокљуца и у живот ступи, а оно угине.

Бадава се гдикоји трудијо и љуску мало разлупао, да пилету у помоћ притече; јер кад љуску разлупа, раздере и обично ону танку кожицу до љуске одма, кроз коју крв обтиче, а кад то раздере, мора и крв престати обтицати, и тиме пиле угинути.

Кад је *Фрарије* тачно прегледао пиле оно које се у машини залегло, нашао је, да је то пиле на љуски тако залепљено било, да се у љуски ни помаћи није могло. Ово га је на то навело, да је узео једно јаје које је под квочком излежено било, и једно које се у машини залегло.

Површије јајета испод квочке већ је показало, да љуска неку маст у себи има, која ни од чега другог, већ од перја и коже квочкине долазити мора, а на против, љуска

опог у машини залеженог јајета ту маст није имала.

Зато је јаје испод квочке светло, а из машине тавно.

Тајна је сад одкривена. Кад се јаја пре него што би у машину дошла 2—3 дана под квочку неби метла, неби ону маст имала, средством којим би се пиле од љуске одлучити могло, а без тога је у својој љуски са својим финим перјама залепљено и неможе да се миче и тако моћи нема да љуску разбије; и ако би баш љуску разбило, нема моћи — онако залепљено — да из аиса свога изађе.

Добије ли оно под квочком који дан лежеће јаје, онолико те масти, да се пиле с лаком муком извући може, онда се може у машину метути и заиста ће се излећи.

Но да се неби морала јаја под квочку мећати, него другим начином ову маст им дати, то је пронашао *Фрариј*е јаја најпре машћом каквом намазати, пак онда у машину метути.

Сад му је испало за руком ово, пак се сад тим начином јаја у машину легу.

Мала машина за сејање.

Ова машина има то добро својство, што много више може човек на дан с њоме посејати, нежели ма каквим другим начином сејања. Кад с оваком машином сејемо, много нас јефтиније дође радња, а друго, неморам знати руком сејати, јер ко руком оће да сеје, тај мора *подпуно вешт бити*, иначе му радња невреди ништа! а овакова машина

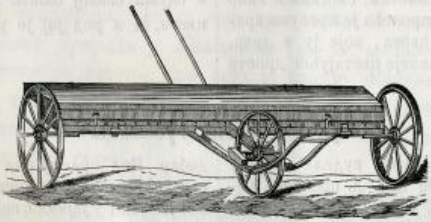

неизискује вештину никакову. Ова овде у дворезу представљена машина, направљена је попропису Албан-овом, са четкицама. С овом машином можемо свакојако зрно сејати; жито, кукуруз, пасуљ па и детелину и т. д. Тежина је њена $3^1/_2$ маже — центе, — она два фата наједаред широко сеје, а човек је у стању с оваовом машином за један дан до 25 јутара сам посејати; без икакве вештине.

Овака машина има, као што је на дворезу јасно видити, два точка која управо раде, а онај трећи у среди је зато, да онај, који ради с њоме, руковати може, јер су на том точку ручице метнуте.

Ове машине особито препоручујемо из фабрике г. Ђорђа Хубаци-је у Бечу. Цена је оваковој машини великој, што два фата широко сеје с целом оправом 137 фор. н. н.; а малој што 8 стопа широко сеје, такођер с целом оправом, 90 фор. н. н.

Јапањска гуња.

Ова гуња не расте високо, ал' се јако у гранама шири. У Јапану је највише као чардаклију саде, или је гаје као за себе стојеће дрво. Грање јој је бодљикаво и зарашћено лепим, дугуљастим, светлим и фино изубљеним лишћем. С пролећа је препуна красног црвеног, пуног цвета, које ју и дичи, и цео Јапан нема дивније цветајућег дрвета од ове гуње.

Род је средње крупноће, зеленкаст, а после тек мало пожути.

Ова је гуња врло родна, може код нас врло добро да успјева (красно расте у башти г. капетана Јов. Драгашевића у Београду), и служи свакој башти за украс због лепога цвета, а и род јој је укусан.

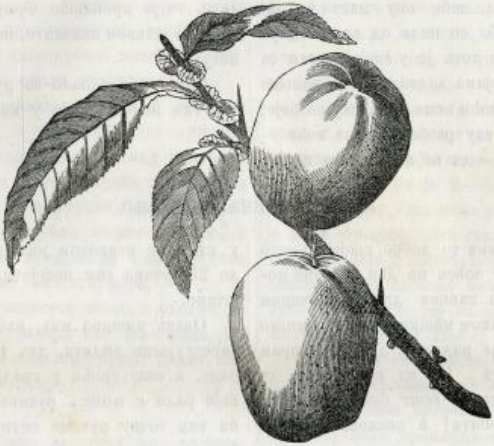

Кудеља против гусеница.

Кад по гдикоји стручак кудеље између купуса, кеља келерабе и т. д. посејемо, нећемо зацело гусеница, ушију, ни буба имати. Познато је да кудеља јак врло мирис има, а тај мирис угуши оне мале животиње, које се на зелен нашу излегу. Ово нам је најлакши начин, да гусенице растерамо, а друго добијемо и семена од кудеље. Ово је особито за оне добро, који купус у велико саде. Ако жижка у рани твојој имаш, неколико грапчица фришке кудеље у рану мети, пак ће се сви разићи. Против жижка је и пелен добар. Кад кудељу под воћку какву посејеш, сачуваћеш је од гученица, ал' је овде опет боље: њи јошт у јајима с воћака удалити, у раном пролећу. — *Зова* је такођер против гусеница добра; о једном се професору приповеда, да је увек, кад се год с његовим ђацима шетао и поред кудеље и зове прошао, овим двама растенијама капу скидао, јер вели: „Као што је земљодјелац своме плугу и дрљачи хвале дужан, тако је исто и баштован пелену, зови и кудељи!“

Како ваља кромпир преко зиме оставити?

Економ један да изкопати кромпир и у подрум на једно место послагати, незнајући да је на том месту угљен пре тога био, после ког је пра од угљена на том месту заостао. Кад наједан мах добије глас да одлазити мора, у хитњи тој за кромпир наредити заборави. У пролеће тек сети се кромпира, и заповеди, да се сав из подрума повади и баци, у том уверењу, да је изтруо и проклијао.

Зачуђен стајаше онде при раду, кад види кромпир здрав, читав, као канда је сад из земље ископан. Дозове једног у тај струци искусног човека, и запита га за узрок, шта може бити то, да су му кромпири здрави читави остали, без икаквог надгледања; овај на то оде у подрум, и тражећи узрок, нађе: да је ту на том месту где је кромпир био, некада угљен лежао, и да је после тог угља пра за њим заостао, *и да је тај пра кромпир од квара сасвим сачувао.*

Гар или пепео, кад преко кромпира бацимо, такође ра од зиме сачува; гар и пепео кад са земљом помешамо где кромпир посејати желимо, добро је, јер рани кромпир онда крупан бива; кад се гусенице на лишће од кромпира наврзу, такође је добро пепелом посути; и тако: гар, пепео и угљен имају велику важност у производу кромпира.

ОБЗНАНА.

По закључењу редовног главног збора друштва за пољску привреду од 14. Октобра 1869 год. имао би се приредити у Топчидеру „Излог пољско-привредних производа отачбине наше“, као што је то доцније програмом и упутством за изложбене пододборе и подружине оглашено. Но како је указом наместничества књажеског достојанства нарећено, да се овогодишња народна скупштина на дан 14. Септембра ове године сазове у Крагујевцу, а друштво је, као што је познато, одредило, да се 27. истог месеца излог отвори, то је, у интересу друштва и народа нашег у данас држаном ванредном главном збору друштва за пољску привреду закључено: *да се овај први излог пољско-привредних производа отачбине наше приреди у Крагујевцу (а не у Топчидеру) и на дан двадесет седмог Септембра отвори,* као што је раније објављено. Ово се преиначење поглавито чини зато, што ће у Крагујевцу на скупштини бити људи из свију крајева наше земље, па ће тим начином и млого више народа излог видити и користи одтуда имати.

Обзнањујући ово закључење ванредног главног збора друштва за пољску привреду, учтиво се умољавају сви изложбени *пододбори*, *подружине* и произвођачи, да све производе, које ће на излог послати, **не шиљу у Топчидер, него у Крагујевац.** Пријавне пак листове, шта ће се на излог послати, нека се до конца овог месеца пошљу друштву у Београд, као што 3. точка упутства гласи.

У Београду,
18. Августа 1870. год.

СЕКРЕТАР:
Др. Ђ. Радић, с. р.

ПРЕДСЕДНИК „ДРУШТВА ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ“:
М. Спасић, с. р.

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, петком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, па сисачке и шабачке.
» **Вазјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Царигр.: петком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што плове српском обалом: вторником и четврт. у подне.
» **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Вазјаша** у Београд, Земун и Пешту: петком после подне.
» **Вазјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: петком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): петком и недељом изјутра
» **Царигрода** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОБАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Беогр. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
» **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
» **Београда** у Градиште, преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штација: понедеоником, средом. и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у **Оршаву**, у свези са лађама што по доњем Дунаву плове, и преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штација: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штација, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку плови: вторником зором.
» **Градишта** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штација: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
» **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и петком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист примa „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином. 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: др. Ђорђе Радић.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара

Писма нека адресујући, ако се самог „Друштва“ што тиче: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежњаа“ тиче: уреднику „Тежњаа“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије можемо примати.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Августа, 1870. ГОДИНА II. Број 20.

О млеку.

Млеко је смеша од сурутке сира и скорупа. Има обично 10 до 20% густине, то је сир и скоруп, а остало 80 до 90% све је сурутка.

Сир је у сладком млеку сасвим разтопљен; у киселом млеку увати се у дебелу питију, као што је сваком познато.

Скоруп се састоји од сами ситни масни зрница, што се само на стакло видити дају; та су зрнца по закону преламања зрака узрок да млеко није бистро и провидно.

Сурутка је вода са разтопљеним солима шећером и нешто мало сира.

Од сви ти соли најглавнија је сода, она држи сир у води разтопљен дотле, док се ил у млеку киселина неначини, или му се недода која, у који се мах сода са киселином свеже, а сир остави, који се у тај мах згруша и стврдне.

После соде шећер је најглавнији у сурутки; он је узрок да је млеко слатко, ал он исти узрок буде, да млеко после неког стајања узкисне; он узавре и у киселину се претвори, па са содом свеже. А узрок што узавре, сир је, који се по кратком изван вимена стајању разтварати оде; то је разтварање квасац узаврења и узкиснућа шећеровог, а иза тога свега млека.

На проценте рачунајући има млеко $3\frac{1}{2}$ до 6% скорупа, 11 до 14% сира, остало је сурутка, у њој 7 до 8% шећера, а све ускуп остале соли једва 1%.

Све те ствари, из који се млеко састоји, добива крава из ране, ил већ готово, ил се од частица ране у њој тек склопе.

Добро млеко. Добро млеко ваља да је чисто бело, укусно, слатко, масно, ни сувише танко ни густо.

Обично га пробају на нож, на плетању иглу, пл на нокат; ако на њима умоченима остане млека што, онда се узима за добро, ако неостане, онда је сипано воде у њега.

Доброта млека, од млого ствари зависи: од ране, од краве, од судова и коморе гди се млеко држи и т. д.

По разлики ране, и млеко различно буде. Од младе, а са мирисавим травама пуне паше добије се најбоље млеко; од младе кукурузовине и кравље репе најслаће; па онда од ти и од детелине луцерне, шпарзете и кромпира највише.

Од троскота, јелде и т. д. буде плаво и модро! од невена и шафрањике кад ји се крава дограби, жуто; од броћа и руја црвено! од жуте репе и лукова буде бљутаво и непријатног мириса; од здраво подводне паше буде здраво бело, и путер врло мекан; од пелена, чемерике и папраца, и остали горки трава, од купусног и кељовог листа, горушице и чкаљева и т. д. горко. Тако му свака трава од свога својства по нешто прида.

А колико је по рани различна и гомила млека, ово је есап: која је крава са мекињама и јечмовом сламом рањена, даде 17 фун. млека на дан, од фришке детелине да га 24 фун. на дан, а од зелене кукурузовине 33 фун. А свакад са млеком расте и гомила сира, путера и шећера; од јечмове сламе и мекиња даје млеко 5% путера 15% сира и 3% шећера; а од зелене кукурузовине 9% пут. 19% сира и 6% шећера.

Пак је онда мењање ране за доброту млека здраво пробитачно. Осведочено је, да кад крава непрестано и дуго све једну па једну рану добива, мало по мало све мање млека даје, па макар баш та рана најбоља била, као да огугла на њу па јој ни сладка небуде; а чим се промене, одма више млека буде, макар та нова рана и лошија била.

Доброта млела зависи од краве: има крава, што исту оно гореспоменуту различну рану једу, и пашу пасу, па се опет млеко онако здраво непромене.

Што је више времена иза телења, то млеко све боље, гушће, масније и слаће бива, више скорупа сира и шећера носи: у 1-вом месецу иза телења даје 1 фун. млека једва 3 драма путера; у 2-гом и 3-ћем месецу 4 драма, па после све више тако, да у 7-мом и 8-мом кад је најбоље, на 5 и 6 драма дотера. А тако је од прилике пропорција и сира и шећера.

Најбоље се млеко добива од крава 4 до 8 годјаке, која добру пашу рану и негу има, па која је од добре пасме.

Одређујући доброту млека, ваља и знати које је млеко то, што га испитујеш и што си познати рад, јер у исте краве и исти мах није све млеко једне доброте; што при мужи прво иде, најслабије је, најмање сира и скорупа има: што ближе крају муже, то је све боље, а увек је најбоље оно последње цеђено, по 3, 4, до 16 пути више сира и скорупа има нег оно прво.

Ко би се о том уверити хтео, а ваљало би да свак учини, треба да само свако млеко од једне исте краве у башка суд одмузе и на миру остави; ако у 5 судова све млеко увати, видиће други дан у 1-ом суду 5%, у 2-гом 8%, у 3-ем 11%, у 4-ом 13% а 5-ом 17% масла; а така је пропорција и сира и шећера.

Јутрења мужа даје најбоље млеко, јербо је ту крава највише мира имала, млеко у вимену најдуже стајало, и скорупа се млого већ у вимену одлучило; вечерња мужа даје млого лоше, а она о подну најлошије.

Па онда и здравље и болести, ћуд и афекти крављи имају велик уплив на млеко; у болести, и млеко се са свим укварі и усане, ил врло лоше буде; исто то на час буде у срдњи при ганању, страу, жалости и боју и т. д. у часу се сир и масло изгуби, а соли и сурутка умложе.

Доброта млека зависи од комора, гди се млеко чува:

најбоље су коморе сјеверу окренуте, сведене, промајне, и које могу лети увек 12 а зими 15 гр. R. топле бити.

У здраво јакој зими и здраво јакој врућини ни крава никад онако добро ни онолико млого млека неда, као у умерено топлом чувана месту; зато ји ваља лети од јаке врућине а зими од јаки мразева чувати и заклањати. Па исто тако ваља помужено и оцеђено млеко у коморама чувати.

Ал је чисточа комора ти, од свег што год на доброту млека уплива има, најглавније. Један Швајцер кои се са своим кравама и својом млека трговином близу Лондона станио, буде због доброте и сласти свог млека за кратко време тако извикан, да га ни за најскупље новце није довољно настачити мого. Сви су се највештији економи чудили, какве он чини има, да је млеко тако добро; он је своју тајну крије док се није силног новца навуко, па је онда свима одао, да се сав чин само једино у чистоћи састоји, ал у таквој строгој и педантичној, како се само замислити да; чистоћи при мужи, чистоћи при цеђењу, чистоћи судова и комора, непрастаном промаивању и ветрењу да се никад ал ни једног задајца ту залећи немогло.

Болести млека. Најглавније су: модрило, горчина, воденост, балавост, крвавост и грушање.

Модрило, покаже се после 10—12 сати, у модрим ситним пегицама озго по млеку, које све веће бивају, док све млеко покрију; у тим пегицама увате се бубуљице у длачице обраштене. Узрок се том још незна, неки држе да је плесан, неки да су ситне животињице, а кадкад је само боја неки трава. То млеко ваља одма трошити док се није посве укварило.

Горчина долази од горки по паши трава, од држања млека у тавним, влажним, нечистим и задушљивим коморама. Отуд га ваља уклонити ако би то криво било, а ако паша, променути је.

Воденост, од врло млоге водене ране, подводни паша, и од слабости стомака. Ваља сувљу јачу рану дати, ил горке и мирисаве траве: пелен, иљирот и т. д. са соли, то стомак опет утврди.

Балавост, од укварене плесниве ил натруле ране, киселог задаја комора, од нечистоће судова, од слабости стомака, па онда при водењу, и око телења. То се млеко отеже, неда се васдан из тегле одцедити, и неда скорупа нимало. Ваља узроке уклонити, у слабости крављој, који дан горком је којом раном поранити, док се млеко неповрати.

Крваво млеко, од ужежења вимена, позлеђени и окрвављени сиса, нечовечне и бездушне муже. Ту ваља вимену мало мира дати, неколико га реда ладном водом обложити, рану задражавајућу уклонити, а милостиво и са пажњом музти.

Грушање млека: од киселине стомака, дугог стајања, нечисти судова и при бури и олуји. Ако је киселина стомака крављег крива, ваља јој поташе (4 лота) са иљиротом (8 лота) дати; то киселину отера.

Разпознање доброте кравље. Кад је познато и осведочено, да је између млека од различити крава, и између млека једне исте краве велика разлика, то је онда од највеће важности за сваког газду, доброту млека

сваке своје краве, а са тим доброту крава познавати; па ни све млеко од једне краве у једну ведрицу немузти, некамол сви без разлике крава млеко уједно сливати, већ бар на три струке га разделити, па башка најлоше, башка средње, а башка најбоље и музти и цедити и продавати, или за одлучивање скорупа и прављење масла и сира остављати.

За најлакше разпознање тога има алати, Галактометери. Најбољи је онај Фојгтов, може га сваки сам себи начинити. Треба узети једну 5 ил 6 педаља дугачку, а 1 педљу широку, праву и равну даску, мало подебљу да се неби извијала; на оба њена краја по један прав 1 и по педљу висок штап ил тврђу шипку са свим узправо а тврдо углавити; па од једног штапа до другог конце ¼ цола једно испод другог изпревезивати ал затегнути. То је сав алат.

Па онда ваља једнако високе и широке стаклене чаше узети, најбоље су оне, што се пиво точи; од сваке краве и од сваког млека по једну од ти чаша пуно намузти, ал зебележити, које је које, и од које краве; и ти једнако у један мах напуњене чаше на ту даску, низ те конце ставити. Други ил трећи дан, кад се сав скорун одлучи, видићеш у које је краве млеко најгушће и најмасније, ту ћеш се најбоље, ту на длаку уверити, колко је које млеко различно, па се по том владати продавајући га ил сам употребљавајући.

То ће те најискреније и најбоље научити, од које ћеш краве теле за пасму остављати, па у кратко време сво стадо облагородити, а коју краву и теле што пре из руку изтиснути, не бадава у њу трошити се, ил таманити је, да се њена лоза неразплођава.

Са тим ћеш и далеко више и бољег млека, сира и масла произвести умети, ако узхтеш.

Са тим ћеш своим кравама и теоцима далеко већма цену начинити и подигнути; а свим тим добитке своје далеко умложити, а без којег себи учињена трошка.

Још ћеш и више хасне имати: можеш по том извидити и осведочити се, која је у твојој околини, и са ког места, и у које доба године кравља паша и рана најбоља; од које се највише и најбоље млеко добива, па цену свог сена и паша, ако би ји продавао, одредити умети, ил ако би куповати хтео, са свим знати која је најбоља, и како је платити.

Још ако би ти домаћи или слушкиње млеко крале и испод руке продавале, па водом доливале, и њи ћеш са тим уватити моћи.

Ускиснуће млека. Кад слатко млеко неко време постои, онда најпре узкисне, а одма се затим усири, т. ј. у густину: или сир и сурутку одлучи.

Узрок је узкиснућа киселина, која се у млеку само од шећера напрви, ал којег је први квасац сам сир као што је горе споменуто.

Ускиснуће и усирење млека зависи окром тог и од други неки узрока, а ту је топлота, ту судови, и место гди млеко стоји, најглавнији.

Топлота здраво помогне да пре млеко узкисне. Зато лети већ после 12 сати кисело буде, а зими једва после 24 и 30. Зато се млеко при прављењу сира уз ватру ставља и т. д.

Зато је нуждно да они, што млого млеко држе, ал и који га мало имају, а ради су да га дуже слатка одрше, да ладнонице имају. То су дрвене ил камене каде, са врањем на дну и цеви, кроз коју се угрејана из каде вода изпустити, а фришка ладна у њу напустити може. У тим ладијоницама даде се млеко и у највреднијем лету најдуже одржати да неускисне.

Ладијонице су те још и за скоруп здраво пробитачне; у њима се сав скоруп излучи, ни најмање га непропадне, јер ту млеко врло лагано кисне и за дуго се неусири, па скорупова зрна имају кад на вр млека искочити; а у брзо узкисавајућем и сирећем се млеку буду силна у сир уваћена, и остану у њему.

Ускиснуће млека зависи од судова; у бакарним судовима ускисне најбрже; дуже се држи у земљанима добро калајисаним; а најдуже у дрвенима, али ји ваља здраво чисто држати, јер се киселина у дрво најбрже залеже, па свако млеко што у њи дође, махом ји укисели.

Тако оће млеко у запћивенима и пунима задаја коморама да часом ускисне; зато ји непрестано промаивати и ветрити ваља. — Па онда при бури и олуји часком се укисели млеко и усири.

Ко је рад да млеко што дуже сладко сачува, ваља да на све то добро пази. — А окром тог има још два чина за сачуваље тог; прво је варење млека: ко би хтео лети сваки дан а зими бар сваки други, своје слатко млеко бар по једаред узварити, мого би га са тим преваривањем дуже времена сачувати да му неузкисне. А други је чин: да мало поташе, или соде у мало воде разтопљено, кроз крпу у млеко нацеди; или да коју крижку рена ил роткве, ил који стручак папрене метвице у млеко тури; ил да реповог ил ротквиног сока у млеко нацеди; то свако сачува млеко да се неукисели брзо.

Кажу да се у цинковим судовима по више сати дуже одржи, него у други судови; али због нечистоће цинкове и вавек смешаног у њему сичана, није ни саветно у њи млека турати.

Сњет и главница.

Нема ти горе, него кад у пшеници нађеш *сњети* и *главнице*, пак зато оћу нешто о њима и овде да кажем.

1. *Пшеница сњет.* Од свију сњетова је овај најопаснији. Он се налази само у пшеничном и пиревом класу. Оболело зрно је и у унутарњем и у спољашњем виду сасвим промењено. Оно је и краће и дебље постало

1 2

и није као здраво зрно горе уже, него је шире. Унутри је црн пра као бурмут. Овај је пра тежи од воде, пак зато у води и потоне; зато се овака оболела пшеница даје прањем од сњети очистити, те тако изапрано

зрно не страда после од сњети. Где је једне године од сњети обољела пшеница родила, нетреба одма идуће године опет пшеницу на исту ту њиву сејати, или бар не треба узети семе са исте њиве, него га изменути.

Средства против ове болести ова су: а. Ако ти је земља подводна, од које сњет доћи може, осуши је. б. Не гној њиву фришким ђубретом. в. Затрпај семе довољно дубоко. г. Посеј пшеницу што раније. д. Посеј сасвим дозрело семе. е. Опери зрно које ћеш посејати, ако сумњаш да има сњети у њему.

2. *Главница.* Наши сељаци промену увек *сњет с' главницом.* Ја сам напред рекао шта је сњет, а главница је модро, тврдо тело, које се тек онда примјети, кад из плеве провири. Главница је у фришком стању отровна, а осушена ништа не шкоди. Главница се замете још док је пшеница у цвету. У фришком стању кад ју згечиш, мириши као покварен мед. Кад се главничасто зрно са здравим самеље и од тог брашна што умеси, шкоди човеку свакојако. У брашну је неможеш видети слободним оком, ал' тесто од таквога брашна умешено добије модре пруге и гребе у грлу. Ако тако умешено тесто стеоној крави даш, за цело ће ти побацити. У пра стучена и са млеком помешана главница служи као отров за муве.

Шта треба септембра месеца да радиш?

„Тежак" ти је казао, шта си требао прошлога месеца да учиниш; ако дакле ниси све оно учинити могао, а ти се пожури да одма оне послове посвршаваш, да пожњеш, што пожњео ниси, те да земљу за орање разчистиш, да те неби зло јесење време затекло, где би мучно најнужније послове извршавати морао.

У брдовитим предјелима сазрева обично усев доцније, због ладнијег поднебија, зато се ваља у таквим предјелима у памет узети и најзгодније време за жетву изабрати, да неби зрно узалуд пропало. Овде у пуном смислу важи она тежачка пословица, која вели: да један пренебрегнути дан, може цела пренебрегнута година бити.

Ако имаш детелине, а ти ју најдаље до половине идућега месеца покоси.

Њиве треба за сејидбу приготовити — преорати. На орање добро пази! Што боље узореш, боље ћеш и пожњети, а да што боље жњеш, то ти је управо и цјел. Не бежи од плуга, него га сам својом руком води, ако мислиш да добијеш ваљану бразду.

Зашто се морају неки усеви с јесени сејати, кад знамо да многе с' пролећа сејемо? Зато, да се ти усеви, које с' јесени сејати морамо, преко зиме добро ужиле и за пролетњи раст већ довољно јаки приспеју, да се и зрно ваљано развити може, јер је за раст и развитак њихов једно лето само кратко. Ми знамо разлику између јарице (пшенице, која се с' пролећа сеје) и зимње пшенице — каква је ту разлика! Сејати је дакле треба тим пре, што је год јесен краћа. У брдовитим пределима треба раније посејати, него у равници. Време сејања зависи у осталом од времена у овоме месецу. И орање има велика уплива на сејање. У тешку земљу посеј пре, а у опште могу ти рећи, *да што пре посејеш, боље ћеш жњети.* Ми узимамо већ уобичајено време за сејање: од велике госпојине до св. Луке, а од времена зависи, да можеш и доцније сејати, ал' опет зато упамти: што раније, то боље.

Горе сам ти казао, да дубље, боље узореш, ако добру жетву оћеш. Још имам овде да ти рекнем, а то је: да за сејање *сасвим, подавно зрело зрно узмеш,* јер ћеш — добро памти! — од недозрелог зрна, *главнице* много пожњети. Недозрело семе и плитко орање, то су најглавнији узроци, што у пшеници главнице има. — Зимац јечам најпре посеј.

Сад можеш и *отаву* покосити.

Дали ћеш овнове пре или после међ' овце пустити, то зависи од ране, дал' ји можеш од Божића до три Јерарха ваљано изранити, онда можеш слободно овнове пре пустити, јер рани јаганци боље напредују и боље се продају од доцнији. — Да ти овце преко зиме здравије буду,

окупај ји, док нису ладнији дани наступили. Стоку не терај на пашу, докле год магле нестане, јер је магла и за стоку нездрава.

Кованцијa пак има идућега месеца више посла. Он ваља да се око половине истога месеца већ постара, које ће кошнице оставити за пресад. Ако ти може бити, да имаш из чега избирати, а ти немој узети за пресад маторке, јер су рођени за тај посао бољи, ал' и то ону кошницу, која је 7—10 ока тешка, те су за пресад најбоље: јер које су теже и одвећ тешке, те се улеће, пак неће да роје, пак ако би која и ројила, а она пушта мање ројеве, јер је преко зиме мало меда потрошила и саће је пуно меда, пак нема где да се леже. А друго, корисније је убити једну дебелу, нежели две средње. — Слабе такође није саветно остављати за пресад, а особито ако ји мораш зими ранити, јер ту троше оно мало свога меда, пак колико се човек с' њима преко зиме научи и меда на њи потроши, пак опет у пролеће мало која остане. Најбоље је: ако је слаба и не може себе изранити, у јесен је потући. — При концу идућега (септембра) месеца, већ се туку кошнице, пак зато треба најпре оне да одаберемо, које ћемо за пресад оставити. Истога месеца већ отварају пчеле саће с' медом, а они заклопци од меда падају на земљу под кошницом. Колико год у кошници саћа има, толико има бразда од три трња од заклопаца. Ако видиш да има у тим трњама бело као снтан шећер, то је знак, да није добар мед. На таквом ће меду све пчеле изумрети, а мед ће остати, ал' је кисео и бистар ка вода; у саћу се стишта на дно као бели шећер, а горе бистар као вода, а пчеле сиротане принуђене су га јести, а кад га се наједу, добију срдобољу, пак у највећу зиму изилазе да се чисте, и чим на поље из саћа изађу, одма се смрзну и све до једне поскапају. Тај шкодљиви мед са врбе добију, јер су принуђене опакав да носе, какав нађу. Које су се пак раније изројиле и за времена добра меда добиле, те могу на пролеће здраве изаћи, ако нису принуђене биле такав шкодљив мед уносити. Такав мед обично онда пада, кад је јесен врло сува. Зато, кад приметиш у избирању кошница за пресад, да има у којој тако шкодљива меда, не шали се! не остављај такову за пресад, него је уби, више ћеш користи имати.

Ако си *зеља* за зиму посејао, остави је нека порасте, а после је повади и у песку у трап ил' подрум остави. — Ако си посејао *целера*, а ти му сад покидај дојно лишће сво, само срце остави, пак га окопај да боље расте; много ће крупнији бити, ако га по који пут преко недеље са водом разгаљеном кравијом мокраћом залијеш. *Спанаћ* сејати треба, да га рано с пролећа имати можемо. Сад се и оно семе збира, које није прошлога месеца сазрети могло. Зрео *пасуљ* немој дуго у мауни на лози оставити, јер ће мауне попуцати, пак ће ти се зрно просути. — Ранији кромпир, ако га прошлога месеца ниси повадити могао, вади сад, а доцнији остави још које време у земљи да се развија и боље зре.

Сад можеш све оно посејати, што ниси прошлога месеца посејати могао, као н. пр. зимну салату, мркву, петрожељ итд.

При крају овога месеца можеш садити зимњи лукац. Ако си пре зимњу салату посејао, те је за расађивање довољно нарастла, а ти је расађуј; ал' не треба сав расад расадити, него нешто за идући месец оставити, јер је тек најбоље време за то идући месец октобар.

Ако су јагоде наново нову лозу потерале, треба ју од главнога бокора одрезати. Можеш такође још и нове јагодњаке засадити.

Леје, на којима нећеш сада ништа сејати, прекопај, пак ји тако преко зиме остави. — Ако имаш репе, купуса ил' зимског келја, можеш слободно дојно лишће покидати и стоки (особито кравама) дати. Сасвим при крају овога месеца можеш репу вадити, али је боље, ако тај посао до октобра продужиш.

Ваљан баштован треба да се побрине за добар гној, те да леје своје за пролетњи усев приготови.

Ако се кора на воћкама (шибицама) још добро згуљити даје, може се на слепо око очити. То ће се онда особито онде чинити моћи, где је у овом месецу топли и кишовити дана било. Ако ниси калемима прошлога месеца завој скинуо, а ти сад то учини, да би се оно накаламљено место постепено на зиму превикло. Она окца, која од прошлог каламлења нису зарастла, т. ј. нису се примила, треба лепо с' оштрим ножем скинути до зелене коре, пак рану дрвомазом премазати. — Опале и раке треба на воћкама изсећи и дрвомазом замазати.

Воћна семена и коштице збирај и ако је икако могуће одма ји и посеј. — Ако имаш времена, а ти копај рупе (јаме) за она дрва, која ћеш на пролеће усадити; те јаме морају довољно широке и дубоке бити, и за најслабије дрво ваља с' аршина дубоко и широко изкопати.

Воће остави дотле на дрвету док можеш, а кад га береш, гледај пак сунчан и сув дан за тај посао изабери. —

Воћке треба чистити од маовине и лишајева, јер би се овде многи гад преко зиме улегао.

Хрђаво чокоће сад забележи и доцније, кад више времена узимаш, повади и с' пролећа бољим замени. — Наступа берба.

Коњски „набој."

Ово је најчешћа копитна болест, и ако се добро незалечи, може најлакше коњ ошантати. *Набој* долази од хрђавог гажења и повреде ма које копитне частице, и због тога се улије крв у кору копитну те се ова озлоједи, шта више и загноји, пак коњ ошантавити мора. Обично, и најчешће долази набој од хрђавог подкова, од камичака и други тврди ствари, кад се међ подковицом и копитом завуку, исто тако и од дугог хода по тврдом путу. — Највише се набој видити може код узки, суви и пљоснати копита. Можемо рећи, да искључиво они коњи набој добију, који су подковани и по тврдој калдрми ићи морају; код неподковани сељачки коња је ово врло редак случај.

Коњи с набојом рамају обично јако на набијеној нози; опипамо ли ону набијену копиту, то ћемо наћи да је она набијена страна копите много топлија; куцнемо ли ову частицу прстом ма најмање, или ма где на болестну копиту, примјетићемо да су болови јаки, које коњ осећа. Кад скинемо са такове копите подковицу и саструже мало подплату са стругачом (Wirkmesser); видићемо да је то место модро-црвено и као крвљом пошкропљено, а и заиста се ту разливена крв налази. Одрежемо ли мало више коре од копите, прснуће од једног маха разливена крв из оног места, где је копита набијена, и то ако је набој скорашњи, а ако је пак већ старији, и рамњали коњ јако, онда прсне неки танки смрдљиви гној, на горњој части копите, на круни, ако се за времена непробуши доле где, те да тај гној тако пропустимо.

Ако је гној чисто црне боје, то је знак, да је набој од хрђавог подкивања дошао, јер од хрђавог хода и стиска је гној жућкаст. При старом и нелеченом набоју, не само да се гној на табану копите развије, него се и горе попне на круну, оједе целу копиту свуд унаоколо, копита одпасти, а коњ тако најлакше пропасти може.

Лечење набоја управља се по створу и по времену. При сваком случају се најпре подковица скине а после тога са стругачом оно болестно место дотле струже, док се год мала јамица неизсече. Набој је обично на предњим ногама. Непокажели се при овом ништа друго осим изливене крви у копити, и ако је копита јоште врела, то треба ону болесну ногу до колена у ладну воду држати, или копиту кравијом балегом или жутом земљом облепити и водом једнако квасити, да копити влаге доста одржимо. Овим се поступком обично тако брзо копита излечи, да се после 6—8 дана коњ опет подковати и употребити може.

Другчије се пак поступати мора, ако је копита већ загнојена, и ако је гној сам већ горе на круни себи пута за одток нашао, но и овде се мора табан саструга ти и побринути се, да гној доле истиче. Кад је већ јама за оток гноја изсечена, онда треба пречекати да гној изађе, а после ту јаму

са кучином лако испунити, а пре тога кучину замочити у смешу од 2 лота тинктуре од смирне и 2 лота од алоја, (2 Loth Aloe — und 2 L. Myrchentinctur, за лекарницу.) Ово се сваки дан дваред мењати мора, а коњ мора за време лечења на меком стојати. У лакшој болести може се коњ с оваким лечењем, после 4—6 дана за радњу употребити и подковати. Пре подкивања се мора она јама опет сувим кучинама запушити, да не би шљунци или песак у нутра ушли и како повредили.

Ако се пак гној већ на кругу попео, онда је лечење врло тешко: и опет и овде се најпре исто тако покушати мора као што је пре мало наведено; ако се пак овим начином неизлечи, онда треба тако поступати као са „жуљавом кругом.“ Много ковача, по сели особито, имају тај хрђав обичај, да изсечени набој са витријолом напуне и другим горећим стварима. Оваког посла треба сваки да се окане, јер неће болестној копити ништа помоћи, него ће јој још горе болове нанети, и коња упропастити. Од оваквог поступка многим коњма падну „багаче“, (Maulsperre), и обично, као што ова болест са собом доноси, угину.

Доктор В . . .

Каква је разлика између оне ране, која се најпре изсече и зготови, пре него што ће се марви дати, и оне, која се у целости и незготовљена даде?

Ствари, које нам природа поклања, да марву нашу рапимо, показују сасвим разна својства кад их марви најпре зготовимо пак дамо, и кад их марви незготовљене дајемо. Човек, који се за скота свога брине, састарао се на начин, да и марви исто тако рану преправи, да ју може боље и лакше у стомаку скувати, као што и себи за ту исту цјел преправи, пре него што ће је јести. Ми ћемо овде најпре оне припреме предасе узети, које имају цјел 1.) жвакање олакшати, а овамо принадлежи: изсецкање и квашење храненћи ствари; 2.) пак одделити оне частице, које би саставу марвеном шкодити могле, а овамо спада кување и натапљање. Све ове припреме имају то сљедство, да марви нуждну количини храненћи частица у једно и више спајају, дакле овде је и штедљивост, а она је увек у економији нуждна; а како је штедљивост овде, то ће се из даљег видити.

Зрно и олајна проја, суво и зелено лишће, жиле, месната стабла и кромпири и у обште свака храненћа тварка, врло много у својој храненћој снази задобије, кад се изсече и изтрњи, а за гдикоје је и преко нуждно. Употребимоли н. пр. јечам, жито, раж, и елду као обичну рану, а непрекупимо их најпре, то нисмо много профитирали, јер ова зрна имају тврду кожу, која, ако се неизкр'а из стомака жива изађе, а то је толико, да се од овог зрна није никакова рана збрати могла, него је онако као што је и ушла, читава изашла, само мало накисељена. Оваково зрно није никакову рану оставило телу марвенском. Тако је н. пр. доказано: да зоб, која најмекшу кожу има, пак и код млади коња, ако се онако у природи, ненаквашена и непрекупљена да, $^1/_{15}$ читава остане, и стомак је нескува, особито ако се пропусти, мало изсечене сламе с њоме помешати. Слама ова, гони управо рећи коња, да зоб боље изжвака.

Даби ове незгоде избегли, прекрупљају се зрна, пак шта више и самледу се, пак у води марви дају. Незнатни разходи, који се при овом раду праве исплате се троструко, кад се само узме, да је онда све

марви додато у крв и месо прешло, и да ништа изгубљено није од оне ране, која се више пута скупо плаћати мора. Да је врло добро, кад се хранеће твари изсецкају или прекрупе, то је свакидашње искуство довољно показало, код прождрљиви и код млади коња и код они, који слабе зубе имају и при многим другим случајевима.

Најбоље је овако чинити: дугачке и велике твари изсећи, а зрна прекрупити и квасити.

Самлети у брашно није увек добро, јер прво човека и сувачар краде, а друго, брашно зобно или јечмено неможе дуго ни стајати, јер се брзо ужеже, а оваково је брашно марви шкодљиво. Ако је пак нуждно брашно, онда га треба по мало млети дати; а напослетку приличи брашно само кадкад у води за пиће дато стеоним кравама, младим живадма и болестној живини; јер здравој марви давано, нагло је гоји, марва се уленьи, и није за никакав после посао.

Олајна проја је врло добра рана, но мора се најпре измрвити и на суво само давати, јер од покваш ене добије марва пролив.

Сламу, сено, лишће и другу листању храну треба увек најпре изсецкати пак онда дати. У целости неда се добра ова рана грабити и много оде у огризину, које онда пропадне, јер се у ђубре баци, у изсецканој пак форми, и боље се граби, боље жвакуће и боље у усти преврће.

Кад је у гомили каква свакојака храна помешана, онда бира марва бољу, а гору баца; кад је пак сва рана изсецкана, онда то чинити неможе, него мора све јести.

Подај коњу целе сламе и помешај зоби у јасла, а он ће, кад опази зоб дотле сламу посдрвом одбацивати, докле год чиста зоб неостане, а изсецкај је, то чинити неможе, него је принужден и једно и друго јести.

Зато се у сваком газдовању „сечка“ за кратко време исплати, кад све оно прорачунамо, шта с њоме добивамо.

Кад се зоб са сечком помеша, онда нетреба дати две прегрешн п. пр. зоби, него једну и по, а друго сечке: а покваш ене зоби и сечке јошт мање.

Разлика је дакле између оне ране која се најпре изсече и зготови пре него што ће се марви дати, и оне, која се у целости и не зготовљена даде, та, *што се с првом добија и штеди, а другом губи и разсипа.*

О матицама, које су сакате ногом или крилом, како треба с њима поступати?

У прегледању кошница ако спазиш, да су у сећу све сами трунташи запечаћени, а мало народа има, и није приличка, да ће роити, то је знак, да је саката матица, па не може пчеле радилице да леже, него саме трунташе. Тој се кошници може помоћи. Кад се почну ројеви пуштати, онда има већ матица доста. Онда избирај дан леп, без ветра: изнеси ту фалишну кошницу изван ковандука мало подаље, на њено место мети празну кошницу (то треба чинити около подна), саде узми ту кошницу, уста јој горе окрени, па с оне стране, одкуда саће сечимице стои, треба куцати каквим парчетом дрвета тихо но брзо; тако треба куцати, докле год пчела сва из сећа не изађе. Онда добро пази, где ћеш видити матицу. Кад је видиш, увати је и уби; а тима пчелама треба дати другу матицу. Но овакове пчеле, од кои се узме њнова матица, оне теже примају другу матицу; зато треба са таковим пчелама мало више труда имати, него с онима, које нису имале матицу: оне ће пре примити туђу матицу, него ове, које су имале, па им се одузме; оне све њу траже, макар да је била саката.

Кад оћеш да даш таквој кошници матицу, то чини после заода сунца. Добро је закади димом, нека се сва пчела од дима опије; пак онда приправљену матицу баци у ту кошницу, коју си тако закадио, мети је на њено место, около је обгрни земљом тако, да не може ни с које стране пчела уђи и изиђи, само на њено лето. Сутра дан погле-

дај је, оћеш ли наћи под кошницом мртву матицу; ако ниси нашао, то је знак, да су је примили. Но на то пази и до три дана. Ако ли би нашао под кошницом мртву то пробај на ново.

Други начин: Из они кошница, које су већ по један или по два роја пустиле исеци један или три два матичњака, па прободи између сећа таковим пчелама; али опет ји добро закади.

Тако пробај и један и други начин; морају примити. Ако ли је та кошница о малом народу, то је онда најбоље какови мали рој на њу стрести, па ће се онда помоћи и матицом и пчелом.

Трећи начин, како треба онима кошницама матицу дати, које немају матице, јест врло асновит, особито у пролеће месеца марта. Кад си већ уверен, која ти кошница нема матицу, то гледај од они пресада, кои су већ саће почели понављати, исеци једно парче сата; само пази нека буде пчелин сат, и у којим има пчела залепљено; тако мало и они затворени исеци; више они затворени пчела горе, матица је већ јаја нанела. Тај сат лепо урежи у ону кошницу, која нема матице; пчеле ће од они јајца себи матицу излећи.

О запаленју слезине код свиња.

Више се пута догоди, да свињи у ову болест падну, од које за један четврт сата угинути могу. Ову болест описује Ј. Х. Д. Кох овако:

„Ова болест, које узрок до данас решително још доказан није, јако мори свиње, особито деци, и то кадкад тако јако, да целе предјеле где завати, за кратко време од свиња сасвим лиши. Болест ова тако брзо мори, да свињи, који су још у вече у свињцу здрави били, до ујутру угину; у оним пак случајевима, где болест ова свинче још уморила није, примјетити можемо следеће:

1.) да свинче одма престане јести;
2.) да у жилама ослаби и онемогне;
3.) непрестано леже и рије;
4.) гладе и жеђи нестане;
5.) реп, који је у здравом стању уковрчен, исправи се;
6.) уши су час ладне час вруће;
7.) балега је сува, тврда, балом неком превучена, или је пак свинче сасвим затворено;
8.) на ушима, на врату и на трбу'у виде се нека црвена места која
9.) при приближавању смрти у модро прелазе.

Против ове болести једино је средство ово: Arsenicum album $^{1}/_{1000}$. Ово средство исписати ваља, и у љекарници га купити, и испрва свинчету сваки 5 минута по једну кап на комадићу беле облатне (Oblate, у љекарници се такође добије) давати, а кад се болест на боље окрене, сваки 10 минута, пак онда сваке четврти сата, док свинчету сасвим боље небуде.

При давању средства овог, морају свинче два човека држати, њушку му дрветом једним отворити, и облатну на језик метути; чим облатна на језик дође, одма се увлажи тако, да ју свинче није у стању напоље избацити.

Кад свинче оздрави, треба му, особито први дана, кравијег или козијег млека давати, и тек 3 или 4 дана после болести са обичном га раном рапити.

Са оваким поступком, вели Кох, да је у једном предјелу за кратко време преко 200 свиња сасвим од ове болести излечијо.

КАЛЕНДАР ЗА МЕСЕЦ СЕПТЕМБАР, 1870.

СЕДМИЧНИ ДАНИ			ДАН		ДАН		ДАН		ДАН	
1.	Уторник	Симеон столп.	8.	Рожд. Богор.	15.	Никита великмуч.	22.	Фока свмч. и Јона	29.	Миоль-дан, К.
2.	Среда	Јован постник	9.	Аким и Анна	16.	Евфимија велм.	23.	Зачат. Јована и.	30.	Григор. свеш.
3.	Четвртак	Јанићије патр.	10.	Минодора муч.	17.	Софија муч.	24.	Симон пр. срб.		
4.	Петак	Вавил. свшном.	11.	Теодор преп.	18.	Евменије преп.	25.	Евфросинија преп.		
5.	Субота	Захар. и Елис.	12.	Автоном свшч.	19.	Трофим и Сав.	26.	Прест. Јована ев.		
6.	Недеља	Евдоксије муч.	13.	Корнел. сатник.	20.	Евстатије великмуч.	27.	Калистрат муч.		
7.	Понед.	Савватије муч.	14.	Воздв. ч. креста	21.	Водрат апост.	28.	Харитон испов.		

Последња четврт 5. у 6 с. 4 м. пре подне — Нов месец 13. у 10 с. 23 мин. по подне — Прва четврт 21. у 9 сах. 19 м. пре подне. — Пун месец 28. у 2 с. 2 м. пре подне.

ПРВО Ц. К. ОВЛ. ДУНАВСКО ПАРОБРОДСКО ДРУШТВО.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ОД 25. ФЕБРУАРА 1870. ДО ДАЉЕ НАРЕДБЕ.

НА ДУНАВУ.

Уз воду:

Из **Линца** у Беч: сваки дан у 8 сах. из јутра (почиње од 2. марта.)
» **Беча** у Пожун: сваки дан у 3 сах. по подне (почиње од 27. фебруара.)
» **Беча** у Пешту: сваки дан у 6 и по сах. изјутра.
» **Пеште** у Мухач, Осек и Нови Сад: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Земун-Београд: понедеоником вторником, средом, четком, суботом и недељом у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): средом у 6 сах. изјутра.
» **Земун-Београда** у Оршаву и дунавске кнежевине (у Оршави мењају се лађе): понедеоником, средом и четвртком изјутра по доласку путничке лађе из Пеште, на сисачке и шабачке.
» **Вазјаша** у Оршаву: понедеоником, средом и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево, Галац и Царигр.: четком у подне.
» **Оршаве** у Ђурђево и Галац у свези са лађама што пловe српском обалом: вторником и четврт. у подне.
» **Беча** у Линц: сваки дан у 6 и по сах. изјутра (почиње 28. фебруара).

Низ воду:

Из **Пожуна** у Беч: сваки дан у 6 сах. изјутра.
» **Пеште** у Беч: сваки дан у 6 сах. у вече.
» **Мухача** у Пешту: сваки дан изјутра пошто дође железница.
» **Осека** у Пешту: сваки дан у 5 сах. после подне.
» **Новог Сада** у Пешту: сваки дан у 12 сах. у подне.
» **Београд-Земуна** у Пешту: понедеоником вторником, средом, четвртком, суботом и недељом и то из Београда у 6, а из Земуна у 7 сах. изјутра.
» **Вазјаша** у Београд, Земун и Пешту: четком после подне.
» **Вазјаша** у Београд: вторником и четвртком у подне.
» **Оршаве** у Београд, Земун и Пешту: четком у 8 сахата изјутра.
» **Оршаве** у Београд, Шабац и Брчку: вторником и четвртком у 5 сах. изјутра.
» **Галца** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: понедеоником изјутра (у Оршави се мењају лађе).
» **Галца** у Оршаву, Београд и Шабац (у Оршави мењају се лађе): четком и недељом изјутра.
» **Цариграда** у Оршаву, Београд, Земун и Пешту: вторником.

Железничке вожње мухачко-печујске и барчке железнице као и јужне железнице у свези су са пловидбом путничких лађа што долазе и одлазе из Мухача.

НА ТИСИ.

Из **Сегедина** у Земун: средом и суботом изјутра.

Из **Земуна** у Сегедин: недељом и четвртком у подне.

НА САВИ.

Из **Сиска** у Земун: вторником изјутре.

Из **Земуна** у Сисак: суботом изјутра пошто дође путничка лађа из Оршаве.

ДУЖ СРПСКЕ И БОСАНСКЕ ОБАЛЕ.

Низ воду.

Из **Брчке** у Шабац и Беогр. преко аустр. Митровице: четвртком у јутру. у 5 сах.
» **Шапца** у Београд: вторником и суботом у 6 сах. у јутру, а четвртком по доласку лађе из Брчке.
» **Београда** у Градиште, преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штација: понедеоником, средом. и четком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Оршаву, у свези са лађама што по доњем Дунаву пловe, и преко Панчева, Вазјаша и осталих српских штација: понедеоником, у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Уз воду.

Из **Оршаве** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штација, и у свези са лађом, што за Шабац и Брчку пловi: вторником зором.
» **Градишта** у Београд, преко Вазјаша, Панчева и осталих српских штација: вторником по доласку лађе из Оршаве, а четвртком и суботом у 6 сах. у јутру.
» **Београда** у Шабац и Брчку: преко аустријске Митровице, средом у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.
» **Београда** у Шабац: понедеоником, средом и четком у јутру, по доласку прве местне лађе земунске.

Главна агенција

првог ц. к. овл. дунавског паробродског друштва.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ПРЕТПЛАТУ на овај лист прима „Друштво за пољску привреду“ у Београду, а стаје:
од 1. Новем. 1869. до 31. Окт. 1870.
За Србију . . . . . 40 гр. ч.
За аустријско-угарске земље заједно с поштарином . 4 ф. а. в.

ИЗДАЈЕ:
ДРУШТВО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ
У БЕОГРАДУ.
УРЕЂУЈЕ: ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ.

За ОГЛАСЕ плаћа се од ситног реда први пут 20 пара, а после сваки пут по 15 пара.

Писма ваља адресовати, ако се самог „Друштва“ итто тичe: „Друштву за пољску привреду“, а ако се „Тежака“ тиче: уреднику „Тежака“. Из Србије иду писма неплаћена, а из Аустрије мораду наплаћена.

15. и 30. сваког месеца издаје се по један овакав лист.

30. Септембра, 1870. ГОДИНА II. Број 21. 22. 23. и 24.

ИЗВЕШТАЈ

О ПРВОМ ИЗЛОГУ СРПСКИХ ПРОИЗВОДА, КОЈИ ЈЕ ОД 27. СЕПТЕМБРА ДО 1. ОКТОМБРА О. Г. У КРАГУЈЕВЦУ ДРЖАН.

Пре но што би о самој изложби почео говорити, оћу неколико речи о друштву да рекнем, које је излог тај приредило.

Како јадно са пољском привредом стајасмо и стојимо, то нам је — на жалост — сваком познато; и никоме не паде до скора на ум да пронађе средства, којима би се та наша забатаљена, и у првобитном стању налазећа се пољска привреда подићи и унапредити могла.

Но хвала Богу свевишњему, те на среду изађоше благодарни синови мајке Србије и отважно намерише, да мајку своју од пропасти избаве, и пољску привреду — по начину други напреднији народа — унапреде и на виши ступањ развитка доведу.

Милован Спасић, начелник у министарству финанције, беше први, који се тога латио, да пронађе најбоље средство, како би се горњи задатак најбоље извршити могао. Он је — узевши пример напреднијих народа — смислио, да је нужно у Србији једно друштво склопити, које ће се о унапређењу пољске привреде старати. Мисли о овом предузећу пушташе он у свет на само, да види, како ће се та његова мисао

у народу примити. И заиста, многи се нађоше који су га од тога одвраћали, уверавајући га: да се то предузеће у Србији никако остварити не може. Ал' он оста у својој намери сталан, и позове неколицину стручних људи, да се договоре, како и на који начин да створе једно пољско-привредно друштво, ком ће задатак бити: да сва могућа средства употреби, те да занемарену нашу пољску привреду у боље стање доведе и народ наш, који од плуга и мотике живи, од материјалне пропасти, која му прети, сачува. Ти стручњаци, између којих морам навести: Чедомиља Мијатовића, Крсту Петровића, Сергију Станковића, Арсу Ристића, Мил. Миловука, Фрању Вшетечку, дра Јос. Панчића, Алексу Стојковића, Чедомиља Поповића и Косту Црногорца, приграниле Спасићеву идеју и склопише прошле године у месецу Фебруару данас постојеће „друштво за пољску привреду.“

Патриотично наше правитељство, кад горња лица поискаше дозволење, да речено друштво у земљи постојати може као једно морално тело, — не само да је дозволило опстанак овоме друштву и потврдило његова правила, него је одма и знатну помоћ од 200 дук. годишње обећало, коју је доцније, видивши како друштво то лепо напредује, на 500 дук. повисило.

Привремено изаберу речена лица Мил. Спасића за свога председника, а себи поставе тај задатак, да до главнога конституујућега збора, текуће послове одправљају. 11. Маја прошле год. буде главни збор и он потврди привремени избор председника и замоли остала лица да и даље као чланови одбора остану.

То је друштво — као што сам напред рекао — измишљало сва могућа средства за унапређење пољске привреде у земљи, и закључи прво и прво издавати лист један, по ком ће нужне науке о пољској привреди у народ разтуривати.

Живо представљање народу и устмено тумачење, много је користније, лакше и најбоље средство, да се народ обавести, — пак да и то учини, закључи, да повремено шаље по внутрености Србије стручне људе, који ће не само проучавати и бележити пољско-привредне прилике отачбине наше, него ће једним путем устмено и стварно обавешћавати људе и изводити их на прави пут у газдовању. И тај закључак није остао пусто слово, него је одпочет да се извршује, почем је друштво мене као секретара свога послало у некоје крајеве, да онај задатак испуним. И заиста, ја сам се уверио, да је тај начин обавешћавања најбољи за наш, као и за сваки други народ, а то ће се видити из извешћа, ког ћу, кад пут свршим, друштву поднети.

Али како ће се најбоље видити, дали је народ друштвеним наукама следовао и уколико је напредовао? Никако другчије, него кад друштво приређује од времена до времена изложе, и позове народ, да своје пољске усеве на излог донесе и целом свету свој посао и труд на видик изнесе, пак ће се том приликом не само друштво, него и сав остали земљоделачки народ о постепеном напредку уверити и надмећати се, да боље од свога комшије произведе, а друштво ће то надметање приграрити и такове људе наградама разним наградити, а тиме и подстаћи, да ћемо све боље и боље производе у земљи нашој имати.

Пак ево и то је друштво учинило и приредило први излог наших земаљских производа, на основу закључка главнога збора од 14. Октобра прошле године. Овде је неко преиначење горњега закључка бити морало, и то, да се не држи овај први излог у Топчидеру као што је речени редовни главни

збор закључио, него у Крагујевцу, и то зато, што је овде овогодишња народна скупштина, пак ће народа из свију крајева бити, те ће се по целој Србији глас о изложби од сами гледалаца разнети моћи; сваки ће од њих својима и свима другима рећи моћи благотворне пјели овакови излога, а нарочито овога првога нашега излога. И овом приликом морам навести и похвалити велико заузимање и подпомагање нашега патриотичнога правитељства, које увидивши, да је друштво још млађано, а средства да су му још малена за овакова предузећа, — притече нам са 500 дуката у помоћ, да можемо ту суму на подизање зграда и подмиривање други трошкова за излог употребити.

Приликом овога првога излога наградило је „друштво“ оне, који сада најбоље производе и рукотворине изнесоше, а прибележило је садашње стање, да се може о напредку газдовања наших сељака на доидућем излогу уверити и цео развитак тачно пропратити.

Ајде дакле да видимо: како је овај први излог наших производа испао? У напред можемо рећи: као први врло добро! особито кад узмемо у обзир како су код други, од нас напреднији народа, први излози бивали.

На излог послате ствари смештене су у једној отвореној згради у авлији арсенала, јер другог згоднијег места за сада небијаше; — у тој згради беше намештени 14 штелажа, 26 двостепени клупа и 14 двостепени полица. Сваки је штелаж био 6 стопа дугачак, а толико и висок, и имао је 100 заградица.

Друштво је одредило било, да свако окружије за себе свој штелаж има; но како је из више поједини окружија толико ствари и усева дошло, да је једно исто окружије по 3 и 4 штелажа запремило, а из други опет тако мало, да је врло мало и места заузело, то се производи из разни окружија мешати мораше, ал' да се опет зна из ког су округа, било је дебелим словима јасно наштампано и придевено „*производи из окружија београдског*“, алексиначког, пожаревачког и т. д.

Пре него што би почео описивати пољске производе и ручне израде које изложене беше, оћу да опишем светковину, која је отварању нашега излога предходила.

Одма после 9 часова пре подне, дође његова светлост, млади наш господар и кнез Милан Обреновић IV. са г.г. намесницима и министрима, и сви поседоше на опредјелена им места. — На кратко затим дође високопреосвештени господин митрополит Михајло са г.г. епископима: шабачким, ужичким и неготинским и осталим свештенством. Одма по долазку митрополитовом започе светковина освештавањем водице, при ком је акту сам г. митрополит са два свештеника и ђакона чинодејствовао. После освећене водице пресекао је г. митрополит са председником друштва г. М. Спасићем колач, и том је приликом добило друштво ово за свога патрона „покров богородице“ који сваке године 1. Октобра пада.

Пошто је ова црквена светковина свршена била, приступи председник друштва г. М. Спасић на среду и изговори следећу беседу:

„Светли господару, поштована господо и љубезна браћо!

Пре него што приступимо к' прегледању производа наше драге отачбине, нека ми се дозволи неколико речи проговорити о установи, коју данас у име Бога први пут отварамо.

Тек што је протекла једна година и неколико месеци, од кад је друштво за пољску привреду установљено, ето нам и излога пољско-привредних производа и домаћих рукотворина. Што је друштво похитало, да излог овој приреди, налази разлога у томе,

што је народ наш у пољској привреди натраг заостао према другим напреднијим народима, пак несмемо ни мало оклевати, да свим могућим средствима народ наш побудимо и подстакнемо на боље и разумније производство, јер је њему, као земљодјелном народу, пољска привреда скоро једини начин, којим своје потребе подмирује и до измућности долази. Дали пак излози томе доприносе, да се народ унапреди и разумна радња по народу што боље распрострe, то ћемо из мало само речи увидити моћи.

Мисао „изложбе“ приређивати, родила се при крају прошлога столећа; и она је код свију народа нашла тако великог одзива, да данас нема ни једне напредне државе, у којој се неби излози разних производа и умотворина народа приређивали. Што се ова мисао тако брзо разпрострла и до највећег ступња развитка дошла, није никако чудо, јер се она у осећању и мислима сваког појединог човека од природе налази, и само је требало дати јој општи правац, пак да се бујно разлије и огледало постане, на ком се огледа радиност, знање и уметност. Да је ово сушта истина, лако ћемо схватати, кад помислимо, да сваки човек по природној наклоности својој врло радо износи на видик оно, што је он трудом и памећу својом добро урадио или произвео. Зар онај н. пр. земљорадник нема задовољства и користи, који је у стању изнети најбољу пшеницу или други какав производ, пак му трговци за њега већу цену нуде, него другима за подобан производ? Зар се не дичи онај, који одгоји доброг коња, пак кад га узјаше или у кола ухвати, а људи кажу: ала брате да добра и лепа коња? Зар се занатлија један не труди, да своју најбољу рукотворину на видик изнесе и свету покаже, како је он добар мајстор и како му је еспап честит? Зар нашим домаћицама и чељадма није мило, кад што доброг и лепог израде, као: кошуљу, чарапе, зубун, сукњу и том подобно, па кад их обуку и у госте или на сабор оду, а друге их жене и чељад запиткују: како се ово ил' оно ради, те је тако лепо и красно? — На ова и подобна питања сваки човек налази одговора у свом собственом осећању, а тако и убеђење, да је сваком човеку урођено, да све оно, што је добро израдио, на видик изнесе, а то ништа друго није, него: *излог појединих производа у ограниченом и малом кругу*, који ипак велике користи приноси, како произвођачима, тако и другим људма, јер они се труде да још боље што произведу, а ови се поучавају и на бољи рад побуђују.

У колико су корисни ови ограничени и управ рећи случајни излози појединих производа, у толико морају много кориснији бити они, који су општи и који производство целе земље и народа представљају. Они нам показују, шта на нашој земљи од природе расте, шта народ производи и какво је његово знање у том; они нам дају прилике, да народ подстакнемо и побудимо на што боље и савршеније произвођење, дајући им награде и јавно похваљујући оне, који што најбољег произведу и покажу; они нас постављају у стање, да народ наш са бољим и савршенијим справама за пољски рад упознамо и поучимо га, како ће с' њима радити; — једном речи, општи излози пољско-привредних производа, јесу „жива школа,“ у којој народ има прилике, да се поучи и побуди на бољи и разумнији рад, како би тим начином лакше и брже до имућности и благостања доћи могао.

Ово су у кратко речено главне побуде, из којих је „друштво за пољску привреду“ себи у задатак поставило и то: да излоге производа отачбине наше приређује. Кад је

ово на себе узело, оно је у исто време и то знало, да је у сваком, па и у овом послу почетак тежак, и да наши први излози неће бити обилни и богати, нити ће производство наше драге отачбине онако представљати, како би могло бити и како би желили. Али се „друштво“ тврдо нада, да ће се наши излози штедром помоћу владе и народа нашег кроз мало година, тако развити, да ће богату и примерну слику нашег производства представљати. Зато господо и браћо! будимо задовољни са овим првим скромним излогом наших производа, који овде пред собом у овој дрвеној згради видите; а Бог ће свемогући дати, те ћемо под срећном владом нашег Светлог књаза Милана и династијом Обреновића у стању бити, да наше, свеколиког Србства излоге у великом пространству, богато и у кристалним палатама приређујемо!“

Док је г. председник ову беседу говорио, стигоше нам телеграфским путем следећи поздрави:

1.

„Друштву за пољску привреду,
Крагујевац.

Развијено наше газдинство, даје нам такав услов: да постигнемо све оно, што смо временима као наше изгубили и да нашу државу јошт на виши ступањ узвисимо. Ову дужност друштво то узе на себе, и данас изложи успјех свога кратког труда. Ми му овај поздрављамо и дајемо му уз осталу браћу своје уверење, да ћемо га у његовоме задатку свагда подпомагати.

Ваљевци: Живко Тадић, Вучић Милосављевић, Коста Поповић трговац, Алекса Ђурић, Марко Танасијевић, Никола Тувеџић, Хаџи-Младен Арсенијевић, Васа Гоћевац, Панта Петровић, Петар Николић, Антоније И. Бонцулић, Д. С. Јанићијевић, Марко Милошевић, Ђ. Нешић Коста Дубоњац.“

2.

„Друштву за пољску привреду,
Крагујевац.

При помислу, да је данас у средини отачбине наше први излог земаљских производа отворен, не можемо остати равнодушни, а да не честитамо друштву ово огледало труда његовог, благодарећи му на патриотском заузимању око унапређења благостања земаљског.

Неготинци: М. Лазаревић, Л. Атанасковић, Ј. Гинић, А. Димић, Катурић, Риста Атанасковић, Велимир Мировић, Велимир Кузмановић, Цоић, Тома Јотић, Ст. Лацковић, Светозар Никетић, Стево Ђурић, Ђ. Х. Живковић, Ђорђе Андрић, Стојан Станковић, Л. Првуловић, Велимир Ж. Милојковић, Трпковић, Младен Ђорђевић.“

3.

„Друштву за пољску привреду,
Крагујевац.

Дружини и гостима поздрав шаљемо са честитањем и жељом, да први излог буде подстрекач и носиоц великог благостања драгог Србства, да наскоро други излог дочека уједињена Србија.

Општина Горњо-Милановачка.“

После свршене беседе, замоли г. председник „друштва“ Светлога господара да први у излог пође и тиме га отвори. Светломе господару следоваше г.г. намесници и министри, г. митрополит са г.г. епископима и свештенством, а њима следоваше многобројни народ тако, да се једва човек у изложбеном простору окренути могао.

За разјасњивање свакоме, ко би хтео што дознати, био сам одређен ја и благајник друштвени г. Сергије Станковић. Свет је цео дан, као на сабору, не само из Крагујевца, него из свију околни места, врвио по изложбеним просторијама, а исто је тако

било и сљедећи дана док је излог отворен био, кад се год мало лепше време указало.

Његова Светлост млади наш господар и књаз, врло је радосно пролазио и гледао појединa оделења мртвих производа и ручни израда, и благоволео је на више места изјавити своје задовољство; затим је пољско-привредне справе гледао, које је друштво за награде произвођачима набавило, а на послетку је благоволео прегледати сточарска оделења; њему је увек сљедовао многобројни народ, који је хтео из уста младога нашега господара чути: шта ће он о излогу рећи; и чувши из његових уста, да оно што је добро похваљује и награђује, сваки је задовољно са излога кући отишао.

Испративши са пуним задовољством младога господара и књаза, вратимо се натраг у излог, пођимо истим оним путем којим је и светли господар ишао, пак натенане прегледајмо сваку ствар која је на излогу била и дајмо јој од наше стране праведну оцену, и само ћемо тако знати шта је, и каквих је ствари на првом нашем излогу било.

Ако ћемо редом по намештају штелажа ићи, онда морамо започети са округом београдским, пак да видимо одатле на даље, како су на овоме излогу заступљени били *шољски усеви*, и то

Пшеница.

Из округа београдског послаше њи 26 излагача пшеницу, 25 у зрну и 1 у класу; из округа крушевачког 1, из округа пожаревачког 42 у зрну и 2 у класу, из округа јагодинског 3, из округа крајинског 3, из округа ваљевског 1, из округа алексиначког 3, из округа рудничког 1, из округа крагујевачког 8, из округа чачанског 1, из округа шабачког 4, из округа црноречког 4, из округа ужичког 1. Из округа ћупријског, смедеревског, књажевачког и подринског није дошло пшенице.

Тачно прегледање показало је, да је црвена пшеница на овоме излогу била најбоља Јеремића из Шиљаковца у округу београдском, а бела (у класу послата) Јеврема Петровића из Маљуревца у округу пожаревачком. За чудо што ова пшеница беше и крупна и једнака у зрну, светла и тешка. Ова је пшеница и Светлога господара занимала. Ал не мање имали смо се дивити пшеници из ужичкога округа, која ни у једнакости зрна, ни у боји, ни у тежини, ниједној пшеници на излогу уступала није, и коју је произвео Вукосав Дабић из Алијина Потока у срезу златиборском. — Сва троица су награђени за њиов труд око гајења добре пшенице са првим за то опредјеленим наградама. Лепе пшенице послаше даље: *из округа београдског:* Јов. Ђорђевић из Дражевца, Милан Лазаревић из Бистрице, Живан Живковић из Миросељца; *из округа јагодинског:* Тодор К. Аранђеловић из Јагодине и Вукојица Поповић из Рековца; *из округа алексиначког:* Анастас Шпартаљ из Алексинца; *из округа крушевачког:* Стеван Игрошанац из Крушевца; *из округа пожаревачког:* Богдан Л. Вељковић из Пожаревца, Макса Пантић из Божевца, Маријан Живановић из Божевца и Павле Радивојевић парох из Брзооде; *из округа крајинског:* Пауна удова Јавана Стојановића из Кладова и Никола Фица из Џањева; *из округа ваљевског:* Живан Читаковић из горних Мушића; *из округа рудничког:* Стојан Јовановић из Мутња; *из округа крагујевачког:* Ант. Петровић из Лесковца и Радоња Недић из Кутлова; *из округа чачанског:* Филип Ћосић из Паковрћа; *из округа црноречког:* Петар П. Бошковић из Зајечара и Милутин Јокић из Зајечара. Остали произвађачи донеше пшенице у боји, једнакости, тежини или чистоти — лошије врсте. У опште је црвене пшенице више било од белије, а вардарке најмање (4).

Кад би узели све врсте пшенице које су изложене биле — предасе, видили би, да би многа пшеница лепша бити могла, да је на време посејана и да је на време пожњевена, у тим је пословима јошт велика мана код наши земљорадника. За *пшеницу* добише награде:

из	округа	београдског:	4.
„	„	јагодинског:	2.
„	„	алексиначког:	1.
„	„	крушевачког:	1.
„	„	пожаревачког:	5.
„	„	крајинског:	2.
„	„	ваљевског:	1.
„	„	рудничког:	1.
„	„	крагујевачког:	2.
„	„	чачанског:	1.
„	„	црноречког:	2.
„	„	ужичког:	1.
		Свега:	23.

По роду усева, најприродније је да пређемо на

Раж ('рж, 'ржаницу).

Ње је у опште мало било; а било је црне (обичне) и беле (крупне). Ову белу крупну раж, коју је блаженопочивши књаз Михајло у Србију донео да ју простре, раздало је друштво ово у некоје округе, у колико је сѐмена на разположењу било, и ми на првом излогу нашем и прве плодове од ње видимо, који су тако лепи, да се морадоше сви произвађачи наградити, који ју произведоше и на излог послаше. Ова је раж само у нечем лошија од пшенице, добро рађа ако се с' јесени, као и с' пролећа посеје, у трипута је крупнија од обичне ражи, светла и бела као пшеница вардарска.

Ове ражи — коју би управо у оделење пшенице по њеном спољном изгледу требао да метнем, ал' је овде зато мећем, што ју народ наш у раж броји — донеше: Адам Богосављевић из велике Копривнице у округу крајинском, Андрија Спасић из Рековца у округу јагодинском, Димитрије Пантелић из Дучаловића у округу чачанском, Голуб Бабић из Стублина у округу ваљевском и завод економије топчидерске.

За ову је дакле белу раж издато 4 награде.

О црној обичној ражи неби имао овде шта особено рећи, јер је прво врло мало било, само њи троица ју послаше, а друго, тако је била лоша — изузимајући оне топчидерске, која мало угледнија бијаше — да незаслужује особеног призрења, зато за њу *и не доби нико награду.*

Јечма

је било саразмерно другима плодинама довољно, и на многима се опажала лепа спољашност и тежина, ал' бадава! јасно се види: да није на време пожњевен и да је дуго у крстинама лежао. Јечам су послали *из округа београдског*: 5 произвођача, *из округа пожаревачког*: 19, *из округа крагујевачког: 2, из округа шабачког:* 1, *из округа ваљевског: 1, из округа крајинског*: 1, *из округа јагодинског*: 1.

Баш зато, што сам напред рекао, да јечма не беше онаког, као што га Србија рађати може, није се могло више од 2 награде за њега дати, и то: Радосаву Костићу из Божеваца, и Богдану Павловићу из Крављег Дола, обоје у округу пожаревачком. Немогу прећи ни „голац јечам", који без плеве, као и пшенично зрно изгледа кад се овршe, ког је Адам Богосављевић из Велике Копривнице у округу крајинском произвео. И тај је јечам награђен, ал' се награда та слила уз награду осталога усева, ког је речени Адам произвео.

Оно је у пожаревачком округу било и више лепа јечма, ал' људи послаше од њега по 20—30 зрна, пак се ту одбор није могао у оцену ни упуштати, јер то мало зрна

могао је произвађач и из читаве оке лошега јечма изабрати и овамо послати. У опште су произвађачи из округа пожаревачког у колицини послатих усева тако штедљиви били, да се многи ни у обзир узети немогоше. Овом приликом нека је овде оним произвођачима речено, да у напредак никад мање од 1 оке усева не шиљу, јер због тога, што оцењујући одбор нема при малој колицини довољно основа наградити, ма и најбоље било, то произвађач поред најбољег свог усева лако награду промашити може, као што је — ласно може бити — и овом приликом, без кривице одборника, случај бити могао.

Овса

је врло мало било, пак и што је било, било је одвећ лоше. Сваком је Србину познато, да Србија овса најбољега рађати може, ал' странац, који би се на нашем првом излогу нашао, неби то никако веровати могао, гледајући онај овас, што на излогу изложен бијаше.

Овса послаше:

из округа	београдског:	2.
„ „	пожаревачког:	9.
„ „	крагујевачког:	1.
„ „	шабачког:	1.

И тако се за овас само једна награда издати могла, и њу је добио Јован Гаић из Пеиновића у округу шабачком. Не могу пропустити, а да овде не сажалим богату *Мачву*, која је у свему врло мршаво заступљена била. Ја држим, да ће се она, идућега излога, са плодовима божијим благословом изливене равнице своје, боље показати, пак и својима и туђинцима показати: шта је у стању произвести.

Од стрмни усева неналазимо сад више на излогу, осим: *елду, ситну проју* и *мувар*. *Елда*, коју је из села Алијина Потока у округу ужичком послао Вукосав Дабић, била је заиста такова, да би се са сваком другом у Европи мерити могла у множини добра брашна, крупним и светлим зрну, а она је уз пшеницу коју је исти произвађач донео и награђена.

Ситна проја беше такођер прекрасна у зрну своме. Њу је произвео Богдан Л. Вељковић из Пожаревца, који је уз остала своја лепа жита и за њу награђен. *Мувара* је послао из округа крајинског, села Цаньева: Никола Фица. Он је за мувар награђен, а награда је сједињена са наградом остали његови усева.

Семе

Детелине,

могли смо само међу производима економије топчидерске видити; и оно је било *чисто*.

Од биљака, које се за бојадисање употребљују, видесмо само две, и то

Зеленику,

коју је завод економије топчидерске по наредби г. председника овог друштва набрао и послао, и

Лањик,

ког је Богдан Л. Вељковић из Пожаревца произвео и послао.

За *зеленику*, која особито лепу и постојану зелену боју даје, могу то рећи, да се подпуно са француском — која се понајскупље плаћа — сравнити може, јер имадосмо од ње пробе, те ју с' нашом сравнисмо и нађосмо горњи резултат. Па зашто да се такови жбунови и код нас не гаје у већем обиму, него издајемо толики наш новац немилице за њу у туђинство, а могли би ми из туђинства за њу лепе паре у нашу Србију довући.

Лањик даје лепу *жуту* боју, ал' и њега слабо код нас сеју, него купују готову боју са стране.

Пасуља,

послаше свега њи 13 произвођача са 21 сортом.

По крупноћи зрна, најугледнији беше онај, што га изложи Светозар А. Пантић трговац из Крагујевца. Овај је пасуљ био, ретко да није које зрно од 1 палца дугачко, дебело у месу, расте уз „притке“ (тачке) и један жбун рађа — по казивању реченог произвођача — најмање 5—6 ока.

По дужини меуна и изгледу зрна, беше врло занимљив пасуљ од Илије Марковића капетана из Крагујевца. Код овог су меуне 18—20 палаца дугачке, а зрно је ситно, прљаво жуто са црном клицом.

По добром кувању заслужује спомена: *црни рани*, *жути и зеленкасти* француски, пак онда домаћи рујак шећерац, ког завод економије топчидерске производи.

Остале врсте обичне бијаше, између који споменути ваља *белу пасуљицу* Радоње Недића из Куплова у округу крагујевачком и *цагарицу* Стојадина Рајковића из Лучије у округу пожаревачком.

Сочиво.

И ове врсте пољскога усева није било у оном мноштву, у ком би бити могло. Свега је 12 произвођача било, а ни једно небијаше таково, да се могло понаособ узети у призрење за награду. Али се опет може рећи, да је оно најлепше и најкрупније било, што га је произвео Стојан Мишић из Костолца у округу пожаревачком. Свега донесоше сочива — као што сам горе рекао — 11 произвођача из округа пожаревачког у 1 из округа крајинског и то ситна сочевица беше.

Г р а.

И од њега само три врсте изложене видесмо. Једну врсту што увек зелено зрно остане, произвео је Богдан Л. Вељковић из Пожаревца; ова је врста особито лепа на оку, кад се скува мекана је, а зелена боја даје му увек изгледа, као да је сад из зелене меуне окрњен. — Две врсте, енглескога порекла, произвео је завод економије топчидерске. Обе врсте изгледају као да нису дозреле, но у невреме окрњене и осушене; ал' такав је то род, који се особито добро кува.

Кукуруза.

доста би изложено и то највише из пожаревачког округа. Излагача с' кукурузом беше свега: које у клиповима (корењу), које у окрњеном зрну — 43. Од ови одпада на окружије:

београдско	12	излагача
пожаревачко	25	„
јагодинско	1	излагач
ваљевско	1	„
рудничко	1	„
шабачко	1	„
крагујевачко	2	излагача.
Свега	43.	

Од ови кукуруза били су најбољи; у I. ред Ђоке Рашића из Вишњице у округу београдском, а у II. ред Раје Милића из Смољинца у округу пожаревачком.

За кукуруз издато је свега 6 награда. Произвођачи који за своје кукурузе награду добише, ови су: у округу *београдском*: Ђока Рашић из Вишњице, Сергије Станковић из Београда; у округу *пожаревачком*: Раја Милић из Смољинца; у округу *крајинском*: Никола Фица из Цањева и Адам Богосављевић из Вел. Копривнице; у округу *ваљевском*: Живан Читаковић из Горњих Мушића.

Међу кукурузима Сергије Станковића из Београда, видели смо и две нове врсте, које би вредно било у Србији већма разпрострти, а то је ситни чинквантино (талијански) који, ако му је година угодна, за не пуни 9 недеља сазре, и може се после првог рода, ако се за рана посеје, јошт једном на сачму (на широко) посејати, и кад ова друга сјетва клипове указивати почне, онда га покосити и тим се начином

прекрасна пића за краве музаре добива. Друга је врста тако звани „Луј Филип,“ ког је данашњи намесник г. Мил. П. Блазнавац из Француске у Србију, за разпростирање, пре неколико година донео. Тај кукуруз има слатко, црвенкасто, доста крупно зрно и дозрева за 90 дана. — Тога истога кукуруза нађосмо и у збирци усева завода економије топчидерске. У овој збирци било је још и прекрасног кукуруза американског са 18 редова, а 12 палаца дугачким клиповима.

Кромпира

што је било, било је врло доброг, а то се процењујући одбор најбоље уверио, кад га је скувати и испећи дао. Излагача с' кромпиром било је 14, и од ови спада:

на окружије	београдско	4
„ „	пожаревачко	8
„ „	јагодинско	1
„ „	крагујевачко	1
	Свега	14

Најбољи се при кувању показаше Ђоке Давидовића из Сланаца у округу београдском и Петра Симића из Крагујевца; обоје добише и награде. Обојице су кромпири доста крупни, а боје су жуте и сасвим се на брашно кувају ил' пеку.

Штета, што кромпира из среза козничког, округа крушевачког, не донесоше, где их од 2—3 оке крупни има, а при том су врло добри кувани ил' печени. Дај Боже да их бар на идућој изложби видимо. — Од модри врсти беше најбољи завода економије топчидерске.

Усева, од којих се уље цеди, било је: *репице, конопљеног и ланеног семена и рицинуса.*

Репица је била прекрасна и тешка; кожица је танка а језгро пуно олаја. Њу је произвео Богдан Л. Вељковић из Пожаревца, а награђен је и за њу уз награду остали његови усева.

Конопљено семе видесмо на 6 места, а *ланено* на 4. — Најлепше конопљено семе произвео је Аврам Васиљевић из Муратовца у округу шабачком, а ланено је најтеже било Богдана Станковића из Крављег дола и Мирка Ђукића из Пругова, обојица у округу пожаревачком. И из шабачког округа послаше нам ланеног семена, које се у сваком обзиру са горња два сравнити могло, а то је семе произвео Јован Лазаревић из Муратовца.

Рицинус пак, који за отварање тврде столице најбољег уља даје, произвео је Јов. Трпокопић поручник у Крагујевцу.

Дувана је било из четир округа, и то из ваљевског, алексиначког, крушевачког и ужичког. Најбољи је био Васе Ћирића из Алексинца.

Од „зачинских“ биља било је врло дугачке и крупне *обичне* и *алове паприке.* Алова се паприка у пра стуче и за бојадисање јела, у место шафрана, употребљује.

Купуске и *економне зелени* најлепше бијаше у збирци „друштва за пољску привреду“ и завода економије Топчидерске. „Друштво“ је на земљишту Топчидерском произвело: меља, ког је корење себи из Ческе набавило; репе за јело дугуљасте и округле, роткве, особито крупне келерабе беле и модре, које на угодној земљи и при ваљаној неги до 3 оке тешке бивају; даље је било: кеља кудрава и најкрупнија, беле и црвено-зелене бундеве, врло крупне и како за јело људма, како и за ранење стоке врло добре. — Завод економије Топчидерске послао је од својих производа: репе за стоку (три врсте) врло крупне, цвекле, роткве, першуна, две сорте шаргарене, паштрњака и кеља рана жута и кудрава и целера. Да није неудесна ова година за неку зелен била, било би је и од

стране „друштва“ и од завода Топчидерског у већој количини изложено.

Лука црна и бела беше мало, ал' што је било, било је особито лепо и крупно. Нарочито морам похвалити црни лук, карфиол и купус Милована Гобељића из Великог села у округу београдском, пак онда необично крупну аршламу Петка Ђорђевића из Вишњице, такођер у округу београдском.

Воћа је, узевши у обзир колико и каквог Србија рађа — одвећ мало било. Највећу збирку од 21 добри врсти јабука изложио је завод економије Топчидерске; та је збирка и красила оделење производа окружија београдског. Радомир Живковић из Крагујевца изложио је такођер једну особито лепу и крупну јабуку; боја јој је са сунчане стране крваво црвена, светла, пак се са противне стране у виду ситни црвени пегица у жуту боју то црвенило слива; дивна је у изгледу, а прекрасна у укусу. *Крушака* је лепи донео Андр. Спасић из Рековца у округу јагодинском, тако звани „водењача,“ а „зимњача“ крушака донео је особито крупни Танасија Матић из Бољевца у округу београдском. Нићифор Николајевић из Венчана у округу београдском изложио је такођер једну особито крупну јабуку. — *Суви шљива* изложише двоје: Светозар Милосављевић из Шабца и Крста Ђермановић из Царине у округу подринском. Шљиве су биле тако добре, да су обоје за њи награде добили. И *гуња* је било и то најлепши из окр. крајинско. Лепу збирку воћа изложио је и Радоња Недић из Кутлова у округу крагујевачком и то јабука, крушака и гуња. — *Грожђа* је било врло мало; и то је у једном сандучићу послао прекрасна грожђа Мита Кузмановић из Смедерева. Осим њега послала је један врло родан чокот у саксији (сандучићу) Љубица Ивана Стефановића из Крагујевца. У сандучићу Мите Кузмановића видесмо и два необично крупна лимуна, која је речени Мита произвео.

Вина је било врло доброг, а црно вино Мих. Лазаревића из Неготина од год. 1863. може се успоредити са ма којим шпанским вином. Он је послао три сорте, и све три сорте заузеше прва места међ' вином, које на излогу беше. Даље изложише добра вина: Дина Јовановић из Радујевца у округу крајинском, бела и црна од год. 1865. Вуле Паштршац из Крагујевца, шилер од год. 1869. Јосиф Поповић из Вел. Врбнице у округу крушевачком, Тадија Шпиљковић из Дреновца, у округу крагујевачком, бело вино од год. 1869. — Мил. С. Спасић из Смедерева послао је такођер бела вина од год. 1868. но стакло није добро запушено било пак се вино променуло и није се оцењивати могло. Врло добра бела вина било је из винограда смедеревског Његове светлости књаза, и то од године 1860., 61. 62 и 66. Јошт је било црна вина из окружија крушевачког и крагујевачког, ал' због хрђавог затвора стакала ускисла беше и немогоше се оцењивати. *Ракије* је било саразмерно осталим производима — доста, и то највише комове ал' понајвише надомљене, тако, да се једва од 14 излагача 2 наградити могоше, и то: Радоје Милосављевић из Вел. Шења у округу крагујевачком и Перуника Радичевића из Крагујевца.

Од производа за *предиво* било је: *лана, конопље, памука, свиле* и *вуне*. Свега је било са ланом и кудељом (конопљом) 17 излагача, од којих 14 из пожаревачког а 3 из београдског окружија. Лана је било много и врло доброг и финог, само што понеки не беше добро истрљан. Највише је донешено из округа пожаревачког, а најбоље урађена и танка лана донеше наиме: Јефта Пауновић из Костолца, Раица Живановић из Маљурева, обоје у округу пожаревачком;

а најбољу конопљу послао је Миленко Лазаревић из Стрмова у округу београдском. Памука је произвео Матија Крезић из Кнежевца у округу београдском, ал' и он је једини одвеђ лош био.

И *свиле* је било доста, а при том врло лепе. Са свим урађену и убељену најлепшу свилу послала је и урадила Стана Цветковића из Лознице, а неурађена и неубељена свила била је најлепша Јелене, жене мајора Ант. Книћанина из Београда. У осталом изложише које урађене и неурађене свиле, које пак свилени меурика њи 16 произвођача од дудови свилобуба, а 2 од растови; и то спада на окружије:

београдско	3
крушевачко	2
смедеревско	1
пожаревачко	2
подринско	1
крајинско	1
ваљевско	2
чачанско	2
црноречко	2
Свега	16

Свила је — можемо слободно рећи — сва прве класе, јер су и бубе са свим здраве, које се најбоље на меурцима види. Свилу, коју је приредила Стана Цветковића из Лознице и она Јелене Книћанке из Београда, могу зацело заузети прва места, на свакој светској изложби. Свилобуба што се растовим лишћем ране, послаше: завод економије Топчидерске и Никола Митровић из Чачка. Штета само, што нико од њи непосла опредене свиле, него само меурке. За свилу или свилене меурке добише награде: Јелена А. Книћанин из Београда, Љуба Николић из Сопота у округу београдском; Светозар Нешковић из Вел. Крсне у округу смедеревском; Ђурђа, жена пок. Н. Трпковића из Алексинца; Тешена, Јованчета Арапчевића из Крушевца; Милан Пантић из Вел. Градишта у округу пожаревачком; Стана Цветковић из Лознице; Никола Митровић из Чачка; Илија Савић из Зајечара.

Вуне изложише само њи троица, и то Срећко Павловић из Брестовца у округу крајинском, Милисав Станковић из Кривогвира у округу црноречком и Ал. Смиљанић из Љубише у округу ужичком. Вуне је било пране и непране. Кончићи су дугачки, једнако дебели и меки, — а то су за добру вуну нужни услови.

Сира и *кајмака* било је довољно изложено, а најбољи је и сир и кајмак био Алексе Смиљанића из Љубише у округу ужичком.

Некоји излагачи послаше тога производа одвеђ рано овамо на излог и то у отвореним судовима, пак се укварило понајвише и није се оцењивати могло. За ове производе добише награде: Стеван Спасојевић из Венчана у окр. београдском; Алексије Смиљанић из Љубише у округу ужичком.

Меда цеђеног и у саћу и воска, било је такође довољно. Штета је само што из шабачког округа не послаше свога чувеного „липовца". Воска је било разне боје, ал' је и доста нечистог било, које је довољан знак, да наше кованђије при цеђењу и кувању воска нехатно поступају. Најчистији мед и восак беше Васе И. Станојевића из Лесковца у округу крагујевачком. Свега је излагала с' медом и воском било:

у округу:	београдском	15
„	крушевачком	1
„	пожаревачком	5
„	крагујевачком	5
„	рудничком	1
„	црноречком	1
	Свега	28

Од ови 28 излагача, добише ови награде: Илија Радовановић из Зеока за восак, Ми-

лован Гобелић из вел. Села за мед, Живко Марковић из Винче за мед, сви тројица у округу београдском; Васа И. Станојевић из Лесковца у округу крагујевачком за мед и восак.

Масти није нико изложио, а *сланине* њи тројица, ал' се наградити немогоше.

Лековити права беше мало, и то је послао Иван Карапанџић из Вишњице корење против: лишаја, зубобоље, грознице, конштака и стенице. Ал' на жалост некаже Иван како се те траве иначе зову, да би их човек наћи могао кад му затреба. Бојана, ж. Матије Сандића из Бањана у округу рудничком послала је траве против пришта и окобоље, но и она неказа право име те траве.

Сергије Станковић из Београда, донео је траве противу кашља, пак и он затаја имена смешани трава. Једини Васа Кнежевић из Београда донесе корење од *линцуре* и описа ваљано својства и употребљење тога корена ево овако:

„Поуздано свако зна, да наш земљорадник, између свију родова болести највише од грознице пати, и то од попустне или нервозне тако зване тифус у свако доба године.

Прави узроци ове болести и земљорадничке патње, по највише проистичу због нехатности (непажње) земљорадника, од нечувања себе самог, од нагле често промењиве непогоде, управо од јаких природних утицаја на човеково тело, па и јело и пиће, хрђави, нечисти и влажни станови, нечисвоћа коже и још многи овима подобни узроци.

На све ово треба, не само земљорадник него и сваки човек, да пази, па да недоће не само угрозничаво већ ни у стање других болести.

Многи и премногн наш земљорадник врло често у грозничаво стање у свако доба године пада. Па находећи се у овом стању, пропусти најдрагоценије дане радње, у које нигде ништа непривреди. Има људи из земљорадничког сталежа, који због незнања падну у грозничаво стање, од ког, неки један неки два месеца, неки опет једну или две године пате, и ако се од грознице неизлече, него је напусте, те више месеци или година та болест на њима устраје, онда не само што на се навуче много веће и опасније болести, па се због истих у ранијим годинама и самог свог живота, без природне смрти, лише, сами себе упропасте и зиратне земље опусте, него оставе још и нејаку сирочад, осиромаше своју породицу, а с тим оптерећавају и уназађују општину и државу.

Да би се овом злу народном наше домовине на пут стало, нужно је да свака општина у нашем отачаству лекара набави. Но докле ми с просветом до тог ступња дотерамо, те да свака наша општина свог лекара добије, и докле се наше општине упореде са општинама напредних и (култивираних) изображених држава, и с богатијим материјалним стретствима снабде, дотле ће много и много нашег земљорадничког сталежа страдати.

Скоро установљено наше младо „друштво за пољску привреду“ узело је на се тешку и огромну, али најплеменитију и најкористнију и свету дужност, у тој цели, да помаже нашем младом пониклом из проливене крви наших дедова и прадедова, народу, у свима олакшавајућим, вештачким, по живот најнужним, материјалним и умним сретствима, да би и у нас умна снага физичну заменила.

Ово друштво, тек ће онда са живим успоменама украсити историју наше народне и пољске привреде, и оставити неумрли спомен нашем потоњем нараштају, ако се оно енергично заузме за све општу корист на-

шег народа, не само на вештачком пољу „пољске привреде“ него и на поправљању порушеног, а чувању непорушеног здравља нашег земљорадника.

Уздан ће, друштву за пољску привреду труд бити, ако оно буде само радило за унапређење пољске привреде, у доносењу у свом листу чланке, како, шта, и кад што посијати и урадити треба, а небуде доносило наставлења о чувању непорушеног и лечењу порушеног земљорадниковог здравља; јер се народно богатство огледа у његовом здрављу и знању.

Па да би постојеће друштво за пољску привреду, што веће користи нашој домовини принело, свакоме народна свест налаже, који своме народу добра жели, помагати га умно и материјално, како би оно одселе и наставлења о проправљању народног здравља давало и најпрече лекове препоручивало, који се сваком земљоделнику у њиви и ливади, брду, планини и долини наоди; нужно је и да свако, ко шта зна, какак из природе лек, траву и од какве болести, са описом, друштву доставља, те ћемо тим начином не само друштво помагати, него ћемо и узајамно један другог од разних болести спасавати.

Уколико ми је успешан труд био у изучавању домаћег лекарства, највећа ми је била брига, да дознам из природе лек, којим би се напред поменуте врсте грозница, предупредиле, кад ко у грозничаво стање падне. Наука је лекарска доказала да за грозницу ма ког рода од „Кине“ бољег лека нема. Наш земљорадник и незна за кину, па који зна, он је неуме употребити, и тако му ни помоћи неће, а само вешто употребљена, пречи лек неможе бити двојбе. Али за нашег земљорадника има пречег и простијег лека, а тај је лек трава линцура.

У више употреба, у колико сам из народних и мојих собствених опита видео, трава линцура за одраслог човека од грознице врло је преки лек. Она садржавајући много горчине, силно дејствује на покварени стомак (желудац) и врло брзо грозницу прекине, а из природе ништа, и никаква трава досада није од ове линцуре за грозницу боље доказано.

Истина је, да је ова трава по неким крајевима наше домовине позната као лековита, но не свуда, и ко је зна као лековиту, научио је и од какве болести и како да је употреби. Да би друштво ову траву на народну корист као лековиту употребило, достављам му исту с' овим описом.

Трава линцура расте по великим планинама, а нарочито Златибору и Копаонику. Њен је лист дебео, али кратак и гладак (на прилику као лист од перунике) а прав и сасвим зелен. Корен њен дубоко у земљу жиле пушта; спољна је површина његова црна, а унутрашњост жута; и она се у свако доба године и ископати може.

Ова се трава само у неким крајевима нашег народа као лек одомаћила и то у гдекојим породицама, која је од предања на предање дошла, па се и то погрешно употребљава. Што ова трава није свуда у нашем народу позната, узрок је тај, што кад ко какву траву зна, неће да другоме каже, већ је чува за се и своју породицу, и то је велика мана код многих наших људи.

Кад ко у грозничаво стање падне, па га грозница, једанпут или више пута ухвати, или недеља или месеци држи, треба да одма ову траву противу даљег насртања грознице употреби, али само овако: треба је на ситно комаће исећи, па то комаће у неко стакло метути и шљивом или комовом ракијом насути; стакло треба затворити, које ће затворено више од два дана стојати.

После тога по једну малу чашу од ове ракије пити, и то онда кад га грозница увати или после грознице, а најбоље је употребити изјутра пре доручка, пре ручка и увече пре вечере. Но може се још простије употребљавати, а то овако: треба ситно настругати од корена линцуриног, у чашу шљивове или комове ракије, па грозничавом болеснику дати да попије и то пре доручка и тако се болесник грознице врло брзо опрости.

Поменути начин лечења, линцуром од грознице, вредно је још да кажем и то, да се њоме најбоље стомак поправља, и затвор истог отвара, а и пријатност за боље јело и пиће желудац спреми.

Подносим дакле друштву за пољску привреду ову лековиту траву, пронађену и употребљавану као просто народно лекарство, на његову употребу и умножење к осталим сваковрстним стварима.

Васа Кнежевић."

Брашна и *криса* изложише врло доброг: Ђорић и Банковић из Пожаревца у 7 цачића и браћа Поповићи из Раче у кесицама; друштво им је за те лепе њнове производе похвална писма издало.

Сад морамо прећи на *рукотворине*. Домаћи ручни израда, особито женски, беше *врло много* и *врло лепи* тако, да заиста пред сваким напреднијим народом с' њима поносно изаћи можемо. Лепи *ћилимова* сваког вида и величине, чарапа, рукавица, пешкира, сукања, кецеља, зубуна, јастука, платна ланена и полусвилена, сукна, ћебета, шалова, тканица, подвезица, порхета и тд. беше у врло великом броју, и свакиће се зачудити, да је од тих лепих ствари 235 комада било! — Свако поједино парче описивати, држим да би излишно било, зл' зато налазим за нужно оне о тих ствари описати, који свакоме у очи падоше.

Од ћилимова беше без сумње најлепши Данице жене дра Милосава Павловића из Јагодине. Овај ћилим бијаше с' народним бојама дебело изаткан, и около у плавом пољу јасно уткана беше слова: „Д. Ж. Д. Милосава Павловића, Јагодина 1870." Тај је ћилим био израђен на прилику они жанилски ћилимова, што се у европским фабрикама раде и ја неверујем, по овом ћилиму судећи, да госпоја Даница, кад би све потребне ствари имала, неби и онакове ћилимове откати могла; ја се надам, да ће нам госпоја Даница идућега излога још лепши ћилимова показати.

На друго место долази особито леп ћилим Смиљане, жене Павла Станића из Љубана у округу ужичком. И овај је ћилим био живим бојама одткан, а на прочељу видесмо лепо у виду монограма уткана слова М. О. Ш. Овај је ћилим Смиљана поклонила Његовој Светлости књазу Милану.

Од чупави ћилимова беше на оку најлепши Марије, жене Радоње Недића из Кутрова у округу крагујевачком, Саве, удове Јосифа Алексића из Карановца и Јована Николића из Зајечара.

Од обично, али лепим бојама и шарама откани ћилимова беше: Стаменке Лазаревићеве из Барошевца и жене Матије Јеремића из Лесковца у округу београдском; Смиљане, жене Јована Марковића из Крагујевца, Јована Андеселића из Крагујевца; Јелене, жене Влад. Поповића из Заблаћа окр. чачанском.

Од *пешкира* беше један златом извезен особито леп, а *један* опет жанилијом врло живо израђен. За онај златом извезен имам то рећи, да је г-ђица Станка Стојиловића из Крагујевца и платно оно фино *сама* за тај пешкир откала и златом га извезла и младом нашем господару и књазу Милану после излога наменула, те га је „друштву"

са следећим писмом послала: „Поштованом друштву за пољску привреду. Да наша драга Србија дивно напредује — имамо доста доказа; као што и ми бисмо срећни те и у нашој милој отачбини бисмо очигледци првог српско-народног излога и то у Крагујевцу, средини наше Србије. Па за успомену као са првог српског излога у Крагујевцу, подносим мој мали дарак од мојих изложених ствари на излогу, *убрус* златом и јастуче виницом израђено, Његовој Светлости миломе владаоцу нашем кнезу Милану Обреновићу IV. као највећи знак моје поданости и верности. У Крагујевцу 1. октобра 1870. Најпонизнија *Станка Стоиловићева* васпитатељка ученица III. и IV. разреда.“

Овом приликом ћу овде ову примјетбу да уметнем. Нека се читалац овога извештаја, узевши у обзир множину изложених рукотворина, ни најмање не чуди, ако види саразмерно другима производима, овде мање награда. Ово је зато, што је награђујући одбор само оне лепе рукотворине наградио, које су не само у Србији урађене, него и за израду употребљен материјал морао је производ српски бити.

Од *чарапа* и *рукавица* што је год изложено било, било је *све* лепо и по обичају појединих крајева Србије учињено.

Сукња је најлепша била Савке, жене Ан. Стефановића из Бунара у округу јагодинском; на друго место долази одма Стојане жене Милоја Марића из Шутаковине у округу крушевачком, а на треће: Марије кћери Ник. Ћосића из Божурње у округу крагујевачком.

Кецеља је било много, а међу њима најлепше и најукусније израђене беше 3 кецеље, што је чељад Панте Огњановића из Жаркова у округу београдском израдила. Те три кецеље могле би што се измишљени шара тиче, на сваком излогу светлити.

По обичају Крајинаца, врло шарени и лепи кецеља видосмо у оделењу округа крајинског.

Дивна је пак била и особито фино одткана кецеља Милојке, Петра Живковића из Сланаца у округу београдском, од свиленог платна.

Зубуна беше такођер врло лепо и богато урађени и разним новцима у крашени. Можемо безпристрастно рећи, да је најлепше и најукусније израђен био Марије, жене Радоње Недића из Кутлова у округу крагујевачком.

Платна ланена, а нарочито полусвилена, било је доста и врло лепог.

Најбоље *ланено* платно било је: Јована Антонијевића из Црљенца у округу пожаревачком. *Полусвилено* је најбоље било: Коче Станковића из Зајечара, Љубе Ст. Поповића из Крагујевца. А *свилено* је најлепше било Милојке Митра Живковића из Сланаца у округу београдском.

Сукна бела и *црна*, као и *ћебета* било је врло лепи, ал' што је најглавније: јаки и постојани. Гледајући сукна што их поједини људи износоше, пак и оно из фабрике Стојана Поповића из Ужице, можемо слободно рећи, да ми бољег сукна ни бољи ћебета нигде наћи не можемо. Ове произвођаче би требало у произвођењу сукна само живо подмоћи, пак ми за неколико година нећемо имати нужде из туђинства сукно доносити, него ћемо, ако баш неумножемо одма извозити, за наше потребе довољно имати. — Заиста се човек мора дивити белом сукну Павла Станковића из Каменова и Јована Здравковића из Црљенца у округу пожаревачком. А Стојан Поповић фабрикант из Ужице, може са својим сукном и ћебетима зацело ма на коју европску пијацу изаћи.

Вунени *шалова*, *појасева и фланера* било је сасвим по европском начину одткани.

Тако имам похвалити фланел Ване, жене В. Петковића из Алексинца, а 4 мустре фланела Стојане, жене Мил. Крстића из Ракинца у округу пожаревачком, неразликују се ни у доброти ни у шарама од дућанског фланела; исто је тако Стојана одткала и један шал, за које би — кад би се у какав дућан метнуо — свако рећи морао, да је у каквој европској фабрици урађен. Тај шал поклонила је иста Стојана Његовој Светлости књазу „као прву израду те струке у Његовој земљи.“ — Лепо је по европском укусу израдила један црвен шал Рада, жена Јов. Добрића из Свилајенца; исто је тако лепо израђен био шал (бео с црним), ког је послао Стеван Богдановић из Вртиглаве у округу ваљевском.

Тканица и *подвезица* било је за чудо лепи. Свилене тканице и подвезице, што их је урадила Наста, кћи пок. Ћире Спасића из Рековца у округу јагодинском, тако су дивне биле, да мора човек посумњати, да их је у Србији сељанка девојка откала. Од вунени тканица најлепше су биле Николије, жене Саве Протића из Медвеђе у округу ћупријском.

У оделењу шабачкога округа нађосмо врло лен, срмом извезен фермен, ког је израдио Миливоје Ристић терзија у Шабцу; исто је тако врло лепо израдио Ђока Живковић из Шапца један пар мушки, а Петар Врбановић такође из Шапца, један пар женски ципела; обојици служе те израде на похвалу. — И *опанака* беше више пари од опанчара крагујевачки и један пар из чачанског округа; Алекса Поповић из Чачка израдио је и послао један пар врло тачно и лепо израђени мали, само 2 палца велики опанака.

Од *мушки хаљина* било је: једна памуклија од Јована Јовановића из Шопића у округу београдском, једна дивно израђена ћурдија из округа крајинског и један мали кожух из округа београдског. На првој клупи оделења окружија београдског, видесмо и један златом извезен силав од Милована Петровића из Шопића. Врло је лепа била бела кожна шубара, коју је направио и послао Гица Станковић из Ђаљева, округа крајинског.

Земљани судова изложио је Илија Станковић бардакција из Шабца, и Јеврем Срећ из Петровца у округу пожаревачком.

Од шумски производа имадосмо плугова, јармова, грабаља, косишта, дуга, буради, чабрица, кашика, мунштикла, кошница, пресли ца, чинија, шишарака, жира, лајс липове, и једне сонице, које се никад превратити не могу и које је направио Петар Петровић из Крагујевца. Буренцета и чабрице беше лепо израђене, ал' опет не тако, да би се што посебно о њима рећи могло. Од финије израђени дрвени ствари заслужују овде спомена: један асталчић од Станимира Живковића и један ноћни астал од Пере Лешјанина, обоје из Крагујевца. Даље: један ђерђев, један пар нанула и једна слушкиња за скидање чизама, беше врло красно урађени од Аци-Глигорија Мијовића из Крагујевца; једне мердевине особитог склопа од Јована Божића, и једна столица од пруће од Петра Папића из Шабца. — Живко Петровић из Трудеља у округу рудничком направио је и послао једне лепе *гусле*, ал' ми их далеко лепши имамо и имати можемо. Јован Стевановић из Дражевца у округу београдском, направио је и послао једну дрвену справу, која се само вештином разклонити могла.

Од *метални* ствари видесмо на нашем излогу: једну подпуну куглу од туча од Благ. Теодоровића, један гвозден врло лепо направљен чивилук од Глигорија Божића, једне мале каруце од Пере Лешјанина, сикиру и мотику од Николе Илијића осуђеника, сви из Крагујевца; даље један будак од Трифуна Николића осуђеника и један кесер од

Сретена Косовца такођер осуђеника, обоје из апсанског завода Топчидерског.

У оделењу округа крагујевачког видесмо још и особито лепо и постојано направљени четака; за пајање, прање соба, за косу, за чишћење хаљина, за чишћење топова, за бојадисање, кречење, чишћење коња — које направише питомци занатлијске школе, а наиме: Јаков Милутиновић, Коста Јовановић и Антоније Миленковић. У истом оделењу нађосмо и више ситница, од којих су угледније биле: једна змија и гуштер од смесе неке, које је слио Живко Стојковић из Крагујевца; једна бурмутица, која се само вештином отворити могла и коју је направио Срећко Швабић из Крагујевца и два поткована јајета, једно са три, а друго са две врло вешто подковане подковице; један полијелеј, склопљен од Косте Ристића адвоката из Крагујевца.

Баш пред оделењем округа Крагујевачког, стојаше једна вешто направљена пирамида од цвећа, пшенична класја и баштованске зелени, коју је направио г. Сергије Станковић друштвен благајник; на њој се видела слова: Ж. К. С. М. М. О. IV.

Од *оружја* имадосмо само један пиштољ од Миленка Миленковића из Рашанца у округу пожаревачком и једну пушку-револвер од Првуља Миловановића из Вйне у округу књажевачком, и *тако је цео књажевачки округ само са том јединoм неваљалом пушком на овоме првоме излогу заступљен био*, код толики лепи производа тога округа и код толики чланова своји, које друштво у том округу има: ал' се зато подпуно уздамо, да ће књажевачки округ са својима производима идућег излога достојније заступљен бити.

У оделењу округа ћупријског видесмо један јастук напуњен с' кончићима од кукурузовине, који се у место коњске гриве за пуњење јастука итд. употребити могу. И овај је проналазак за домаћу употребу од врло велике важности. Произвађач није се именовао, само знамо даје из Свилајенца.

Између земаљски производа, са којима наш први излог украшен беше, нађосмо у оделењу округа крагујевачког у стаклу једном, један нов, ал' превеђ важан српски производ, а то је *сламњи барут*. Овај је барут чист проналазак и својина сина мајке наше Србије, артиљеријског капетана г. Стевана Р. Пантелијћа, управитеља лабораторије и командира занатлијске школе.

Овај сламњи барут, и ако сада у почетку излази на свет као сасвим нова и до сада нечувена ствар, ал' зато ће она скорим временом блистати у својој јачини и величини. — Са овим сламњим барутом као да је већ преживео свој век досадашњи *црни барут* и кад се овоме овако рекне, онда изилази на оно, што је славни и познати енглески кемичар у 1866. и 1867. години рекао: „Нема више никакве сумње, да се употреба биљнога влакна, као барутног препарата за важније цељи неће моћи употребити у место досадашњег *црног* барута, а за кратко време да се са знатном превагом у место истог црног барута подпуно замени. Биљно влакно као експлозивно тело, заузеће прво место међу производима хемијске индустрије.“ А како се наше правительство о овом Пантелијћевом баруту, који је такођер производ биљнога влакна, изражава, јасно ће свакога Србина обавестити следеће уверење нашег војеног министарства, које је нашем младом Србину дало, који је науке своје у нашој војеној академији црпио. Уверење то стављам овде од речи до речи, и оно гласи:

Министарство војено
артиљеријска инспекција.
А № 3949.

Уверење

Министар војени претстојећим уверењем извештава свакога, коме треба знати, да је

артиљеријски капетан II. класе г. Стеван Пантелић још у 1866. г. произвео од сламе један препарат, који има својину обичног, црног, из шалитре, сумпора и угљена сачињеног барута, и који може дојакошњи барут у дејству своме заменути.

Овај препарат од сламе назван „сламњи барут“, има сљедећа својства:

1. У равним количинама јачи је од обичног црног барута и пробом у малом чарку у сравнењу са обичним барутом јачине 120 метра, показао се 4 пута јачи; при пресовању у чарку, показао се 7 пута јачи, него обични црни барут.

2. Сламни барут даје се лако и лепо пресовати, како у металним, тако и у дрвеним кутијама, и то како са великим тако и са малим пресама. — Пресовање даје се извршити у разним формама, т. ј. како у пуне цилиндре већих и мањих размера, тако и у цилиндре шупље са врло малим размерама.

3. Сламни барут запаљује се при темпаратури од 140 степени Целзијуса. Сламни барут кад није пресован запаљивији је, но кад је пресован.

Незатворен барут слабог је дејства, затворен пак врло је јак, — и разним пресовањем може се и разна јачина тог барута повољно добити.

Сламни барут у магновењу ока плане, и за собом неоставља никаквог трага жишке; место на ком је сагорео остаје подпуно хладно. Његов дим нема никакве загушљивости, и доста је ведар.

Да овај барут у моменту плане, а никакве жишке ни топлоте за собом неоставља, доказано је сљедећом, од начелника артиљеријске управе, у Крагујевцу извршеном пробом:

Узета је нека част обичног ловачког барута од најбољег квалитета, а на њега метут је сламни барут, и овај подпаљен плануо је, без да се ловачки барут запалио; из тог се види, да је сламни барут врло хрђав спроводитељ запаљивости.

Трљањем погом на дрвеном патосу, овај барут само се онда запалио, кад се наишло на какав ексер или други велики одпор; и онда се је само запалила она част, која је на тај јак одпор наишла, остале части око ње остале су незапаљене.

Да је овај барут заиста хрђав спроводитељ запаљивости, доказано је и сљедећим: у једној соби од јелва једног квадратног фата простора, у којој се овај препарат израђивао у течају од једне године дана, где је патос, које прашином, које барутом, па и сами зидови тако покривен био, и која се соба са једном сандучаром фурупом ложила, поради сушења овога барута, — једнога дана кад се је мешала израда овога барута од неколико дана, приметило се је, да на фуруни која је јако угрејана била пуцка, јер та прашина, која је на фуруну падала запаљивала се је, али даљој прашини тог барута по соби и око фуруне, као и самој гомили барута, неприсаобшти запаљивост.

Ударањем ручним чекићем на паковању највећом снагом, овај се барут незапали, кад се је ударало у известном времену; но кад се је тако нагло ударало, да је управ усљед ударања произведена она темпаратура под којом се он запаљује, запалио се је, но само она част, која је поменуту температуру добила.

Ударањем чекића, метнувши сламни барут на растово дрво и на ливено гвожђе, барут се није запалио; исто тако и са пресом, спустивши исту да она по својој тежини са висине од пола метра на барут падне; — дрво ударом пресе буде угнуто, но барут се није запалио. Исто тако гњечен је са разним оруђем и трљан; па опет

он се није запалио, напротив доказало се је да он због своје еластичности подаје се и онда, где се може на сигурно рећи, да би се обичан зрнчаст барут одиста запалио.

С' овим барутом извршене су још и сљедеће две пробе:

Узета су два грама барута сламног и метута у један цилиндер од 50 м. м. висине, а пречника 4 м. м. тад направљен буде набијач од месинга, па под најјачом пресом ударало се је на барут тако, да је барут пресован био на висину од 0·5 м. м. и сецер се тако набио, да није могуће било даље пробе чинити, и барут се опет није запалио.

Даље узето је 250 гр. тога барута у један цилиндар од 227 м. м. висине, а пречника 69 мм. Посретством исте пресе, којом су руковала 4 најјача човека, пресоват је барут у масу тврду као дрво и на висину од 45 мм. сабијен, и код свију тако чињених проба није било ни трага лаке запаљивости.

4. Доказаном тешком запаљивошћу усљед спољних потреса и удара, и транспортирање сламног барута сасвим је безопасно. Овај барут пакован у неколико дрвених кутија транспортиран је при највећој врућини у обичним колима, која су једнако у кâсу ишла кроз 36 сахата на обичном насипу, без даје се штогод догодило.

5. Израда сламног барута у далеко је лакша и при том и безопаснија, но израда обичног барута. Прво се доказује тим, што је г. Пантелијѣ са неколико недотупавних шољица са једним човеком без сваког хемијског знања, и без да је се претходно за то спремао, израђивао ако и малу част овог препарата сваког дана, и према томе може се закључити, кад бих се све што је нужно за израду овог барута набавило, да би се овај препарат без икакве муке, а с' мањим трошковима израђивати могао, но обични барут.

Безопаснија је израда његова због тога, што он непритјажава оне части као обичан барут, који се и иначе пирофорно владају, као што шалитра и угљен.

6. Сламни барут привлачењем влаге ништа негуби од својих својстава. — Истина да је сламни барут при чињеној проби за 48 сахати привукао 2% више влаге но обични барут, но пошто се сламни барут осуши, добија опет целу своју снагу и запаљивост. Пресовани цилиндри од 2 с. м. висине и толико пречника увијени у хартију лежали су кроз 6 месеци у доста влажној шупи, и после тог времена узето је 50 грама од тог истог барута, који су једну горску гранату на више, него на 9 парчета распрсли. О привлаци влаге овога барута може се још и то казати, да ако у чему год, то заиста у овом има превагу над обичном баруту, особито кад је пресован, а то због сљедећег:

Шалитра и нарочито угљен код обичног барута привлаче влагу, док међу тим сламни барут ове саставне части нема, који у колико чине обични барут запаљивим, у толико да брзо и лако влагу привлачи. Сламни барут ако се потопи у воду, па ако и стоји до пола сата у њој, — пошто се извади из воде и опет изсуши, плане опет исто тако као и пре. Како ли се пак обични барут влада, кад се само мало покваси, познато је.

7. Сламни барут може се употребити са врло добрим успехом за распрскавање граната. Ово је пробама доказано. За распрскавање једне горске гранате потребни су 220 грама обичног барута; $^1/_4$ све количине сламног барута пресован у цилиндре од 2 с. м. висине и толико пречника, т. ј. 55 грама распрсло је гранату на више од 13 парчета; а 50 грама, дакле мање него $^1/_4$ обичног пуњења, распрсло је гранату на више

но 8 парчета; док међу тим 50 грама обичног барута гранату распрсли нису.

8. Сламни барут даје се врло добро употребити из пушака остраГуша. Са пресованим пушчаним фишецима од 2—2½, 3—3½ грама пуцато је из пушака гранoвог система на 150, 300 и 500 метра са врло добрим успехом. На одстојању од 60 корака са фишеком од 2½ грама пробија куршум растову талпу од 62 м. м. дебљине.

Фишек од 4 грама пореметио је механизам, чиме је доказано, да је за пушчане фишеке 4 грама сламног барута, сувише.

9. Исто тако како из пушака, тако се сламни барут и из топова са врло добрим успехом употребити даде.

У смотрењу тога чињене су сљедеће пробе:

22. Декемб. 1869 г. у присуству заступника начелника арт. управе мајора Велимира Стефановића, извршена је прва проба из 4 фун. лаког топа.

Пошто се је при распрскавању граната показало, да је ¼ сламног барута довољна, да замени целу количину обичног барута, то су начињена три фишека од сламног барута од 87·5. грама, пошто фишек од обичног барута за лаки топ износи 350 грама. Горња количина сламног барута пресована је ручном пресом у цилиндричну форму пречника душе топа. — Но како је у овом случају дужина фишека много мања била, но дужина прописног фишека од обичног барута, то су употребљене зато шпигле од дрвета у виду круга, привезаних уз вишек, и тиме се надокнадио онај недостатак у дужини фишека и попунила се она неизолучена част топа, која служи за лежиште фишека.

Но како је доказано, да сламни барут у толико већу снагу има, у колико је у оружју боље затворен, па како ми остраг пуњених се топова немамо, где бих сламни барут показао своју праву јачину, — то је дрвена шпигла, ради што бољег затварања топа, обвијена била са ћебетом.

Гранате напуњене беше песком у оној тежини, колико оне барута добијају за разпрскавање. Тежина тако спремљене гранате, износи 3.100 грама.

Елевација беше 7°2′, а то је елевација код обичног барута за 1500 метра.

1. метак пао је на 1260 метра,
2. „ „ „ „ 1200 „
3. „ „ „ „ 1330 „ добивши нешто већу елевацију.

Друга проба извршена је у присуству заступника начелника арт. управе, мајора г. Велимира Стевановића, и потпоручика артиљеријских г.г. Љубисоја Перишића и Илије Павловића на дан 5. Јануара т. г.

Пуцато је из 4 фун. пољ. топа са фишеком од 200 грама сламног барута, које је равно ¼ обичног фишека за бришућу ватру. Недостатак дужине фишека надокнађен би дрвеном шпиглом у виду кутије, у коју је већи део фишека ушао.

Топу дата је елавација од 6°2′ која одговара одстојању од 2000 метра са фишеком од 800 грама обичног барута. Спремљена граната тежила је 3.870 грама.

Први метак пао је на 1300 метра; код другог метка пресован је барут нешто више и постигнуто је остојање од 1700 метра. Код трећег метка, дата је топу елевација од 12°48′, која одговара одстојању од 3000 метра. Граната пала је на 2.440 метра. Четврти метак доби елевацију од 15°, и граната достигла је даљину од 2800 метра.

Трећа проба извршена је у присуству пешачког потпуковника г. Арсе Јаковљевића и заступника начелника артиљеријске управе мајора г. Велимира Стевановића на дан 18. Јануара т. год.

Време било је ладно и снежно. Фишек био је 150 грама сламног барута. Због уверења да ли форма шпигле има уплива на дејство барута, пачињена су два метка са шпиглом у виду круга и два са шпиглом у виду кутије. Граната била је преднаведене тежине од 3.780 грама.

За сва четири метка узета је елевација од 12°48′, која одговара отстојању од 3000 метра. Од прва два метка са шпиглом у виду круга, добацио је први 2517 метра, а други 2700 метра. Од друга два са шпиглом у виду кутије: први добацио је 2600 метра, а друга 2580 метра. Дакле разлика у отстојању код прва два метка била је 183, а код друга два метка само 20 метра.

Четврта проба извршена је на дан 17. Фебруара т. г. Време било је лепо, но ветровито.

Избачено је из једног 4 фун. пољског 4 метака са фишеком од 250 грама сламног барута; све четири шпигле биле су у виду кутија; елевација 12°47′ одговара одстојању од 3000 метера.

1. метак пао је на 2600 метра
2. „ „ „ „ 2580 „
3. „ „ „ „ 2600 „
4. „ „ „ „ 3600 „

Из овог се види, да је дејство једнакости врло задовољавајуће код сламног барута.

Средња даљина код сва четири метка износи 2695 метра, даје дакле само 5 метра разлике од постигнуте максималне даљине.

Узимајући у призрење, да лежиште код наших олучних топова није удешено за фишеке од сламног барута, па кад се погледа на задовољавајуће резултате према тако неподесним околностима, онда се може закључити, да би сламни барут из топова по зади пуњених се дао исто тако задовољавајуће разултате, као код пушака острагуша; пошто је барут у овим врло добро затворен са свију страна, а сагорева и развија своју снагу у малом простору.

Ради уверења о томе пуцато је из глатких топова у два пута, код којих је барут боље затворен, пошто ђуле одмах до барута лежи. 4 фишека били су од 210 грама сламног барута (управо ¼ обичног фишека за 6 ф-аш); шпигле биле су у виду круга. Диоптер био је 25 м. м. одговарајући највећем отстојању из 6 ф-аша, т. ј. 1000 метра.

1. метак пао је на 950 метра,
2. „ „ „ „ 870 „
3. „ „ „ „ 875 „
4. „ „ „ „ 850 „

Одскоци били су 200 метра.

Узевши у рачун средњу даљину терања види се, да код глатких топова ¼ сламног барута само за 112 метра није постигла даљину, а код олучних, код којих барут није толико затворен, као код гладког топа, за 400 метра није достизало.

Ради уверења због једнакости дејства сламног барута избачени су другом приликом из 6 ф-аша још 4 метка под истим околностима, и нишањено је са квадратом:

1. метак пао је на 930 метра;
2. „ „ „ „ 1024 „
3. „ „ „ „ 976 „
4. „ „ „ „ 865 „

Према овоме морало би се рећи, да је дејство сламног барута неједнако, но томе није тако; напротив доказује се, да сламни барут заштева што бољи затвор у цеви, па да праву своју снагу покаже; пошто код другог метка, који је постигао највећу даљину, морао се је фишек због великог пречника ударањем будака на набијач у топ утерати, а четврти фишек био је тако малог пречника, да је са свим овлаш четком у топ сатеран.

Приликом ове пробе избачени су из истог 6 ф-аша са обичним барутом под истим углом, фишек од 840 грама 4 метака.

1. метак достигао је 907 метра
2. „ „ „ 1400 „
3. „ „ „ 934 „
4. „ „ „ 905 „

Из чега се види, да обичан барут много неповољније резултате даје, но сламни барут под истим околностима.

10. Овом сламном баруту може се разном препарацијом дати и разна јачина, тако исто и да се најјачи сламни барут у магновењу, без да се кваси, може направити да гори као труд.

11. Напослетку један килограм сламног барута узевши у рачун то, да се од њега само ¼ оне количине узима, која је нужна од обичног барута за једно исто дејство, неби стао скупље од 5 гроша чаршијских са свима трошковима при изради.

На основу преднаведених чињених проба са у речи стојећим сламним барутом, а на зактевање капетана г. Стевана Р. Пантелијића, као производитеља овог барута, министар војени издаје му предстојеће уверење.

21 септем. 1870,

Крагујевац.

Инспектор артиљерије
М. Јовановић с. р.
МАЈОР.

(М. П.)

Да прошећемо сада кроз оделења сточарска и да видимо, како нам је стока на овом нашем првом излогу заступљена била.

На први поглед морамо наше одгајатеље дивне наше домаће стоке сажалити, што у свему: врло мало стоке изложише, а што изложише, није баш најбоље, ни најлепше било. Код онако лепи *коња* што их Србија гаји, не беше на излогу више од 26, говеди 21, оваца 3 (!!), а свиња 11 грла. *Козу*, код њи толики што шуму брсте — невидосмо — ама баш ни једну.

Одгајатељи коња, говеда и оваца, који награду добише, нека не мисле, да су они најбоље што Србија гаји довели, него су награде зато повукли, што на излогу небеше боље стоке од њове.

Од коња беше на излогу овом најбољи *ајгир* Мирка Вукашиновића из Мионице у округу ваљевском; од *волова* је најбољи био Саве Павловића из Божурње у округу крагујевачком; *бик* је најбољи био Милана Милојковића из Придворице у округу смедеревском, ког је Његова Светлост књаз са 60 дуката наградити изволео; *крава* беше најбоља Грујице Андрића из Орашца у округу крагујевачком; а Живана Читаковића из горњих Мушића у округу ваљевском, беше најбољи *свињи*, које је Његова Светлост са 10 дуката цес. наградити изволела; Ђоко Нешковић из Жуње довео је једног 2 године старог вепра, који је 220 ока тежак био.

Свршивши ово што имадосмо рећи и по нашем уверењу оценити, пустимо сад и осталу нашу браћу, да кроз пет дана изложене ствари, усеве и стоку прегледе, пак нека осталом свету, који на излогу не беше и овај наш извештај добити немогаше, приповеде, како је овај *први* излог наших земаљских производа испао.

„Друштво за пољску привреду“ желећи оне произвођаче да награди, који су овом приликом најбоље производе донели, опуномоћило је свога председника г. Милована Спасића, да изабере стручне људе и да из њих састави одбор један, који ће све производе точно прегледати.

Од петка 2 до недеље 4 октобра о. г. оцењивао је тај одбор све производе и нашао по свом уверењу, да се за разне производе и стоку издаду (с' похвалним листовима заједно):

у округ	београдски	24	награда
„	крушевачки	5	„
„	ћупријски	3	„
„	смедеревски	4	„

у округ	пожаревачки	19	награда
„	јагодински	7	„
„	подрински	2	награде
„	крајински	7	награда
„	ваљевски	6	„
„	алексиначки	4	„
„	рудничкн	2	„
„	крагујевачки	29	„
„	чачански	4	„
„	шабачки	7	„
„	црноречки	7	„
„	ужички	5	„

Свега је дакле издато, које у справама пољско-привредним, које у новцу, које у похвалним листовима: 135 награда.

За свечану објаву и раздавање ти награда, одређен је био дан 4. Октобар о. г. Истог дана око 10 часова пре подне дођоше г.г. намесници и министри, а пре тога се многобројни народ сакупио, да и овој светковини присуствује. Председник друшва г. Милован Спасић рекао је у кратко: да ће се сад читати имена оних, који су на овом излогу најбоље производе донели и којима су у сљед тога и награде одређене, за тим ће, почем шумарство скоро никако заступљено нијо било, читати један чланак о важности шума, члан друштва г. др. Јос. Панчић, после тога ће се орати са разним плуговима и пробати са машинама, а на послетку ће се проба чинити са сламним барутом г. Ст. Пантелијћа.

Како сам ја, на позив г. председника, по окружијама редом прочитао имена оних, који су и какве су награде добили, — изчитао је г. професор велике школе и члан друштва др. Јосиф Панчић подужи чланак о шумама и њиновој користи у сваком смислу, који је врло важан по нашу Србију. Овај је чланак сваки присутник врло пазљиво слушао и пожелио: да га сам код своје куће на тенане прочита и користи из њега црпи. Зато је баш г. Панчић и дао тај свој чланак у штампу, те ће се са „Тежаком“ по свој Србији разаслати, пак зато ми и није нужно овде садржај његов изводити.

Пошто је г. Панчић свој чланак изчитао, дођоше г. г. наместници, министри и сав остали сакупљени народ на ливаду, где волови већ у плуговима ујармљени бијаше, који су за орање опредјелени били. Кад сам ја плугове удесио и браздити почео са *бурговим* (од кованог гвожђа) и *видачевим* плуговима (од ливеног гвожђа), узе од мене г. наместник Мил. Блазнавац најпре један, пак онда други плуг у руке и орао је, да се и он сам увери који је од ког бољи, и који би се народу нашем препоручити могао; после г. намјестника орали су и сељаци, — и сви смо нашли: да су у орању самом оба плуга добра, ал' да се видачевом мора то замерити, што је од *ливеног* гвожђа, пак нашим околностима неодговара дотле, док се делови његови од ливенога гвожђа не преиначе у ковано гвожђе, као што су плугови бургови, јер случајно пребијен део од ливеног гвожђа, нема наш сељак нигде прилике да оправи, пак мора као непотребан цео плуг под шупу бацити.

Кад смо се о доброти нами најпотребнијега оруђа — плуга, уверили, онда смо са ливаде сви, са г. г. наместницима и министрима заједно отишли на место, где се је са сламним барутом пуцало. Ту се пуцало из пушака острагуша и с' напреда пуњеним се, исто тако и с' ловачким, и то с' пресованим и с' непресованим барутом, пак се тако сви подпуно уверисмо, да овај нов проналазак сламњи барут не само да може подпуно заменути досадањи *црни* барут, него га у врлини знатно и превазиђи, јер где треба 2 ½ драма *црнога* барута употребити, тамо нетреба од сламњега барута

више од ⅔ драма, а за ловачку пушку довољно је ⅓ драма, па да у даљини од 100 корака све сачме у за то намештене даске сасну.

О овоме сламноме баруту нека је од наше стране оволико речено, тим више, што смо дознали, да ће г. Пантелијић о овом његовом сламном баруту и једну књижицу на свет издати и наш народ још боље и тачније обавестити. — На послетку морам још у интересу г. Пантелијћа, а и ограде, да овај проналазак свога корена у Србији има и ово напоменути, да је г. Пантелијић од свога барута послао једну колицину још прошле године у месецу Декембру у Русију и да с' њиме и тамо опите чине; пак како су ти опити врло добро испали, донеше ческе новине „Народни листи“ један допис из Петрограда, у ком се свету јавља, да је: „у Петрограду неки руски официр пронашао неки барут, који је много јачи од обичног црног барута“, итд. „Друштво“ ово, није могло другчије, а да за овај важан проналазак неизда г. Пантелијћу од своје стране похвалан лист у награду, а у осталом неможемо ништа пожелити, но да овај сламни барут нађе први свој одјек у нашој милој отачбини, и то у срцу Србије — Крагујевцу, где се је год. 1866. и зачео, те тиме колико од користи, толико на дику и понос целом Србству буде.

После тога опита с' барутом разиђосмо се пуни задовољства својим кућама, а неки који награде добише, одоше веселим срцем, обећавајући друштву, да ће се идућега излога са својим производима у много већој колицини и много боље показати. Многи и многи, који присутни беше, јадиковаше што и они од своји, може бити бољи од ови производа, не донеше, ал' опет зато пожелише, да Бог оне поживи, који помоћу нашега патриотичнога правитељства овај излог приредише, вреднији произвођаче наградише, а другима у срце улише, да се сви потруде и што боље производе на идуће излоге донесу!

Излагача је било на овоме првоме излогу нашем

из	округа	београдског	153
„	„	крушевачког	9
„	„	ћупријског	6
„	„	смедеревског	6
„	„	пожаревачког	160
„	„	јагодинског	11
„	„	књажевачког	1
„	„	подринског	2
„	„	крајинског	34
„	„	ваљевског	9
„	„	алексиначког	6
„	„	рудничког	11
„	„	крагујевачког	89
„	„	чачанског	9
„	„	шабачког	18
„	„	црноречког	11
„	„	ужичког	9
		Свега дакле	543

Многи се присутни тужише, да о овом излогу ништа ни знали нису, те зато и немогоше ништа донети; кад овако што од људи слушам који нису писмени, који новине нечитају, могао би казивању њиховом и веровати; ал' кад слушам од људи, који новине читају, који знају колико је и где Француза или Пруса пало, а незнају да ће у средини Србије бити први српски излог, код толике вике по свима нашима новина, по објавама, по министарским и друштвеним расписима — немогу им веровати да нису знали, нето морам посумњати, да су они све оно хотимице превидили и излог овај, као неку играчку сматрали; ал' се од њи надамо, да ће идући излога и са својима производима представљени бити и коју на-

граду однети, јер увиђају сад сасвим јасно, да је оно истина што „друштво“ наше говорише. „Друштво“ је са овим излогом 4 пожелане цјели постигло: прва је, што смо се упознали са производима које нисмо познавали; друга је, што су награђени они, који су најбоље производе донели, те да у будуће још боље донесу; трећа је, што смо с' тим наградама подстакли и остале произвођаче, да боље рāде и труде се, те да у будуће и они награде добију; а четврта је, што су с' наградама разпрострти многи добри плугови и друге нужне и савршеније земљоделске справе по народу нашем, да с' њима послове своје не само олакша, него да му ти послови и савршеније испадну, но што то до данас бијаше.

Питам ја сад оне, који овакове излоге у Србији за немогућне и некорисне држаше; да-ли су могући и корисни? За цело, чувши просте наше сељаке шта о овоме излогу говоре, чудећи се, да тога пређе није било, отворено могу речи, да ће и овај први излог у сваком смислу од врло велике користи по народ и земљу нашу бити, а Бог ће, овакова, по народ и земљу благотворна предузећа благословити, те ће се и наша мила Србија на онај ступањ благостања и богатства подићи, на ком и други данас напреднији народи стоје, постаће необорим зид својима непријатељима, пак ћемо онда и ми радосно на небо погледати и рећи моћи: „Хвала ти преблаги творче, на великом дару твом!“

У Крагујевцу,
15. Октобра 1870.

ИЗВЕШТАЧ
ДР. Ђ. РАДИЋ,
СЕКРЕТАР „ДРУШТВА ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.“

Радња друштвена.

Записник ванредног главног збора, држаног у Београду 18. Августа 1870 год. под председавањем друштвеног председника г. *М. Спасића.*

Бр. 1.

Г. председник предлаже по закључењу одбора „друштва“, да ванредни главни збор реши, да-ли да се излог пољско-привредни домаћи производа у место у Топчидеру у Крагујевцу држи? и то тога ради, што ће у Крагујевцу овогодишња народна скупштина бити, пак ће тамо из свију крајева отачбине наше људи бити и излог видити.

Члан „друштва“ г. А. Ристића мисли, да закључак редовнога главнога збора од 14. Окт. пр. г. не може овај ванредни главни збор преиначити; у томе га подпомаже и члан Н. А. Николић, ал' како §. 30. пословника овлашћава ванредни главни збор, да може решења главнога збора по закључењу одбора, преиначити, ако би нужно било, и ако се неби отложити могло, као што је то баш сада случај, решава се већином гласова, да се излог пољско-привредни домаћи производа држи ове године у место у Топчидеру у Крагујевцу на дан 27. Септембра о. г.

ПРЕДСЕДНИК
„ДРУШТВА ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ“
М. Спасић.

Др. Ђ. Радић,
СЕКРЕТАР.

Одостоверавајући чланови:

Др. Ј. Шафарик.
Ј. Екер.
А. Стојковић.

Записник XXVI. одборске седнице, држане 2. Септ. о. г. у Београду, под председавањем друштвеног председника г. М. Спасића.

Присутни чланови: Крста Петровић, др. Ј. Панчић, Сергије Станковић, Алекса Стој-

ковић, као редован члан, Чедомиљ Мијатовић и др. Радић секретар.

Бр. 128.

Друштво моли г. министра финанције, да дозволи благајнику друштвеном г. Сергији Станковићу, да може за време излога одсуствовати, јер је при излогу нуждан да рачуне води.

Узима се на знање.

Бр. 129.

Г. министар финанције писмом својим од 19. Августа о. г. бр. 2366. јавља друштву, да је наредио, да се у згању општинском код возенске цркве уступи једна од највећи соба за друштвену употребу.

Примљено с' хвалом.

Бр. 130.

Исти г. министар пимом својим од 22. Августа бр. 3051. јавља друштву, да му је г. министар војени јавио, да је нужну наредбу начелнику артиљеријске управе у Крагујевцу одпустио, да уступи друштву шупу код авлије коначке ради држања излога пољско-привредних производа 27. Септ. о. г., а ради уређења да се председник друштва са реченим начелником у споразумлење стави.

Узима се са задовољством на знање.

Бр. 131.

Г. председник шабачке подружине јавља друштву да се његовим настојавањем у округу шабачком 15 пододбора за излог установило. Тим поводом је он имао 65 гр. чар. трошка, које моли да му се из друштвене касе накнаде; у исто време моли друштво, да му јошт 2—300 гроша трошка одобри, јер мора јошт више пута по селима, где се одбори налазе, путовати.

Решено је, да може од друштвени прихода поискану суму на путне трошкове потрошити.

Бр. 132.

Г. председник позива одбор, да одобри дневни трошак за време излога благајнику и секретару друштвеном.

Решено, да се благајнику и секретару да на дневне трошкове по 40 гроша, а на подвоз свакоме по 10 дуката цесарски тамо и овамо.

Бр. 133.

Госп. преседник предлаже одбору да га овласти, да може два послужитеља за време излога узети.

Одобрава се.

Бр. 134.

Друштво је одпређе закључило, да буде више пододбора за примање разни производа. Но почем је излог у Крагујевац премештен, то се немогу тамо толики пододбори саставити, него је нужно да се г. председник овласти, да може из чланова друштвени, који се у Крагујевцу десе, један одбор саставити, како за примање и уређење послати производа, тако и за оцењивање производа и опредјелење награда.

Закључено, да може г. председник по свом најбољем увиђену и по потреби, одбор саставити.

Закључено и подписано.

Л а н.

Лан се броји међу прва растиња, што земља рађа на корист човеку. Што нам је овца у царству животиња, то нам је, управ рећи, лан у царству растиња. Стари Плиније (умро је 79. пре Христа) чудно се чудотворној сили, која из мајушног зрна ланеног толику биљку изваја, да она Мисир (Египат) зближава Талијанској, имајући на уму, да без тога неби могло бити пловљења по мору нити трговине. А да шта би рекао тај древни

испитивач природе, да нешто данас устане, па да види од какве је користи свету лан! —

Од рођења нашег па до гроба, лан нам је од стоструке хасне.

У пеленама ланеним заплаче детенце, први ред видивши видело овога света; у виду без броја одева лан човека за живота, док на послетку мртвачки покров покрије старца, да под њим пађе покоја вечног, после толико беде и невоље, на које се човек рађа и живи, не би ли се преправно за живот вечни.

Лана има два рода, а до сто фели; осим Аустралије рађа у свакој другој чести света. Најразплођенија је фела, што је у науци зову Linum usitatissimum.

Ова биљка доспева једаред преко године. Корен је у ње танак крак, а стабљика озгоре разграната, која може да нарасте једну до три стопе високо. Листићи су на прилику коља са три жиле; цвет изалази као од прилике у метле. У цвету се виде пет кончића, по коима се у науци о растињу погађа фамилија, у коју која биљка иде. Род изгледа као каква чаурица, која се може на пет пола поделити, и које поле у врху се на двоје спајају; свака пола изнутра још је преграђена на ћелијице, и у свакој је тој ћелијици зрно. Кад зрно загризеш, осећаш као некакав испрва сладуњаст слуз, а за тим мало загорчи. Из семена ланеног пеку олај; у семену има још гуми лепка, беланцета и нешто смоле. Што остане кад се олај испече, праве се колачи за горење; а тим је и врло пробитачно слабу земљу ђубрити.

Лан, што ми познајемо, има га у две руке; у једног је стабљика виша без грана, лист ситан, цвет и чаурица мала, и што је главно: семе му, кад сазре, ваља млатити ил врћи; у другог је стабљика писка, разгранаћена, лист већи нег обично, а исто тако цвет и чаура. Кад сазре, чауре пуцају саме и семе тек скупити и овејати треба.

Ал корист од лана највећа и главна јесу они кончићи, које добивамо чињењем. Кончићи су ти између горње коре и између дрвенасте материје, која је као цев, у којој је срч.

Лан је поникао у јужној Европи; данас га сеју свуда по умереним појасима света по Европи, северној Африци и на источној страни северне Америке. У Европи доспева чак и у Норвешкој па и у Русији, а на алпијским планинама рађа и на 5000 стопа висине. Учени људи деле пределе, у којима лан може да доспе, на троје. Први појас за лан обухвата земље на балатичком мору, *нарочито пак Русију и Пруску*. Трговачке вароши у том крају: Рига, Кданско, Кенигсберг, Ревељ, Либава, Пернов, Петроград снабдевају добар део северне Европе, а наиме Инглеску, које оперјаним, које неучињеним ланом.

Други појас заузима Инглеска, Белгија Холандезка, једна страна Француске и северозападна Немачка. У том крају на гласу је Ирландија и Белгија. Белгијанци тако брижљиво раде и чувају лан, да на њивама праве редове од летвица, те тим сачувају да лан не полегне. И когод је рад да зна, како ваља лан сејати и неговати, од Белгијанаца ће најбоље моћи научити. До тих земаља у сејању лана на реду је прва и припозната Холандезка и Француска.

За тим се лан здраво сеје и обработава у Чешкој и Шлеској. Ове ће земље канда надмашити и саму Белгију.

Трећи појас за сејање лана је Мисир, кои снабдева ланом готово све земље средоземног мора. За чудо је дивно, да лан исто тако лепо доспева у топломе Мисиру као год у хладној Русији; а то ће се тим разјаснити, кад узмемо на ум, да лан не

треба много времена док сазре и доспе, и да он на северу лети а у Мисиру зими роди. У крајевима на реци Нилу сеју лан месеца декембра и јануара, па априла и маја већ га жању, у нас, пак и даље к северу, у ово доба га тек сеју, а августа и септембра ваде и топе. За то је дакле температура, која за доспевање треба, готово једнака. Мисирски лан лошији је од нашег, јер су му кончићи дебели и црвенкасти; па се недају танко опрести.

Кад су почели људи сејати лан, тешко је изриком рећи и време обележити. Мојсије нам спомиње лан говорећи: „и све биље у пољу потре грàд . . . И *пропаде лан* и јечам, јер јечам беше класао, а лан се главничјо“ (П, 9 25—31.). Мисирци су своје мртваце кад ће их мумијсати, замотавали у *ланене покрове*. Плиније приповеда, да су Римљани *од лана правили алат* на галијама и ткали платно за једрила, па за тим приповеда како непријатељи Батавци нису имали лепшег одела *осим лененог*.

У земљама, где је данас срце Немачкој знамо, да су по већој чести живили Словени. И они су морали знати за лан, као људи, који осим убојних копаља и плуг познаваху, земљу радећи. И у старих Словена исто се тако налази трага оним гозбама и весељу о жетви лана, као год и у комшија им старих Германа и потоњих Немаца.

Још за првих векова, који се у историји бележе, лан је био посао за женску страну. Није никакво чудо било, да је крај преле робиње седила чешће и на двору господа.

У историји народа нашег читамо, како је и ћерка краљева у запећку седећи на преслици прела „повесмо мисирско“! А у опште рећићемо: док наш народ у овим крајевима не знаде за памук, за циц и паргал итд.; док је сејао лан и кудељу, носно платно сади и ћерћелије: боље смо стајали нег данас бар у том погледу! . . . .

Ланене кошуле спомињу књижевници још VIII. века, а XV. века веле да су у вароши Ремсу правили и салвете, којима су најпре и трпезе застиране. У то доба толико је била платнена радиња у Аугсбургу, да је њих више од 2000 ткалаца посла имало; неки од њих врло се од тог и обогатише. Карло V., кажу, кад је у Паризу гледао благо у краљевској ризници, рекао је: У Аугсбургу има један ткач, који би све то краљево благо за новце купити могао!

У Скандинавији знадоше такођер за лан још IX. и X. века, јер се по том спомиње, да су тамо још XI. века ратари плаћали „*неопреденим ланом*“ порезу. Исто тако пише и у једној Душановој дипломи, да се манастиру св. Аранђелу у Призрену „дає стась льна тріи десети повѣсьмь“, по чем се види, како већ горе наговестисмо, да су за ту биљку и наши стари бринули се и сејали је, те *прилоге цркви у и лану давали*. —

Обрађивање лана отимало је вековима маха. Задњих столећа, од кад се стаде и памук прести, тргла је радња ланена натраг. Па покрај свег тога набраја неки књижевник још почетком нашег века да су фабрике инглеске имале прихода девет милиона фунти стерлинга (стерлинг је 10 фр.). Скотска је сама имала 230 фабрика за предење и ту су радили 15.400 радена, а у Ирској их бијаше и до 200.000 посленика. Белгија прода и данас сваке године платна за 15 милиона франака, а за 7 мил. пређе и за 15. мил. чипке, а још осим тога и лана извози за 5 ил 6 мил. фран.

Између растиња, која човек на своју корист и на своје потребе сеје и негује — лан је међу првима, што много рада и

труда стаје, док до руке дође; сејање, па чињење сила руку, сила снаге изискује. Па ту није доста само људске снаге, већ ту треба и различних справа итд. А све то даје прилике да се много душа хлебом захранити могу, које се тим баве. Лан треба јаке земље; где оваке није, ту је треба ђубрењем дотерати. Лан роди у влажној клими, а земљу милује песковиту, у којој треба иначе да је прсти, иловаче и кречне материје. А ко је рад да му кончићи дути на стабљици буду, добро ће бити, кад лан посеје, да одма после сејања распе по њиви дваред толико соли, колико је семена засејано. Неки и то раде: кад већ лан порасте до 3 до 4 палца у вис, посипају по њиви растрошена креча, гипса и самлевених костију. Лан сеју на изменце; тек после неколико година роди ће лан на оном месту, где је већ једаред родио. А како лан дубоко корен у земљу тера, мора се њива иза лана дубоко узорати и добро дрљачом издрљати и повлачити. Лан се не сме сејати у њиву, чим се узоре; већ с јесени ваља узорати, с пролећа пак дрљачом и браном грудве разбити и поравнити, па тек по том семе засејати. А најбоље је семе руско, које се најлепше у источним провинцијама руске царевине, нарочито у Риги, набавити може.

Ланено семе тера, кад је време повољно већ за 24 сата и за 5 ил 7 дана ниче. А за који дан по том нарасте и 2 до 4 палца високо, и тада га ваља добро оплевити од травуљине.

Тек што прецвета, две а најдуже три недеље по том стане стабљика жутити оздол. Ко је рад да добије танке кончиће за предиво, ваља да не чека, да стабљика сва до горе пожути, него чим чаурице стану жутити и семе зелену своју боју изгуби, — треба лан вадити. Оне пак стабљике, које се за семе оставе, треба да остану на корену, док недобију већ мрке боје, те док семе сасвим неузре.

Кад по том лан извади се из мочила и добро се осуши, везује се у жамље и одма се стане редити.

А како то бива, навешћемо овде, шта *Вук* о том каже: „Пошто се лан извади из мочила и осуши, онда се тре трлицом па се по том почне редити: најприје се маха на мањици, па се онда огребље на огребло, послије огребла перја се на гвозденој перанци, послије тога перају се повјесма малом перајицом, па су већ онда повјесма уређена. А оно што остане на огребљу и на перајици зове се *селак*, а послије се гребена гребенима, и од њега бива влас (мали и велики); а што остане на гребенима оно су већ кучине“.

Овако се, како видимо, реди лан у српским крајевима. Ал да видимо, како други то чине. Помоћу ваздуха и воде бива то и код других народа, у новије доба пак и помоћу хемичких чињеница.

Од старина је тамо у обичају, место топљења да лан разастру одма онде на њиви, где је родио, ил на ливади, чим покосе сено, па ту дотле стоји тако, да роса на-њ пада и ваздух га промаха, док не буде добар за редењ. Ал га често ваља превртати, ако је суша, чешће га поливати водом. Како је кад време, ал најдуже траје тај посао месец, два — дана, док се кончићи не стану цепати од суве стабљике. Овим начином сила много иде у штету, у пола је лакши на ваги и много буде кучине и поздера. У мочилу пак губи лан мање од своје тежине, ни трећи део, и конац му је кад се опреде, бољи и јачи.

У Белгији топе лан у избушени дрвени сандуци, јер су тамо воде брже, а бара нема као у нас. Ово би се могло и у нас

добро употребити. Ал како лан с корена брже у води зре него ли с врха, полажу Белгијанци поменуте сандуке управо, те тако корен дође доле у хладнију, а врх у топлију воду, па у један мах сазре.

У Америци пак најбржљивије натапају лан. Да не би ништа у штету ишло, топе га они у кадама у млакој води. А воду ову греју паром; кроз каде иду цеви гвоздене, у које се пара пушта. Кад температура у кадама нарасте 26 степена топлоте, стане лан да вриј, и тим толико и сам од себе топлоте издаје, да после топле паре ни нетреба. За три, четир дана лан је ту сазрео, и одмах се може изнети да се суши. Овако је мочило скупље од обичног у хладној води, ал кад узмемо на ум, да овим начином ништа не пропадне, а у десет процената више пређе може да се опреде, нег обично, па још осим тога поздером, и што год се иначе баца, ложи се ватра под котлом, да се вода греје, која пару даје — кад узмемо, велим, све то на ум, онда ће и већи добит бити од лана.

Учени људи од ове руке доказали су, да се од овако паром потопљена и после уређена лана по 9 до 12 форинти од центе више добија, нег иначе.

Колико дакле у штету иде, где се лан радио по дојакошњем начину, и колико ће пропасти, ако се и у нас небуде овако радило као у Американаца?

Ал и тамо, где хемичким чињеницама лан чине, има више начина, како то раде. Лан међу у сапуњавину па претисну тешким ваљцима, а температуру тој води грејањем повисе мало по мало док не стане врити, и то тако неколико реди понављају. Вода ова растапањем извуче из стабљике све, што се год разстворити може, а ваљак гњечењем растављa кончиће са стабљике, те на послетку остане сам лан. Место сапуна узимају и љута креча, натрона кали и угљеничких соли. А може се лан замакати и у мочило од разблажене сумпораче за 14 дана по двапут на дан, па за тим га добро испрати водом с мало шикшова, осушити и редити.

Оперјан лан везује се у повесма, а повесма у деньокове и тако се износи на пазар.

Што се већма машине за предиво од преслице отимају, све више нестајаће и трљице и редења. Јер нека је лан ма како лепо рукама уређен, не да се на машини онако танко опрести, као кад чињење и редење машином бива. Кад се лан неће одмах прести, ваља га онако у деньковима на сувом где месту, ал мало хладнијем, чувати. Ту ће кончићи омекшати и кад се опреду, пређа је јача и држанија.

На завршетку ових редака, додајемо нешто и о *„ланеном памуку“*. Памук од лана урађен надмашује каквоћом обично предиво, јер су му кончићи исто онако јаки и дурашни, као што су му и фини и танки, мислиш *прави* памук су.

Одавна је жеља била у људи, који лан сејаше и радише, да како год пронађу, како би се лан могао исто онако на машини прести и ткати као год памук. Наполеон I. кад је затворио копно трговини инглеској, рад будући да тим утуче и инглеску индустрију с памуком — одреди награде милион франака, ко би изумео машину, што преде и препреда лан. Француз Жирар изуме таку справу 1810. ал, кад цар Наполеон паде, недоби оне награде. Аустрија је после помагала тог Француза новцем, да би могао подигнути фабрике за предиво лана, ал он немога са својим мамашинама доћи до успеха, какав су желили. Инглеска је у том срећнија била. Год. 1848 одреди инглеска влада 20,000 фунти стерлинга ко изуме, како ће се од лана начи-

нити онака материја, као што је памук. Холстинац Анесорге после силног пробирања изуме то, и оде на последку у Инглеску и прода своје изумевање Клосену, који га превари. *Овај* се по том јави влади и добије поменуту награду. А то чињење овако бива. У води, којој се најпре растопи сода и дода мало разблажене сумпораче, замаче се лан. Тим мешањем постаје горка со, те угљенична киселина оставља соду, а тим се распадну ћелијице у стаблике ланене и ова се раствори. Кончиће по том ланене (т. ј. управо чист лан) ваља убелити магнезијом, и тако се добива од лана материја као што је памук, те с тога и прозваше то „ланени памук". А искуство је показало, да тим хемичким чињењем лан много добија, јер кончићи бивају јачи и чвршћи. И толико се у том дотерало, да дан данашњи и од самог селка ланеног праве оваки памук, којој додају по мало вуне, те се прекрасно даје после прести.

У Европи ради се, ако икад то данас, око тога, да се отмемо од американске индустрије с памуком. Данас има већ у Инглеској и у другим тамо земљама, где већ од лана такав памук праве, да га неможеш познати, да није прави памук.

Неможемо завршити, а да жељно не запитамо се: хоће л скорим Бог дати, да овако индустрија и у лепим српским крајевима дође до скока? . . . „А. С."

О каламлењу марве

против сваке пријепчиве болести беле цигерице,

од дра Хабенер-а великог савјетника лијечарског.

Каламлење против пријепчиве болести плућа (беле цигерице) пронађено је године 1852. од Др. Вилемс-а. Свако каламлење има ту цјел: да се такова болест ако би се у ком предјелу указала, одма угуши с малим трошком. Није можно да се човек економ оваковом чему радовати неможе, не зато, што може бити досадашњи лекови пису доста сигурни против овакове болести били, него зато: што је каламлење права благодат за марву.

Чим се разгласило било, да је Др. Вилемс ово пронашао, одма су се сви становници горњи предјела потрудили били, да заведу ово каламлење по Немачкој, Француској, Белгији, Холанду итд. и да једаред већ овој немилој и грдну штету носећој болести на пут стану, и заиста ниједан начин лечења марве, није се тако брзо распрострео и увео, као каламлење.

Као што је свашта ново, непознато и необично, исправа многим незгодама и препиркама изложено, тако је исто и с каламлењем овим било. Велика се препирка извела о вредности и значају овог каламлења, и та препирка траје још и данас, особито у Белгији. По мом поњатију, и по искуству многи економа и љекара, била је ова свађа већ одавна на чисто решена; ал бадава, сваком послу има противника; особито су при овим били они: којима није испрва за руком испало, и они: који су се најпаметнијима показати хтели, и напред још пре искуства говорили: да од каламлења ништа бити неће! За каламлење су пак они економи и љекари били, који су више искуства имали. Из овог је цела ствар јасна доста, зашто овај лек противника има. Доста је неразумно од противника, да у ветар говоре, кад искуства немају. У место потребу овакога лека да увиде, и да га распростиру, а они се противе својој пользи и свом добру. Из мог собственог и страног искуства, могао сам већ пре пет година дознати, да је резултат, при великом помору марве, 2—12% т. ј. од 12 глава 2 угину; а могао сам и то докучити, да се каламлењем брзо ова

болест угуши и то с малим трошком и губитком.

Да би се ово јошт боље испитало, скупе се њи 71 особа, које економа које лекара, и дотле су већ дотерали, да је између 100 глава каламлење марве једна само угинула. И опет је између ти 71 особа 15 било, који су јошт противни били, јер су само 4 главе умели излечити од 162. А они други 56 чланова излечили су на близу 100.000 (98,093) глава.

Код каламлења мање суме марве, немогу се резултати управо казати, зато и каламлење противника нетреба човек у обзир да узме.

Сватимо ли дакле резултате које смо добили при пређашњим разним начином лечења, и сад при каламлењу, онда су резултати при каламлењу ови:

1) Каламлење угуши болест врло брзо. Код сваког доброг каламлења престане болест одма, како се каламлење прими, а то је за 4 до 6 недеља. Обично такова болест мори по неколико месеци, пак шта више и неколико година трајати може, тако, да многе предјеле од марве сасвим лиши. У многим случајевима које ја знам из мог собственог искуства и из изкуства други лекара, чисто пресече каламлење ову болест, т. ј. кад се болестна марва каламити почне, неможе се за оно време на здравој заоставшој марви ни трага од болести примјетити. Више се од овог неможе искати! А што се пре болестна марва у штали каламити почне, тим је сигрнији успјех. Догодило се и то, да је болест и после каламлења марву морила, као да није каламљена ни била, а томе је узрок, што нису они, који су каламили, добро радили. Каламили су и такови лекари, који ни појатија о том раду имали нису, пак је онда наравно: да успјеха бити неможе. Добар успјех може само онде бити, гди се каламлење по правилу ради. Свашта треба најпре проучити и покушати, пак се онда посла правог латити!

2) Каламлење угуши болест с врло малим губитком. Губитак се узме у великом 1 на 100 при каламлењу, а при обичном лечењу 25 на 100. Дакле и при несрећном успјеху каламлења смо у добитку врло већем, нежели при обичном лечењу.

3) Каламлење угуши болест са врло малим трошком. Каламлење много мањи трошак зактева, нег ма који други начин лечења, а кад овим јошт додамо мали губитак, и брзо угушење болести, пак сад све прорачунамо, морамо наћи, да каламлење велику хасну доноси.

Овим нам се сад скончава питање: да ли је каламлење обрана против ове болести, и да ли та обрана дуже времена постојати може? На ово питање је врло тешко поуздано и сигурно одговорити, јер на сасвим поузданом искуству фали. Ал опет се може колико толико по додашњим искуствама казати: да је каламлење засад обрана против овакове болести, и да та обрана дуже времена постојати може, будући се више пута догодило, да се на марви каламлењој опет болест појавила (но то се мора хрђавом каламлењу приписати), а догодило се и то, да је марва, која је јошт пре 2—3 године каламлења, сасвим здрава остала, поред велике болести, која је у истом предјелу јако марву другу морила, из чега закључити можемо, да је каламлење обрана и на дуже време и обрана уобште.

Противници каламлења доказују, да се и после каламлења на 15 дана болест појавила; но тако се несме узети! а друго то је само јогунасто оправдање своје вике, и доказ да искуства такови људи немају.

На послетку нам остаје јошт казати, какву вредност има каламлење као лек у мањем смислу.

Више њи искусни лекара су доказали, да каламљена марва лакше болест претрпити може, кад се догоди да је већ болест у марви била пре него што се калемила. Болест се у цигерици одма прекине, како каламлење у дјејство пређе. Сваки је у каламлењу искусни лекар добро пазио шта се с оном марвом догодило, коју је каламио, пак ће заиста онда искуства поуздана у тој струци и имати. —

Начин и обширно делање о каламлењу, стараће мо се да добавимо читаоцима нашим, јер је ово један од најважнији предмета у економији, особито за оног, који с многом марвом посла има.

Американски нож за кухину.

С' ножем режемо обично купус, ротку, краставце и т. д. и то врло трудно, пак опет зато једнако — а домаћица се мргоди, кад тако једнако изсечено зеље на сто дође. Да би се дакле то избегло, пронађоше, давна већ, у Европи оне обичне ножеве за резање купуса и т. д., т. ј. једна прорезана

дашчица, и на њој попреко и *стално* уметут и углављен нож.

Американци, који су у изумевању корисни

ствари опште познати, налазили су на овом нашем, у Европи пронађеном ножу, много мане, пак се лате да га поправе и те мане одклоне.

Шта рекоше дакле они за наш нож, и како га поправише?

Они рекоше: даска, ма како је чисто човек држао, опет се напуни гада око оног *стално* углављеног ножа, ножеви зарђају, пак то неизгледа баш најлепше.

Американац један, именом *Леонхард Марокан*, врло је срећно свој задатак у том поправљању ножа доконао и ову машиницу изумео, коју наши читаоци јасно у слици видети могу. Он је узео једну дасчицу од тврда дрвета, пак ју је на среди у преко прорезао. На сваком крају тога прореза, уметнуо је по један шроф (заврт, шараф), као што се код *А* види. У место дакле *сталнога* углављеног ножа, као што до сада бијаше, уметнути се може сваки нож без разлике, који се после резања извадити и опрати може. — Нож се овај углави на два места: код *А* на једном, а испод руке (види се шараф) на другом месту, пак се с' тима шарафима може нож дасци прљубљивати по потреби, дакле: ако хоћеш кришке од краставаца или купуса тање имати, а ти шарафима нож дасци већма прљуби, а ако хоћеш добље, а ти шарафе попусти.

О упливу начина газдовања на плодност земаља.

Земља ораница је у пољоделском смислу онај слој површија суве земље, што га с разноликим пољоделским оруђем обделавамо, и кроз то за прмање семена и за подпуно однеговање и сазревање биљске сходном приготовљавамо. Под погодношћу разумева се виши ил нижи степен способности ораница, културне биљке у оној количини и онакове каквоће произвести, да се количина и каквоћа највишем приходу приближе, што је по поднебију, земљи и њеном положају можно.

Сваки ће мислећи пољоделац на чисто бити, да осим датих и непромењливих околности, начин газдовања велики уплив мора имати на плодност културне земље; напротив неће сваки знати, на питање: зашто и како то бива, одговорити. Кад пак човек ма какве замршеније одношаје неможе умно да схвати, онда није у положају од њих се користити ил претећи квар од себе уклонити.

После овог кратког увода, хоћу да покушам нешто принети, за проникнути делање природних закона на широком пољу пољоделства, и ту сврху им је пре свега нужно навести, да земља при неразумном начину газдовања пре ил' после осиромашити мора, да она напротив при разумној организацији газдинства и употребљењу природних закона, кад се по њима равнати разуме, пољоделцу до извесних граница допушта све богатије и у каквоћи боље жетве сабирати.

I.

По пољоделском искуству осиромашава земља кроз обделавање и то:

а) пре: лака, мека, и земља без хумуса, особито ако јој је подземљиште сиромашно нежели б) ако је земља тврда, црна, с хумусом помешана, особито при богатом подземљишту;

в) пре: ако високо, суво и стрмо лежи, нежели г) ако ниско, влажно и у равну лежи:

д) пре; ако је земља гола нага, равним начином ако је узорана и мека, нежели е) ако је земља с биљкама обрасла и ако је чврста,

ж) пре: ако биљке на редко стоје и ако су слабо лиснате, нежели з) при густом стању биљака и ако су ове богато лиснате,

и) пре: при плитком орању и ако је ораница плитка, нежели ј) ако је орање дубоко а и ораница је дубока с меким подземљиштем,

к) пре: при недостатачном, једностраном и малокрепком гнојењу, нежели л) при богатом употребљењу крепког и савршеног гноја, који довољно гушника и фосфорне киселине садржава (као што је добро сачувано шталско ђубре у сајузу с перуанским гуаном, коштаним брашном итд.),

м) пре: ако се на земљу вози креч и марга без довољног гнојења са шталским ђубретом, нежели н) ако се оно на изменце с овим последњим чини,

о) пре: ако узастопце сејемо један и исти род биљке, особито ако ове незадовољивим биљкама припадају, као што су класата биља, дуван, лан, кудеља, репа, кромпир, купус и друге окопавине, нажели п) кад мењамо с родовима биљака, у којем случају незадовољиве биљке за онаковима долазе, које снагу земље штеде, као гра, вика, елда итд. и за онаковима које земљу снаже, као детељина, луцерка итд.

р) пре: при култури биљака с дугом вегетацијом, дакле и при сазревајућој рани, нежели с) при сејању биљака кратке вегетације, као и при сејању за зелену пиљу,

т) пре: ако сејемо биљке што у својим жилама и листовима мало пољу оставе, нежели ћ) при биљкама с богатим остатцима,

у) пре: ако само теглећу марву уздржимо нежели ф) ако саразмерно и другу стоку однеговали будемо,

ц) пре: после богате жетве на лакој земљи, нежели ч) на чврстој и при орању подземљишта.

Сва се ова искуства разјашњују неповољним спољним (физичним) променама оранице, или унутрашњим (хемичким) материјалним погоршању земље, почем земља изгуби своје фине хумозне делове ил своју мекоту; ил почем кроз сувишно извлачење њених хранећих делова и недостатичног накнађивања земља осиромаши.

Кроз культуру извуче земљоделац из своје земље разне количине минералних састава њених, уколико своје производе сасвим ил' од чести прода, у своју стоку мотне ил' их за техничко употребљење у своме газдалуку употреби. Употреби-л' своје производе за пиљу, онда ће — сходно приуготовљење и употребљење ђубрета предпостављајући — много мање биљке одрањујућих честица из свога газдинства извести; употреби-л' их за гојење марве, најмање, при одгајању већ мало више, а при рањењу музара ће односно највише хранећих честица своје оранице извући.

Ово маљушно извлачење биљке хранећих честица при ранењу и одгајању своје властите стоке, изјашњава чин, да изнутрене ил од постанка сиромашне земље кроз јако сејање пиће и кроз јако скотоводство посредством на собстеној земљи добивене добре пиће, скорим и сигурно ојачају ил' односно пробитачном произвођењу служе.

Почем се пак скоро у свакој земљи из године у годину један нов квантум растопљених хранећих делова биљке ствара, то се у толико више може увидити повољан уплив занатлијских узгредних бранжа на подизање ораничке снаге, у колико технички извозни продукти немају гушника у себи, а и минералних делова нимало ил сасвим мало у себи садржавају (шећер, сируп, штирак, шпирит, зејтин, лан), и мора се горепоменуто стварање биљке хранећих растопивих минералних честица, које се све-

једнако понавља као директно обогаћивање оранице сматрати.

Начин газдовања утемељава даље и кроз то свој уплив на плодност земље, што обрт може да буде екстензиван — више примитван, првоначелни — ил' интензиван — уметнички —, с употребљењем свију средства, што их природа и знатност пружају, подупрт. При првом начину газдовања даје само сенокос, где га има и ако овај у повољном одношају к орећој земљи стоји, даје велим материјал за ђубре, које је душа пољоделства као што је и добар сенокос драгоценост газдалука. Није-л сенокос да се може поплавити, онда све мањи приход мора донети, јер небива нагнојен, и такав газдалук само привремену вредност има. Другче је при интензивном обрту. Овде заузима сејање пиће скоро полу све ораће земље, а при сиротим земљама још и више. Налазел' се сенокоси што неодбацају онолико чиста прихода као и ораћа земља, онда и ови плугу подвргнути бивају. Сејање ће пиће дакле увек довољно материјала за ђубре газдалуку давати; овај начин газдовања употребљује и користује се и с куповним гнојећим средствима, с којима гушник, кали и фосфорну киселину с поља уважи, да би бржије и сигурније а уједно и савршеније однеговању сваковрстних својих усева притекао и с тим свој циљ постигао за приближити се максималном приходу поља и сенокоса, с употребљењем добро рентирајућег се обртног капитала, који је — поред знања — душа овоме начину газдовања.

II.

Кад ма који напредни обртник призна учињене погрешке и схвати мане што у ма каквим околностима леже и његов рад угњетавају, онда му је и прилика дата, да своју радњу под обичним околностима брзо унапреди, клонећи се погрешака и на својој услуги стојаће му материјална и душевна средства разумно употребљавајући. Што је то случај и при пољоделском занимању. Јер како пољоделац упозна мане земље и њено несходно обделовање, одма му се укажу средства и пут којих треба да се лати и којим треба даље да корача ради одстрањења оних мана и ради постепеног повишења снаге његове земље и одбржавања њеног богатства. Ова су средства од прилике сљедећа:

1) Побољшање смеше ораничке. Најређе се налазе оне плодоносне, меке, трошне земље, што су на баштованску земљу налик, као што је хумозна, имарговита иловача. Најчешће господари један ил' други, ораницу констатујући минерални део: иловача, креч, песак. Зато се и дели оранице на

земљу иловачу.
земљу кречовиту, и
земљу пескуљу

с многим пододељењима.

Има-л' пољоделац с којом од ови трију крајностних родова земље посла, треба ће му се тачно обазрети, да-л' у близкости, оздо ил' озго такове оранице има каква друга земља, која би се можда као исправач употребити дала. Таква би била; млака (Moorboden) пескуља, и песковита кречна марга за тешке и густе иловачасте земље; млака, иловача и марга за пескуље; млака иловача и песак за сувише кречовите земље. Истина да су такови транспорти земље скупоцени, промислимо-л' пак, да смо кроз то тако рећи нашу земљу и вишу класу и бољи положај произвели, онда у подобним околностима неби никад требало пренебрегнути бар један практичан покушај пробе ради предузети, пре но што би ствар за неизвршиму ил' за неисплатиму прогласили.

2) Дубљење, наводњење и одводњење ораће земље. Ова чине земљу делатнијом,

дурећом, сигурнијом, почем кроз дубљење оранице жилицама већи простор и више минералних честица за свој развитак пружамо, високо растећем биљу сигурније становиште дајемо и полегању класатога биља крепко на пут стајемо.

При поле непропустивом, густом подземљишту, скупљају се у низама површије атмосферичне и изворне воде, које оранице јако уде. Како овим барама на површију, тако и водама у подземљишту правимо одушку с одводњењем, и кроз то ваздуху, топлоти и жилицама рашћа улазак у дубљину земље могућим чинимо, њено оплођење побудимо и обдржавамо. С наводњењем пак прибављамо земљи све у води растопљене соли, ако кроз саму воду не само да дајемо земљи средство за растапљење својих минералних честица, већ квалификујемо пескуљу и за продуковање онакова рашћа, што само на чврћој земљи роди (жито, репица итд.)

3) Исправно и времену сходно обделавање земље. Под овим се разумева рад, што га предузимамо да би земљи својства мекоте, трошности и угара дали, која својства треба оранице да има ако газда труду своме одговарајућу накнад упостићи жели. Томе се у најређим случајевима може надати ако земљу само механички истроши ил измрви, пошто таковој земљи неприпада својство мекоте и пруживости угара. За ово произвести, одвећ је на тешким земљама угар нуждан, у ком случају кроз олакшан приступ ваздуха унапређујемо растварање минералних и трулеж рашћених саставних честица земље, да би ова до оне жељене мекоте и гипкости дошла. Код средњих пак и код црних хумозних земаља угар ни најмање није нуждан и овде требају на његово место усеви за зелену пиљу да заузму. Даље прије тешким земљама кад у браздама леже, кад је у исто време за лаке земље боље ако их оставимо да се слегну и правом се покрију. Да чврсте, густе земље у мокром стању никако нетреба дирати и да при таким земљама морамо строго на оно време пазити, кад оне угодан степен влаге показују, за плуг се не лепе и добро се мрве, то је доста само и напоменути.

4) Умножено употребљење атмосферичних хранећих честица. Ово се већ чини с горепоменутим радом и средствима, најкрепчије пак кроз рашћа сама и између ових особито с оним рашћем што много и мекано лишће и јаке жиле имају, н. пр. детељина, луцерка итд. почем ова биља јаку сенку бацају и с једне стране трулеж и растварање у земљи подржавају дочим с друге стране кроз опадање листова и остављање многих жилица земљу с хумозним материјалом обогаћају. Зато се у скопчању с рационалном меном усева и брижном готовљењу и употребљењу марвенског ђубрета с правом препоручује јако сејање зелене пиће као средство, с којим сирота и осиромашена поља опет и то сигурно укрепљују.

5) Увоз хранећих средства. Најпробитачније ћемо земљи накнадити извезене минералне делове и гушник, ако јој ову накнаду дамо у форми доброг и у свим његовим саставним деловима брижно учуваног марвенског ђубрета. А и за газду ће то најпробитачнији начин бити. Балега садржава у својим чврстим екскрементима и у мокраћи све питајуће честице рашћа, и зато треба добро ђубре као ђенерално средство за гнојење поља сматрати, дочим су перуански гуано, коштано брашно и друга трговинска гнојења средства, једнострана и зато нису кадра без марвенског ђубрета плодност земље на дуго обдржати. Пољоделац мора и на све друге сваковрстне од-

падке газдинства, па и на људске екскременте своју пажњу обратити, јер ће ду му те из многоврстних иструлих материја састојеће се компостирате гомиле врло добро доћи. Дође л' пак до тога, да газда мора докупити трговинскога гноја за поља, онда ће најјефтиније проћи, ако у том случају пиће купи и шњом своју марву како теглећу тако и другу стоку израни; и зато се пољоделцима не може доста пута препоручити сејање пиће и с овим у сајузу стојеће гајење марве.

Ово би од прилике били моменти, што имају најважнији уплив начина газдовања на плодност земаља. Ови су у скопчању са здравим устројењем газдинства, онај тврди темељ успешног употребљења капитала у пољоделском обрту, што је на знаности и искуству основан. Од државне је стране пољоделски обрт досад понајвећма пренебрегнут, а од својих настојника — с редким изузетком — на најгрубији начин употребљен бивао, зато све мање приходе донашао и кроз малоуважење од једне стране, а незнање од друге стране, задужењу и осиромашењу широм врата отварао; макар да сваки признати мора да је пољоделски обрт најздравији наслон и неисцрпним извор народног благостања, а кроз ово и потицалац душевног напредка и слободе. **А. Стоић.** *)

Марва добро очишћена полак је урађена!

Овако вели сељачка пословица. Она ништа друго неће да каже, него: да је к' производу марвенском, марви у сваком смилу и обзиру чистоћа велика нужна.

Нечиста марва буде болесна; јер се у оном, на њој лежећем ђубрету гад којекакви накупи, који јој најбоље сококе извуче, и тако марва полагано од дана на дан слаби, док не угине. Сама природа нам показује и упућује нас на то, да марву чисто држимо, јер је чистоћа највећма одржава у животу њеном. Природа нас велим тиме упућује, јер видимо да се дивја марва никад у свом собственом блату ваљати неће; да се често купа и да прљаву рану презире.

Најпре и најпре морамо марву чистом раном ранити, из чистог суда ју појити, чега ради нам суде почешће чистити ваља. Добро би наше обштине радиле, кад би мало чешће на оне обштинске бунаре ван села пазиле, гди се много пута у ведри — каблу — тако она зелена маовина увати, да је чисто гадно, оном по цео дан од жеђи умореном путнику, из њега воде пити: а шта зна радити, кад га жеђ примора? и тако многе у оној маовини налазеће се гади попити мора. Та ово бар много труда некошта, свог послужитеља двапут бар преко недеље послати, да ведро изчисти. Та маовина ни људма ни марви добро не чини.

Треба марви чисто прострти, више пута на дан балегу из под ње изчишћавати.

Онда треба марву у јутру пре, а у вече после радње чистити, ово бива чешагиом и четком. Гриву и реп треба чешће изчешљати а сисе *кравије* сваки дан *целе* опрати. *Овце* чешће купати, које финоћу вуни приноси; такођер и *свиње* кад је год могуће купати и свињце чистити.

Све ово здрављу приноси. Опомињемо вас дакле све редом који марве имате, да је чисто држите и чисту рану дајете; јер није доста само марве имати, него треба *добре и лепе* марве имати; пак се тек онда правима економима назвати можете!

За бољи доказ овога нашега чланка стављамо овде један случај из обичног живота нашега доба, гди се о чешању марве један млади економ с' његовим старим ратаром разговарао, који није задовољан, на

*) Молимо други пут мало разговетније и чистије *српски*. Ур.)

старе начине у смотрењу производа марве бијо, и који је хтео свога ратара, ког је он више пута — ал у залуд — саветовао на чишћење марве, природно и сасвим очевидно осведочити, да марва сама за чистоћом грамзи, и потом уверен да је чистоћа нужна. Исти тај економ оде једном па свој стан и затече у штали своја два вола сасвим укаљана, па које ће свога ратара запитати: море Јоване, а што марву нечистиш, зар ти неслушаш што ја теби толико пута советова да марву чистиш, и зар је боље кад је марва укаљена?

Јован: Боље је господару!

Економ: Мени су казали да је здравије за марву кад је чиста, а ко је теби казао да је боље кад је прљава?

Јован. Мој чича и баба.

Економ. Знаш Јоване шта? ајд да непитамо ни чиче ни бабе, него да питамо Кајлу и Сарву (тако су се волови звали.)

Јован. Ви господару и мате много времена, пак само дођете овамо да вас шпотате; гди би вами Кајла и Сарва казали кад говорити незнаду, а неће те да слушате старог чичу и бабу, који су од детинства код волова били.

Економ. Ја оћу Кајлу и Сарву да питам; пусти ји из штале, пак ћеш видити оће ли казати.

Јован. Господару! Та немој да ји дираш сад, видиш како су легли, пак лепо дувају, после добре ране; зашто да ји крећем?

Економ. Ја ћу, да ти докажем да ће мени Кајла и Сарва казати шта волију: кад су чисти ил кад су укаљани, пак ћеш видити да се нећу преварити.

На ово пусти Јован марву, и марва одма к пласту оде, и кад се најела, стане се чешати около пласта, после овог оде бунару, и кад се напила, стане се опет чешати, пак затим опет к пласту оде, гди се час чешала час јела. После овог неће у врућу шталу, него оде на суву сламу која се баш па гувну тревила и полеже мирно. На ово ће економ рећи: Јоване! терај марву у шталу! Јест! ал марва неће сад чиста у прљаву шталу.

Економ. А што марва у шталу неће?

Јован. Незнам господару, жао ми је да је тучем, а неће да иде сад, као обично кад је терам.

Економ. Е сад кажи, шта је том узрок, да ли што је лења, или неће у каљаву шталу са чистог места да иде. Терај је само!

Кад марва до шталски врата дође, неће унутра, обзирући се на оно место гди је лежала, и гледајући у шталу: јел чиста или не!

То је пријатељи моји, сигурни доказ да је боље марви кад је чиста нежели кад је каљава, јер заиста марва чипити неће, што јој не прија!

Како се до лепи јагода долази?

Стари један и врло искусан баштован у овој струци, казао ми је на моје зактевање начин, како треба с' јагодама поступати, да их лепе и велике добијемо. Он вели овако: У првој недељи месеца Августа извадим из земље лепе изданке, од какве добре феле јагода, и пресадим у лонац. Земља, коју при пресађивању употребљујем, обична је из баште, ал помешам мало зрела ђубрета. Кад сам ји у лонац пресадио, метем ји под стакло, док мало веће ненарасте. После неког времена извадим ји из овог лонца и пресадим у већи, с' том истом землом као и први пут. Сад ји на сасвим отворено место у башту метем до конца месеца новембра. Од овог времена ји метем у собу једну која се негреје, у сасвим ладну, преко целе зиме до

месеца фебруара, и преко зиме ји само кад кад залијем. Од почетка фебруара метем ји у истој соби на пенцер, гди ће нешто мало сунчана зрака добити, а затим на све топлије и топлије место док непроцветају; кад процветају залијем јагоде са кишницом у којој мало кравије балеге помешане има.

Овим начином сам ја до врло лепи јагода дошо, које су на више баштовански излога за најлепше припознате и обдарене биле. Препоручујом дакле сваком пријатељу јагода, да овако ради. **Ц. Е.**

Средства против гусеница.

Ја ћу овде навести пет средстава против гусеница, пак које коме лакше и јефтиније буде, а он с' оним нека покуша, својих се непријатеља на воћки опростити.

1. Обеси на оне гране гди су ти гусенице, неколико стабла жуке или жуковине — Ginster — траве, пак ће ти све гусенице за неколико тренутака од смрада ове траве попадати, којом их приликом можеш на земљи све потући.

Ово је најјевтиније средство, само у ком пределу жуке има.

2. Баштованске новине „*Помона*“ препоручују против гусеница: дрво пре него што цветати почне, са сумпором окадити добро. Исте новине веле, да је један баштован с' овим поступком своје воћњаке од гусеница сасвим сачувао, а комшија његов опет, ни вишњице што веле, није имао, јер ово средство употребити није хтео.

3. *Цар* препоручује ово: $1^3/_4$ фунте сапуна, толико исто и сумпора, 2 фунте печурака и 60 ица — холби — воде; ово све заједно скувати треба и сва она дрва попрскати, на којима се гусенице налазе, и од овог таки поцркају. Оно се могу горње мере и у полак или четврт једну узети.

4. Овај следећи поступак противу гусеница можемо само онима препоручити, који на близу шуме имају, и у шумама „папрата.“

Масе препоручује дакле против гусеница, за купус и зелен само ово: Кад узбереш папрата, а ти га онако фрушког баци на купус и на зелен гди су ти гусенице, пак ће поцркати.

Добро треба пазити да се човек непревари у имену, јер треба разликовати: *папрат*, Farrenkraut, Aspidium filix max, од „папраца“, Schafgarbe, Achilea milefolium.

5. Која се зелен окопавати немора, а гусенице радо на њу насрћу, посеј међу ње жуту репу — шаргарепу, — пак ти неће гусенице доћи. Од пепела и бибера такођер гусенице цркавају.

Преваре код продаје коња.

Нигде не мора човек пазити као при куповању коња; овде ће продавац само на то ићи, да свакојака средства употреби, да свог неваљог, погрешака пуног коња, за скупе новце прода. Ко дакле коња купити жели, нека добро пази, и нека ништ продавцу неверује, ако га у једном или другом обзиру фали, до год се сам својима очима о тим неувери. Ако купац у куповању коња неразуме, а он увек нека поведе са собом једног, и на ког се част и реч ослонити може. Између хиљаду превара, навешћемо сљедеће.

Да старог коња за младог прода трговац, обојадисаће седе трепавице на црно — познато ће бити да су трепавице сваког младог коња угасите; — надуваће испод очију, да пуније буду; зубе ће изпилати и из нутра изгорети пак ће млађе направити; овакови се зуби по форми лако познати даду, а особито ако је коњ при горењу немиран бијо, по оној шупљини, јер је неједнака. Ждребад се праве старијим, кад

јим се она два у дојној вилици последња млечна зуба изваде, а четир стална остану, тим је ждребе од 4 године коњом од 5 година направљен.

Да велике погрешке продавци забашуре, направе му ма какве друге мале, пак показивајући на те, о већим и неговоре. Тако н. пр. кад је коњ ћорав, направе му око црвено, као канда би само мало болесно било и т. д.

Кад је коњ балав, бришу му обично носдрве, или му мету чак горе у носдрву мало памука, да нецури.

Коњи, који болесне језике имају, туку се пре него што ће се на трговину извести по носдрви тако, да после недопуштају уста отворити.

Сипања се обично тим сакрије, што му се код куће неке траве дају, да кашаљ за дан два престане, ал тек опет при касању јаче дисати мора од здравог коња, а то обично продавци тиме сакрију, што коња узјаше и у највећем касу од купца далеко иду, како ће се после при лаганом повратку до купца издувати.

Да коњу *реи* у висини лепо стоји, мету му пре продавања куглицу од изтученог бибера у ст . . . . . цу.

Коња *дебелог* и добро угојеног праве тим, што га са сочивом и сичаном ране две три недеље пре продавања, наравно да је то врло шкодљиво за будућност; они га тим само надувају.

Шантавог — штрупиратог — коња јаше дуго и угрејају га, онда се непознаје. Исто тако и с укоченим коњима раде.

Хрђаве *коните* се тим сакрију, кад такове коње најпре у блато увуку, и тиме погрешку забашуре при продавању.

За *лење* коње, имају продавци код себе сакривен кајшић са бодљикама, пак га сотим при пробању мало на даље од купца туку, онда на сваки начин трчати мора.

Ово су најглавније преваре, и тог сваки нека се чува и добро пази кад коња купује.

Неколико мигова за баштоване.

Заливања вода за баште најбоља је кишница, а и речна, и барска је боља нег бунарска; ал' где није друге, мора и ова поднети, само је ваља на више дана пре у каде навучене оставити да мало протруне; што год је трулија, ма која била, то је по расаде питавија.

Мразом уваћен расад повратити. Поливај га одма, пре нег' што га је сунце огрејало с' ладном водом што већма и дуже можеш, и повратиће се.

Где је могућно ваља исто то и са воћним цветом чинити, а при том заклонити како од сунца исто тако и од ветра, и ако је могућно, као н. пр. у лонци цвеће, које је мраз уватио, у лад склонити, пак ту ладном водом преливати. После мраза ништа расаде ни цвет тако неубија, као топло сунце.

Да добијеш најкрупнији купус. Тури расад пре расађивања кореном у воду, у којој си кокошијега, а особито голубијега ђубрета растопијо, и остави 2 ил' три сата да се ту накваси, и при расађивању заспи помалко гипса, или пепела. То натера купус најјаче и у најкрупније главице, ако и није земља најбоља, а још већма ако је земља добра, и с' јесени свињским ђубретом, које је по купус најбоље, нађубрена.

Да добијеш најкрупнији лукац. Одбери оне ситне главице, што ти готово ни на коју корист нису; стави ји уз топлу пећ да неколико дана постоје, да се ту изсуше, што већма то боље, само да неизгору, и те разсади. Тај лук неистера струка готово ни-

мало, ал' изађу главице највеће, буде ји ½ оке тешки, и буду врло снажног мириса, особито бели лук.

Најбоља заливака вода за бостан. Помешај у воду говеђе крви и соли и пепела и дрвеног ситно стучена угља, измешај и остави да се сталожи, па кад си бостан најпре с' обичном водом залијо, прели их овом. На то бостан најбоље прија. Колко год воде из каде потрошиш, толико нове на преоставши талог доли, ал' и крви домећи, бар сваке недеље помало.

Најбоље ђубре за бостан, то је кокошије, а особито голубије ђубре. Ни једног трунка од тога ђубрета неваља бацати, већ све на бостан изнети. Богати људи по Азији ране велика јата голубова, по 10 и више хиљада, све на бостанима гулубињаке држећи, а само рад ђубрења бостана.

Да бостан богато роди, особито диње и лубенице, али и краставци: узми семе ил' лањско ил' још боље прекланьско, а не овогодишње. Овогодишње тера силну лозу а мало рода. Само пази да семе и живота има, о чему ћеш се уверити, кад га натопиш, и дочекаш да проклија.

Да добијеш велике диње и *лубенице.* Помешај у земљу крви ма које, и остави да мало протруне, пак семе том земљом затрпај, и добићеш врло велике диње и лубенице.

Да врло укусне краставце добијеш. Натопи семе пре нег' што га посејеш у сладком млеку, за пуни 24 сата, и онда сеј.

О земљи и положају воћњака.

Свако воће изискује доста ваздуха и сунца, да добро прти и доста плода донесе, особито кајсија, бресква и грожђе.

Јабука воле мало тежу земљу, која влагу задржава и ладовину држи, ма да јабука у врло тешкој и врло влажној неприти, јер на одвећ тешкој и влажној земљи болује и умаовини се. На бреговима јој неприја, јер је тамо ладнијим ветровима изложена, који јој шкоде.

Крушка изискује *топлу* и више суву нег' влажну, а поред тог и лаку земљу; особито на таковом месту добро прти, на ком своје жиле дубоко пустити може. У тешкој земљи укржљави.

Гуња изискује више масну нег мршаву, и више влажну нег суву земљу, прти и у ладовини.

Трешња воле суву и песковиту земљу ал' милује, кад доле мало на иловачу наиђе, особито добро прти на умерено високим брежуљцима; у влажној земљи смолу избацује.

Шљива изискује подобру, ал нипошто влажну земљу, пак онда лепо расте и доста плода доноси. У врло сувој се земљи суши, а у врло влажној угецави.

Кајсија и *бресква* воду лаку и топлу земљу; на брежуљцима, где су од ладни ветрова заклоњени, најбоље прте.

Грожђе (лоза) прти свуд, где год доста сунца има, ал влагу нетрпи ни најмање; особито воле, кад дубоко жиле пустити може и доле на креч наиђе. Добар заклон од горњака највећма зактева.

Ора најбоље у каменитој и песковитој земљи расте, особито на брежуљцима.

Кестен је задовољан са средњом земљом, али изискује мало висине и заклона.

Бадем исто оно зактева што *кајсија* и *бресква.*

Дуд воле питателну и топлу земљу а поред тог и доста заклона.

Мушмула добро прти у влаги и ладовини. *Малина* воле добру и мало влажну земљу, пак у оваковој само доста плода доноси.

G. Z.

О ватању рojева.

Ако нема близу кошница згодног дрвета, на које би се мого рој уватити, а ти навежи грања од тополе ил' врбе на какву повишу мотку, пак ће се рој на то уватити.

Ако ти се рој на које место уватијо, где му никако прићи неможеш, а ти га отуд димом отерај, неби л' се на које згодније место уватијо.

Ако се на високу грану уватијо, привежи кошницу на дугачку мотку и подмети, а с' другом мотком са насађеном куком грану увати и рој у кошницу стреси.

Ако је рој на земљи, а ти га кошницом поклопи, али подмети оздо два три камичка ил' дрво, да не стоји сасвим на земљи.

Ако у стару кошницу рој ваташ, а ти је на сунцу изврнуто пре подржи, да се восак у њој мало отопи; на тај мирис пчела најрадије наилази.

ПОЗИВ НА ПРЕДПЛАТУ.

Ово је *последњи* број за ову годину. Време би већ једном било, да се престане позивати на предплату оних листова, који су свакој кући нужни; сваки домаћин треба и сам да помисли, да му је такав лист нуждан, пак да не чека да га уредништво на предплату позива, него сам предплату да понови. Ал' бадава! јошт се данас код нас молити и викати мора и сваке године по неколико пута стара песма „*Позив на предплату*“ одпевати.

Правац је „Тежаков“ свакоме познат, свак зна, о чему „Тежак“ пише и ми ништа друго нећемо овде споменути, него да ће „Тежак“ у *већем формату и на финој углађеној* хартији од 15. Новембра о. г. као од почетка наше рачунске године излазити, пак зато позивамо да нам се сваки што скорије јави, који жели „Тежака“ држати. Ми ћемо сваком старом предплатнику први број послати, неусхтели га примити и на даље, а он нека га изволи нама натраг послати.

„Тежак“ ће и од сада излазити сваког 15. и последњег дана у месецу, а цена му је **на годину 40 гр. чарш. или 4 форинта** у банкама аустријским.

Што је „Тежак“ у последње време морао у више бројева на једанпут излазити, узрок је најглавнији био **изложба наша**, због које се уредник и секретар „друштва“ овога у Крагујевцу дуже времена задржавати морао.

Молимо г.г. окружне и срезке начелнике, свештенике, учитеље и сваког родољубивог Србина, да нам на руци буду и да што више уписника на овако користан лист скупе.

На 10 скупљени ексемплара добива скупљач један број на дар.

Овом приликом молимо родољубе, да се и у **чланове помагаче овога друштва** уписују. Они плаћају **20 гроша на годину**, а добивају од друштва (ако су нови) диплому, с' пролећа разно семење и извештаје о радњи друштвеној. Чланови који се за прошлу годину доцније уписаше, а не добише јошт дипломе, добиће их наскоро.

Ко би из *Аустрије* у друштво ово као члан ступити желио, плаћа годишње 2 фор. у банкама.

Овом приликом молимо све дужнике „друштва за пољску привреду“ који му што дугују, било за лист ил' за чланство, да се што пре пожуре и дуг изравнају, јер „друштво“ жели своје рачуне на чисто имати, тим пре, што је са излогом много трошка имало.

У Београду 30. Октобра 1870.

„Друштво за пољску привреду“

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

РПI
53

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
М. Бр. 8568

ТЕЖАК

ИЛУСТРОВАНИ ЛИСТ ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

ГОДИНА II. 1870.

ИЗДАЈЕ

„ДРУШТО ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ,“

УРЕЂУЈЕ

ДР. ЂОРЂЕ РАДИЋ,

секретар „друштва за пољску привреду“, *редовни* члан ц. кр. отаческо-земљодјелског друштва за краљевину Ческу у Прагу; крал. угарског земљодјелског друштва у Пешти и шумарског у Пешти и Пожуну; саског економског друштва у Дражђанима; пруског земљодјелског друштва у Берлину и Марјенвердеру; хановеранског у Цели; белгијског „Société d'agriculture de la Belgique“ у Брислу; друштва поморских сељака; баштованског у Ерфурту; друштва тиринских баштована у Готи; баварског баштованског друштва у Фрауендорфу; пчеларског и свиларског друштва у Готи и Финкенштајну; неначког помологског (воћарског) друштва у Рајглингену; и кр. баштованског друштва у Бечу; друштва за производјење боље зелени у Паризу; моравског пчеларског друштва у Брну; сељачки дружина у Берауну и Високом; друштва за „српску радиност“ и „Матице Српске“ у Новом Саду; српског ученог друштва у Београду; — *кореспондујући* члан хрватско славонског „Gospodarskog družtva“ у Загребу; — *почасни* члан земљодјелског друштва у Тителу; виноградарског и баштованског у Варадину; приморског пољодјелског друштва у Трсту; подринске слоге у Лозници; имаоц економске награде „златнога плуга.“

У БЕОГРАДУ
У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

2323

ПОКЛОН
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕЦИ
Г. Тодора Мраовића

САДРЖАЈ.

СТРАНА.

Радња друштвена.

Седамнаеста одборска седница . . . . . 14.
Осамнаеста „ „ . . . . . 38.
Ванредна седница . . . . . 58.
Јавна предавања дра Радића . . . . . 59.
Деветнаеста одборска седница . . . . . 62.
Двеста „ „ . . . . . 78.
Двеаст прва „ „ . . . . . 102.
Ванредна седница . . . . . 161.
Двеаст друга одборска седница . . . . . 162.
Двеаст трећа „ „ . . . . . 196.
Двеаст четврта „ „ . . . . . —
Двеаст пета „ „ . . . . . 222.
Извештај о излогу . . . . . 245.
Ванредни главни избор . . . . . 270.
Двеаст шеста одборска седница . . . . . 270.

Чланци разног садржаја.

Корист слепи мишева . . . . . 9.
Радња у месецу децембру . . . . . 14.
Шта је „трећачење“ . . . . . 18.
Мјенимо газдовање . . . . . 26.
Радња у месецу јануару . . . . . 40.
Допис из Копривнице . . . . . 55.
Машина за прекрупљивање (слика) . . . . . 64.
О потесима или царинама . . . . . 68.
Програм за излог наш . . . . . 72.
Машина за прање кромпира (слика) . . . . 82.
Радња у месецу фебруару . . . . . 86.
Ко најзише пољске мишеве тамани? . . . . 87.
Послови у месецу марту . . . . . 93.
Смитове мердевине (слика) . . . . . 104.
Кртица као баштован . . . . . 107.
Допис из Копривнице . . . . . 109.
Програм стални за наш излог . . . . . 114.
Мисли о народном газдовању . . . . . 116.
Радња у месецу априлу . . . . . 124.
О гнојењу . . . . . 126.
Машина за крупење кукуруза (слика) . . . . 131.
Мисли о народном газдовању (Прод.) . . . . 138.
Радња у месецу мају . . . . . 145.
Каквим ћемо средствима подићи нашу пољску привреду? . . . . . 149.
Швајцарска столица (слика) . . . . . 153.
Предлог за уређење тежачког кредита у Србији . 163.
Машина за вршитбу (слика) . . . . . 167.
Упутство за излог . . . . . 173.
Посао у јулу . . . . . 177.
Предлог за уређење тежачког кредита у Србији (продужење) . . . . . 180.

СТРАНА.

Путне бележке . . . . . 200.
О упливу газдовања на плодност земаља . . 279.
Радња у августу . . . . . 208.
Машина за лежење јаја (слика) . . . . . 212.
Како је, и како треба да је код нас? . . . . 213.
О разплоду и умножавању травуљина . . . . 223.
Зашто се у машини слабо пилићи легу? . . . 228.
Радња у месецу септембру . . . . . 238.

Пољодјелство.

Јесење орање . . . . . 2.
О угару . . . . . 5.
Велике грабље (слика) . . . . . 15.
Како се детелина суши (слика) . . . . . 17.
Плуг за брегови̇те предјеле (слика) . . . . . 21.
Болест кромпира . . . . . 21.
Дрљача за теже њиве (слика) . . . . . 44.
Плевач (слика) . . . . . 55.
Три добре репе (слика) . . . . . 87.
Добар плуг (слика) . . . . . 92.
Велике грабље за купљење сена (слика) . . . 106.
О попаши зимњи усева . . . . . 110.
Машина за вршење (слика) . . . . . 121.
Нешто о дувану . . . . . 130.
Бели памук (слика) . . . . . 155.
Ческа дрљача (слика) . . . . . 157.
Плуг за дубоко орање (слика) . . . . . 170.
Сравњење репице и лана . . . . . —
Плевач с' грабљама (слика) . . . . . 194.
Дрвене грабље (слика) . . . . . 207.
Шећерна репа . . . . . 209.
Пшеница после јечма . . . . . 218.
Добра опомена сејачима . . . . . 227.
Мала машина за сејање (слика) . . . . . 229.
Сјет и главница (слика) . . . . . 237.
Лан . . . . . 271.

Сточарство.

Рамбилет овца (слика) . . . . . 30.
Велика сечка (слика) . . . . . 40.
Од чега се свиње гоји? . . . . . 58.
Непрежите ждребад рано у кола! . . . . . 71.
Шампир-орегон крмци (слика) . . . . . 108.
Која је добра крава за пасму и мужу . . . . 125.
Хранење стоке . . . . . 142.
Да одучиш коња да не копа . . . . . 146.
Указивање пупка код ћурића . . . . . —
Нешто о шталама . . . . . 156.
Хранење стоке (свршетак) . . . . . 157.
Нешто о пловки (патки) . . . . . 189.
Дали-је добро стеоној крави соли давати? . . 193.

СТРАНА.

О гајеву свиња . . . . . 207.
Знаци ваљане музаре . . . . . 216.
Разлика у зготовљеној и незготовљеној рани . 241.
Марва добро окшћена, полак је уређена . . 283.
Преваре код продаје коња . . . . . 285.

Пчеларство и свиларство.

Какав да је тавник за кошнице? . . . . . 20.
Шта се изискује од добре кошнице? . . . . 84.
Да израниш у нужди пчеле . . . . . 98.
Да мраве од кошница одбијеш . . . . . 134.
Како ћеш познати нечист мед? . . . . . 218.
О сакатим матицама . . . . . 242.
О ватању ројева . . . . . 288.

Винарство.

О подизању винограда . . . . . 31.
„ „ (продужење) . . . . . 38.
„ „ „ . . . . . 53.
„ „ „ . . . . . 80.
„ „ (свршетак) . . . . . 90.
О виновој лози у Срему . . . . . 128.
О промрзнутим чокотима . . . . . 156.
Гнојење винограда . . . . . 191.
Да крупно грожђе добијеш . . . . . 184.

Воћарство.

Крушка „граб“ (слика) . . . . . 5.
Бреске поред зидова (слика) . . . . . 8.
Против зечева . . . . . 44.
Крушка: „de Ghélin“ (слика) . . . . . 52.
Енглеска шљива (слика) . . . . . 75.
О болестима воћака . . . . . 95.
О чешћем пресађивању воћкица . . . . . 132.
Род дивјега кестена . . . . . 133.
Штутгарска крушка (слика) . . . . . 141.
Болесне и здраве воћке . . . . . 153.
Да растераш пужеве с' дрва . . . . . 194.
Чишћење воћака од маовине . . . . . 216.
Ора . . . . . 224.
Јапанска гуја (слика) . . . . . 230.
Средства против гусеница . . . . . 285.
О земљи и попошају воћака . . . . . 287.

Шумарство.

Шуме чине да се клима мења и да земља боље рађа . . . . . 103.

СТРАНА.

За домаћу башту.

Два белгијска оруђа за плевљење (сл.) . . . 9.
Како се ћежно биље од мраза чува (сл.) . . 33.
Рен . . . . . 42.
Диња „туркестан“ (слика) . . . . . 68.
Којим редом треба зелен да сејемо? . . . . 85.
Како треба салату расађивати? . . . . . 131.
Мирисава церовача (слика) . . . . . 144.
Рани купус (слика) . . . . . 199.
Кудеља против гусеница . . . . . 230.
Неколико мигова за баштоване . . . . . 286.

Домаће умјетности.

Да одузмеш усмрађеном месу или риби ону смрад . . . . . 22.
Да ти се вино брзо у сирће претвори . . . 22.
Против мишева . . . . . 34.
Клукање гусака са стељом од кафе . . . . 34.
Црни ибришим . . . . . 44.
О белом сноку . . . . . 44.
„ „ (продужење) . . . . . 50.
„ „ „ . . . . . 65.
„ „ (свршетак) . . . . . 79.
Да се живина пре угоји . . . . . 98.
Да смрзнута јаја употребиш . . . . . 99.
Да познаш челик . . . . . —.
Како се калај чисти? . . . . . 133.
Да опереш масне клупе . . . . . 134.
Да мишеве у ловку намамиш . . . . . —.
Да гушчиће од редње сачуваш . . . . . —.
Да ти кокоши више јаја носе . . . . . —.
Како ваља музти краве? . . . . . 144.
Лебац од мекиња . . . . . 168.
Да јабуке за зиму оставиш . . . . . 193.
Против црви . . . . . 194.
Како се брашно и лебац остављају? . . . . 217.
Да дрво с' гвожђем ил' каменом спојиш . . 218.
Како ваља кромпир преко зиме оставити? . . 231.
О млеку . . . . . 234.
Американски нож за кухињу (сл.) . . . . . 278.

Сточарска лекарија.

Како се болесна уста код коња лече? . . . 10.
Слинавка и шап . . . . . 16.
Коњска задавица . . . . . 34.
Коњски „набој“ . . . . . 240.
О запаљењу слезине код свиња . . . . . 243.
О каламљењу марве . . . . . 276.